

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Ю. В. ГАРУСТ, В. І. МЕЛЬНИК

**ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ
НА ЗАХИСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Монографія

Суми
ВВП «Мрія»
2019

УДК 342.9:351.863](477)

Г 21

*Рекомендовано до друку
вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 1 від 29.08.2019 року)*

Рецензенти:

А. М. Куліш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор ННІ Права Сумського державного університету, генерал-майор Податкової міліції.

Є. Ю. Соболюк, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центрально-українського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

О. М. Музичук, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, декан факультету № 1 (факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства) Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник поліції.

Гаруст Ю. В., Мельник В. І.

Г 21 Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія / Ю.В. Гаруст, В.І. Мельник. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. – 256 с.

ISBN 978-966-473-267-0

Монографія є комплексним науковим дослідженням, присвяченим вирішенню проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності вітчизняних правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення економічної безпеки України та можливого застосування позитивного досвіду правоохоронних органів розвинених країн світу.

Монографія буде цікавою та корисною широкому колу фахівців, вчених, науковців, студентів, аспірантів, практичних співробітників органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних та інших публічних чи приватних структур.

УДК 342.9:351.863](477)

ISBN 978-966-473-267-0

© Гаруст Ю.В., Мельник В.І., 2019
© ВВП «Мрія», 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	11
1.1. Загальна правова характеристика правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави	11
1.2. Особливості реалізації правоохоронних функцій у контексті забезпечення економічної безпеки держави.....	30
1.3. Теоретична характеристика повноважень правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави	44
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ	60
2.1. Діяльність органів прокуратури у сфері забезпечення економічної безпеки держави	60
2.2. Місце органів Служби безпеки України у системі суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.....	71
2.3. Специфіка діяльності Національного антикорупційного бюро України як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави	84
2.4. Роль органів доходів і зборів щодо забезпечення економічної безпеки держави	96
2.5. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення економічної безпеки держави	113
2.6. Значення діяльності Державного бюро розслідувань для забезпечення економічної безпеки держави	127
2.7. Особливості діяльності органів Державної аудиторської служби України як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави	140

РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	152
3.1. Поняття, ознаки економічної злочинності та її вплив на економічну безпеку держави	152
3.2. Правова характеристика економічних злочинів як загрози економічній безпеці держави.....	173
3.3. Профілактика економічної злочинності як один із важливих напрямів діяльності правоохоронних органів у контексті забезпечення економічної безпеки держави	196
3.4. Специфіка методики кримінального аналізу як одного з заходів щодо протидії економічній злочинності.....	211
РОЗДІЛ 4. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ	231
4.1. Зарубіжний досвід правоохоронної діяльності із забезпечення економічної безпеки держави	231
4.2. Проблемні аспекти взаємодії й координації правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави	253
4.3. Шляхи удосконалення адміністративно-правового механізму регулювання діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави	274
ВИСНОВКИ	294
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	305

ПЕРЕДМОВА

У сучасних складних умовах, обумовлених розвитком і розростанням глобалізаційних процесів, політико-правових перетворень, інформатизацією та діджиталізацією багатьох процесів, пов'язаних із трансформацією економічних систем, виникає нагальна потреба в адекватному та оперативному реагуванні держави на виклики сучасності. Поява та розвиток нових дестабілізуючих чинників ставить під загрозу нормальне функціонування держави, гальмуючи її сталий розвиток і реально сприяє помітному погіршенню економічного й, відповідно, соціального становища більшості населення, слугуючи передумовою до запуску процесів політичних потрясінь як у певному регіоні (чи кількох), так і в країні загалом. Потенційно це може призвести до втрати територіальної цілісності країни, перспектив безперешкодної реалізації суверенних прав, неможливості ефективного захисту існуючих національних економічних інтересів та появи низки інших деструктивних чинників для сучасної держави.

Зважаючи на ту суттєву обставину, що на сьогодні велика частина таких викликів конвертується в явні або, ще гірше, латентні загрози для національної економіки, виникає об'єктивна потреба існування ефективного адміністративно-правового механізму системного забезпечення економічної безпеки держави. Адже, як свідчить багаторічна практика, значна кількість усіх цих загроз можуть мати триваючий та повторюваний характер, постійно еволюціонують, формуючи нові економічні ризики для країни. Це, в свою чергу, вимагає не тільки швидкого і результативного реагування відповідних інституцій, а й постійного пошуку та подальшого впровадження концептуальних форм, методів, а також способів протидії таким ризикам.

Особлива роль у цьому процесі, безумовно, відводиться вітчизняним правоохоронним органам, що пояснюється їх призначенням, завданнями, функціями та компетенцією останніх. Саме ці суб'єкти уповноважені протидіяти широкому колу загроз (легалізація злочинних доходів, корупційні протиправні діяння, шахрайство з фінансовими

ресурсами, незаконне привласнення та (або) розтрата майна тощо), адже ймовірні наслідки від прояву яких, в окремих випадках, можуть дуже негативно вплинути на нормальний перебіг значної кількості економічних процесів. Однак слід сказати, що існуюче нормативно-правове, організаційне, кадрове та матеріально-технічне забезпечення не дає змоги в повній мірі ефективно забезпечити економічну безпеку держави. Результатом та закономірним наслідком цього є втрата довіри до правоохоронної системи з боку населення України та міжнародної спільноти. Недостатній рівень економічної безпеки України породжує низку проблемних питань для фахівців і науковців щодо пошуку оптимальних шляхів удосконалення адміністративно-правових засад діяльності суб'єктів, які, відповідно до законодавства нашої країни, повинні її забезпечувати. Таку ж мету поставили перед собою й автори монографічного дослідження, щоб з урахуванням висновків теоретичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених, вітчизняних науковців і фахівців, через усвідомлення значення, необхідності дієвого забезпечення економічної складової державної безпеки та власного бачення політико-правової обстановки й соціально-економічного стану в країні запропонувати шляхи вдосконалення існуючого адміністративно-правового забезпечення діяльності вітчизняних правоохоронних органів щодо захисту економіки України.

Задля досягнення цієї мети авторами було визначено та досліджено велику низку проблемних питань, які стоять перед Україною у сфері захисту її економічних інтересів. Природно, що пріоритетно було сфокусовано увагу на загальній правовій характеристиці правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Для цього було досліджено наукові праці видатних українських науковців А. М. Детюка, М. В. Коваліва, А. М. Куліша, А. М. Кучука, С. М. Кременчуцького, М. І. Мельника, О. М. Музичука, С. В. Россохи, В. Я. Тація, О. І. Нікітенко, В. М. Шаповалової, Ю. С. Шемшученко та багатьох інших. За результатами дослідження було з'ясовано значення діяльності правоохоронних органів для національної економіки, на основі аналізу завдань і функцій цих структур виокремлено тих суб'єктів, які можуть суттєво впливати на забезпечення економічної безпеки України.

З метою забезпечення повноти та всебічності наукового дослідження було проаналізовано питання особливостей реалізації

правоохоронних функцій у контексті забезпечення економічної безпеки держави, з урахуванням наукових положень, викладених у працях В. Б. Авер'янова, В. К. Бабаєва, І. В. Дашутіна, П. В. Діхтієвського, М. С. Кальмана, В. С. Ковальського, М. І. Козюбри, В. К. Колпакова, М. Н. Марченко, В. Я. Невмержицької, Ю. В. Пирожкова, С. П. Погребняка, В. Ф. Погорілко, О. Ф. Скакун та ін. Також здійснено теоретичну характеристику повноважень правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави. За для чого було досліджені окремі відповідні наукові напрацювання О. П. Альохіна, Г. В. Атаманчука, Б. М. Лазарева Д. І. Голосніченка, І. П. Голосніченка, А. А. Кармолицького, Ю. М. Козлова, А. В. Солонар, Ю. М. Старилова, О. І. Харитонова, Ю. С. Шемшученка, Н. В. Янюк та ін. Визначено роль функцій та повноважень правоохоронних органів у питаннях забезпечення економічної безпеки держави.

Досліджено питання адміністративно-правового статусу саме тих правоохоронних органів, які відграють важливу роль із захисту економічної складової державної безпеки. Проаналізовано відповідне нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності цих суб'єктів, а також деякі наукові праці Л. І. Аркуші, А. Ю. Бабенка, О. М. Бандурки, Н. М. Бакаянкової, Д. М. Бахраха, Дж. Бейлі, М. Т. Білухи, І. М. Білодіда, Ю. П. Битяка, С. Г. Бойка, В. А. Бортняк, Ф. Ф. Бутинець, О. В. Вакарової, В. І. Василичука, О. С. Ватаманюка, В. В. Вороніної, Р. С. Вовченка, С. А. Вязмікіна, В. В. Галунька, М. Я. Грібова, Н. М. Герасименка, М. В. Грека, С. К. Гречанюка, А. Г. Гольцова, І. М. Дралюка, М. О. Деменчука, Ю. В. Дмитрієва, Є. В. Додіна, В. В. Долежана, А. П. Запотоцького, І. П. Зіньковського, А. Й. Іванського, В. О. Казмірука, А. О. Кладченка, С. В. Ківалова, Л. Є. Клець, В. В. Клочкова, О. П. Ключниченка, О. В. Когута, В. Г. Козлова, А. Т. Комзюка, О. П. Коренева, І. І. Коротич, О. О. Косиці, А. М. Корягіна, Є. О. Кочеріна, М. Ф. Криштановича, В. О. Кузнєцова, Є. Лехан, М. І. Логвиненка, І. І. Мазура, С. О. Маклакова, В. Ф. Максимова, В. Т. Малярєнка, М. Я. Масленнікова, І. О. Матвійчука, О. В. Мірошніченка, Є. В. Мельника, С. С. Мороз, Д. Г. Мулявки, А. О. Нечитайленка, О. В. Новікова, А. А. Омарова, Р. С. Павловського, О. А. Падалки, В. В. Пахомова, Я. Ю. Пилипа, С. П. Пономарьова, Т. О. Пікулі, В. Ф. Піхоцького, П. С. Петренка, О. В. Плотко, М. А. Погорецького,

Ю. Є. Полянського, О. В. Пономарьова, І. В. Рогатюка, С. С. Рогульського, Р. Ronis, О. Ю. Салманової, Т. В. Сараскіної, А. О. Селіванова, В. К. Симоненка, О. В. Скомарова, Ю. Б. Слободяник, Т. М. Слободянюк, О. С. Старенького, В. В. Сухоноса, Ю. О. Тихомирова, Л. Д. Удалової, В. І. Цимбалюка, І. В. Цюприка, Ю. В. Шевченка, С. В. Шестакова, О. П. Шергіна, В. К. Шкарупи, О. О. Шпак, О. С. Юніна, О. М. Юрченка, О. Ю. Якімова, О. А. Ялбулганова, Н. В. Ярмакі та багатьох інших. Це сприяло визначенню ролі та місця кожного з таких правоохоронних органів у системі суб'єктів забезпечення економічної складової державної безпеки.

Звернено увагу на питанні адміністративно-правової протидії економічній злочинності як однієї з реальних загроз нормального функціонування національної економіки. Здійснено характеристику «економічних злочинів», яким мають протидіяти саме вказані правоохоронні органи. Проаналізовано наукові доробки І. М. Базярука, Р. О. Баранова, В. Т. Білоуса, О. В. Белокурова, В. А. Бєседіної, В. С. Буркаль, М. Б. Бучко, Дж. М. Бюкенена, М. Р. Вавріна, В. І. Василичука, Т. Г. Васильціва, Г. Ю. Дарнопих, І. В. Годунова, В. О. Гончарова, К. М. Гуцалової, О. Є. Дементьєвої, А. І. Долгової, М. І. Камлика, В. В. Коваленка, В. П. Коржа, М. Й. Коржанського, С. Й. Кравчука, Р. В. Кравцова, Г. С. Крайника, Н. І. Крюкова, Ю. Й. Лякунова, А. Марека, Г. А. Матусовського, Г. К. Мішина, С. В. Новікова, А. Є. Овчаренко, Л. П. Скалозуб, В. І. Смірнова, Є. Л. Стрельцова, Ю. В. Ткаченка, В. І. Франчука, А. В. Халецького, Д. М. Харко, О. І. Шайдорова, А. М. Щербаковського та інших. Це, насамперед, сприяло повноті, а також всебічності дослідження вказаного питання.

Розглянуто питання ефективних напрямів діяльності правоохоронних органів щодо дієвої протидії економічній злочинності як однієї із загроз економічній безпеці України. Звернено увагу на профілактичну діяльність правоохоронних органів та досліджено роботи М. М. Бабаєва, М. Ю. Валуйської, В. В. Василевича, О. Ф. Гіди, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, О. М. Ключєва, І. П. Козаченко, С. Г. Міщенко, О. М. Литвинова, Н. М. Надвір'янської, Ю. В. Нікітіна, Д. Й. Никифорчука, О. І. Олійничука, М. М. Охримовича, І. О. Ревака, С. М. Рогозіна, В. Г. Севрука, Л. С. Сміяна, С. І. Соха, О. С. Стеблинської,

Д. П. Тишлека та ін. Також у якості дієвого запобіжника економічній злочинності була розглянута методика кримінального аналізу. Науковим підґрунтям стали роботи таких вчених, як С. В. Албул, О. А. Балтовський, І. І. Басецький, К. Ю. Бобков, О. Ю. Бусол, О. В. Буряк, О. В. Власюк, Х. Гольдштейн, І. М. Горбаньов, О. О. Дерев'ягін, Т. М. Дерев'янко, Ю. І. Дмитрик, О. М. Заєць, О. І. Зачек, К. Ю. Ісмайлов, Д. В. Коваленко, В. Кожухарь, О. Є. Користін, Є. Д. Лук'янчиков, D. McDowell, А. В. Махнюк, А. В. Мовчан, І. Ю. Нежданова, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, С. С. Овчінській, В. В. Половніков, Д. Ю. Узлов, Г. К. Тетерятник, О. Б. Фаріон, А. В. Холостенко, О. Ю. Шостко, Є. М. Яковець, М. Яніцкі. З'ясовано помітну ефективність усіх таких заходів саме у питанні реальної протидії наявній та латентній економічній злочинності.

Змістовно проаналізований зарубіжний досвід правоохоронної діяльності щодо забезпечення економічної безпеки держави. Звернуто увагу на потребі детального вивчення провідних закордонних та міжнародних практик щодо забезпечення економічної безпеки держави з метою можливого їх запозичення та імплементації у вітчизняне правове поле. Водночас наголошується на необхідності при такому ймовірному запровадженні вживати заходів щодо максимального захисту національних економічних інтересів.

Акцентовано увагу на існуючі проблемні аспекти взаємодії й координації правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави. Проаналізовано дослідження таких науковців, як В. І. Бенедик, Р. С. Белкіна, М. Г. Вербенський, А. Г. Гладишев, О. О. Дульський, С. О'Доннел, Н. І. Золотарьова, Д. К. Єфіменко, В. Н. Іванова, П. М. Каркач, О. Ф. Кобзар, І. П. Козаченко, Г. Кунц, М. Й. Курочка, В. О. Невядовський, В. М. Олійник, І. В. Охріменко, І. Печенкін, Ю. І. Пивовар, А. М. Подоляка, В. Л. Регульський, Є. В. Сірій, В. Л. Синчук, І. М. Сорочотягін, М. В. Туленков, А. Файоль, Н. Є. Філіпенко та багато інших. Взавши до уваги погляди вчених, висловлено власні пропозиції щодо їх усунення.

Розглянуто питання шляхів удосконалення адміністративно-правового механізму регулювання діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів, які мають забезпечувати економічну безпеку держави. Обґрунтовано думку з приводу наявності недоліків у чинному

законодавстві, що явно перешкоджає ефективному захисту всіх сфер і ланок національної економіки. Наголошується на потребі та висуваються конкретні пропозиції щодо вдосконалення існуючого нормативно-правового, а також організаційного регулювання діяльності вітчизняних правоохоронних органів та норм іншого законодавства, яке прямо чи побічно відноситься до питань економічної безпеки України.

Монографія виконана в рамках науково-дослідної роботи на тему: «Концепція нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України» (0118U003582). У дослідженні виокремлені концептуальні наукові положення, що матимуть подальше теоретичне та практичне значення для наукової роботи.

РОЗДІЛ 1

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Загальна правова характеристика правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави

Формування України як незалежної, суверенної, демократичної та правової держави, якою вона визнана відповідно до Конституції, вимагає проведення ряду суттєвих перетворень в усіх сферах суспільного життя. Прийнята в 2000 році на сесії Генеральної Асамблеї ООН і затверджена 189 державами світу Декларація Тисячоліття Організації Об'єднаних Націй [1] започаткувала процес досягнення світовою спільнотою визначених до 2015 року результатів у тих сферах, де нерівномірність глобального людського розвитку виявилася найгострішою. Серед них – боротьба з голодом і злиденністю, забезпечення доступу до освіти, досягнення гендерної рівності, зниження рівня материнської та дитячої смертності, скорочення розповсюдження ВІЛ/СНІДу та інших захворювань, досягнення екологічної сталості, а також гармонізація зовнішньої допомоги для країн, що розвиваються. При цьому досягнення позитивного результату у кожній із вказаних сфер залежить від забезпечення економічної стабільності та економічної безпеки в державі. Сьогодні Україна стоїть на порозі формування цивілізованих ринкових відносин та входження, у зв'язку з цим, до ряду міжнародних економічних співтовариств. Звідси випливає, що одним із основних завдань органів державної влади в Україні є забезпечення сталого економічного розвитку держави, підтримання економічної рівноваги та гарантування економічної безпеки [2, с. 13]. При чому особливої уваги потребує питання справжнього гарантування економічної безпеки країни. Адже при належному функціонуванні всіх елементів вказаної складової державної безпеки можливо успішно реалізувати ряд інших завдань – підтримання економічної стабільності, сприяння сталому економічному розвитку, поліпшення інвестиційного клімату тощо.

Очевидно, що питання створення максимально можливих

сприятливих умов для забезпечення економічної безпеки держави є однією з нагальних проблем сьогодення, яка, безумовно, потребує вирішення. Це, зокрема, обумовлено зростанням кількості та видів правопорушень, у тому числі й транснаціонального характеру, наслідки від вчинення яких деструктивно впливають на національну економіку, що в подальшому негативно відображається на інших сферах життєдіяльності населення.

З числа суб'єктів забезпечення економічної безпеки країни особлива роль відводиться державі, на яку покладено безліч різноманітних завдань, у тому числі й економічного характеру. Для їх успішного розв'язання державою вживається ряд законодавчо допустимих заходів, таких як прийняття (затвердження) відповідних нормативно-правових актів, розвиток міжнародної співпраці, створення спеціальних органів, формування сприятливих передумов для їх функціонування (підготовка кадрів, фінансування, матеріально-технічне забезпечення) тощо. В багатьох випадках, зокрема і з метою підвищення ефективності діяльності, одне й те ж завдання можуть виконувати кілька державних органів.

Серед всіх існуючих державних структур, які так чи інакше забезпечують економічну безпеку країни, необхідно виокремити правоохоронні органи. Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що, в свою чергу, є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов та інших протиправних дій [3, с. 169].

Так, беззаперечно правоохоронні органи України є суб'єктами забезпечення економічної безпеки держави. Проте, здійснюючи аналіз відповідного національного законодавства, можна прийти до висновку, що до категорії «правоохоронні органи» зараховано значний перелік державних структур. Об'єктивно це ускладнює процес виокремлення з їх числа саме основних, які забезпечують економічну безпеку держави. Тому для повноти й всебічності дослідження перш за все необхідно з'ясувати, що взагалі являє собою поняття «правоохоронні органи», а

також ознайомитися з нормами чинного законодавства та думками вчених із приводу видів таких суб'єктів.

Питання визначення поняття «правоохоронні органи» та з'ясування їх видового й кількісного складу та ознак неодноразово досліджувалося вітчизняними вченими. Серед яких, зокрема, можна виокремити таких, як А. М. Детюк, М. В. Ковалів, А. М. Куліш, А. М. Кучук, С. М. Кременчуцький, М. І. Мельник, О. М. Музичук, С. В. Россоха, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, С. В. Чумаченко, Т. О. Шкуля та ін.

Досліджуючи термін «правоохоронні органи», слід наголосити, що попри часте його використання в наукових і фахових колах та непоодинокі згадування у вітчизняних нормативно-правових актах, в Україні досі не сформувалася єдине бачення щодо змісту діяльності останніх як на науковому, так і на законодавчому рівнях. Очевидно, що таке становище є однією з передумов для появи різних поглядів із приводу розуміння сутності цього терміну, ознак таких суб'єктів, їх видів тощо.

Наприклад, А. М. Куліш стверджує, що «правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції» [4, с. 92]. На думку С. В. Россохи, «під правоохоронним органом слід розуміти такий державний орган, що Конституцією [5] та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі» [6, с. 13]. А. М. Кучук наголошує, що в цьому контексті мова йде про «... спеціально уповноважені державні органи, що наділяються державно-владними повноваженнями з метою професійного здійснення на підставі та відповідно до законодавства, а у випадках, встановлених законом, – у відповідній процесуальній формі, із застосуванням правових засобів, діяльність, спрямовану на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин» [7, с. 17-18].

Багато вітчизняних науковців розглядають цей термін через призму

виконання покладених на них функцій. У межах цього підходу слід виокремити наступне трактування: правоохоронні органи – це існуючі у суспільстві та державі установи і організації, що здійснюють правозастосовчу і правоохоронну функції, основне завдання яких – забезпечувати законність, захищати права та законні інтереси громадян, юридичних осіб, боротися із злочинністю, іншими правопорушеннями [8; 9, с. 34-35]. На думку Т. О. Пікулі, до «...правоохоронних належать органи, які поряд із другорядними (допоміжними) виконують або кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову функції, функції розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів)» [10, с. 79].

П. І. Хамула взагалі стверджує, що ця дефініція «... є узагальнюючим науковим поняттям, яке використовується для позначення системи органів, що поділяється залежно від їх конкретних функцій та призначення в механізмі охорони права на: 1) органи охорони правопорядку; 2) контрольні (юрисдикційні) органи виконавчої влади; 3) органи охорони Конституції [5]. При цьому під органами охорони правопорядку маються на увазі органи, для яких правоохоронна функція є основною, вони здійснюють повноваження, спрямовані на захист прав і свобод людини та охорону правопорядку, наділяються державно-владними повноваженнями, зокрема, мають право легального застосування примусу, що зумовлює особливості їх статусу, накладають на працівників цих органів особливі вимоги щодо фахової підготовки, психологічних і моральних якостей» [11, с. 15].

На наш погляд, під правоохоронними органами слід розуміти державні органи, які наділені, відповідно до чинного законодавства, владними повноваженнями та здійснюють у межах своєї компетенції правоохоронну діяльність. Тобто ми вважаємо, що в самостійний вид державної діяльності слід виділити правоохоронну діяльність, яка володіє певними властивостями. Відповідно правоохоронна діяльність визначається правоохоронною функцією держави, оскільки вона: 1) здійснюється спеціально уповноваженими органами; 2) реалізується

при дотриманні встановленого порядку, певних правил і процедур; 3) у процесі її реалізації застосовуються заходи державної або суспільної дії з метою виявлення, попередження або припинення правопорушень; 4) націлена на охорону і захист прав у країні [12, с. 27].

Очевидно, що кожне поняття має власні ознаки, які в своїй сукупності дають змогу виокремити його серед інших дефініцій. Адже поняттям у науці логіки називають форму логічного мислення, яка відображає предмет або явище у його істотних ознаках. Сукупність даних істотних ознак і утворює зміст поняття [13, с. 47]. Тому для забезпечення всебічності дослідження виникає потреба у визначенні й характеристиці останніх.

Із цього приводу Д. І. Бородін зазначає, що до ознак правоохоронних органів необхідно віднести слідуючі: 1) визначальним у його діяльності є виконання принаймні однієї, чи, як правило, кількох головних правоохоронних функцій; 2) виконання ним вказаних функцій потребує специфічного організаційного, правового, кадрового, матеріально-технічного, військового та тилового (зокрема, забезпечення озброєнням, боєприпасами, спеціальними засобами, криміналістичною і спеціальною технікою, речовим та іншими видами майна), фінансового, інформаційного, наукового та іншого забезпечення; 3) до працівників цього органу законодавством пред'являються спеціальні вимоги щодо ділових і моральних якостей, стану здоров'я, рівня освіти, відсутності судимості тощо; 4) з метою ефективного виконання своїх обов'язків працівники цього органу: а) наділяються згідно із законами різноманітними специфічними правами; б) мають за законами пільги, покликані компенсувати додаткові навантаження і необхідність ризикувати життям та здоров'ям як своїм, так і членів сім'ї, а також підлягають підвищеному правовому захисту; в) мають встановлені законами зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів (форму, знаки розрізнення, посвідчення, зброю, що може носитися відкрито) [14, с. 50].

В. В. Ковальська взагалі такі органи поділяє на державні й недержавні, пропонуючи для кожної групи перелік основних ознак. Так, для державних правоохоронних органів правознавець визначає наступні ознаки: вони уповноважуються законом для здійснення правоохоронної функції, у зв'язку з чим наділені відповідною правоохоронною

компетенцією; здійснюють свою діяльність із додержанням встановлених законом правил і процедур; мають право застосовувати заходи державного примусу до осіб, які вчинили правопорушення; законні та обґрунтовані рішення, прийняті державними правоохоронними органами, обов'язкові для виконання посадовими особами та громадянами, а їх невиконання призводить до відповідальності. Щодо іншої групи, то, на її думку, ці суб'єкти уповноважуються законом для здійснення правоохоронної функції, у зв'язку з чим наділені відповідною правоохоронною компетенцією; здійснюють свою діяльність із додержанням встановлених законом правил і процедур; мають право застосовувати заходи громадського впливу до осіб, які вчинили правопорушення [15, с. 12].

Однак, на наше переконання, змістовнішою є позиція О. М. Музичука, який до ознак цих державних органів відносить такі: 1) виконують одну або кілька з таких функцій, як: запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, їх припинення та розкриття, розшук осіб, які їх вчинили; охорона особливо важливих державних об'єктів та окремих посадових осіб, передбачених законодавством; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; охорона громадського порядку і громадської безпеки; виконання кримінальних покарань; контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; протипожежний та цивільний захист населення; нагляд за виконанням законів; 2) функція (функції) є однією з основних (головних, пріоритетних) та виконується ними повсякденно; 3) органи, які виконують правоохоронні функції, для забезпечення виконання покладених на них завдань наділені правом застосування примусових заходів та засобів (фізичної сили, спеціальних засобів активної оборони та нападу, вогнепальної зброї); 4) як правило, для виконання покладених обов'язків правоохоронні органи наділяються відповідними атрибутами, що дають підстави називати їх силовими структурами або мілітаризованими органами; 5) як правило, з метою забезпечення належного рівня службової дисципліни працівникам правоохоронних органів присвоюються спеціальні звання, видається формений одяг, зброя та інші засоби самозахисту; питання їх дисциплінарної відповідальності регламентуються спеціальними статутами про дисципліну [16, с. 19]. На

нашу думку, вказана сукупність ознак найбільш повноцінно охарактеризовує органи, які вважаються правоохоронними.

Потребує уваги проблематика щодо віднесення того чи іншого державного органу до категорії «правоохоронних». Безумовно, це питання вже неодноразово було об'єктом дискусії серед фахівців та науковців. Традиційно, що більшість із них висловлюють і обґрунтовують власну точку зору з цього приводу. Зазначимо, що існує невизначеність у питанні доцільності закріплення вичерпного переліку їх видів. Зокрема, одна група вчених мотивують власну позицію тим, що визначати вичерпний перелік правоохоронних органів потреби немає, оскільки, по-перше, їх визначення міститься у законодавстві; по-друге, у законодавчих актах, які регулюють діяльність тих чи інших органів, є вказівка про те, що вони є правоохоронними; по-третє, перерахування усіх правоохоронних органів у кожній статті законодавчого акта, в якій про них згадується, займало б багато місця [16, с. 17]. На наше переконання такий підхід не відповідає існуючим правовим реаліям, оскільки у багатьох чинних нормативно-правових актах відсутня вказівка на те, що певний орган може вважатися правоохоронним. Так, Ю. О. Загуменна, аналізуючи відповідне законодавство, приходять до висновку, що «...у відповідних статусних законах України прямо названі правоохоронними лише три державних органи. Це – Служба безпеки України (ст. 1 ЗУ «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХІІ [17]), Управління державної охорони України (ст. 11 ЗУ «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 № 160/98-ВР [18] і Військова служба правопорядку (ст. 1 ЗУ «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 07.03.2002 № 3099-ІІІ [19]) [20, с. 148]. Вважаємо за доцільне також зазначити, що у зв'язку з відсутністю загальноприйнятої позиції щодо розуміння сутності дефініції правоохоронні органи неможливо чітко встановити, які саме державні органи слід вважати правоохоронними.

Натомість ми погоджуємося з прихильниками іншого поширеного підходу, які наголошують, що «у правовій державі, обов'язковим складником якої є система правоохоронних органів, що виконують одну із її функцій, у зв'язку з чим наділені правом застосування примусу, невизначення чіткого переліку правоохоронних органів є причиною багатьох проблем: у галузі правового та соціального захисту персоналу

правоохоронних органів, цивільного контролю за правоохоронними органами тощо» [16, с. 17-18]. Очевидно, що потреба в існуванні оновленого чіткого вичерпного переліку назріла давно і потребує вирішення. Це усуне наявний недоцільний багатовекторний підхід до розуміння сутності окресленої проблематики, а також виправить більшість колізій правового регулювання їхнього статусу.

Сьогодні питання щодо визначення вичерпного переліку правоохоронних органів залишається невирішеним і дискусійним. На думку Т. О. Шкулі, «...до таких органів у широкому розумінні належать суд, прокуратура і правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю, у вузькому – тільки правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (органи міліції, податкової міліції, Служби безпеки України, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, державної митної служби, Державного департаменту України з питань виконання покарань)» [21, с. 179]. М. І. Мельник та М. І. Хавронюк до таких відносять: суди, органи прокуратури, міліції, податкової міліції, Служби безпеки України, Управління державної охорони, Прикордонних військ, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, дізнання державної митної служби, дізнання державного пожежного нагляду, Державного департаменту з питань виконання покарань [22, с. 31-32]. О. Л. Соколенко до системи правоохоронних органів України пропонує відносити «...суди, прокуратуру, Службу безпеки України, Управління державної охорони, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, Державну прикордонну службу України, Митну службу України, податкову міліцію у складі Державної податкової служби України, Державну кримінально-виконавчу службу України, Державну виконавчу службу, міліцію, внутрішні війська МВС України, Службу зовнішньої розвідки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України, Державне бюро розслідувань та інші правоохоронні органи» [23, с. 704]. У коментарі до ст. 17 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5], підготовленому Інститутом законодавства Верховної Ради України, її автори до правоохоронних органів відносять: Службу безпеки України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, міліцію та деякі інші державні структури, статус яких нині визначається підзаконними актами [24, с. 58]. Як бачимо, думки

науковців з цього приводу дещо різняться, що має наслідком появи і розвитку різних напрямів досліджень відносно одного й того самого питання.

Аналогічна невизначеність має місце в національній правовій площині. Зокрема, Інструкцією про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним відділом Державної судової адміністрації України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 29.07.2011 № 120 [25], до досліджуваної категорії суб'єктів віднесено органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, Державної контрольно-ревізійної служби та Державної податкової служби. А у відповідності до Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550 [26], до переліку цих суб'єктів віднесено органи прокуратури, Служби безпеки, Національної поліції, підрозділи Податкової міліції ДФС, Національне антикорупційне бюро, інші утворені відповідно до законодавства органи, які здійснюють правоохоронні функції.

Аналізуючи це питання, багато вчених посилаються на ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993

№ 3781-ХІІ [27] у відповідності до ч. 1 ст. 2 якого до переліку правоохоронних органів включаються наступні суб'єкти: органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Однак, знову ж таки, нормами цього законодавчого акта не визначений вичерпний перелік досліджуваних нами суб'єктів, адже сам законодавець вказує, що мова йде й про інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Водночас ця норма закону неодноразово піддавалась критиці з боку окремих вчених. Наприклад, В. Я. Тацій акцентує увагу на тому, що «...у результаті широкого тлумачення правоохоронної функції до правоохоронних органів включаються майже всі органи виконавчої

влади, які в тій чи іншій мірі займаються виконанням правоохоронних функцій, тобто опосередковано й правоохоронною діяльністю. За таким критерієм у системі державного апарату виділяються близько 80 органів, які прямо чи опосередковано здійснюють хоча б одну таку функцію. Разом з тим, за своєю правовою природою та поставленими перед ними завданнями до правоохоронних органів вони не мають жодного відношення» [28, с. 234]. Отже, можемо констатувати, що це питання потребує подальшої наукової розробки з метою вироблення та обґрунтування якісно нових концепцій щодо визначення вичерпного переліку та видового складу правоохоронних органів та її можливого визнання на законодавчому рівні.

Наступним кроком цього дослідження було з'ясувати, які ж саме національні правоохоронні органи власною діяльністю забезпечують економічну безпеку держави. Зазначимо, що це питання було об'єктом наукового інтересу таких вчених, як Л. І. Абалкін, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, З. В. Гбур, А. М. Куліш, О. Є. Користін, А. В. Мазур, О. М. Музичук, О. І. Нікітенко, О. М. Рєзнік, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученко й ін.

Однак, виділяючи з числа правоохоронних органів основних суб'єктів, які уповноважені забезпечувати економічну безпеку держави, потрібно наголосити, що більшість вітчизняних правоохоронних структур відіграють свою роль у цьому процесі. При цьому слід врахувати думку О. С. Власюка, який наголошує: «...сьогодні поки що рано говорити про створення в Україні продуманої, концептуально обґрунтованої та ефективної системи забезпечення економічної безпеки держави, яка б, з одного боку, відображала національні інтереси суспільства і держави в економічній сфері, а з іншого – реально захищала б їх від можливих загроз і небезпек, соціальних катаклізмів» [29, с. 7-8]. Очевидно, що це пояснюється важливістю та всеосяжністю економічної безпеки з-поміж інших елементів державної безпеки. Адже попри панування думки, що «у системі державної безпеки всі структурні елементи мають певну специфічну своєрідність, вирізняючись один з-поміж одного, разом із тим усі вони перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності» [30, с. 8], однак економічна безпека займає особливе місце у цій системі. Насамперед це обґрунтовується тим, що лише за умови належного функціонування всіх її складових можливо сформувати

матеріальне підґрунтя для існування й розвитку інших елементів державної безпеки (інформаційної, кібернетичної). Тобто вказана складова тісно пов'язана зі всіма елементами державної безпеки і суспільні відносини в сфері яких є об'єктом охорони тих чи інших правоохоронних органів.

Водночас деякі правоохоронні органи все таки мають вагоміше значення в цьому напрямі діяльності держави. Виникає потреба у визначенні й характеристиці саме тих структур, діяльність яких має найбільш суттєвий вплив на реальне забезпечення економічної безпеки держави. Згідно із ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII [31] до складу сектора безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [31]. Як бачимо, законодавець наводить перелік суб'єктів, діяльність яких зокрема й спрямована на формування умов для належного функціонування всіх складових державної безпеки. Досліджуючи Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [32], можемо прийти до висновку, що державна безпека включає в себе економічну, інформаційну, кібернетичну безпеки [32]. Тобто окремі з перелічених суб'єктів мають пряме відношення до забезпечення економічної безпеки держави.

Для повноти дослідження необхідно з'ясувати, які саме правоохоронні структури мають безпосереднє відношення до забезпечення належного функціонування вказаної складової державної безпеки. Задля вирішення цієї проблеми необхідно розглянути й проаналізувати ключові завдання всіх суб'єктів правоохоронної діяльності і на основі ретельного аналізу виокремити тих, які відграють

провідну роль у забезпеченні належного функціонування вказаної складової державної безпеки.

З числа існуючих правоохоронних органів у цьому контексті слід виділити Національну поліцію України. Так, у ст. 2 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [33] визначено основні завдання органу, а саме: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [33]. Сосновик О. О. в своєму дисертаційному дослідженні з основних завдань Національної поліції зазначає, що до завдань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки держави, можна віднести такі: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорону і забезпечення громадського порядку; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; захист власності від злочинних посягань; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [34]. Ми також вважаємо, що деякі з них доцільно віднести до заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки країни, що дає підстави позиціонувати цей правоохоронний орган в якості суб'єкта, що забезпечує економічну безпеку країни. Однак слід наголосити, що не всі наявні завдання органів поліції мають відношення до забезпечення економічної безпеки держави, й вони існують поряд із іншими.

Особлива роль у правоохоронній системі України, що зумовлена специфікою її роботи, відводиться Службі безпеки України. Логічно було б припустити, що вказаний правоохоронний орган також забезпечує економічну безпеку держави. На підтвердження цієї тези проаналізуємо відповідне національне законодавство. Насамперед, у ст. 2 ЗУ «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII [17] визначено, що на цей орган покладається, у межах визначеної законодавством компетенції, захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і

оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань названого суб'єкта також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [17].

А п. 3 ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII [31] передбачено, що одним із напрямів діяльності Служби безпеки України є контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури [31]. Тому не виникає сумніву, що зазначений державний орган є суб'єктом забезпечення економічної безпеки держави.

Безумовно, до наявного переліку правоохоронних органів, які забезпечують економічну безпеку держави слід віднести й підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України. Цей правоохоронний орган здійснює власну правоохоронну діяльність у структурі Державної фіскальної служби України, виконуючи оперативно-розшукові, кримінально-процесуальні та охоронні функції. Однак із метою виконання зобов'язань України перед Міжнародним валютним фондом, визначених Меморандумом про економічну та фінансову політику від 05.12.2018 № 23751/0/2-18 [36], нинішні центральні та регіональні підрозділи Державної фіскальної служби були розділені на дві окремі юридичні особи: Податкову та Митну служби. В зв'язку з таким реформуванням підрозділи податкової міліції у відповідності до Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 № 227 [37], мають функціонувати у складі Державної податкової служби України та її територіальних підрозділів.

Сама ж Державна податкова служба Україна наділяється широким спектром завдань, у тому числі й щодо забезпечення економічної безпеки держави. Так, згідно із вищезгаданим нормативно-правовим актом,

основними завданнями ДПС є: 1) реалізація державної податкової політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотримання порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: державної податкової політики; державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС, здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів; державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального; державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску; державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотримання порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону [37].

Практична реалізація цих завдань буде забезпечуватися й внаслідок ефективної роботи всіх підрозділів Податкової міліції. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 348 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI [38] завданнями цього органу є: 1) запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх

розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення; 2) розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері; 3) запобігання і протидія корупції у контролюючих органах та виявлення її фактів; 4) забезпечення безпеки діяльності працівників контролюючих органів, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням службових обов'язків [38]. З'ясувавши всі завдання вказаного правоохоронного органу, можемо зазначити, що більшість із них спрямовані на підтримання належного рівня економічної складової державної безпеки країни. Тобто й розглянутий правоохоронний орган може розцінюватися як структура, відповідальна за забезпечення економічної безпеки держави.

Продовжуючи досліджувати й аналізувати завдання державних органів, діяльність яких спрямована в тому числі й на забезпечення економічної безпеки держави, необхідно зупинитися на діяльності митних органів. Мова йде про Державну митну службу України, основними завданнями якої, у відповідності до п. 3 Положення про Державну митну службу України, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 № 227 [37], є: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [37].

Аналізуючи норми ч. 2 ст. 544 Митного кодексу України від 13.03.2012 № 4495-VI [39], можна прийти до висновку, що до основних завдань у сфері забезпечення економічної безпеки названої структури слід віднести такі: 1) забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи; 2) застосування передбачених законом заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, здійснення контролю за

дотриманням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України; здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, на які встановлені заборони та/або обмеження щодо переміщення через митний кордон України, а також товарів, які не відповідають вимогам якості та безпеки; 3) здійснення державного експортного контролю в межах повноважень, покладених на органи доходів і зборів відповідно до цього акту та інших законів України; 4) здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; 5) сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів із порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів; 6) запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України; 7) здійснення в межах повноважень, визначених цим актом, контролю за діяльністю підприємств, які надають послуги з декларування товарів, перевезення та зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України чи перебувають під митним контролем та здійснюють інші операції з такими товарами, надання дозволів на здійснення зазначених видів діяльності; видача сертифікатів уповноваженого економічного оператора; 8) здійснення інших визначених законом повноважень, покладених на органи доходів і зборів [39]. Можемо лише підсумувати, що вказаний державний орган внаслідок визначеної законом діяльності має безпосередній вплив на реальне забезпечення економічної безпеки України.

Особливе місце у системі правоохоронних органів, які забезпечують економічну безпеку держави, відводиться органам прокуратури. Це пояснюється специфікою роботи суб'єкта, визначеною нормами чинного законодавства. Зокрема ст. 131¹ Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5] передбачено, що прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження,

нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначеному законом [5]. Очевидно, що цей суб'єкт бере участь у забезпеченні економічної безпеки країни. В першу чергу мова йде про організацію та здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням злочинів (ст.ст. 191, 358, 364, 366, 367 та інші подібні діяння, передбачені КК України [40]), об'єктом яких є економічні відносини, що охороняються державою. І наслідки від їх вчинення можуть негативно вплинути на економічну безпеку країни.

Також органи прокуратури можуть здійснювати нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, в тому числі й стосовно економічних правопорушень. До прикладу, ч. 1 ст. 25 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [41] визначено, що письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню [41]. Тому не виникає сумніву, що розглянута правоохоронна структура впливає на забезпечення економічної безпеки держави.

До числа суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави, доцільно віднести й Державну аудиторську службу України. З метою визначення функцій цього контролюючого органу дослідимо його завдання. Так, ст. 2 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-XII [42] визначено, що головними завданнями органу державного фінансового контролю є: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектора економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних

фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні [42]. Як бачимо, перед вказаним суб'єктом поставлено низку завдань, успішне виконання яких, безумовно, позитивно позначиться на реальному забезпеченні економічної безпеки України. Тому не виникає сумніву з приводу доцільності віднесення останнього до суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

Важливу роль у цьому напрямку діяльності держави відіграють окремі вітчизняні правоохоронні антикорупційні інституції. При наявності активних дискусій з приводу доцільності віднесення корупційних діянь до поточних загроз економічній безпеці держави, доводиться констатувати, що все таки остання може деструктивно впливати на економіку країни. З цього приводу слухним вбачається висновок Є. М. Білоусова, який наголошує, що «...як явище соціально-економічне корупція виходить за межі системи державно-управлінських відносин, а як явище правове – взагалі може охоплювати будь-які суспільні сфери, у яких дійовими особами є посадовці державних органів влади, місцевого самоврядування або публічних чи корпоративних структур. Але так чи інакше вплив корупції на економічну сферу, і зокрема на систему економічної безпеки, є визначальним. Вона має не лише негативні наслідки – сама по собі руйнує будь-які державні інституції, оскільки відбувається «тінізація» публічних функцій службовців, що призводить до появи фактично паралельної у відношенні до офіційної, напівлегальної, квазісамостійної системи управління, базисом якої є корупційні зв'язки» [43, с. 81]. Безумовно, високий рівень корупції у державі впливатиме на національну економіку, гальмуючи розвиток певних її складових. Корупціогенність державного сектора неодмінно призводитиме до неефективності використання бюджетних коштів, «тінізації» економіки й появи та розвитку інших загроз державній безпеці.

Вочевидь, окремі вітчизняні правоохоронні антикорупційні

інституції слід розглядати в якості суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Мова йде, зокрема, про Національне антикорупційне бюро України, яке має протидіяти найзначнішим корупційним проявам з боку посадових осіб, чії протиправні дії чи бездіяльність можуть призвести до негативних наслідків та завдати шкоди й економічним інтересам держави. Так, ст. 1 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [44] визначено, що завданням цього суб'єкта є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [44]. Навіть на законодавчому рівні визначено, що результати скоєних правопорушень є загрозою для безпеки країни, що ще раз доводить необхідність і доцільність віднесення цієї структури до переліку суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

До списку суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку України, необхідно включити й Державне бюро розслідувань. Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII [45] завданнями цього органу є запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про державну службу» [46], особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України [40]. З перелічених завдань у цьому контексті першочергово слід виокремити протидію корупційним правопорушенням, які, як зазначалось раніше, можуть деструктивно впливати на належне функціонування економіки.

Мова йде про ряд протиправних дій, визначених нормами чинного кримінального законодавства, а саме ст.ст. 191, 206², 210, 211 КК України [40]. А тому й цей орган доцільно розглядати в якості суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави.

Отже, серед всіх існуючих державних структур, які забезпечують економічну безпеку країни, особлива роль відводиться правоохоронним органам. При цьому, нині нормами чинного законодавства не визначено перелік таких суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави, подібна тенденція існує у вітчизняних наукових та фахових колах. Віднесення до такої групи ускладнюється й внаслідок відсутності законодавчо визначеного поняття правоохоронні органи а також існування значного переліку державних органів, які можуть відноситися до цієї категорії.

На думку авторів, до основних правоохоронних органів, які найсуттєвіше впливають на забезпечення економічної безпеки держави, слід віднести Національну поліцію України, Службу безпеки України, підрозділи Податкової міліції, які діють у складі Державної фіскальної служби України, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань, Державну податкову службу, Державну митну службу України, Державну аудиторську службу України.

Кожен із цих органів, в разі власної ефективної діяльності, може суттєво впливати на реальне забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки.

1.2. Особливості реалізації правоохоронних функцій у контексті забезпечення економічної безпеки держави

Як уже зазначалося, належне функціонування економічної складової державної безпеки є однією з базових передумов для сталого розвитку країни та забезпечення достойного рівня соціально-економічного достатку її населення. Забезпечення економічної безпеки в Україні також є визначальним фактором реалізації системи національних економічних інтересів, спроможності держави захищати національні економічні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз, здатності національної економіки зберігати й поновлювати процес суспільного

відтворення [47, с. 90]. Не виникає сумніву, що саме вказаний напрям діяльності держави є одним із ключових у нинішніх динамічних трансформаційних політико-правових умовах. А тому й потребує особливої уваги саме питання забезпечення державою протидії наявним чи латентним загрозам економічній безпеці країни, зокрема й внаслідок здійснення правоохоронної діяльності уповноваженими суб'єктами.

Забезпечення економічної безпеки держави розкривається через її основні функції, які вимагають свого уточнення в силу забезпечення основної сутності держави – гарантування безпеки кожної окремої людини у різних сферах діяльності. Так, розуміння повноважень державних органів влади у загальній системі забезпечення економічної безпеки держави через виконання державою основних її функцій набуває особливої актуалізації [48, с. 16]. Вочевидь, що з числа існуючих функцій держави, у контексті діяльності досліджуваних нами суб'єктів, особлива роль відводиться правоохоронним, реалізуючи які, вітчизняні правоохоронні органи виконують завдання й щодо забезпечення економічної безпеки держави. Тому виникає обґрунтована потреба визначення та дослідження кожної з них, що сформує уявлення про основні напрями діяльності вказаних правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Досліджуючи та аналізуючи функції правоохоронних органів України щодо забезпечення економічної безпеки держави, ми дійшли висновку про необхідність зрозуміти, що саме являє собою термін «функція». Доцільно також ознайомитися й проаналізувати основні підходи до розуміння його сутності в сфері права та інших галузях наук.

В юридичній науці питанням дослідження теоретичних засад поняття «функція» та його законодавчого забезпечення неодноразово приділялася увага з боку науковців. Зокрема, можна виділити таких, як В. Б. Авер'янов, В. К. Бабаєв, І. В. Дашутін, П. В. Діхтієвський, М. С. Кельман, В. С. Ковальський, М. І. Козюбра, В. К. Колпаков, М. Н. Марченко, В. Я. Невмержицька, Ю. В. Пирожкова, С. П. Погребняк, В. Ф. Погорілко, О. Ф. Скакун, О. Д. Тихомиров, М. В. Цвік, С. В. Шевчук і багато інших.

Слід зазначити, що слова «функція» увійшло до української мови з латинської (*functio* – виконання, звершення) [49]. У Тлумачному словнику української мови поняття «функція» розглядається як: 1) явище,

яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; 2) робота когось, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось [50, с. 651]. Вказаним терміном часто оперують фахівці – представники різних галузей наук. До прикладу, у фізіології під функцією розуміють прояв життєдіяльності організму, органа, тканини і клітини. У математиці під функцією розуміється залежна змінна величина, тобто величина, що змінюється в міру зміни іншої величини, яка має назву аргумент [51, с. 144]. У сучасній соціології взагалі кілька інтерпретацій цієї дефініції. Однією з найуживаніших є наступна: «роль, яку певний соціальний інститут (або соціальний процес) виконує відносно потреб соціальної системи більш високого рівня організації або інтересів соціальних груп, які її складають» [52, с. 554]. Із філософської позиції «функція» передбачає здійснення, виконання, звершення – спосіб дії елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту [53, с. 784].

Із точки зору правової науки аналізована дефініція має певну специфіку. Так, термін «функція» в теорії держави означає напрямок, предмет діяльності того чи іншого політико-правового інституту, зміст цієї діяльності, її забезпечення [54]. Саме в цьому сенсі говориться про функції держави, уряду, міністерства, інших державних органів [55, с. 17]. У зв'язку зі специфічною трактовкою поняття «функція» юридичною наукою А. С. Венгеров стверджував: «Але така вже властивість юридичної мови – вона запозичує чужі поняття і наповнює їх своїм змістом, часом зрозумілим лише обізнаним, спеціально навченим особам, передусім юристам» [54]. Причому таким змістом, що інколи майже втрачає зв'язок з первісним. Так і з поняттям «функція», коли воно включається в юридичний понятійний апарат, відбувається цей процес» [51, с. 140-141]. Слід погодитися з думкою Л. І. Заморської, яка зазначає, що у юридичній науці поняття «функція» характеризує соціальну роль насамперед самого права. Величезний досвід активного використання поняття «функція права» сьогодні не дає змоги констатувати про наявність єдиної точки зору на цю проблему. Якщо синтезувати численні погляди, то можна зробити висновок, що під «функцією права» розуміють або соціальне призначення права, або його напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те, і інше разом [56, с. 4]. Подібну точку зору відстоює значна кількість науковців (С. С. Алексєєв, В. В. Лазарєв,

О. Ф. Скакун та ін.), які переконують, що в цьому аспекті слід говорити винятково про «основні напрями впливу права на суспільні відносини» [57, с. 191; 58, с. 124; 59, с. 225]. Фактично мова йде про напрями державного впливу за допомогою легальних інструментів на певне коло суспільних відносин із метою досягнення бажаного результату – успішне виконання поставленого завдання. Ддл прикладу, можна назвати такі функції держави: законодавча, судова, виконавча, правоохоронна, інформаційна й багато інших.

Отже, термін «функція» досить багатовимірний, він придатний для характеристики будь-яких динамічних структур» [60, с. 49]. Під самими ж функціями держави, з позиції права, слід розуміти законодавчо допустимі й суспільно необхідні легальні напрями її впливу в особі компетентних органів на поведінку учасників відповідних правовідносин із метою отримання бажаного кінцевого результату – виконання поставленого завдання.

Визначивши сутність дефініції, можемо продовжити розглядати це питання з урахуванням отриманих результатів. Безумовно, наступним кроком стане змістовна характеристика правоохоронної функції держави, покликаної, в тому числі, сприяти забезпеченню економічної безпеки країни, шляхом охорони прав та законних інтересів усіх учасників правовідносин.

Правоохоронні функції держави неодноразово досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями. Серед них доцільно відзначити: О. М. Бандурку, В. Т. Білоуса, Р. Г. Ботвінова, В. Г. Бульбу, Ю. А. Ведернікова, Ю. О. Загуменну, Ю. В. Кобвасюка, В. К. Карпуневича, І. В. Крицак, А. М. Кучука, В. І. Московець, П. В. Онопенка, Р. Я. Шай, В. К. Шкарупу та інших.

Право (законодавство) є провідником волі держави, засобом реалізації державної політики. Порушення законів та правопорядку веде до підриву авторитету державної влади, навіть до її повного паралічу. Головний стимул, що змушує державу захищати право і правопорядок, полягає в прагненні забезпечити свій суверенітет на території всієї країни. З огляду на це правоохоронна функція передбачає: захист права і правопорядку, боротьбу зі злочинністю та її профілактику; діяльність правоохоронних органів; здійснення правосуддя; захист прав і свобод громадян у тій мірі, настільки це стосується конкретного політичного

режиму. Ця функція також спрямована на охорону життя, здоров'я, честі та гідності громадян, а також на охорону державного і громадського майна, приватної власності. Оскільки кожний із зазначених напрямів має притаманну йому специфіку, доцільно говорити про підфункції в межах правоохоронної функції або ж про форми її реалізації [61, с. 3]. Як бачимо, науковці наголошують на існуванні й значимості цієї функції, зокрема й з метою реалізації конституційних засад – верховенства права, захисту прав і свобод людини, територіальної цілісності, забезпечення економічної безпеки тощо.

Правоохоронна функція, на думку І. П. Лавринчука, передбачає охорону кожного члена суспільства від несправедливого поводження з боку інших осіб [62, с. 99]. О. Ф. Скакун під правоохоронною функцією розуміє забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності й правопорядку, довкілля, встановлення й регулювання правом усіх суспільних відносин [63, с. 245]. На переконання П. В. Онопенка, такими функціями держави є об'єктивно зумовлені її охоронними правовими потребами і сутністю державної влади однорідні стійкі напрямки її діяльності із задоволення цих потреб [64, с. 5]. Н. І. Клименко наголошує: правоохоронна функція є цілеспрямованою соціально значимою діяльністю держави, що здійснюється спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу згідно з законом для забезпечення законності і правопорядку в суспільстві, боротьби із злочинністю та іншими правопорушеннями, охорони та захисту законних інтересів громадян, державних і громадських організацій [65, с. 7-8]. В. Д. Басай вважає, що правоохоронна функція не є однорідною, а включає в себе ряд функцій чи напрямів, кожен з яких має свої особливі завдання та реалізується властивими їм методами і способами. До таких, зокрема, відносять: конституційну юрисдикцію; правосуддя; організаційне забезпечення діяльності судів; прокурорський нагляд; досудове розслідування кримінальних проваджень; захист обвинуваченого і надання юридичної допомоги тому, хто звертається за нею. Кожна із вказаних функцій націлена на досягнення певних результатів, характерних для певного напрямку правоохоронної діяльності [66, с. 223]. Вочевидь, що правоохоронна функція має на увазі діяльність компетентних державних інституцій стосовно охорони прав і

законних інтересів відповідних осіб, у тому числі й завдяки протидії, запобіганню злочинній діяльності, а також іншим правопорушенням.

Потрібно відзначити, що правоохоронну функцію держави прийнято диференціювати на кілька складових. Підтвердження цієї думки можна знайти у наукових працях вітчизняних вчених (Ю. А. Ведернікова, О. Є. Користіна, П. М. Рабіновича, М. М. Савенка, І. П. Хамули, Л. В. Хрипко, Р. Я. Шай та інших). Зважаючи на специфіку правоохоронної діяльності, Ю вважаємо такий підхід абсолютно прийнятним і в подальшому слід брати до уваги вказане твердження. При цьому для таких функцій, на думку А. І. Біласа, характерні наступні властивості: а) вони є похідними від її сутності й визначаються призначенням цього виду діяльності в суспільстві; б) спрямовані на виконання завдань, що стоять перед правоохоронним органом на даному етапі розвитку; в) є напрямками її активного впливу, що упорядковують певний вид суспільних відносин, тому важливою ознакою є динамізм, дія функцій правоохоронної діяльності; г) безперервність, тривалість дії [67, с. 46].

Правоохоронна функція держави, незважаючи на те, що вона розподілена між різними інстанціями, за своїм характером є інтегративною. Як вже зазначалось, демократична природа державної влади спонукає її до забезпечення прав і охоронюваних законом інтересів громадян. Лише при умові, що права людини є найвищою цінністю можливо змінити форму стосунків між державою і людиною, яка склалась історично [68, с. 152]. Адже не викликає сумніву той факт, що лише спільними зусиллями державних органів можливо реально та ефективно забезпечити охорону прав і законних інтересів учасників тих чи інших правовідносин.

Основною формою реалізації правоохоронної функції, на думку Р. Г. Ботвінова, є правоохоронна діяльність [61, с. 3]. На думку В. В. Микитенко, така діяльність: а) реалізується в певному порядку, встановленому законом: контроль за дотриманням прав і свобод громадян і організацій, попередження, припинення й виявлення порушень цих прав, вжиття заходів до усунення порушень та їх наслідків, застосування до винних заходів впливу; б) може здійснюватися не будь-яким способом, а лише за допомогою застосування юридичних заходів впливу. До них прийнято відносити примусові заходи й стягнення, регламентовані

законом; в) атрибутивною ознакою правоохоронної діяльності є встановлений законом вичерпний характер застосовуваних у процесі її здійснення юридичних заходів впливу, тобто вони повинні відповідати приписам закону; г) реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури. Рішення про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу приймаються за встановленими законом правилами, дотримання яких є обов'язковим; д) правоохоронній діяльності притаманна така істотна ознака, як обов'язковість рішень і дій правоохоронних органів, їх посадових осіб, прийнятих у межах їх компетенції та відповідно до закону, для громадян, органів і організацій, яким вони адресовані; можливість безперешкодно оскаржити ці рішення у встановленому законом порядку, зокрема й у суді, а також встановлена законом відповідальність посадових осіб правоохоронних органів за шкоду, заподіяну громадянам або організаціям своїми неправомірними діями, і компенсація завданої шкоди [69, с. 241–242].

Доцільно звернути увагу на думку О. Ю. Гулягіна, який стверджує, що «...базис державної правоохоронної діяльності ґрунтується на необхідності забезпечити режим законності, неухильного дотримання прав, свобод, а також охоронюваних законом інтересів суспільства і держави. Очевидно, що ці правові явища – охорона права за допомогою виконання державними органами правоохоронної функції, а також забезпечення їм режиму законності знаходяться в органічному взаємозв'язку між собою. Таким чином, правоохоронна діяльність держави, її напрямки та форми реалізації, найбезпосереднішим чином впливають на формування режиму законності і правопорядку. Ці явища, перебуваючи в системному взаємозв'язку і взаємозалежності, доповнюють, розвивають і коригують одне одного» [70, с. 41].

Сама ж правоохоронна діяльність, на переконання А. М. Кучука, являє собою «професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі закону та відповідно до закону, а у випадках, встановлених законом, – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх встановлених та врегульованих правом суспільних відносин» [71, с. 199]. Аналізуючи наведене трактування вказаної

дефініції й національне законодавство, можемо прийти до висновку, що мова йде про діяльність вітчизняних правоохоронних структур, які якраз і мають забезпечувати охорону прав учасників правовідносин. Підтвердженням цієї тези може слугувати думка В. Л. Ортинського, який зазначає, що одне з центральних місць у різноманітній та багатоплановій діяльності держави займає виконання завдань із захисту прав і свобод людини, охорони прав та законних інтересів державних і недержавних організацій, боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями. Цей різновид державної діяльності в юридичному аспекті отримав найменування «правоохоронна діяльність», а заклади, що її здійснюють, – «правоохоронні органи» [72].

Тобто правоохоронні органи створюються для виконання правоохоронної діяльності та наділені відповідними повноваженнями [73]. Вони є незалежними один від одного й утворюють єдину систему, системоутворюючим чинником якої є пріоритетне завдання, що полягає у забезпеченні законності та правопорядку [73]. Реалізація зазначеного завдання забезпечується на основі застосування в правоохоронній діяльності низки соціально-правових та організаційних принципів, здійснення яких дозволяє використовувати у практичній діяльності оптимальні варіанти структур і функціонування правоохоронних органів, раціонально розподіляти компетенцію суб'єктів діяльності, контролювати дотримання законності [2, с. 112].

Наприклад, протидія злочинності в сучасних умовах здійснюється шляхом використання превентивного та виховного впливу кримінального законодавства; застосування кримінально-правових засад; спеціального кримінологічного попередження злочинності (профілактичного запобігання реально можливим злочинам і припинення розпочатої діяльності) [2, с. 29; 74, с. 205]. Для цього на правоохоронні органи покладається ряд завдань і функцій. Від функцій необхідно відрізнити основні напрями діяльності правоохоронних органів [2, с. 35]. Ми не можемо ставити знак «рівняння» між функціями і основними напрямками правоохоронної діяльності. Ці категорії знаходяться у різних площинах і взаємодоповнюють загальну характеристику як організації, так і роботи правоохоронних органів [73]. Якщо функції пов'язані із завданнями, які вирішують правоохоронні органи у боротьбі із злочинами в економічній сфері діяльності та іншими правопорушеннями, то основні напрями

визначають мету діяльності правоохоронних органів, що впливають із загальної правової політики держави [74, с. 35; 75, с. 207; 76]. Ось чому можна дійти висновку, що правоохоронні функції – це напрямки діяльності визначених законом державних і недержавних органів із забезпечення встановлених (діючих) у державі правових норм, які регулюють суспільні відносини всіх суб'єктів у різних сферах життя суспільства, держави і громадян [77; 78, с. 141]. Загалом же необхідно зазначити, що правоохоронні функції в основному реалізуються шляхом здійснення правоохоронної діяльності й покликані забезпечити охорону прав, свобод та законних інтересів без винятку всіх учасників суспільних відносин.

Стосовно ж з'ясування та характеристики правоохоронних функцій, вказаних суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави, то, безумовно, ця проблематика також вимагає уваги. Необхідно відзначити, що дане питання неодноразово перебувало в полі зору таких вчених, як С. М. Бортник, В. М. Геєць, Д. Д. Задихайло, О. Є. Користін, В. В. Молдован, В. С. Нерсисянц, О. Г. Прокопенко, І. О. Ревак, П. І Хамула та інших.

Вирішенню цього завдання може сприяти аналіз чинного законодавства, зокрема, мова йде про закони України «Про Національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [31], а також «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII [27]. З приводу першого нормативно-правового акта, то ч. 1 ст. 12 закону визначено, що функції складових сектора безпеки визначаються законодавством України [31]. Натомість ст. 2 другого юридичного акта передбачено наступний спектр функцій правоохоронних органів: а) розгляд судових справ у всіх інстанціях; б) провадження і розслідування кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшукову та розвідувальну діяльність; г) охорону громадського порядку і громадської безпеки; д) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства та прокурорів; е) контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; є) нагляд і контроль за виконанням законів. Однак, зважаючи на те, що економічна безпека являє собою складну поліструктурну систему, можна

припустити, що законодавчо визначений перелік функцій є обмеженим і в повному обсязі не охоплює всі напрями діяльності розглянутих суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

Тому для повноти дослідження необхідно ознайомитися з думками вітчизняних науковців із приводу видів таких функцій. Потрібно вказати, що зазначене питання у юридичній літературі не має єдиного вирішення. Натомість, традиційно існують різноманітні підходи до проведення класифікації правоохоронних функцій. Зокрема, Р. Я. Шай наголошує на тому, що сучасна держава має кілька правоохоронних функцій, які поділяються на внутрішні та зовнішні. При цьому до внутрішніх науковець відносить: охорону прав і свобод людини; функцію забезпечення правопорядку. До зовнішніх правоохоронних функцій, на його думку, слід включити: участь держави в охороні прав і свобод людини на міжнародній арені та участь держави у підтримці міжнародного правопорядку [79, с. 358]. В. А. Плешаков, Г. С. Гончаренко до таких функцій також відносять: конституційний контроль; здійснення правосуддя. прокурорського нагляду; розслідування злочинів; оперативно-розшукову; виконання судових рішень; надання юридичної допомоги та захисту у кримінальних справах; попередження злочинів та інших правопорушень [80 а, с. 12].

У свою чергу, П. І. Хамула пропонує ці функції диференціювати на три групи за таким критерієм, як функціональне призначення. До першої групи науковець включає загальні функції правоохоронних органів, що спрямовані на реалізацію правоохоронної функції держави. До таких функцій варто віднести: розроблення та реалізація державної політики щодо забезпечення внутрішньої безпеки; підготовка стратегічного плану за напрямом діяльності правоохоронного органу; участь у формуванні та створення нормативно-правової бази, необхідної для ефективного функціонування правоохоронної системи в цілому; профілактичні, превентивні, оперативно-розшукові заходи щодо запобігання виникненню правопорушень [68, с. 158].

Другу групу становлять спеціальні функції, які підлягають виконанню спеціальними підрозділами правоохоронних органів відповідно до покладених на них завдань. Такими спеціальними функціями можуть бути: інформаційна безпека, оперативно-технічні заходи, боротьба з корупцією та організованою злочинністю, захист

національної державності, боротьба з тероризмом, захист учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів, охорона державної таємниці, оперативне документування та ін. [68, с. 158].

Третю групу правоохоронних функцій іменуємо забезпечувальними функціями. Іншими словами, це функції, що спрямовані на вирішення кадрового, фінансового, аналітичного, господарського забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів. До таких функцій відносимо: додержання трудового розпорядку та дисципліни, забезпечення правового і соціального захисту працівників, матеріально технічне забезпечення, фінансове, виробниче, соціально-побутове забезпечення та ін. [68, с. 158].

На нашу думку, для визначення найбільш прийнятної класифікації правоохоронних функцій держави саме щодо забезпечення її економічної безпеки доцільно ознайомитися з науковими доробками фахівців безпосередньо в цій сфері. Насамперед потрібно взяти до увагу позицію О. Є. Користіна, який поділяє цей вид функцій держави на головні і другорядні.

Перша група, на переконання вченого, включає ті, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, які тягнуть юридичну відповідальність (профілактична; захисна; охоронна; ресоціалізаційна; оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судовий розгляд справ про злочини; розгляд справ про адміністративні правопорушення; розгляд справ про фінансові та господарські правопорушення; виконавча). До другорядних функцій належать: контрольна; дозвільна; правороз'яснювальна; аналітична та методична; інформаційна; нормотворча; координаційна [81]. Такою є основна класифікація правоохоронних функцій держави щодо забезпечення економічної безпеки країни, з якою ми цілком погоджуємося.

Слід зазначити, що правоохоронні органи можуть виконувати також й інші функції, які взагалі не можна віднести до правоохоронних: розвідувальна, забезпечення урядового зв'язку, надання соціальної допомоги, антидиверсійна, конвойна тощо [81]. Як бачимо, окрім основних правоохоронних функцій, при забезпеченні економічної безпеки держави правоохоронні органи виконують ряд інших функцій.

Проаналізуємо деякі з цих функцій крізь призму діяльності обраних для дослідження суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Для аналізу (див. табл.) оберемо саме ті функції, успішна реалізація яких матиме найбільш суттєвий ефект для належного функціонування складової економічної безпеки держави. А саме зупинимося на профілактичній, захисній, охоронній, оперативно-розшуковій, розслідування злочинів, розгляд справ про вчинення правопорушення (узагальнення функцій розгляду справ про адміністративні правопорушення; – розгляд справ про фінансові та господарські правопорушення), виконавчій, контрольній, аналітичній, інформаційній, нормотворчій та координаційній функціях.

№	Назва функції	Основні способи реалізації
1.	Профілактична	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень (НПУ); – здійснення, відповідно до законодавства, профілактики правопорушень у сфері державної безпеки (СБУ); – вжиття заходів щодо виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних з відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними операціями (Податкова міліція); – вжиття в установленому порядку заходів до усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства (Держаудитслужба); – здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро (НАБУ); – здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності, інших видів злочинності (ДБР).
2.	Захисна	<ul style="list-style-type: none"> – захист прав та свобод людини, незалежно від політичних переконань та партійної належності (НПУ); – захист економічної безпеки держави (СБУ); – сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів (Митні органи).

3.	Охоронна	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення охорони об'єктів права державної власності (НПУ); – забезпечення охорони державної таємниці (СБУ); – прийняття і реєстрація заяв, повідомлень та іншої інформації про кримінальні та інші правопорушення (Податкова міліція); – сприяння забезпеченню законного та ефективного використання державних і комунальних коштів та/або майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності суб'єктами господарювання державного сектора економіки, визначеними в установленому порядку (Держаудитслужба).
4.	Оперативно-розшукова	– здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами: а) НПУ; б) СБУ; в) Податкової міліції; г) НАБУ; д) ДБР.
5.	Розслідування злочинів	– розслідування злочинів підрозділами: а) НПУ; б) СБУ; в) Податкової міліції; г) НАБУ; д) ДБР.
6.	Розгляд справ про вчинення правопорушення	– розгляд справ та складання протоколів про адміністративні правопорушення (НПУ, СБУ, Податкова міліція, ДПСУ, ДМСУ, Держаудитслужба)
7.	Виконавча	– виконання ухвал, вироків, рішень і постанов, актів вищестоящих посадових осіб (НПУ, СБУ, Податкова міліція, НАБУ, ДБР, органи прокуратури, Держаудитслужба, ДПСУ, ДМСУ).
8.	Контрольна	– контроль за виконанням судових рішень (СБУ, органи прокуратури).
9.	Аналітична	<ul style="list-style-type: none"> – формування баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користування базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснення інформаційно-аналітичної роботи (НПУ); – здійснення інформаційно-аналітичної роботи в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем соціально-економічного будівництва та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України (СБУ); – збирання, аналіз, узагальнення інформації щодо порушень у сфері оподаткування та бюджетній сфері, прогнозування тенденцій розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням (ДПСУ, Податкова міліція); – аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю (ДМСУ); – здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють

		вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро (НАБУ); – здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань (ДБР).
10.	Інформаційна	– інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (НПУ); – інформування про свою діяльність через засоби масової інформації шляхом надання відповідей на запити про доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку (СБУ); – інформування громадськості про свою діяльність та стан реалізації державної політики у визначеній сфері (Держаудитслужба, ДПСУ, ДМСУ); – звітування про свою діяльність та інформування суспільства про результати своєї роботи (НАБУ, ДБР).
11.	Нормотворча	– видання актів міжвідомчого характеру (НПУ, СБУ,ДФСУ, ДПСУ, ДМСУ, Держаудитслужба, НАБУ, ДБР).
12.	Координаційна	– координація дій з уповноваженими структурами щодо забезпечення економічної безпеки держави (НПУ, СБУ, Податкова міліція, ДПСУ, ДМСУ, Держаудитслужба, НАБУ, ДБР).

*Сформовано авторами.

Як бачимо, з метою забезпечення економічної безпеки держави вітчизняні правоохоронні структури мають реалізовувати значну кількість функцій. Аналізуючи ж діяльність досліджуваних суб'єктів, слід наголосити, що на законодавчому рівні, поряд із іншими, безпосередній обов'язок забезпечення економічної безпеки держави покладається лише на Службу безпеки України. Це нерідко призводить до невизначеності серед науковців у питанні формування кількісного складу правоохоронних органів, які дійсно наділенні повноваженнями щодо забезпечення належного функціонування вказаної складової державної безпеки. Здебільшого маємо ситуацію, коли кожен правоохоронний орган опосередковано бере участь у цьому процесі й такі напрями діяльності є лише частиною його завдань і функцій. Отже, слід зазначити, що правоохоронні органи реалізують функції із забезпечення

економічної безпеки держави разом з іншими власними функціями.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що забезпечення економічної складової державної безпеки є однією з базових передумов для сталого розвитку будь-якої країни та забезпечення достойного рівня соціально-економічного достатку її населення. Забезпечення економічної безпеки держави розкривається через її основні функції, які реалізуються уповноваженими органами. З числа таких функцій, у контексті діяльності правоохоронних органів, особлива роль відводиться правоохоронним, покликаним сприяти фактичній реалізації базових конституційних засад, зокрема й забезпечення економічної безпеки держави. До вказаного виду функцій насамперед доцільно віднести: профілактичну, захисну, охоронну, оперативно-розшукову, розслідування злочинів, розгляд справ про вчинення правопорушення, виконавчу, контрольну, аналітичну, інформаційну, нормотворчу, координаційну та ін.

1.3. Теоретична характеристика повноважень правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави

З'ясувавши ключові функції обраних для дослідження правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави, виникає потреба в аналізі напрямів їх реалізації. Вирішенню цього завдання, безумовно, сприятиме з'ясування повноважень вказаних суб'єктів щодо забезпечення економічної складової державної безпеки. Адже, як слушно зазначає О. А. Панасюк, на прикладі діяльності судових установ зв'язок повноважень і функцій суду є нерозривним, адже саме сукупність певних прав та обов'язків становить «наповненість» і зміст окремих функцій суду. Повноваження суду не повинні виходити за межі його функцій. Інакше це призведе до перевищення або зловживання судом своїм становищем, буде викривляти цілі кримінальної процесуальної діяльності суду, спричинить порушення принципів і завдань кримінального провадження [82, с. 284]. Тому очевидно, що це питання потребує уваги й висвітлення у здійснюваному дослідженні.

Необхідно вказати, що категорія «повноваження» часто досліджувалася представниками різних галузей суспільних наук. До таких вчених слід віднести О. П. Альохіна, Г. В. Атаманчука, Б. М. Лазарева, Д. І. Голосніченка, І. П. Голосніченка,

А. А. Кармолицького, Ю. М. Козлова, А. В. Солонар, Ю. М. Старилова, О. І. Харитонова, Ю. С. Шемшученка, Н. В. Янюк та інших. Питання повноважень правоохоронних органів прямо чи опосередковано неодноразово було об'єктом вивчення вітчизняних науковців. Зокрема, виокремимо наукові праці І. М. Білодід, Ю. П. Битяка, С. Ф. Денисюка, О. І. Їжака, О. С. Захарченка, М. В. Ковалів, О. В. Коваленка, В. С. Лукомського, В. Т. Маляренка, О. Ю. Муравенка, О. В. Пономарьова, О. В. Руснака, С. С. Шоптенка та інших.

Починаючи здійснювати розгляд питання щодо повноважень вказаних правоохоронних органів у окресленій сфері, першочергово необхідно з'ясувати, що ж являє собою цей термін. Для цього розглянемо основні підходи до розуміння його сутності як з точки зору окремих галузей наук, так і з позиції права. Академічний тлумачний словник містить наступні, адаптовані до тематики дослідження, варіації цього терміну: 1) право, надане кому-небудь для здійснення чогось; 2) права, надані особі або підприємству органами влади [83]. У Великому енциклопедичному юридичному словнику за редакцією Ю. С. Шемшученка цей термін трактується як сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій. Обсяг прав конкретних державних органів та їх посадових осіб залежить від їх місця в ієрархічній структурі відповідних органів. За своїм характером права державних органів розрізняються залежно від того, до якої гілки влади належить той чи інший орган – законодавчої, виконавчої, судової. Окремо виділяються права контрольно-наглядових органів (прокуратури, державних інспекцій тощо). Основними формами реалізації прав державними органами є прийняття ними нормативно-правових актів (законів, указів, постанов, розпоряджень, наказів тощо), а посадовими особами – здійснення організаційно-розпорядчих дій. Крім державних органів, громадських організацій і посадових осіб, певними правами можуть наділятися і окремі громадяни (наприклад, особа, уповноважена укладати цивільні угоди від імені іншої особи) [84, с. 639]. Б. М. Лазарєв розглядає їх як комплекс конкретних прав і обов'язків, які надаються для реалізації покладених на орган функцій [85, с. 102]. На переконання Д. І. Голосніченка та І. П. Голосніченка, повноваження – це

загальне для теорії права та держави поняття, змістом якого є система прав та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами і органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому [86, с. 153].

Варто наголосити, що вказана дефініція знайшла своє закріплення у національному законодавстві. А саме, Віденською конвенцією про право міжнародних договорів від 23.05.1969 № 995_118 [87] передбачено, що аналізований термін означає документ, який виходить від компетентного органу держави і за допомогою якого одна чи кілька осіб призначаються репрезентувати цю державу з метою ведення переговорів, прийняття тексту договору або встановлення його автентичності, вираження згоди цієї держави на обов'язковість для неї договору або з метою вчинення будь-якого іншого акта, що стосується договору [87]. Загалом же сутність цього поняття відносно правоохоронних органів полягає в існуванні певної сукупності організаційно-розпорядчих дій, які всі вони повинні виконувати у відповідності до їх прямих службових обов'язків, встановлених відповідними нормами законодавства.

Потрібно зазначити, що поняття «повноваження» близьке за змістом із терміном «компетенція». Водночас вони різняться насамперед за повнотою елементів, що є складовими того чи іншого явища [88, с. 26-27]. До прикладу, О. Д. Лазор й О. Я. Лазор стверджують, що компетенція – це сукупність встановлених в офіційній (юридичній чи неюридичній) формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу чи посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати в необхідних випадках заходів відповідальності [89, с. 90]. В. Б. Авер'янов акцентує увагу на тому, що компетенція органів виконавчої влади – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних (так званих компетенційних або статутних) нормативно-правових актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто державно-владних повноважень [90, с. 265]. Подібну думку висловлює й О. Ю. Оболенський, який трактує цю дефініцію, як

межі ведення, обов'язок виконання певних завдань і функцій органу державної влади; як владні повноваження, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на даний орган, або коло передбачених правовим актом питань, що може вирішувати цей орган [91, с. 156]. Слушною вбачається позиція С. Г. Серьогіна, який стверджує, що відмінність термінів «компетенція» і «повноваження» вказує на їх співвідношення: «визначення компетенції тільки як предметів відання є недостатнім, оскільки неможливо встановити компетенцію органу, не окресливши конкретні можливості його поведінки в публічних відносинах, його права й обов'язки, які іменуються повноваженнями» [92, с. 46]. Отже, можемо зробити такі висновки: по-перше – поняття «повноваження» не є тотожним дефініції «компетенція»; по-друге – повноваження є складовою компетенції і, відповідно, за повнотою елементів являють собою вузлу категорію; по-третє – повноваження відіграють важливу роль у реалізації компетенції.

Розглядаючи ж та аналізуючи повноваження органів, які здійснюють правоохоронну діяльність, слід зазначити, що працівникам усіх цих органів надане право пред'являти обов'язкові вимоги щодо припинення правопорушень, входити у відповідні приміщення, право мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, безперешкодно і безоплатно одержувати їх або вилучати примусово. Лише іноді ці права обмежуються певними умовами. Право вимагати від уповноважених осіб проведення перевірок, ревізій, інвентаризацій надається лише суддям, працівникам органів прокуратури та податкових органів. Працівникам інших правоохоронних органів закон такого права не надає. Право вимагати виділення спеціалістів для проведення перевірок мають тільки судді та працівники органів прокуратури [93, с. 107]. Такими, в загальному вигляді, є ключові повноваження правоохоронних органів, які постають перед нами.

Процедурна (процесуальна) ознака правоохоронної діяльності вказує на формальну визначеність такої діяльності та неприпустимість її порушення. Також слід вказати, що важливою ознакою правоохоронної діяльності визнають статусну (професійну) ознаку особи, яка є уповноваженим державою суб'єктом такої діяльності. Здійснювати заходи з охорони права, відновлення порушеного права, виявлення та розслідування злочинів, підтримання правопорядку має лише

компетентна, фахово підготовлена, процесуально уповноважена державою посадова особа [13].

У повноваженнях такої посадової особи слід розрізняти їхній характер, обсяг і межу. Характер повноважень у кожного суб'єкта правоохоронної діяльності адекватний предмету його професійних завдань; він передбачає перелік прав і обов'язків посадової особи щодо виконуваної правоохоронної діяльності [94]. За характером виконуваних повноважень слід розмежовувати прокурорські, слідчі, оперативні, нотаріальні, виконавчі та контрольно-перевірочні правоохоронні дії [94]. Право здійснювати такі дії не може передаватися (делегуватися) іншій посадовій особі. Нотаріус, наприклад, не має права здійснювати прокурорські чи слідчі дії. Для розгляду питання про порушення кримінальної справи перевірочні документи має бути передано органу прокуратури або органу дізнання, які мають розглянути питання по суті та прийняти рішення. Згідно з компетенцією посадові особи видають відповідні акти (накази, постанови, приписи, протести, протоколи) [94].

Сутність статусної ознаки полягає в тому, що рішення, які приймає уповноважена особа, підлягають переглядові за особливими, визначеними в законі, обставинами [94]. В правоохоронній діяльності досить поширене правило преюдиційності, за яким встановлені уповноваженою особою юридичні факти або правовідносини апіорі є істинними, а тому рішення з цього приводу не підлягають переглядові іншими правоохоронними органами [94]. Ці юридичні факти можуть бути переглянуті лише за додержання знову ж таки певних процедурних правил (слідчі документи можуть бути переглянуті лише за мотивованим поданням прокурора або обґрунтованим оскарженням адвоката, а акт перевірки податкового органу може бути оскаржений у судовому порядку тощо) [94].

Обсяг повноважень залежить від посади, яку обіймає особа, її державного (професійного) рангу або спеціального звання [94]. Види, а також кількість повноважень, якими наділяється посадова особа, мають забезпечувати змогу повноцінно виконувати завдання, які ставляться перед нею. Слід зазначити, що повноваження керівника органу (служби) завжди ширші, ніж у підлеглої особи, обсяги виконуваної роботи й повноважень не завжди пропорційні [95]. Наприклад, у відповідності до п. 12, 14 ч. 1 ст. 8 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України»

від 14.10.2014 № 1698-VII [44] директор НАБУ: 1) вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, віднесених до компетенції цього суб'єкта; 2) має право бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій, а також брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях Кабінету Міністрів України. Безумовно, такими повноваженнями не наділяються підлеглі особи.

Призначення правоохоронної діяльності склалося історично, воно функціонально визначене межами компетенції правоохоронних органів і посадових осіб [96]. Залежно від цього розрізняють види компетенції (загальну, територіальну та відомчу) [94]. У рамках кожного з цих видів компетенції той чи інший суб'єкт наділяється певним спектром повноважень, спрямованих, зокрема, й на забезпечення економічної безпеки держави.

Відповідно до меж своєї компетенції, посадові особи видають відповідні акти, які діють у певній галузі (наприклад, на залізниці, в галузі охорони природи, в охороні державних фінансів тощо) [97]. Проаналізуємо значення цих документів на прикладі характеристики актів МВС України, запропонованої В. В. Ковальською. На переконання вченої, за допомогою цих актів: 1) реалізуються завдання і функції Міністерства як державного органу виконавчої влади в сфері внутрішніх справ; 2) окреслюються конкретні завдання, права й обов'язки, повноваження і відповідальність учасників суспільних відносин в сфері правопорядку; 3) у передбачених законом випадках забезпечується правове регулювання діяльності непідвідомчих підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності, громадських об'єднань і окремих громадян; 4) формуються основні положення взаємодії між різними органами правоохоронної системи держави; 5) встановлюються, в необхідних випадках, обмеження і заборони, спеціальні обов'язки або надаються спеціальні повноваження; 6) здійснюються правоохоронні функції управлінського характеру (наприклад, встановлення певного правового режиму) і передбачаються юридичні гарантії охорони відносин в сфері правопорядку; 7) деталізуються, конкретизуються й організаційно забезпечуються норми вищої юридичної чинності з метою більш ефективної дії законів в конкретному виді діяльності; 8) застосовуються норми права як підстава для видання індивідуальних

актів [98, с. 240-241]. Отже, внаслідок видачі певного нормативно-правового акта окреслюються конкретні завдання перед тим чи іншим суб'єктом, а також встановлюються повноваження, необхідні для оперативного й успішного досягнення певної мети. Також часто формуються правові засади для взаємодії між конкретними суб'єктами, що має сприяти ефективному виконання одного чи декількох завдань.

У цьому аспекті необхідно вказати, що повноваження та організація діяльності правоохоронних органів, питання їх матеріально-технічного, фінансового та іншого забезпечення, контролю і нагляду за їх діяльністю, координації їх діяльності і взаємодії між ними та з іншими державними органами й об'єднаннями громадян, міжнародного співробітництва правоохоронних органів визначаються законами, які регулюють правовий статус того чи іншого правоохоронного органу, а також деякими іншими нормативно-правовими актами [99, с. 185-186]. Цими нормативно-правовими актами також врегульовується ряд інших питань щодо функціонування певної структури. Зокрема, слід виокремити такі, як застосування засобів впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, правовий і соціальний захист співробітників державного органу, контроль за їх діяльністю, моніторинг способу життя, забезпечення прозорості діяльності, умов добору на посаду, а також інші заходи, безпосередньо пов'язані зі створенням передумов для нормального функціонування суб'єкта і професійної діяльності їх співробітників.

Відповідно до поставлених перед правоохоронними органами завдань та визначених функцій, їх працівники наділяються різноманітними за своїм характером і змістом повноваженнями (правами та обов'язками), які можна поділити на п'ять основних груп, залежно від спрямованості на [100]: 1) боротьбу з правопорушеннями; 2) охорону громадського порядку; 3) забезпечення громадської безпеки; 4) охорону та захист власності від протиправних посягань; 5) забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб [100]. Зважаючи на багатогранність категорії «економічна безпека» і беручи до уваги специфіку діяльності вітчизняних правоохоронних структур, можемо прийти до висновку, що існуючі повноваження вказаних суб'єктів доцільно класифікувати в такий же спосіб.

Проведемо дослідження ключових видів повноважень правоохоронних органів стосовно забезпечення економічної складової державної безпеки. Насамперед варто зазначити, що, здійснюючи боротьбу з правопорушеннями, працівники правоохоронних органів мають право: виявляти, запобігати, припиняти та розкривати злочини, вживати з цією метою оперативно-розшукові та профілактичні заходи; приймати і реєструвати заяви й повідомлення про злочини та адміністративні правопорушення, своєчасно приймати по них рішення; здійснювати досудову підготовку матеріалів за протокольною формою, провадити дізнання у межах, визначених кримінально-процесуальним законодавством; припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про них; проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснювати адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено, а також контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; виконувати в межах своєї компетенції кримінальні покарання та адміністративні стягнення; розшукувати осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти та інших осіб у випадках, передбачених законодавством; виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу на підставі та в порядку, встановленому законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб певних категорій [33]; мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, у тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або конфіденційну інформацію; письмово вимагати подання для перевірки документів та матеріалів, видачі необхідних довідок, в тому числі щодо операцій і рахунків юридичних осіб та інших організацій, для вирішення питань, пов'язаних із перевіркою; отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановленому ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [101]; вимагати для перевірки рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності і заходи щодо її забезпечення; вимагати від керівників та колегіальних органів

проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій та інших структур, незалежно від форм власності, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз [41]; відповідно до перевіряти у підконтрольних установах грошові та бухгалтерські документи, звіти, кошториси й інші документи, що підтверджують надходження і витрачання коштів та матеріальних цінностей, проводити перевірки фактичної наявності цінностей (грошових сум, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування тощо); безперешкодного доступу при проведенні ревізій на склади, у сховища, виробничі та інші приміщення, що належать підконтрольним установам, для їх обстеження і з'ясування питань, пов'язаних із ревізією; призупиняти бюджетні асигнування, операції з бюджетними коштами у випадках, передбачених законом [42]; здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу та інших питань, пов'язаних із національною безпекою України [17]. Як бачимо, для здійснення боротьби з правопорушеннями у галузі забезпечення економічної безпеки держави залучається ряд правоохоронних органів. Здійснюючи цю діяльність, різні правоохоронні органи доповнюють одне одного з метою найефективнішого забезпечення економічної безпеки держави [2, с. 118]. Так, до прикладу, у відповідності до ч. 9 ст. 218 КПК України 13.04.2012 № 4651-VI [102] в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 209 («Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом») і 209¹ («Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму») Кримінального кодексу України [40], досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого відноситься суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, крім випадків, коли ці злочини віднесено, згідно із цією, статтею до підслідності Національного антикорупційного бюро України [102]. Тобто правопорушення, наслідки від вчинення яких

потенційно можуть негативно вплинути на належне функціонування економічної безпеки, можуть розслідуватися різними національними правоохоронними структурами, що доводить вищезазначену тезу. До слова, це також має на меті оптимізувати діяльність самих правоохоронних органів, адже вони матимуть більше можливостей для виконання інших завдань.

З приводу охорони публічного порядку, то працівники правоохоронних органів наділені частиною таких же повноважень, як і щодо боротьби з правопорушеннями, зокрема вони [100]: попереджують, виявляють та припиняють протиправні діяння, які вчинюються у громадських місцях; проводять профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення правопорушень [100]. Крім того, вони: здійснюють адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено; контролюють дотримання громадянами та службовими особами встановлених законодавством правил паспортної системи, в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію іноземних громадян та осіб без громадянства; забезпечують у межах своїх повноважень виконання рішень сільських, селищних, міських рад з питань охорони громадського порядку, торгівлі, утримання тварин у домашніх умовах, додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях тощо, а також контроль за утриманням територій дворів і прибудинкових територій у містах та інших населених пунктах; забезпечують громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організацій або осіб, які їх проводять [100]. Не викликає сумніву той факт, що повноваження правоохоронних органів стосовно охорони громадського порядку також мають вагомe значення для забезпечення економічної складової державної безпеки. Адже саме від реалізації окремих із них певні елементи економічної безпеки будуть повноцінно функціонувати, що, вочевидь, позитивно вплине й на саму національну економіку.

Для забезпечення публічної безпеки правоохоронці: виявляють, припиняють та розкривають правопорушення, які спричинили (можуть спричинити) небезпеку для фізичних чи юридичних осіб; виявляють причини й умови, що сприяють вчиненню таких правопорушень, вносять відповідні подання, проводять профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення таких правопорушень; забезпечують у межах своєї

компетенції безпеку дорожнього руху, додержання законів, правил і нормативів у цій сфері, здійснюють контроль за утриманням у належному технічному стані та чистоті доріг, вулиць, майданів; контролюють дотримання фізичними та юридичними особами правил дозвільної системи; повідомляють відповідним державним органам і громадським об'єднанням про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події, вживають невідкладні заходи для ліквідації їх наслідків, рятування людей і надання їм допомоги; беруть участь у проведенні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій; відповідно до законодавства сприяють забезпеченню режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості; надають у межах наявних можливостей невідкладну, у тому числі медичну, допомогу особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, а також неповнолітнім, які залишились без опіки; забезпечують у порядку, встановленому законодавством України, безпеку осіб, взятих під захист, у разі надходження від них заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про загрозу їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; обмежують або забороняють доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей; обмежують або забороняють рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів у передбачених законом випадках; використовують згідно з нормативними актами технічні засоби для виявлення та фіксації порушень правил дорожнього руху; забороняють експлуатацію транспортних засобів; відвідують підприємства, установи й організації для виконання контрольних і профілактичних функцій щодо забезпечення безпеки дорожнього руху; вимагають від відповідних організацій усунення порушень правил утримання шляхів, якщо при цьому не додержуються вимог щодо забезпечення громадської безпеки; анулюють виданий підприємству, установі чи організації дозвіл на придбання, зберігання і використання зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин при невиконанні встановлених правил користування і поводження з ними або при недоцільності їх подальшого зберігання,

вилучають при необхідності зазначені предмети, опечатують склади, бази й сховища, закривають стрілецькі тири і стенди, зброєремонтні та піротехнічні підприємства, магазини, що торгують зброєю і боєприпасами, до усунення порушень відповідних правил; анулюють дозволи на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, видані громадянам, які зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби без призначення лікаря, інші одурманюючі засоби, хворіють на психічні розлади, та в інших випадках, передбачених законодавством; оглядають за участю адміністрації підприємств, установ, організацій приміщення, де знаходяться зброя, боєприпаси, вибухові, наркотичні та сильнодіючі хімічні, отруйні та радіоактивні речовини і матеріали, з метою перевірки додержання правил поведінки з ними; оглядають зброю та боєприпаси, що знаходяться у громадян, а також місця їх зберігання; вилучають у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищують ці предмети, речі та документи або передають їх за призначенням у встановленому порядку; вимагають від керівників підприємств, установ і організацій пояснення за фактами порушення законодавства, а також у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, проводять перевірки за фактами порушення законодавства [100]. Не викликає жодних запитань, що публічна безпека відіграє значну роль у житті суспільства та формуванні економічної безпеки держави. Тому, звісно, ряд повноважень правоохоронних органів, що стосуються забезпечення економічної безпеки держави, мають торкатися і забезпечення громадської безпеки [2, с. 126-127].

Особливе місце в структурі повноважень досліджуваних суб'єктів відводиться тій групі, реалізація яких має на меті забезпечити можливість вільно володіти, користуватися й розпоряджатися майном на праві власності. Адже, як слушно наголошує Ю. А. Дорохіна, «власність фіксує право певного соціального суб'єкта розпоряджатися визначеними ресурсами, цінностями (як матеріальними, так і духовними) для задоволення своїх потреб. Як інститут соціально-політичний, право власності повинно узгоджувати інтереси як окремого соціального суб'єкта (власника), так і суспільства загалом. Саме на такій основі в суспільстві має формуватися мораль власника, яка передбачає його певні зобов'язання перед тими, у кого власності немає або хто володіє нею в

недостатньому обсязі» [103, с. 49]. З цим складно не погодитися, бо право власності є одним із ключових прав та сприяє не лише можливості задовольнити власні економічні інтереси, а й забезпечує розвиток як особистості, так і інших суб'єктів правовідносин.

Сьогодні охорона й захист права власності особи є одним із важливих завдань не тільки багатьох економічно розвинених країн, а й міжнародної спільноти загалом. Зокрема, в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [104] вказано, що держава може встановлювати лише такі обмеження прав, які визначені законом, і наскільки це сумісно з природою, виключно з метою сприяння загальному добробуту в демократичному суспільстві [104]. Не викликає сумніву, що практично будь-яке обмеження права власності є неприпустимим, адже це шкодитиме нормальному розвитку як суспільства, так і держави в цілому. Це має відношення й до охорони вказаного права, адже самого факту визнання його державою для повноцінної реалізації учасниками правовідносин може бути недостатньо в зв'язку з можливими протиправними посяганнями на нього. Тому вагоме значення має ефективна робота правоохоронних органів, які повинні протидіяти таким неправомірним діям.

Охороняючи (захищаючи) власність від протиправних посягань, працівники органів внутрішніх справ і інших правоохоронних органів використовують такі повноваження [100]: виявляють, попереджають, припиняють правопорушення, які вчинюються з метою протиправного заволодіння власністю; проводять профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення таких правопорушень; розшукують таких осіб, а також викрадене майно; охороняють майно, що залишилось без нагляду; охороняють на договірних засадах майно громадян, колективне і державне майно, а також майно іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб та громадян, осіб без громадянства; забезпечують збереження знайдених, вилучених у затриманих і заарештованих осіб і зданих у міліцію документів, речей, цінностей та іншого майна, вживають заходи щодо повернення їх законним власникам; забезпечують охорону приміщень судів; вимагають від громадян і службових осіб припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень органів внутрішніх справ; перевіряють у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень

документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на органи внутрішніх справ; затримують і тримають у спеціально відведених для цього приміщеннях передбачених законодавством категорії осіб, наприклад, тих, хто вчинили адміністративні правопорушення, для складання протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, – на строк до трьох годин, а у необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокуророві протягом 24 годин з моменту затримання; складають протоколи про адміністративні правопорушення, проводять особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовують інші, передбачені законом, заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення [100]. Охорона власності є одним із найголовніших завдань будь-якої держави. Це завдання напряму пов'язане із забезпеченням економічної безпеки держави. Тому і не дивно, що правоохоронні органи мають повноваження, спрямовані на захист цього інституту [2, с. 128].

Остання група повноважень спрямована на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб, має на меті максимально захистити інтереси всіх учасників правовідносин. Як стверджує В. В. Букач, «конституційні норми, спрямовані на забезпечення державою реалізації, охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, вимагають від правоохоронних органів послідовно спрямовувати свою правозастосовну діяльність на забезпечення добробуту людини, ґрунтуючись при цьому на принципі верховенства положень, закріплених в Основному Законі України [5], дотримання якого є однією з головних умов створення демократичної, соціальної, правової держави» [105, с. 594]. Очевидно, що в цьому напрямі діяльності правоохоронні органи відіграють важливу роль і мають всіляко сприяти реалізації всіх конституційних прав.

Забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб здійснюється під час реалізації (виконання) таких повноважень, як: розгляд звернень громадян, зокрема, заяв і повідомлень про злочини та адміністративні

правопорушення, своєчасне прийняття по них рішення; виконання прийнятих в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції рішень прокурора, слідчого, суду, інших державних органів; здійснення реєстрації автотранспортних засобів, приймання іспитів на право керування транспортними засобами, видання відповідних документів; видання (анулювання) дозволу на придбання, зберігання, носіння і перевезення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, а також на відкриття об'єктів, де вони використовуються; видача паспортів та інших документів, що посвідчують їх особу; надання у межах своїх повноважень допомоги народним депутатам, представникам державних органів і громадських об'єднань у здійсненні їх законної діяльності, якщо їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників; забезпечення затриманим або заарештованим (взятим під варту) особам права на юридичний захист у передбаченому законом порядку; видання (анулювання) дозволів (ліцензій, сертифікатів) на провадження окремих видів господарської діяльності [100]. Цей вид повноважень правоохоронних органів найменш пов'язаний із забезпеченням економічної безпеки держави. Проте, повністю відкидати його не варто. Такий вид повноважень, як видання (анулювання) дозволів (ліцензій, сертифікатів) на провадження окремих видів господарської діяльності, на нашу думку, відповідає таким завданням держави у сфері економічної безпеки: контроль за валютно-фінансовою діяльністю, спрямованою на підтримку важливих для України пріоритетів, та захист вітчизняного виробника; боротьба з протиправною економічною діяльністю, протидія неконтрольованому відтоку національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів [106, с. 119]. Таким чином, незначну частину повноважень правоохоронних органів стосовно забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб можна використовувати при забезпеченні економічної безпеки держави [2, с. 129].

Проаналізувавши це питання, можна дійти до висновку, що задля забезпечення належного функціонування всіх складових економічної безпеки держави правоохоронні органи наділяються широким спектром повноважень. Вони існують у структурі повноважень більшості

вітчизняних правоохоронних структур і не виділяються в окрему групу. Виокремити їх можливо лише за умови усвідомлення сфер правовідносин, які прямо чи опосередковано відносяться до економічної безпеки держави та внаслідок здійснення детального аналізу всіх повноважень конкретного правоохоронного органу.

Аналізуючи такі повноваження у загальному вигляді, ми стикаємося з їх класифікацією. На кшталт цієї класифікації, доцільно запропонувати подібну градацію повноважень вітчизняних правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави: 1) боротьба з правопорушеннями; 2) охорона публічного порядку; 3) забезпечення публічної безпеки; 4) охорона та захист власності від протиправних посягань; 5) забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб. На переконання авторів, ефективна діяльність правоохоронних органів за всіма названими напрямками, безумовно, позитивно вплине на реальне забезпечення економічної складової державної безпеки.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

2.1. Діяльність органів прокуратури у сфері забезпечення економічної безпеки держави

У системі суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави, важлива роль відводиться органам прокуратури. У відповідності до ст. 131¹ Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5] прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначеному законом [5]. Реалізація цих завдань може мати пряме чи опосередковане відношення й до захисту національних економічних інтересів. Як слушно вказує В. В. Сухонос, «прокуратура України – це один із державних органів; її діяльність є важливим засобом забезпечення державою зміцнення законності. Прокуратура, використовуючи свої специфічні методи, посідає провідне місце в боротьбі з економічною злочинністю та корупцією. Діяльність прокуратури, через яку реалізуються її функції, поширюється на всі сфери правових відносин і є специфічною формою державного впливу на ці відносини. Тому функції прокуратури органічно пов'язані з функціями держави, передусім із функцією забезпечення законності та правопорядку, а також забезпеченням економічної безпеки держави» [107, с. 94]. Вочевидь, що це і зумовлює потребу дослідження адміністративно-правового статусу органів прокуратури саме як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

Різні питання, що стосуються діяльності органів прокуратури, вже неодноразово були об'єктом вивчення багатьох вітчизняних науковців. До їх числа слід віднести І. М. Білодіда, М. О. Ізотова, С. В. Ківалова, В. В. Клочкова, О. М. Литвака, В. Т. Малярєнка, Є.М. Поповича,

В. В. Сухоноса, І. В. Рогатюка, Ю. В. Шевченка, В. В. Шуби, П. О. Шумського, І. І. Шульган, Я. Т. Яворського, М. К. Якимчука та багатьох інших. У той же час органи прокуратури як суб'єкти забезпечення економічної безпеки держави досліджувалися такими вченими, як О. М. Бандурка, М. М. Бурбика, Р. С. Вовченко, З. В. Гбур, А. М. Куліш, І. О. Матвійчук, О. М. Рєзнік, Д. О. Супруненко, О. О. Шпак та ін.

Аналізуючи питання щодо адміністративно-правового статусу органів прокуратури доцільно звернути увагу на думку В. І. Бабенка, який переконує, що такий статус «...утворюється врегульованим законодавством порядком створення, реорганізації, ліквідації цих органів, визначенням функцій і завдань прокуратури та наділенням їх необхідною компетенцією для виконання покладених державою прав та обов'язків. В адміністративно-правовому статусі прокуратури маються юридично закріплені цілі, завдання та функції, компетенція, організаційна структура і відповідальність. Адміністративно-правовий статус прокуратури характеризується змістом прав та обов'язків, закріпленими адміністративно-правовими нормами, визначеним місцем прокуратури у системі органів державної влади, засобом реалізації владних повноважень. До змісту адміністративно-правового статусу органів і посадових осіб прокуратури України слід віднести обсяг їх правосуб'єктності, обов'язки і права щодо утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку стосовно захисту від неправомірних посягань шляхом нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів, представництва інтересів громадянина або держави в адміністративному суді та у справах про адміністративні проступки, а також при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи фізичних осіб» [108, с. 55]. О. Б. Неврозов стверджує, що «адміністративно-правовий статус прокуратури України – це сукупність адміністративно-правових елементів, які визначають місце і роль Генеральної прокуратури, регіональних, місцевих, спеціалізованих прокуратур, і прокурорів у правовій системі України, які характеризують зміст їх адміністративної діяльності щодо виконання покладених на них нормами адміністративного права завдань і функцій, а також визначають основи їх адміністративно-правової незалежності з метою захисту прав,

свобод і законних інтересів окремих осіб та всього суспільства» [109, с. 48-49]. Беручи до уваги вищесказане, а також враховуючи специфіку діяльності органів прокуратури щодо забезпечення економічної безпеки держави, вважаємо за доцільне звернути увагу на питання визначення ролі та місця вказаного суб'єкта в системі органів державної влади, з'ясувати завдання суб'єкта, окреслити функції та повноваження, за допомогою яких досягаються поставлені цілі, зокрема й щодо захисту національних економічних інтересів.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [41] прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому відповідним законодавством, здійснює встановлені Конституцією України [5] функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Єдність системи прокуратури України забезпечується: 1) єдиними засадами організації та діяльності прокуратури; 2) єдиним статусом прокурорів; 3) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів; 4) фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України; 5) вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування [5]. Причому класифікація структури органів прокуратури, на думку Н. О. Рибалки, відзначається наступним переліком характеристик: 1) за принципом рівнів ієрархії – багаторівнева, а точніше, така, що має три рівні з неоднорідними ланками (тобто функції та характеристики ланок одного рівня нетотожні); 2) за принципом управління та підпорядкованості – централізована; 3) за цільовим призначенням та функціями, що виконуються – оперативного планування з фіксованою структурою; 4) за принципом розбиття елементів системи на підсистеми – розрізняють структуру систем, в яких елементи об'єднуються за функціональними чи об'єктними ознаками, тому районні, міжрайонні, міські прокуратури, які функціонують у територіальному розрізі відносять до територіальних (регіональних) прокуратур, а спеціалізовані прокуратури – до функціональних [110, с. 286].

Як зазначає В. Т. Малярєнко, «...прокуратура України – самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від неправомірних

посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, як і передбачено законом. Прокуратура не підпорядковується виконавчій або судовій владі, оскільки її діяльність є елементом системи стримувань і противаг між гілками влади, які формуються та утверджуються в державі після прийняття нової Конституції» [5], [111]. Стосовно місця вказаного органу в системі органів державної влади подібну думку висловлюють А. М. Колодій та В. В. Копейчиков, наголошуючи, що мова йде про «самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави й забезпечує права і свободи людини, а також державну безпеку. Прокуратура не підпорядковується виконавчій або судовій владі, її діяльність є елементом системи стримувань і противаг між гілками влади» [112, с. 701-702]. І. М. Білодід стверджує, що «прокуратура є специфічним правоохоронним органом, діяльність якого спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права, державного та суспільного ладу, забезпечення законності та правопорядку. Вона не може бути віднесена до жодної з гілок влади, що зумовлено її завданнями та функціями, порядком формування, системою контролю та звітності» [113, с. 15]. Інакше кажучи, органи прокуратури є незалежними при прийнятті рішень, які безпосередньо мають відношення до професійної діяльності посадових осіб суб'єкта.

Здійснюючи виконання конституційних завдань, у тому числі й щодо забезпечення економічної безпеки держави, органи прокуратури реалізують ряд функцій. До функцій прокуратури, на переконання В. В. Клочкова, відносять взаємопов'язані з функціями держави та права, основні напрями діяльності прокуратури, що визначені її метою та завданнями, відображають сутність і соціальне призначення прокуратури конкретного типу, здійснюються в межах компетенції прокуратури у визначених законом сферах правових відносин, реалізуючись через відповідні типи діяльності, використовуючи специфічні для кожного виду діяльності встановлені законодавством засоби [114, с. 5-6]. Фактично органи прокуратури реалізують окремі функції держави за різними напрямками діяльності з метою ефективного виконання поставлених завдань.

У відповідності до ст. 2 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 №

1697-VII [41] на прокуратуру покладаються такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених відповідним законодавством; 3) нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [41]. Причому нерідко в науковій літературі зустрічаються висловлювання, що вказаний список функцій органів прокуратури є неповним. До прикладу, В. В. Сухонос наголошує, що існують і так звані похідні функції вказаних суб'єктів. Насамперед мова йде про координацію боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями; роз'яснення законів України; участь (у разі необхідності) Генерального прокурора і підлеглих йому прокурорів в удосконаленні актів чинного законодавства [115, с. 147]. Тобто можна стверджувати, що органи прокуратури під час провадження правоохоронної діяльності, зокрема й щодо забезпечення економічної безпеки держави, реалізують обвинувальну, представницьку та наглядову функції, а також можуть виконувати кілька додаткових, які мають сприяти повноцінному виконанню того чи іншого законодавчо визначеного завдання досліджуваних суб'єктів.

Проаналізуємо кожен з основних функцій саме крізь призму діяльності органів прокуратури щодо забезпечення економічної безпеки держави. Також розглянемо повноваження прокурора при реалізації кожної з них.

1. Підтримання державного обвинувачення в суді. У межах реалізації вказаної функції «...прокурор здійснює важливу частину покладеної на прокуратуру функції кримінального переслідування як діяльності, спрямованої на встановлення особи, що скоїла злочин, притягнення її до кримінальної відповідальності, направлення справи до суду і обґрунтованість обвинувачення перед судом. Як бачимо, робота державного обвинувача специфічна. Його завданням є підтримання в судовому засіданні інтересів держави, щоб до кримінальної відповідальності притягалися лише ті особи, що скоїли злочин, і жодна

невинувата особа не була засуджена. Виконуючи цю функцію, обвинувач виходить з мети охорони інтересів громадян, суспільства і держави» [115, с. 163]. Очевидно, що така діяльність може впливати й на захист економічних інтересів держави, адже прокурор наділений повноваженнями здійснювати підтримання державного обвинувачення в суді, зокрема й щодо злочинів, спрямованих на порушення правовідносин власності чи існуючого порядку здійснення господарської діяльності та інших злочинних дій, об'єктом яких можуть бути економічні відносини.

Важливість цієї функції прокуратури полягає й у тому, що саме прокурор під час розгляду справи має довести й обґрунтувати винуватість особи у вчиненні протиправного діяння наслідки від здійснення якого можуть негативно вплинути зокрема й на належне функціонування економічної складової державної безпеки. Це вимагає високого рівня кваліфікації уповноваженої особи, а також ретельної підготовки до судового розгляду справи. Слушно вказує І. В. Рогатюк, що підготовка прокурора до підтримання публічного обвинувачення в суді передбачає: аналіз інформації, отриманої під час вивчення кримінального провадження; визначення кола та послідовності питань, які підлягають з'ясуванню під час розгляду в суді; планування судових дій, спрямованих на збирання й перевірку доказів, що підтверджують версію обвинувачення; розроблення тактики підтримання публічного обвинувачення [116, с. 88]. З метою ефективного реалізації аналізованої функції прокурор наділяється комплексом повноважень. Як зазначає І. І. Шульган, «прокурор, як представник сторони обвинувачення, має право брати активну участь у з'ясуванні обставин кримінального правопорушення та перевірці доказів, об'єктивно й неупереджено оцінювати їх із погляду належності, допустимості, достовірності, надавати суду докази, брати участь у їх дослідженні, наводити аргументи на користь поданих ним доказів, спростовувати докази сторони захисту, заявляти клопотання про залучення нових доказів, давати оцінку зібраним доказам тощо» [117, с. 239]. Отже, можемо сказати, що в цьому аспекті органам прокуратури відводиться особлива роль. Оскільки лише при професійній і неупередженій діяльності посадових осіб цієї структури можливо довести вину особи (осіб) у скоєнні злочинних дій, зокрема й таких, що посягають на національні економічні інтереси.

2. Представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених відповідним законодавством. У контексті забезпечення економічної безпеки держави згідно із ч. 3 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [41] прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення її інтересів, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [41]. Завданнями здійснення представництва в суді є захист інтересів держави у разі порушення або загрози порушення її інтересів, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [118].

Прокурор здійснює представництво «...державних інтересів, якщо є порушення або загроза порушення економічних, політичних чи інших державних інтересів через протиправні дії або бездіяльність фізичних чи юридичних осіб. Однак слід зазначити, що представництво прокурором інтересів держави в суді відрізняється від інших видів представництва і колом суб'єктів, інтереси яких вони представляють, і формами їх реалізації» [115, с. 175]. Існування інституту представництва у законодавстві зумовлено потребою захисту інтересів держави (політичних, економічних, екологічних, соціальних, воєнних тощо), що входить до предмета ведення (компетенції) органів державної влади, органів місцевого самоврядування (яким законом надано повноваження органу виконавчої влади) і потребують ініціювання судового захисту з боку прокуратури у випадках їх порушення [119] задля відновлення прийняттого, з точки зору дотримання законодавства, становища та сприяння належному функціонуванню всіх складових державної безпеки.

У відповідності до п. 3 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді та при виконанні судових рішень» від 21.09.2018 № 186 [118], представництво прокурором здійснюється шляхом пред'явлення позовів (заяв); вступу у справи, порушені за позовами (заявами) інших

осіб; ініціювання перегляду судових рішень, у тому числі у справах, порушених за позовом (заявою) іншої особи; участі у розгляді справ; участі у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справах, в яких прокурором здійснювалося представництво інтересів держави [118]. Кожна з цих форм застосовується у законодавчо передбачених випадках і спрямована на оперативне й оптимальне вжиття дієвих заходів, спрямованих на відновлення оспорюваних інтересів у дусі дотримання законності, а також забезпечення об'єктивності і неупередженості під час професійної діяльності.

3. Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Особливої уваги потребує функція нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність та досудове слідство. Це, насамперед пояснюється тим, що органи прокуратури, здійснюючи нагляд, безпосередньо сприяють всебічному дослідженню обставин конкретної справи забезпечуючи охорону прав, свобод та законних інтересів осіб, стосовно яких проводяться процесуальні дії. Ця функція має принципово важливе значення, оскільки сприяє встановленню відповідних осіб, з'ясуванню фактів, формуванню належної та змістовної доказової бази з метою доведення наявності ознак злочинного діяння, зокрема й таких дій, які посягають на економічну безпеку держави.

З цього приводу І. В. Рогатюк зазначає, що «прокурорський нагляд, який здійснюється у формі процесуального керівництва, на відміну від відомчого контролю, передбачає постійну, систематичну, цілеспрямовану, ініціативну діяльність прокурора – процесуального керівника щодо спрямування досудового розслідування у напрямі вирішення завдань кримінального провадження, забезпечення прав, свобод та інтересів його учасників, встановлення особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, формування бази обвинувачення. З метою забезпечення ефективності діяльності прокурора у досудовому розслідуванні, КПК України [102] закріплено принцип його незалежності в кримінальному судочинстві й принцип обов'язковості виконання законних вимог та процесуальних рішень прокурора. На думку вченого, наділення прокурора у досудовому

розслідуванні правом здійснювати процесуальне керівництво – це об’єктивна закономірність, підтверджена системним тлумаченням норм КПК України, що обумовлено ліквідацією рудиментарного інституту додаткового розслідування; передбаченням права прокурора щодо визначення можливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій особисто або разом зі слідчим (групою слідчих), а також покладення на нього обов’язку приймати остаточне рішення за результатами досудового розслідування» [120, с. 421-422].

Як зазначає О. О. Шпак, «...здійснюючи процесуальне керівництво і правильно організовуючи цю роботу, прокурор визначає стратегічний напрям доказування у справі, що слугує в підсумку встановленню істини у кримінальному провадженні. Тому підвищення рівня якості досудового розслідування потребує активного процесуального керівництва прокурором. У цьому сенсі одним із ключових завдань прокурора – процесуального керівника є організація своєї діяльності таким чином, щоб виключити будь-яку можливість використання доказів, отриманих із порушенням встановленого законом порядку та недопущення цього на усіх етапах досудового розслідування. В організації роботи прокурора з процесуального керівництва досудовим розслідуванням доцільно виділяти такі напрями: 1) організація процесуального керівництва щодо проведення конкретних процесуальних дій; 2) організація роботи з процесуального керівництва конкретного кримінального провадження; 3) календарна організація роботи процесуального керівника (ведення календарного плату); 4) організація роботи з Єдиним реєстром досудових розслідувань; 5) організація роботи групи прокурорів та їх членів» [121, с. 80-81]. Кожен із цих напрямів реалізується при конкретних обставинах справи і має на меті забезпечити дієвість розслідування злочинних діянь.

Певну специфіку діяльності мають органи прокуратури при здійсненні нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність. Це, зокрема, стосується випадків, при яких досліджуваний орган здійснює перевірку з додержання вимог чинного законодавства. Відповідно до п. 5 Наказу Генерального прокуратура України від 03.12.2012 № 4/1гн [122] вказана функція реалізується щодо: 1) заведення оперативно-розшукових справ, підстав

для проведення оперативно-розшукової діяльності; 2) наявності повноважень в осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; 3) відповідності оперативно-розшукових заходів цілям і завданням оперативно-розшукової діяльності, дотримання встановлених законодавством умов і порядку проведення оперативно-розшукових заходів, а також залучення громадян до їх здійснення на конфіденційній основі та засадах добровільності; 4) застосування окремих обмежень прав і свобод людини, обґрунтованості клопотань до суду про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема пов'язаних із втручанням у приватне спілкування; 5) своєчасності направлення відомостей про злочинну діяльність окремих осіб, які здобуті в ході оперативно-розшукової діяльності, органам досудового розслідування для здійснення досудового розслідування; 6) обґрунтованості продовження, припинення, поновлення обчислення строків ведення оперативно-розшукових справ та їх закриття, а також використання результатів оперативно-розшукової діяльності; 7) своєчасності повідомлення про заведення та закриття оперативно-розшукових справ; 8) відповідності відомчих наказів, інструкцій, розпоряджень та інших правових актів із питань проведення оперативно-розшукової діяльності Конституції України [5] та іншим законам України [122]. Реалізація наглядової функції в усіх цих випадках має сприяти ефективності компетентних структур під час провадження ними оперативно-розшукових заходів.

У рамках реалізації цієї функції, як зазначає В. М. Малюга, «прокурор здійснює нагляд за розслідуванням, коли розглядає скарги на дії слідчого, скасовує його незаконні постанови або вимагає від органів розслідування для перевірки матеріали кримінального провадження. Але в тих випадках, коли прокурор відсторонює слідчого від проведення слідства у справі або передає справу іншому слідчому, він не тільки здійснює нагляд, а й виконує діяльність, яка за характером є адміністративною» [123, с. 119]. Прокурор під час здійснення наглядової діяльності повинен реалізувати власні повноваження у рамках чинного законодавства та максимально можливо сприяти розкриттю злочинних діянь.

4. Нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень

у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. В аспекті забезпечення економічної безпеки держави першочергово мова піде про нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах. Потрібно усвідомлювати, що навіть попри існування постановленого судового рішення це не є гарантією фактичного відновлення становища, яке існувало до вчинення правопорушення. Як свідчить багаторічна практика, часто виникає необхідність у вжитті комплексу додаткових заходів, спрямованих на реальне забезпечення дотримання законодавства під час виконання судових рішень.

Це, зокрема, стосується здійснення нагляду за діяльністю Державної виконавчої служби України щодо додержання принципу законності під час виконання вироків, ухвал, а також постанов судів у кримінальних справах щодо майнових стягнень. Насамперед прокурори звертають увагу на додержання існуючих вимог ЗУ «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII [124] співробітниками цієї структури. Зокрема, п. 2 ч. 1 ст. 3 вказаного акта встановлено, що рішення в кримінальних справах підлягають примусовому виконанню ухвали, постанов судів, зокрема й у кримінальних провадженнях, у випадках, передбачених законом [124]. Очевидно, що такі рішення можуть стосуватися й злочинів, наслідки від здійснення яких могли негативно вплинути на належне функціонування економічної безпеки країни. А тому діяльність Державної виконавчої служби України знаходиться в полі зору уповноважених посадових осіб органів прокуратури.

Можемо сказати, що саме через реалізацію розглянутих і проаналізованих функцій органи прокуратури відіграють свою роль у питанні забезпечення економічної безпеки держави. При цьому важливе значення відводиться іншим (додатковим) функціям (координація для боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями, роз'яснення законів України; участь відповідних посадових осіб в удосконаленні актів чинного законодавств), однак вони здебільшого реалізуються разом із основними.

Дослідивши це питання, можемо стверджувати, що в системі суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави, важлива роль

відводиться саме органам прокуратури. Це пояснюється тим, що вказані суб'єкти, з урахуванням винятково власних специфічних напрямів діяльності, займають одне з провідних місць у боротьбі із загрозами економічній безпеці держави. До основних функцій у частині сприяння належного функціонування економічної складової державної безпеки потрібно віднести роботу з: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництва інтересів держави в суді у випадках, визначених відповідним законодавством; 3) нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах. Також важливими функціями слід вважати координацію для боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями, роз'яснення законів України; участь відповідних посадових осіб в удосконаленні актів чинного законодавств та ін.

2.2. Місце органів Служби безпеки України у системі суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави

Досліджуючи питання щодо діяльності окремих правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, необхідно вказати, що всі вони, враховуючи встановлену вітчизняним законодавством специфіку роботи, відіграють свою роль у цьому процесі. Діяльність кожного з їх числа має своє важливе значення для забезпечення реальної протидії наявним загрозам економіці країни. Водночас важлива роль відводиться державним органам і одним із напрямів роботи є вжиття заходів щодо виявлення та сприяння оперативній протидії латентним загрозам для економіки держави. З огляду на це, потребує дослідження діяльність Служби безпеки України як спеціалізованого державного органу, що зобов'язаний забезпечувати економічну безпеку держави. Адже дієвий захист всіх об'єктів критичної інфраструктури здійснюється не тільки шляхом розслідування так званих «економічних злочинів», а й внаслідок ефективної та оперативної діяльності щодо виявлення загроз для економіки країни.

Різні аспекти діяльності Служби безпеки України були об'єктом

наукового інтересу таких вчених, як М. В. Грек, С. М. Грібєєдов, Ж. В. Завальна, А. В. Кумейко, Є. В. Коваленко, Ю. Ф. Кравченко, В. В. Мадіссон, А. І. Марущак, А. В. Носач, О. Г. Петров, О. В. Плетньов, О. М. Полковніченко, М. А. Погорецький, О. О. Резніков, Н. В. Сібільова, С. В. Чумаченко, В. А. Шахов та інші. Питання ж щодо діяльності вказаного суб'єкта у сфері забезпечення економічної безпеки держави вивчалися такими науковцями і фахівцями, як З. С. Варналій, О. Гаманюк, А. Г. Гольцов, І. М. Гриненко, І. М. Дралюк, О. Затворницька, І. І. Мазур, Д. С. Мельник, С. П. Пономарьов, Б. Прохоров, О. М. Резнік, А. Тарасенко, Д. Яблоновський, Н. В. Ярмакі та багатьма іншими.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992

№ 2229-ХІІ [17], вказаний суб'єкт є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [17]. Можна зазначити, що аналізований суб'єкт наділений спеціальним статусом, який дає можливість виокремити його з числа багатьох інших органів державної влади. Такий статус, на переконання С. О. Чикурлій, «...зумовлює наявність сукупності прав і обов'язків у конкретного виду суб'єктів права, що імпліковано специфікою встановленої нормами права положення цього виду суб'єктів щодо інших суб'єктів права» [125, с. 78]. О. Ф. Скакун наголошує, що «спеціальний – це статус особи як представника тієї чи іншої соціальної групи, відокремленої за певним юридико-значущим началом (родом діяльності, віком та ін.), який наділений, відповідно до законів та інших нормативних актів, спеціальними, додатковими правами і обов'язками, обумовлений особливостями становища особи і потребами її функціональної спеціальної активності (студент, пенсіонер, військовослужбовець, посадова особа та ін.); є загальним для певного кола осіб. Спеціальний статус доповнює (статус депутата) або обмежує (статус рецидивіста) загальний правовий статус, тобто корегує його. На відміну від загального статусу, який є постійним, спеціальний статус має мінущий характер» [126]. Таким чином Служба безпеки України теж наділена компетенцією, у тому числі й щодо забезпечення економічної безпеки держави, яка є характерною винятково для неї. Насамперед мова йде про контррозвідувальну роботу органу, яка, за винятком вжиття

деяких контррозвідувальних заходів, в окремих випадках Державною прикордонною службою України та Управлінням державної охорони України здійснюється тільки аналізованим правоохоронним органом. Як наголошує В. В. Коровін, «діяльність спецслужб зазвичай полягає у контррозвідувальній протидії розвідувальній діяльності, а також боротьбі з закордонними державними проявами, а також різного роду рухами, що мають антиконституційну спрямованість. Все це – специфічні функції, які значно відрізняються від функцій власне правоохоронних органів» [127].

Слід взяти до уваги думку О. М. Полковніченка, який переконує, що «Служба безпеки України посідає окреме місце в системі правоохоронних органів внаслідок специфічного кола питань, що належать до її юрисдикції та її широких можливостей, які можуть бути використані як для утвердження права і забезпечення державної безпеки, так і для неправомірного захисту інтересів окремих політичних персоналій» [128]. Очевидно, що будь-який суб'єкт у системі органів державної влади, відіграючи особливу роль в функціонуванні публічних інституцій та життєдіяльності суспільства, юридично наділяється спеціальним статусом. Тобто першочергово слід доводити існування виняткового комплексу юридичних прав та обов'язків, за допомогою яких ця структура досягає необхідних цілей.

Спеціальний статус аналізованого органу також відображається і на його завданнях. Зокрема, вказаний суб'єкт у межах визначеної законодавством компетенції має забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До існуючого кола завдань Служби безпеки України також відносяться попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [17]. В цьому контексті необхідно звернути увагу й на положення нового ЗУ «Про національну безпеку» від

21.06.2018 № 2469-VIII [31]. Зокрема, п. 3 ч. 1 ст. 19 вказаного нормативно-правового акта визначено, що одним із напрямів діяльності Служби безпеки України є також контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури [31]. Тобто висновок про те, що цей орган уповноважений забезпечувати економічну безпеку держави, на переконання авторів, слід вважати безспірним і, відповідно, він не потребує додаткової аргументації.

Перш ніж здійснювати аналіз діяльності Служби безпеки України щодо реалізації заходів у сфері забезпечення економічної безпеки держави, вважаємо за доцільне ознайомитися з питаннями організаційної структури суб'єкта, а також виокремити у його системі ті структурні підрозділи, які безпосередньо уповноважені протидіяти економічним загрозам. Для вирішення цього завдання вбачається необхідним розглянути побудову досліджуваного органу. Як слушно з цього питання наголошує М. В. Грек, «...організаційна побудова СБУ відображає потреби політичного керівництва держави адекватно реагувати на зміни в оперативно-стратегічній та політичній обстановці, що складалася в Україні і навколо неї. У сучасних умовах поряд з повсякденною діяльністю триває процес становлення Служби безпеки України як самостійної структури, законодавчого забезпечення її діяльності. Це передбачає вирішення як на загальнодержавному, так і на відомчому рівнях низки проблем правового, економічного й організаційного характеру. Існування СБУ в статусі самостійного державного органу і визначення її як державного правоохоронного органу спеціального призначення є одним із кроків щодо реформування силових структур України відповідно до принципів демократичної правової держави» [129, с. 97]. Вбачається, що такий підхід до питання формування структури правоохоронного органу має сприяти швидкому й ефективному вирішенню без винятку всіх завдань, поставлених перед Службою безпеки України сучасними реаліями українського суспільства.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення діяльності цього суб'єкта, зокрема положення Указу ПУ «Питання Служби безпеки

України» від 27.12.2005 № 1860/2005 [130] зазначимо, що організаційна структура вказаного державного органу має наступний вигляд:

1. Центральне управління (Апарат Голови Служби безпеки України, Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення, Департамент контррозвідки, Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, Департамент захисту національної державності, Департамент оперативно-технічних заходів, Департамент оперативного документування, Департамент охорони державної таємниці та ліцензування, Департамент господарського забезпечення, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки, Головне слідче управління, Центр спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів, Управління внутрішньої безпеки, Головна інспекція, Управління роботи з особовим складом, Управління правового забезпечення, Управління забезпечення спеціального оперативного обліку, Управління спеціального зв'язку, Військово-медичне управління, Служба мобілізації та територіальної оборони, Фінансово-економічне управління, Відділ забезпечення досудового слідства, Управління режиму, документального забезпечення і контролю, Контрольно-ревізійна інспекція, Центр міжнародного співробітництва, Центр охорони праці і пожежно-технічного нагляду).
2. Регіональні органи.
3. Органи військової контррозвідки (формується як структурні підрозділи Департаменту контррозвідки Центрального управління).
4. Навчальні, наукові, науково-дослідні та інші заклади, установи, організації і підприємства.
5. Антитерористичний центр при Службі безпеки України [130].

Усвідомлюючи, яке коле завдань покладається на вказаний суб'єкт, маючи уявлення про те, що успішне виконання окремих із їх числа матиме позитивний вплив на реальне забезпечення економічної безпеки держави, а також аналізуючи роботу структурних підрозділів цього державного органу можемо зробити висновок, що особлива роль у цьому напрямі відведена Головному управлінню по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю й Головному управлінню контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної

безпеки. Ознайомимось детальніше зі специфікою діяльності кожного з них.

У відповідності до ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-ХІІ [131], спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України і відділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю органів Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі [131]. Подібна за складом і змістом трактовка ролі досліджуваного управління міститься й у Положенні про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів Служби безпеки України по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю, затвердженого постановою ВРУ від 12.10.1994 № 199/94-ВР [132]. Так, згідно з п. 1 пп. 1.1 Положення про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів Служби безпеки України по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю, затвердженого постановою ВРУ від 12.10.1994 № 199/94-ВР [132] спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю органів Служби безпеки України є Головне управління по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю у складі Центрального управління Служби безпеки України, відділи в Головному управлінні військової контррозвідки, Головному управлінні Служби безпеки України в Криму, обласних управліннях і місті Севастополі, відповідні підрозділи в інших містах [132]. Тобто зазначений підрозділ здійснює власну діяльність не лише в структурі Центрального управління, а й входить до складу всіх регіональних органів служби, що має сприяти оперативній протидії організованій злочинності та (або) корупційним правопорушенням.

До структури спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Служби безпеки України входять, поряд з іншими оперативними підрозділами, підрозділи інформаційно-

аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності, внутрішньої безпеки. Крім того, створюються підрозділи забезпечення: по роботі з особовим складом, секретаріат, фінансовий, адміністративно-господарський, охорони, юридичний та інші [132]. Кожен із цих підрозділів, завдяки власній роботі, безпосередньо впливає на виконання всіх завдань управління.

Мета діяльності вказаного управління та підпорядкованих йому підрозділів полягає в організації та забезпеченні захисту соціально-економічних інтересів держави і громадян від протиправних посягань корумпованих елементів та організованих злочинних угруповань; сприянні вищим органам влади та управлінню в реалізації курсу на зміцнення економічного потенціалу держави, підвищення добробуту громадян, розвиток взаємовигідної міжнародної співпраці [133, с. 56]. Досягнення окресленої мети вимагає виконання обов'язків, а також дотримання прав працівниками управління під час виконання завдань. Так, поряд із загальними повноваженнями Служби безпеки України щодо вжиття заходів по боротьбі з організованою злочинністю, управління та його уповноважені співробітники можуть: 1) заводити оперативно-розшукові справи; 2) на письмову вимогу керівників відповідних спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю одержувати від банків, а також кредитних, митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб; 3) залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів; 4) одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, відомствами, іншими державними органами України; 5) в разі одержання фактичних даних про організовану злочинну діяльність для їх перевірки витребувати та одержувати від державних органів, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи [131]. Крім того, законодавством передбачена можливість

спрямування до суду заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва та подачі позовних заяв з вимогою про визнання недійсними угод, у способи та в порядку, передбаченими національним законодавством.

До повноважень управління і його працівників слід віднести такі:

- 1) за письмовим розпорядженням керівника відповідного спеціального підрозділу входити за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних, дипломатичних представництв), незалежно від їх відомчої належності та форм власності, в пункти пропуску через державний кордон України та митниці, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;
- 2) за постановою та з санкції відповідного прокурора по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, а у невідкладних випадках – з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані у розкритті та розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством [131].

Також Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю може вживати ряд заходів, спрямованих на забезпечення боротьби з організованою злочинністю (залучення негласних співробітників, використання учасників організованих злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю, використання спеціальних технічних засобів у боротьбі з організованою злочинністю).

Отже, розглянутий структурний підрозділ Служби безпеки України має здійснювати активну діяльність щодо протидії організованій злочинності та корупційним правопорушенням, тобто тим протиправним діям, наслідки від здійснення яких можуть негативно впливати на перебіг окремих економічних процесів за участю держави. Вказаний підрозділ реалізує власну компетенцію не тільки в структурі Центрального управління, а й у системі регіональних органів, виконуючи всі завдання, поставлені перед ним. При цьому широким спектром повноважень

підрозділ наділений у сфері протидії організованій злочинності, яка, за певних обставин, може шкодити державній економіці.

Ознайомлюючись й аналізуючи роботу іншого досліджуваного підрозділу – Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБУ, слід наголосити, що забезпечення нормального функціонування цієї складової державної безпеки є одним із пріоритетних напрямів діяльності всієї служби. При цьому слід звернути увагу на думку О. М. Резніка, який, розглядаючи питання специфіки адміністративно-правового статусу СБУ як суб'єкта захисту фінансової системи держави, відзначає, що «...економічна сфера потребує особливої уваги з боку правоохоронних органів, оскільки кількість та різноманітність загроз економічним інтересам держави очевидна» [134, с. 155]. Тому продуктивна робота, з точки зору виявлення загроз економічній безпеці держави, є важливим завданням діяльності Служби безпеки України, адже за такого підходу є висока вірогідність знешкодити загрозу на початкових етапах її розвитку, використовуючи меншу кількість ресурсів (людських, фінансових, матеріальних та ін.).

Щодо діяльності Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБУ, то варто зазначити, що його ефективна діяльність має принципово важливе значення для захисту національних економічних інтересів. Управління спрямовує свої зусилля на виявлення та нейтралізацію негативних процесів у фінансово-кредитній та бюджетній сферах. Це розкрадання іноземних кредитів та інвестицій, наданих міжнародними фінансовими організаціями під державні гарантії, нецільове використання бюджетних коштів, різноманітні схеми ухилення від сплати податків, численні шахрайські оборудки з використанням банківської системи – ось перелік основних правопорушень у фінансово-кредитній і бюджетній сферах. Зокрема, одним із характерних злочинних проявів є розкрадання бюджетних коштів та привласнення кредитів, виданих на розвиток виробництва. Щоб отримати ці гроші, використовуються злочинні зв'язки серед банківських службовців, підроблені гарантійні документи тощо [133, с. 32].

Виявлення таких загроз здійснюється за допомогою контррозвідувальної діяльності. Так, у відповідності до ст. 7 ЗУ «Про

контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 № 374-IV [135], під час здійснення таких заходів вказаний суб'єкт має право: 1) здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; 2) виявляти, фіксувати і документувати гласно і негласно розвідувальні, терористичні та інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів; 3) проводити контррозвідувальні операції та відповідні оперативні й оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України; 4) мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, створювати з метою конспірації підприємства, установи та організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність; 5) витребовувати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України; 6) виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах контррозвідки здійснювати на підставі відповідної контррозвідувальної справи; 7) в окремих, законодавчо передбачених випадках, затримувати і тримати у спеціально відведених місцях осіб, підозрюваних у підготовці чи скоєнні правопорушення, віднесеного до підслідності вказаного органу, а також осіб, які проникли на об'єкти та у місця, що охороняються органами і підрозділами Служби безпеки України; 8) у невідкладних випадках при здійсненні контррозвідувальних заходів безперешкодно користуватися засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам і організаціям, а засобами зв'язку, що належать

громадянам, – за їх згодою, з наступним відшкодуванням витрат за їх вимогою; 9) в інтересах забезпечення державної безпеки та виконання завдань контррозвідувальної діяльності організувати, координувати і проводити наукові та науково-технічні дослідження, створювати у порядку, визначеному законодавством України, відповідні наукові установи та міжвідомчі координаційно-дорадчі органи; 10) зберігати, носити, застосовувати, використовувати зброю, спеціальні засоби, вживати заходів фізичного впливу відповідно до законів України та інших законодавчих актів України, провозити зброю та спеціальні засоби в усіх видах транспорту та вживати інші заходи, допустимі нормами чинного законодавства [135].

В ході проведеного дослідження ми встановили та можемо стверджувати, що діяльність Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБ України спрямована на забезпечення нормального функціонування економічної складової державної безпеки та є одним із пріоритетних напрямів роботи всієї служби. Управління направляє власні зусилля на оперативне виявлення загроз для об'єктів критичної інфраструктури з метою їх попередження в найкоротші строки. Основною формою діяльності підрозділу є вжиття контррозвідувальних заходів для ефективного захисту національних економічних інтересів.

Проаналізувавши діяльність підрозділів Служби безпеки України й з'ясувавши специфіку їх роботи, можна виділити основні напрями діяльності цього органу у сфері забезпечення економічної безпеки держави. До таких, на переконання авторів, слід віднести наступні: здійснення досудового слідства, проведення оперативно-розшукових заходів та вжиття допустимих контррозвідувальних заходів. Також до цього переліку можна віднести складання протоколів про адміністративні правопорушення. Окремо зосередимо увагу на кожному з них.

З приводу здійснення досудового слідства, то серед злочинів, наслідки від вчинення яких можуть впливати на нормальний перебіг економічних процесів за участю держави і які є підслідними органам безпеки, слід виокремити дії за ст. 201 (Контрабанда) та ст. 201¹ (Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або

з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України) [40]. Також, відповідно до ч. 10 ст. 216 Кримінально- процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI [102], якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів [102]. Очевидно, що такими злочинами можуть бути й ті, об'єктом яких є відносини в сфері економіки.

Служба безпеки України може проводити оперативно-розшукові заходи, що передбачено ст. 5 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [136]. Завданням такої діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [40], розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [40]. Враховуючи результати дослідження, можемо стверджувати, що така діяльність може бути спрямована на захист національної безпеки України, тож, зрозуміло, й на захист економічних інтересів держави.

Аналізований державний орган є спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері контррозвідувальної діяльності, що визначено ст. 5 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 № 374-IV [135]. Метою цієї діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та

причин їх виникнення [135]. Не викликає сумніву, що до таких загроз відносяться й ті, які потенційно можуть негативно впливати на нормальне функціонування складових економічної безпеки держави.

Також Служба безпеки України, відповідно до ч. 4¹ ст. 24. ЗУ «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХІІ [17] та ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х [137], зобов'язана складати протоколи про адміністративні правопорушення. В контексті обраної тематики дослідження до таких правопорушень доцільно віднести діяння, що підпадають під дію норм ст. 164 (Порушення порядку провадження господарської діяльності) (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає вказаний суб'єкт) [137]. На думку авторів, результати від такого правопорушення можуть негативно позначитися на окремих економічних процесах у державі.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити ряд висновків теоретико-правового характеру. В системі суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави, особливе місце відводиться Службі безпеки України. Адже саме цей державний орган із правоохоронними функціями уповноважений на виконання багатьох завдань, у тому числі й щодо захисту національних економічних інтересів. При цьому для вказаного суб'єкта притаманна виняткова специфіка діяльності, що обумовлює існування спеціального адміністративно-правового статусу служби.

У структурі цього суб'єкта діють підрозділи, які наділені компетенцією щодо протидії загрозам національній економіці. До таких необхідно віднести Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю й Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки. Перше має здійснювати активну діяльність щодо протидії організованій злочинності та корупційним правопорушенням, тобто тим протиправним діям, наслідки від здійснення яких можуть негативно впливати на перебіг окремих економічних процесів за участю держави. Щодо діяльності Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки, то його робота спрямована на забезпечення нормального функціонування економічної складової державної безпеки та є одним із пріоритетних напрямів роботи всієї служби. Управління

спрямовує власні зусилля на оперативне виявлення загроз для об'єктів критичної інфраструктури з метою їх запобігання в найкоротші строки.

До основних напрямів діяльності служби щодо забезпечення економічної безпеки держави слід віднести наступні: здійснення досудового слідства, проведення оперативно-розшукових заходів та вжиття допустимих контррозвідувальних заходів. Також до цього переліку доцільно віднести такий напрям роботи, як складання протоколів про адміністративні правопорушення внаслідок вчинення окремих протиправних діянь.

2.3. Специфіка діяльності Національного антикорупційного бюро України як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави

Усталена тенденція до зростання кількості загроз економічній безпеці держави формує несприятливі умови для розвитку економічного потенціалу країни та, відповідно, подальшого зниження рівня її конкурентоспроможності в різних сферах міжнародних відносин. Не викликає сумніву, що однією з таких реальних загроз є корупційні дії, внаслідок здійснення яких відбувається деструктивний вплив на перебіг окремих економічних процесів у державі. На появі негативних наслідків для економіки від вчинення таких протиправних дій акцентують увагу вітчизняні й зарубіжні вчені. Насамперед, це К. Азіліс, В. Г. Андрійчук, Є. М. Білоусов, З. Варналія, І. О. Губарева, В. О. Доровський, Н. М. Краус, Ф. Коффман, Ю. В. Макогон, Н. Я. Михаліцька, В. А. Предборський, С. В. П'ясецька-Устич, О. А. Радіца, І. В. Шевчук і багато інших. Це зайвий раз доводить, що корупція сьогодні є однією з суттєвих загроз економічній безпеці держави.

Для прикладу можна навести думку Є. М. Білоусова, який стверджує, що «...як явище соціально-економічне корупція виходить за межі системи державно-управлінських відносин, а як явище правове – взагалі може охоплювати будь-які суспільні сфери, у яких дієвими особами є посадовці державних органів влади, місцевого самоврядування або публічних чи корпоративних структур. Але так чи інакше вплив корупції на економічну сферу, і зокрема на систему економічної безпеки,

є визначальним. Вона не лише має негативні наслідки – вона сама по собі руйнує будь-які державні інститути, оскільки відбувається «тінізація» публічних функцій службовців, що призводить до появи фактично паралельної у відношенні до офіційної, напівлегальної, квазісамостійної системи управління, базисом якої є корупційні зв'язки» [138, с. 81]. Об'єктивно, що за таких умов знецінюються всі зусилля, спрямовані на забезпечення прийняттого функціонування вказаного елемента державної безпеки, що, знову ж таки, призведе до необхідності залучення додаткових бюджетних витрат.

Взаємозв'язок між корупцією та економічною безпекою проявляється через низку негативних наслідків економічного розвитку, які в умовах глобалізації мають надзвичайно руйнівний ефект для економіки країни. Серед них основними є розширення тіньової економіки, порушення конкурентних механізмів ринку, поява неефективних приватних власників, неефективність перерозподілу та використання бюджетних коштів, погіршення інвестиційного клімату, підвищення ціни за соціальні послуги та інше [138, с. 81]. Очевидно, що наведений спектр корупційних загроз, у разі їх реалізації, перешкоджатиме нормальному функціонуванню національної економіки і, відповідно, гальмувати будь-який її розвиток.

В умовах інтенсивної інфільтрації корупційних практик у сферу економічних відносин гостро постає необхідність впровадження системи ефективних інституційних механізмів, спрямованих на формування гарантій, спрямованих на мінімізацію реалізації існуючих корупційних ризиків. Однією з таких особливо важливих основоположних гарантій є ефективна антикорупційна політика держави, що, зокрема, передбачає існування спеціалізованих антикорупційних інституцій та належного структурованого організаційно-правового забезпечення їхньої діяльності. Серед усіх цих суб'єктів особлива роль відводиться правоохоронним органам, націленим на попередження, виявлення, припинення, розслідування, а також розкриття корупційних діянь. Причому в цьому контексті першочергово мова йде про протидію корупційним діянням, вчиненим вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, й можуть становити реальну загрозу економічній безпеці держави. З огляду на вказане

твердження уваги потребує питання дослідження діяльності Національного антикорупційного бюро України як одного з суб'єктів забезпечення такої безпеки. Адже систематично належне функціонування вказаної установи з одного боку стане фактором, який вплине на зниження рівня корупції, а з іншого – в середньо- та довгостроковій перспективі послабить вже існуючі макроекономічні дисбаланси, сформувавши передумови для економічного розвитку країни й соціального благополуччя її населення.

Потрібно відзначити, що різні аспекти діяльності Національного антикорупційного бюро України були об'єктом дослідження таких науковців, як В. М. Галуцько, І. В. Гловюк, М. Я. Грібов, Ю. В. Дмитрієв, І. П. Зіньковський, О. Г. Кальман, А. О. Кладченко, В. Г. Козлова, І. І. Коротич, Ю. М. Комарова, О. В. Новікова, Я. Ю. Пилип, R. Ronis, С. С. Рогульський, О. В. Скомарова, Л. Д. Удалова, А. А. Чешко, Н. В. Шинкаренко, О. М. Юрченко, О. Н. Ярмиш та інших. Водночас питання щодо адміністративно-правового статусу аналізованого правоохоронного органу як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави не було достатньо висвітлено в наукових джерелах.

Досліджуючи діяльність цієї структури, слід наголосити, що її створення перш за все зумовлено актуалізацією державної антикорупційної політики, а також необхідністю виконання взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань. Узагальнення зарубіжного досвіду щодо діяльності спеціалізованих антикорупційних органів вказує на низку переваг від існування окремої незалежної структури. До таких позитивів, зокрема, прийнято відносити: можливість досягнення високого ступеня спеціалізації та професіоналізму; позбавлення можливості неправомірних впливів на такий орган завдяки високій автономності його діяльності; високий рівень громадської довіри тощо [139]. Безумовно, більшість із названих переваг є необхідними умовами для розвитку країни в дусі дотримання законності й утвердження демократичних цінностей.

Слушною з цього приводу вбачається думка О. В. Новікова, який переконує, що створення спеціалізованого антикорупційного органу є доцільним і виправданим у тих країнах, де корупція настільки поширена, що чинну систему правоохоронних органів неможливо адаптувати для

впровадження необхідних антикорупційних реформ [140]. Існування такого суб'єкта є однією з умов Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 [141], ратифікованої Україною, відповідно до положень якої передбачається зобов'язання держав-учасниць забезпечити: 1) існування органу або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних засобів; 2) надання такому органу або особам необхідну самостійність для того, щоб вони могли ефективно виконувати свої функції без неналежного впливу; 3) достатню кваліфікацію та ресурси для співробітників такого органу [141]. Причому у ст. 20 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 № ETS173 [142] так само зазначено, що кожна сторона вживатиме таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації персоналу та органів по боротьбі з корупцією. Для ефективного здійснення своїх функцій, без будь-якого невинновданого тиску, вони повинні мати необхідну самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи сторони [142]. Можемо сказати, що наявність незалежних антикорупційних елементів у системі державних органів є одним із зобов'язань країни, реалізація якого позитивно впливатиме на функціонування не тільки системи економічної, а й державної безпеки в цілому. У цьому контексті потрібно погодитися з позицією В. М. Галуцького, який наголошує, що «...одним із шляхів підвищення ефективності протидії корупції є інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у справах про корупційні правопорушення. Тому парламент схвалив створення нового автономного органу (поза системою наявних правоохоронних органів), основною функцією якого буде виявлення і розслідування корупційних злочинів, що становлять особливу суспільну небезпеку» [143, с. 12]. Адже не підлягає сумніву та обставина, що у сучасних складних політичних і соціально-економічних умовах існування й, безперечно, ефективного функціонування саме цієї спеціалізованої антикорупційної інституції є нагальною потребою для України.

Вже безпосередньо аналізуючи питання діяльності Національного антикорупційного бюро України необхідно зазначити, що вказаний суб'єкт є державним правоохоронним органом, який має попереджати,

виявляти, припиняти, розслідувати та розкривати корупційні правопорушення, віднесені до його підслідності, а також запобігати вчиненню нових [44]. Як автономний орган (поза системою існуючих правоохоронних інституцій), НАБУ здійснює власну діяльність з урахуванням принципів верховенства права, поваги та дотримання прав і свобод людини й громадянина, законності, безсторонності та справедливості, незалежності, підконтрольності і підзвітності, відкритості для демократичного цивільного контролю, політичної нейтральності та позапартійності [44], протидіючи найбільш небезпечним проявам корупції й активно співпрацюючи як із міжнародними інституціями (Інтерпол, Європол, Центральне антикорупційне бюро Республіки Польща, Федеральне бюро розслідування США, установи Республіки Румунії та ін.), так і з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Можна стверджувати, що Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, наділеним виключною компетенцією у сфері протидії окремим категоріям корупційних правопорушень і покликане сприяти дієвому вирішенню однієї з гострих проблем сьогодення. Як слушно наголошує В. П. Петков, «...чиновництво усіх рангів давно вже не думає про державні інтереси, набиваючи свої кишені за чужий рахунок. Разом з тим багато з цих осіб, в тому числі ті, що скоїли злочин, уникають покарання, що викликає обурення більшості громадян, недовіру до апарату державного управління» [144, с. 88].

Головне завдання НАБУ помітно звужує коло існуючих корупційних деліктів, говорячи про протидію суто кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці [44]. На нашу думку, це зумовлено необхідністю мінімізувати прояви такого різновиду суспільно-небезпечних діянь серед представників вищих ешелонів влади паралельно, створюючи тиск на посадових осіб, що представляють середню та нижчу ланки.

Щодо компетенції вказаної структури, то, як слушно з цього

приводу зазначає Ю. М. Комарова, «сфера діяльності будь-якого органу державної влади становить його компетенція, однак конкретні можливості у виконанні своїх функціональних обов'язків в її рамках передбачають саме повноваження. І саме повноваження виступають певного роду межею компетенції даної інституції та контролюють можливість перетинання сфер діяльності відразу кількох органів, мінімізуючи вплив на однорідні суспільні зв'язки. У нормативно-правових актах нашої країни сфера діяльності НАБУ окреслюється із застосуванням бланкетної норми та відсилає до його підслідності» [145, с. 68- 69]. Тобто аналіз саме цього елемента адміністративно-правового статусу досліджуваного правоохоронного органу формує розуміння того, на яку саме сферу правовідносин ймовірно суттєво може впливати ця державна структура.

Безпосередньо досліджуючи компетенцію НАБУ, важливо наголосити, що остання «втілюється в життя» шляхом реалізації існуючих прав і обов'язків того чи іншого органу та, відповідно, його посадових осіб. Так, у відповідності до ст. 16 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [44], вказаний правоохоронний орган має право: 1) проводити оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів; 2) здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводити досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом; 3) вживати заходи щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснювати діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт; 4) взаємодіяти з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків; 5) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного

бюро; 6) забезпечувати особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях; 7) забезпечувати на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення; 8) звітувати про свою діяльність у порядку, визначеному відповідними нормативно-правовими актами та інформувати суспільство про результати своєї роботи; 9) здійснювати міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції, відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України [44]. Виконання кожного з цих повноважень має на меті забезпечити реальну протидію корупційним правопорушенням, сприяючи належному функціонуванню економічної складової державної безпеки.

Важливо зазначити, що поряд зі всіма обов'язками правоохоронного органу він також має певні права під час виконання своїх завдань. Так, зокрема, Національному антикорупційному бюро і його працівникам надаються такі права: 1) заводити оперативно-розшукові справи на підставі постанови, що затверджується начальником відповідного підрозділу Національного бюро, та здійснювати на підставі і в порядку, встановленому законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи; 2) за рішенням Директора Національного бюро, погодженим із прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, та інших кримінальних правопорушень, які не відносяться до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; 3) витребувати за рішенням керівника структурного підрозділу Національного бюро та одержувати в установленому законом порядку у вказаному в запиті вигляді та формі від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про

використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном; 4) знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом; 5) на підставі рішення Директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро [44]. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначеному ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [101] з урахуванням положень чинного нормативно-правового забезпечення, а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, – в порядку та обсязі, встановленому ЗУ «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 № 5178-VI [146] з урахуванням положень цього Закону. Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більше, ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості її надання у зазначений строк з обґрунтованих причин, за зверненням відповідного суб'єкта, Національне бюро може продовжити строк надання інформації на строк, не більше двох календарних днів; 6) на підставі відповідного рішення суду на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України; 7) залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення виконання повноважень Національного бюро; 8) за письмовим рішенням Директора Національного бюро або його

заступника, погодженим із прокурором, створювати спільні слідчі групи, що включають оперативних та слідчих працівників; 9) за пред'явлення службового посвідчення входити безперешкодно до державних органів, органів місцевого самоврядування та зони митного контролю, а за письмовим розпорядженням Директора Національного бюро або його заступника – безперешкодно проходити до військових частин та установ, пунктів пропуску через державний кордон України; 10) використовувати, з наступним відшкодуванням завданих збитків, транспортні засоби, які належать фізичним та юридичним особам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення кримінального правопорушення, переслідування та затримання осіб, які підозрюються у їх вчиненні, доставлення до закладів охорони здоров'я осіб, що потребують екстреної медичної допомоги; 11) надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій; 12) здійснювати співробітництво з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, дотримуючись умов добровільності та конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохочувати осіб, які надають допомогу в попередженні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень; 13) за наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України; 14) у цілях оперативно-розшукової та слідчої діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, передбаченому законодавством; 15) зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовувати заходи фізичного впливу на підставах і в порядку, передбаченими ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [33]; 16) видавати в разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та

сповіщення про небезпеку; 17) здійснювати правове співробітництво із компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування на підставі законів та міжнародних договорів України; 17¹) одержувати у вигляді довідки від органів прокуратури України та Міністерства юстиції України у триденний строк матеріали, отримані (надані) у рамках надання міжнародної правової допомоги, які стосуються фінансових і корупційних кримінальних правопорушень; 18) виступати як представник інтересів держави під час розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ про розшук, арешт, конфіскацію та повернення в Україну відповідного майна, захист прав та інтересів держави з питань, які стосуються виконання обов'язків Національного бюро, а також залучати з цією метою юридичних радників, зокрема іноземних; 19) порушувати питання щодо створення спеціальних умов (у тому числі щодо засекречування перебування, здійснення заходів безпеки, поміщення в окремому приміщенні) в ізоляторах тимчасового тримання та установах попереднього ув'язнення для осіб, які співпрацюють із Національним бюро [44]. Як бачимо, при наявності значної кількості обов'язків аналізований суб'єкт наділяється широким спектром прав, які в сукупності мають сприяти ефективності та, що важливіше, результативності його роботи у питаннях протидії корупційним діям і, відповідно, забезпечувати економічну безпеку України.

Особливої уваги, зважаючи на специфіку діяльності вказаного суб'єкта, потребує питання з'ясування його підслідності. Як наголошують І. В. Гловюк та І. П. Зінковський, «підслідність НАБУ має родові, персональні та імперативні характеристики, для вирішення спорів про підслідність передбачені спеціальні правила; аналогічні характеристики має і предмет відання оперативних підрозділів НАБУ» [147, с. 33]. Так, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 №

2341-III [40], з урахуванням умов, визначених ч. 5 ст. 216 КПК України від 13.04.2012 № 4651-VI [102], а саме:

1) злочин вчинено:

– Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом КМУ, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Нацкомфінпослуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом ЦВК, Головою НБУ, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;

– державним службовцем, посада якого належить до категорії «А»;

– депутатом ВР АРК, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до 1 та 2 категорій посад;

– суддею Конституційного Суду України, суддею суду загальної юрисдикції, народним засідателем або присяжним (під час виконання ними цих функцій), Головою, членами, дисциплінарними інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Головою, заступником Голови, секретарем секції Вищої ради юстиції, іншим членом Вищої ради юстиції;

– прокурорами органів прокуратури, у випадках, передбачених ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [41];

– особою вищого начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, вищого складу Нацполіції, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище;

– військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

– керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;

2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків);

3) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [40], вчинено щодо службової особи, визначеної відповідними положеннями кримінального законодавства [102].

Безумовно, результати від вчинення всіх корупційних правопорушень, підслідних НАБУ, негативно впливають на економічні процеси в країні. Водночас наслідки від здійснення окремих злочинних дій більш деструктивно позначаються на національній економіці. У цьому аспекті слід виокремити наступні дії, кваліфіковані кримінальним законодавством як злочини, а саме: ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» та ст. 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» [40]. Саме здійснення правопорушень за переліченими злочинами вимагає особливої, з точки зору наукового дослідження, уваги з боку аналізованого правоохоронного органу в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Також детективи НАБУ мають право, за погодженням із відповідними уповноваженими особами, з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, здійснювати розслідування злочинів, які є підслідними іншим органам [102]. Вважаємо, що такий підхід має сприяти загальному скороченню рівня злочинності в країні та дозволить розширити спектр можливостей суб'єктів боротьби з корупцією, створюючи додаткові умови для найбільш ефективного використання здобутої інформації, запобігаючи кримінальним правопорушенням. Можна припустити, що це також буде сприяти удосконаленню практичних навичок співробітників відомства і в подальшому має позитивно впливати на результати правоохоронної діяльності загалом.

Отже, однією з перешкод для належного функціонування економічної складової державної безпеки залишаються корупційні правопорушення, внаслідок здійснення яких відбувається деструктивний вплив на перебіг окремих економічних процесів у країні. В сучасних складних умовах гостро постає необхідність існування й ефективної діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій однією з яких є Національне антикорупційне бюро України.

Саме цей суб'єкт наділений широким колом повноважень у сфері протидії тим корупційним діянням, можливі наслідки від вчинення яких несуть реальну загрозу економічній безпеці держави. Тому задовільна робота цього правоохоронного органу, в короткостроковій перспективі, має сприяти скороченню рівня злочинності, пов'язаної з корупційними діяннями, що, в свою чергу, послабить існуючий деструктивний тиск на всі сфери і ланки національної економіки.

2.4. Роль органів доходів і зборів щодо забезпечення економічної безпеки держави

Серед суб'єктів правоохоронної діяльності, які, відповідно до власних завдань, мають забезпечувати економічну безпеку держави, важлива роль відводиться органам доходів і зборів. Порівняно з усіма іншими досліджуваними органами, робота цих структур пов'язана із

реалізацією державної політики у багатьох сферах щодо забезпечення належного обігу публічних фінансових ресурсів. Ці фінанси, на переконання С. О. Корецької, утворюються за рахунок державних, місцевих (муніципальних) та інших публічних фондів [148, с. 26]. Подібну думку виловлює й французький вчений Поль Марі Годме, включаючи до аналізованої категорії такі складові: 1) централізовані фінанси (фінанси держави), які зосереджуються у бюджеті країни і формуються за рахунок надходжень від податків, державних позик та інших видів доходів, і витрачаються у централізованому порядку, включаючи дотації місцевим органам, автономним державним організаціям; 2) місцеві фінанси, якими розпоряджаються місцеві органи самоуправління – департаменти, комуни, муніципалітети; 3) соціальне страхування та соціальна допомога [149, с. 10-11]. Як бачимо, мова йде не тільки про ті фінанси, які перебувають у розпорядженні держави, а й про такі, що можуть використовуватися органами місцевого самоврядування. Це, в свою чергу, підкреслює їх значимість і необхідність забезпечення правової охорони відносин у цій сфері. Що позитивно вплине як на постійний розвиток самої держави, так і на сприяння забезпечення матеріального благополуччя всього суспільства.

Зважаючи на вищесказане, слід наголосити, що всіляке легальне сприяння прийнятному, з точки зору законності та раціональності, безперешкодному руху цих ресурсів є однією із ключових умов для сталого розвитку економіки України. Адже, як слушно наголошує Я. Б. Дропа, «в умовах реформування економіки України залучення достатнього обсягу фінансових ресурсів є визначальним чинником повноти забезпечення темпів розвитку інвестиційно-інноваційної сфери, зростання фінансового потенціалу країни загалом та потреб об'єктів соціальної інфраструктури, дієвості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, рівня матеріального й духовного добробуту населення» [150, с. 2]. Тому не викликає сумніву значимість ефективної роботи органів доходів і зборів для забезпечення належного обігу публічних фінансів. Насамперед це пояснюється тим, що переважна частина таких ресурсів сконцентрована в національній бюджетній системі і саме від їхнього належного обігу залежить бюджетна безпека держави. При цьому сама бюджетна безпека являє собою складову

безпеки фінансової, яка, в свою чергу, є провідним елементом економічної безпеки держави. Відповідно, забезпечення бюджетної безпеки буде позитивно впливати на належне функціонування економічної безпеки України, що й зумовлює реальну потребу в аналізі діяльності органів доходів і зборів.

При цьому, в аспекті обраної тематики дослідження, вбачається за доцільне дослідити специфіку роботи підрозділів Податкової міліції. Значення Податкової міліції як державного інституту обумовлене соціально-політичною значущістю виконуваних нею правоохоронних функцій у податковій сфері. Основною ознакою, що визначає місце і роль Податкової міліції в системі органів виконавчої влади, є застосування санкціонованого державою правового примусу. Його значення зростає при ускладненні економічної та криміногенної ситуації [151]. Саме вказані суб'єкти, маючи статус правоохоронних органів, уповноважені на протидію загрозам економічній безпеці держави.

Питання щодо діяльності підрозділів Податкової міліції неодноразово досліджувалося багатьма вітчизняними науковцями. До їх числа слід віднести таких, як А. Ю. Бабенко, О. О. Бандурка, В. Т. Білоус, О. С. Ватаманюк, Н. М. Герасименко, С. К. Гречанюк, В. О. Казмірук, С. І. Корсун, О. П. Дзісяк, О. О. Косиця, В. О. Кузнєцов, А. М. Куліш, Т. Е. Кушнар'ова, М. П. Кучерявенко, Т. А. Крушельницька, М. М. Макаренко, С. О. Маклаков, О. В. Мірошніченко, С. С. Мороз, Д. Г. Мулявка, О. В. Онишко, Т. О. Пікулі, О. В. Плотко, О. В. Пономар'ов, О. М. Рєзнік, С. Руденко, Т. В. Сараскіна, М. В. Тесляр, О. Д. Шевчук, С. В. Шестаков, О. С. Юнін, Т. П. Яцик та ін. Водночас, на нашу думку, питання щодо дослідження діяльності підрозділів Податкової міліції, як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, є актуальним і потребує уваги. Адже, як зазначає Т. В. Сараскіна, «...особливу роль у проведенні цих та інших заходів, спрямованих на легалізацію тіньового сектора прихованої економіки, подолання інших проявів криміналізації економічної діяльності, боротьбу з порушеннями законодавства в сфері оподаткування, відведено Податковій міліції» [152, с. 25- 26]. Саме цей орган відіграє одну з провідних ролей у питанні виявлення й протидії переліченим загрозам.

Аналізуючи організаційну структуру підрозділів Податкової міліції

як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави необхідно відзначити, що вказаний орган нещодавно зазнав певних організаційних змін. Відомо, що структура цих суб'єктів формувалася у відповідності до наявних потреб держави в сфері оподаткування, протидії правопорушенням в цьому напрямі тощо. При цьому їх функціональна структура, з розвитком державності, динамічною зміною орієнтирів у питанні забезпечення фінансової безпеки, а також появою нових цілей правоохоронної системи неодноразово змінювалася.

Не були винятком й нещодавні події, наслідком яких стало обрання українським народом проєвропейського вектора подальшого розвитку. В рамках реалізації заходів, спрямованих на сприяння інтеграції України до європейського простору, було укладено ряд міжнародних угод та договорів із різними організаціями задля формування єдиних принципів правового регулювання відносин у багатьох сферах життєдіяльності. Такі зміни торкнулися й органів доходів та зборів. Зокрема, з метою виконання зобов'язань Україною перед Міжнародним валютним фондом, визначених Меморандумом про економічну та фінансову політику від 05.12.2018 № 23751/0/2-18 [36], нинішні центральні та регіональні підрозділи Державної фіскальної служби були розділені на дві самостійні окремі юридичні особи: Податкову та Митну служби.

Так, відповідно до п. 1 до Положення про Державну Податкову службу України, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 № 227 [37] Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС [37]. Сприяння впровадженню на практиці цих заходів здійснюється шляхом виконання наступного кола завдань: 1) реалізація державної податкової політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом,

контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: а) державної податкової політики; б) державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС, здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів; в) державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального; г) державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску; д) державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, відповідно до закону [37]. Як бачимо, до вказаного суб'єкта перейшли ряд завдань Державної фіскальної служби, спрямовані на забезпечення податкової безпеки, яка, в свою чергу, є складовою економічної.

З приводу Державної митної служби України (Держмитслужба), то вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час

застосування законодавства з питань державної митної справи [37]. Основними завданнями цього органу є: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [37]. Тобто робота цієї служби орієнтована на реалізацію національної митної політики, зокрема й протидії правопорушенням під час застосування законодавства з питань державної митної справи, що має вагоме значення для національної економіки.

Такі зміни торкнулися й підрозділів Податкової міліції. Зокрема, вказані суб'єкти здійснювали власну діяльність в структурі Державної фіскальної служби України, виконуючи оперативно-розшукові, кримінально-процесуальні та охоронні функції. Однак із метою виконання зобов'язань Україною перед Міжнародним валютним фондом, визначених Меморандумом про економічну та фінансову політику від 05.12.2018 № 23751/0/2-18 [36], як зазначалось вище, центральні та регіональні підрозділи Державної фіскальної служби були розділені на дві самостійні юридичні особи: Податкову та Митну служби. У зв'язку з таким реформуванням підрозділи Податкової міліції у відповідності до Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 № 227 [37], мають функціонувати у складі Державної податкової служби України та, відповідно, її територіальних підрозділів. Щодо самої діяльності підрозділів Податкової міліції, то згідно із ч. 1 ст. 348 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI [38], вказаний суб'єкт складається із спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних контролюючих органів, і здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну

функції [38]. Тобто підрозділи Податкової міліції є структурними елементами відповідних контролюючих органів і сприяють реалізації державної політики у сфері оподаткування шляхом протидії зловживанням із боку правопорушників.

Як слушно наголошує О. П. Дзісяк, що, «виходячи з того, що існувати і здійснювати свої повноваження Податкова міліція в змозі лише у складі органів податкової служби як їх невід'ємна і органічна складова, вона не має відособленого від органів податкової служби майна, рахунків у банку, права самостійно вступати у правові відносини з державними установами, підрозділами та організаціями, набувати і здійснювати від свого імені майнові права, нести відповідальність за своїми зобов'язаннями чи бути позивачем і відповідачем у судах. У разі порушення працівниками Податкової міліції прав і законних інтересів громадянина обов'язок вживати заходів до поновлення цих прав, відшкодувати заподіяну матеріальну шкоду, на вимогу громадянина публічно вибачитися покладається на відповідний орган податкової служби. З наведеного випливає, що правосуб'єктність органів Податкової міліції у сфері цивільно-правових відносин є досить обмеженою або ж можна ставити питання про її відсутність взагалі як такої» [153]. На наше переконання, вказана думка є слушною, оскільки вказаний суб'єкт перебуває у структурі іншого державного органу, що, звісно ж, обмежуватиме правосуб'єктність Податкової міліції.

Маючи своєрідну організаційну структуру, а також спеціальне призначення в системі правоохоронних органів, для підрозділів Податкової міліції характерні певні ознаки, які ідентифікують її серед інших суб'єктів правоохоронної діяльності. В цьому аспекті слід погодитися з позицією А. М. Куліша, Д. Г. Мулявки та О. М. Резніка, які наголошують, що «...Податкова міліція характеризується: наявністю власної організаційної структури і системи; наявністю спеціальної компетенції і владних повноважень у податковій сфері, які дозволяють застосовувати заходи державного примусу; використання спеціальних правоохоронних методів роботи (поєднання засад адміністративної діяльності, дізнання, охоронної та оперативно-розшукової діяльності)» [154, с. 30]. Тобто вказаний суб'єкт наділяється виключною компетенцією, зокрема щодо протидії податковим правопорушенням, які

доцільно розцінювати в якості однієї з багатьох загроз для економіки країни. Причому компетенція підрозділів Податкової міліції України, на думку О. В. Пономарьова, «структурно компетенція Податкової міліції України складається з основних і додаткових елементів. Основні елементи визначають зміст компетенції, а додаткові відображають окремі відмінні її ознаки. В якості основного елемента виділено повноваження Податкової міліції України як сукупність прав і обов'язків, що характеризують засоби, форми, методи і прийоми діяльності її органів та підрозділів. До числа додаткових елементів компетенції Податкової міліції України віднесено: 1) предмети відання – сфера або сфери відносин, в які вступають підрозділи Податкової міліції України; 2) межі дії – просторово-територіальні межі, інші рамки, в яких здійснюється діяльність підрозділів Податкової міліції України» [155, с. 99-100]. Зокрема, серед видів компетенції, на переконання цього ж вченого, потрібно виокремлювати: 1) функціональну компетенцію, предметом якої виступають повноваження підрозділів Податкової міліції щодо виконання покладених на них як загальних (внутрішньо-організаційних) функцій, так і спеціальних (зовнішніх); 2) територіальну компетенцію, яка визначає межі дії – просторово-територіальні межі або інші рамки, в яких здійснюється діяльність підрозділів Податкової міліції; 3) предметну компетенцію, яка визначає та розмежовує коло повноважень підрозділів Податкової міліції; 4) нормотворчу компетенцію, яка визначає та розмежовує коло повноважень підрозділів, посадових та службових осіб податкової міліції щодо підготовки та видання відповідних нормативно-правових актів [155, с. 100]. Вважаємо за доцільне дотримуватися такого підходу при визначенні видів компетенції досліджуваного органу.

У відповідності до свого призначення законодавець наділив спеціальними завданнями цей орган. Такі завдання встановлюють мету діяльності аналізованого правоохоронного органу, вказують шляхи та визначають засоби задля її досягнення. Щодо завдань підрозділів Податкової міліції, то, у відповідності до чинного законодавства, мова йде про такі: 1) запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення; 2) розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші

правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері; 3) запобігання і протидія корупції у контролюючих органах та виявлення її фактів; 4) забезпечення безпеки діяльності працівників контролюючих органів, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків [38]. Результативне та систематичне виконання названих завдань має сприяти ефективній роботі по лінії протидії наявним економічним загрозам.

Досягнення конкретних цілей, визначених тим чи іншим завданням суб'єкта є можливим винятково при реалізації власних повноважень. Ст. 350 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI [38] встановлено, що до таких відносяться наступні: 1) прийняття і реєстрація заяв, повідомлень та іншої інформації про кримінальні та інші правопорушення, віднесені законом до компетенції Податкової міліції, здійснення в установленому порядку їх перевірки і прийняття щодо них передбачених законом рішень; 2) проведення, відповідно до закону, оперативно-розшукової діяльності, а також досудового розслідування в межах наданої законом компетенції, вжиття заходів щодо відшкодування завданих державі збитків; 3) здійснення розшуку осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері; 4) вжиття заходів щодо виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних із відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями; 5) виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів та інших правопорушень у сфері оподаткування та бюджетній сфері, вжиття заходів щодо до їх усунення; 6) у разі виявлення фактів, що свідчать про організовану злочинну діяльність, або дій, що створюють умови для такої діяльності, направлення матеріалів з цих питань відповідним спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю; 7) передача відповідним правоохоронним органам матеріалів за фактами правопорушень, за які законом передбачено кримінальну відповідальність, якщо їх розслідування не належить до компетенції Податкової міліції; 8) забезпечення безпеки діяльності контролюючих органів та їх працівників, а також захист працівників від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними службових обов'язків; 9) здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції у

контролюючих органах та виявлення фактів корупції, а також усунення наслідків корупційних правопорушень; 10) складання протоколів та розгляд справ про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом; 11) збір, аналіз, узагальнення інформації щодо порушень у сфері оподаткування та бюджетній сфері, прогноз тенденцій розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням; 12) виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, встановлення місцезнаходження платників податків, проведення опитування їх засновників, посадових осіб [38]. Також особи начальницького чи рядового складу Податкової міліції, незалежно від займаної посади, місцезнаходження і часу, у разі звернення до неї громадян або посадових осіб із заявою чи повідомленням про загрозу особистій чи громадській безпеці або у разі безпосереднього виявлення такої загрози, повинна вжити заходів щодо запобігання правопорушенню і його припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події і повідомити про це найближчому органу внутрішніх справ [38]. Слід наголосити, що посадові особи підрозділів Податкової міліції можуть наділятися й іншими повноваженнями, передбаченими відповідними нормативно-правовими актами (Кримінально-процесуальний кодекс України [102], ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [122] та ін.). Здійснення цих повноважень має сприяти успішному виконанню поставлених перед органом завдань.

Для протидії правопорушенням працівники підрозділів Податкової міліції наділяються спектром прав та обов'язків. Стосовно прав, то необхідно вказати, що чинне законодавство не містить нормативно-правового акта, у якому ці норми були б об'єднані в одну групу. Натомість ці права визначені кількома юридичними актами. У дослідженні візьмемо за основу їх перелік, запропонований В. О. Казміруком, який виділяє такі їх види: 1) під час проведення перевірок вимагати виготовлення платником податків (уповноваженим представником платника податків) і безоплатно отримувати від них засвідчені підписом платника податків або його посадовою особою та скріплені печаткою (за її наявності) копії документів, що свідчать про порушення вимог податкового

законодавства або іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби; перевіряти під час проведення перевірок у платників податків – фізичних осіб, а також у посадових осіб та інших працівників платників податків – юридичних осіб документи, що посвідчують особу; 2) проводити перевірки платників податків (крім Національного банку України) в порядку, встановленому Податковим Кодексом України [38]; 3) одержувати безоплатно необхідні відомості для ведення Єдиного реєстру податкових накладних, формування інформаційного фонду Державного реєстру фізичних осіб – платників податків від платників податків, а також Національного банку України та його установ – про суми доходів, виплачені фізичним особам, і утримані з них податки та збори (обов'язкові платежі) від органів, уповноважених проводити державну реєстрацію суб'єктів, а також видавати ліцензії на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, – про державну реєстрацію та видачу ліцензій суб'єктам господарської діяльності, від органів, що здійснюють реєстрацію фізичних осіб – про громадян, які прибули на проживання до відповідного населеного пункту чи вибули з нього, від органів державної реєстрації актів цивільного стану – про фізичних осіб, які померли; 4) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили незначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені відповідним законодавством заходи примусу; 5) перевіряти у громадян, при підозрі у вчиненні правопорушень, документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляді контроль за виконанням яких покладено на Податкову міліцію; 6) викликати громадян і службових осіб у зв'язку з матеріалами, що знаходяться в їх провадженні; 7) виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу, на підставі та в порядку, встановленому законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; 8) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях: а) осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених,

які переховуються від слідства чи суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання, – на строки і в порядку, передбачені законом; б) осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складання протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, – на строк до трьох годин; 9) проводити огляд осіб, підозрюваних у вчиненні злочину чи правопорушення, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю; 10) у випадках, передбачених законом, складати протоколи про адміністративні правопорушення, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення; 11) у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення [137], накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів; 12) за дорученням слідчого органу досудового розслідування, прокурора проводити або брати участь у проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні та виконувати ухвали слідчого судді, суду про привід учасників кримінального провадження у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [102]; 13) застосовувати до особи електронні засоби контролю в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [102]; 14) здійснювати на підставах і в порядку, встановленому законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи; 15) проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, а також осіб, підданих адміністративному арешту; 16) проводити аудіо-, відео-, фотофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень; 17) проводити огляд поклажі, багажу та огляд пасажирів цивільних повітряних, морських і річкових суден, засобів залізничного та автомобільного транспорту згідно з чинним законодавством; 18) входити безперешкодно у будь-який час доби: а) на територію і в приміщення підприємств, установ і організацій, в тому числі митниці, та оглядати їх з

метою припинення злочинів, переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах; б) на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян у разі переслідування злочинця або припинення злочину, що загрожує життю мешканців, а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах; 19) перебувати на земельних ділянках, в жилих та інших приміщеннях громадян за їхньою згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ і організацій з повідомленням про це адміністрації з метою забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили; 20) одержувати безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановленому ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [101]; 21) вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень; 22) вилучати у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку; 23) вимагати від керівників підприємств, установ і організацій пояснення по фактах порушення законодавства, перевірка додержання якого віднесена до компетенції міліції, а також у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, проводити перевірки за фактами порушення законодавства, контроль за додержанням якого віднесено до компетенції міліції, вимагати проведення інвентаризацій і ревізій відповідних сфер фінансово-господарської діяльності; 24) користуватися безплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом; 25) користуватися у невідкладних випадках безперешкодно і безплатно засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам і організаціям,

а засобами зв'язку, що належать громадянам, за їх згодою; 26) користуватися безплатно засобами масової інформації з метою встановлення обставин вчинення злочинів та осіб, які їх вчинили, свідків, потерпілих, розшуку злочинців, які втекли, осіб, які пропали безвісти, та з іншою метою, що пов'язана з необхідністю подання допомоги громадянам, підприємствам, установам і організаціям у зв'язку з виконанням міліцією покладених на неї обов'язків; 27) зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю; 28) застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю [156, с. 423-424]. Також вчений визначає наступні обов'язки аналізованого органу: 1) приймати і реєструвати заяви, повідомлення та іншу інформацію про кримінальні та інші правопорушення, віднесені законом до компетенції Податкової міліції, здійснювати в установленому порядку їх перевірку і приймати щодо них передбачені законом рішення; 2) проводити, відповідно до закону, оперативно-розшукову діяльність, а також досудове розслідування в межах наданої законом компетенції, вживати заходів щодо відшкодування завданих державі збитків; 3) здійснювати розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері; 4) вживати заходів щодо виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних із відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та інших незаконних фінансових операцій; 5) виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочинів, інших правопорушень у сфері оподаткування та бюджетній сфері, вживати заходів щодо їх усунення; 6) у разі виявлення фактів, що свідчать про організовану злочинну діяльність, або дій, що створюють умови для такої діяльності, направляти матеріали з цих питань відповідним спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю; 7) передавати відповідним правоохоронним органам матеріали за фактами правопорушень, за які законом передбачено кримінальну відповідальність, якщо їх розслідування не належить до компетенції Податкової міліції; 8) забезпечувати безпеку діяльності органів державної податкової служби та їх працівників, а також захист працівників від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними службових обов'язків; 9) здійснювати заходи щодо запобігання і протидії корупції в органах державної податкової служби та виявлення фактів

корупції, а також усунення наслідків корупційних правопорушень; 10) складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом; 11) збирати, аналізувати, узагальнювати інформацію щодо порушень у сфері оподаткування та бюджетній сфері, прогнозувати тенденції розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням [156, с. 425- 426].

Серед існуючих завдань, у контексті забезпечення економічної безпеки держави особлива роль відводиться такому напрямку діяльності, як запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування. Також у цьому аспекті важливо виділити законодавчо допустиму можливість здійснювати розгляд окремих справ про адміністративні правопорушення.

Щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування, то відповідно до ч. 3 ст. 216 КПК України слідчі органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, здійснюють досудове розслідування злочинів за ст. 204, 205, 205¹, 212, 212¹, 216, 218¹, 219 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [40]. Також нормами кримінально-процесуального кодексу встановлено, що якщо під час розслідування зазначених злочинів будуть встановлені злочини, передбачені ст. 192, 199, 200, 222, 222¹, 358, 366, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства [102]. Тобто мова йде про розслідування злочинних дій, наслідки від вчинення яких можуть деструктивно впливати на належне функціонування фінансової складової економічної безпеки держави.

У цьому аспекті слід виокремити діяльність управлінь фінансових розслідувань, які безпосередньо мають здійснювати досудове слідство вказаних злочинів. Відповідно до податкового законодавства, зазначені підрозділи діють на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях. До прикладу, завданнями Головного слідчого управління

фінансових розслідувань є такі: 1) здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 2) процесуальне та методичне керівництво роботою слідчого апарату з метою забезпечення належної організації досудового слідства у провадженнях, які належать до компетенції слідчих фінансових розслідувань ДФС, ефективного розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність; 3) безпосереднє розслідування найбільш важливих і складних кримінальних правопорушень; 4) контроль за неухильним дотриманням законності в діяльності слідчого апарату, забезпечення процесуальної самостійності слідчих; 5) організація взаємодії слідчого апарату з іншими підрозділами ДФС у межах компетенції – судом, прокуратурою, правоохоронними органами України та інших держав на підставі відповідних угод; 6) вивчення, узагальнення та організація впровадження в діяльність слідчого апарату передових форм і методів розкриття злочинів та розслідування кримінальних правопорушень [157]. Досліджуючи діяльність цього структурного підрозділу, можна стверджувати, що його робота орієнтована саме на здійснення дій щодо розслідування злочинів у податковій і бюджетній сферах, належне функціонування яких є однією з передумов для розвитку багатьох ланок національної економіки.

Також із метою забезпечення ефективної протидії правопорушенням вказані суб'єкти можуть проводити оперативно-розшукові заходи, що передбачено ст. 5 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [122]. Погоджуємося з висловлюванням О. В. Онишко, який переконує, що «...наявний рівень злочинності у сфері оподаткування та важливість боротьби з нею об'єктивно вимагають вирішення завдань із виявлення, попередження, викриття та розслідування злочинів у сфері оподаткування на основі застосування оперативно-розшукових заходів. Саме на підрозділи Податкової міліції покладено виконання таких важливих функцій, як документування і розслідування податкових злочинів відповідно до чинного законодавства, що підкреслює особливу роль Податкової міліції у цій сфері» [158, с. 23]. Вжиття таких заходів спрямоване на встановлення самих фактів вчинення протиправних дій, що має сприяти

оперативній і дієвій протидії можливим загрозам для фінансової складової економічної безпеки держави.

Ще одним важливим напрямом роботи підрозділів Податкової міліції є розгляд справ про адміністративні правопорушення. Тобто компетентні підрозділи аналізованого суб'єкта можуть здійснювати адміністративно-юрисдикційну діяльність. Погоджуємося з думкою А. Ю. Чуйкова, який наголошує, що «...податкова міліція та інші відповідні органи державної влади у процесі здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності повинні забезпечити захист суспільних відносин, що складаються у сфері оподаткування, вести постійну боротьбу з найбільш чисельною різновидністю правопорушень, якими є адміністративні правопорушення. Таким чином предметом і змістом адміністративно-юрисдикційної діяльності Податкової міліції служить переважно запобігання адміністративним правопорушенням у сфері оподаткування, а також розслідування та провадження у справах, пов'язаних із цими порушеннями» [159, с. 157-158]. При цьому необхідно врахувати позицію Л. В. Серватюка, який зазначає, що така діяльність вказаного органу «... розглядається як ефективний державно-владний вплив на суб'єктів юридичної відповідальності. Проте, вона не є єдиною формою юрисдикційної діяльності цього правоохоронного органу взагалі. Примусовий, державно-владний вплив здійснюється шляхом застосування таких юрисдикційних форм, як кримінально-правова, цивільно-правова, дисциплінарна, що, як правило, здійснюються судовими органами. Отже, адміністративна та судова юрисдикції – самостійні види юрисдикційної діяльності, що мають чітко виражені юридичні особливості» [160]. Окреслена юрисдикція є однією з форм діяльності підрозділів Податкової міліції і в контексті забезпечення економічної безпеки, сприяє розширенню спектра можливостей досліджуваного органу для протидії загрозам економіці країни.

Щодо конкретних адміністративних правопорушень, то згідно ст. 234⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х [137], органи доходів і зборів розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням порядку приймання готівки для подальшого її переказу (ст. 163¹³), порушенням порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків із використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги) (ст.

163¹⁵), ухиленням від подання декларації про доходи (ст. 164¹), порушенням законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ст. 165¹), порушенням порядку припинення юридичної особи (ч. 3 – 6 ст. 166⁶), перешкоджанням уповноваженим особам органів доходів і зборів у проведенні перевірок (ст. 188²³) [137]. Наслідки від вчинення перелічених правопорушень можуть створювати перепону в належному й легальному функціонуванні певних економічних процесів за участю держави.

Узагальнюючи результати дослідження, необхідно зазначити, що серед суб'єктів правоохоронної діяльності, завданнями яких є вжиття законодавчо допустимих заходів для забезпечення економічної складової державної безпеки, важлива роль відводиться підрозділам Податкової міліції. Це обумовлюється тими завданнями правоохоронного органу, які визначені перед ним нормами законодавства, а також ускладненням криміногенної ситуації у фінансовій сфері. Тому очевидно, що створення сприятливого правового середовища для ефективної діяльності цього правоохоронного органу є одним із важливих завдань державної політики на сучасному етапі.

У контексті забезпечення економічної безпеки держави основними напрямками діяльності підрозділів Податкової міліції доцільно вважати розслідування злочинів у сфері оподаткування та бюджетній сфері; проведення оперативно-розшукових заходів, а також розгляд окремих справ про адміністративні правопорушення. При цьому й інші напрями діяльності органу мають значення для всебічної протидії економічним загрозам. Практична реалізація окреслених напрямів має позитивно, з точки зору скорочення рівня правопорушень у фінансовій сфері, позначитися на економіці держави.

2.5. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення економічної безпеки держави

Аналізуючи існуюче нормативно-правове забезпечення діяльності органів Національної поліції України, можна прийти до висновку, що на сучасному етапі вказаний суб'єкт виконує широке коло завдань, практично реалізуючи більшість правоохоронних функцій держави. З

числа цих завдань важлива роль відводиться їй тим, метою виконання яких є формування сприятливих умов для прийняттого функціонування економічної складової державної безпеки. Окреслені завдання, беручи до уваги особливості організаційної структури вказаної державної інституції, виконуються на різних рівнях і націлені на всебічну протидію наявним загрозам економічній безпеці України. Зважаючи на ці обставини питання, щодо визначення місця й ролі цього органу як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави вимагає особливої уваги.

Діяльність цих правоохоронних органів нерідко була об'єктом наукового інтересу. Зокрема, слід виділити дослідження В. Б. Авер'янова, О. П. Альохіної, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, Д. С. Денисюка, Є. В. Додіна, М. М. Дорогих, М. І. Єропкина, В. В. Зуй, О. П. Ключниченка, Л. В. Ковалюка, О. В. Когута, А. Т. Комзюка, О. П. Коренєва, А. М. Куліша, М. І. Логвиненка, І. В. Мартянова, М. Я. Масленнікова, А. О. Нечитайленка, В. Ф. Опришка, О. І. Остапенка, Р. С. Павловського, О. А. Падалки, В. В. Пахомова, В. П. Петкова, Л. Л. Попова, О. Ю. Салманової, В. М. Самсонова, О. І. Семчика, А. О. Селіванова, Ю. О. Тихомирова, О. Я. Хольвінської, В. В. Цветкова, Ю. С. Шемшученка, О. П. Шергіна, В. К. Шкарупи, О. Ю. Якімова та багатьох інших.

Також серед наукових праць зустрічаються праці, присвячені питанням щодо забезпечення економічної безпеки цим органом. Мова йде про таких науковців, і фахівців, як В. І. Василичук, С. А. Вязмікін, А. П. Запотоцький, А. М. Корягіна, І. М. Купранець, М. Ф. Криштанович, Т. М. Слободянюк, В. В. Сокурєнко та інших. Водночас вказана проблематика залишається актуальною і потребує додаткового змістовного дослідження.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [33], вказаний суб'єкт має статус центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [33]. Як бачимо, вже традиційно більшість державних структур отримують статус «центрального органу виконавчої

влади», що має на меті як приведення правового становища суб'єкта у відповідність до стандартів чинного законодавства, так і реалізацію бажання затвердити нові ціннісні орієнтири в їхній роботі.

Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України [33]. Запропонована законодавцем варіація підпорядкування також відповідає нормам чинного адміністративно-правового забезпечення у цій сфері, зокрема ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI [161], Указу ПУ «Про систему центральних органів виконавчої влади» від 15.12.1999 № 1572/99 [162] та інших юридичних актів.

Як зазначають В. П. Кононець та І. С. Циб, «...органи Національної поліції України здійснюють адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, виконавчу й охоронну функції. Адміністративна функція посідає перше місце, тому що є найбільш значною й великою за обсягом, до її реалізації залучена більшість працівників органів поліції. Вона здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів і спрямована, перш за все, на охорону громадського порядку, забезпечення громадської безпеки. Особлива увага має надаватись профілактичній діяльності, яка полягає у створенні максимально сприятливих умов щодо підтримки та забезпечення гарантій правомірної поведінки громадян, виявлення причин, умов вчинення правопорушень та їх нейтралізації. Ця складова, насамперед, залежить від ефективності системи професійної підготовки. Від професійної підготовленості працівників поліції залежить правильне вирішення та ефективне виконання поставлених перед ними задач» [163, с. 74-75]. Здійснення всіх цих функцій має сприяти забезпеченню дієвого виконання всіх завдань органів Національної поліції України.

Акцентуючи увагу на питанні існуючого нормативно-правового забезпечення для діяльності органів Національної поліції, доцільно погодитися з висловлюванням Н. І. Сподарик, яка переконує, що «...МВС України та його органи на місцях не тільки застосовують норми права, а й відповідно до своєї компетенції видають відомчі нормативні акти на основі та на виконання діючих законів, указів Президента, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України» [164, с. 112]. Розглядаючи й аналізуючи існуюче нормативно-правове забезпечення роботи вказаної

структури, варто наголосити, що як і для будь-якого суб'єкта ключовою основою функціонування органів Національної поліції є положення Конституції України [5]. Так, ст. 3 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [33] визначено, що у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [33].

Згідно із ч. 3 ст. 17 Основного Закону передбачено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [5]. Як раніше зазначалося, у відповідності до ч. 1. ст. 2 ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII [27] до переліку таких правоохоронних структур відносяться й органи Національної поліції України.

Діяльність цієї структури спрямована на виконання широкого спектру завдань, у тому числі й щодо підтримання сприятливих умов для належного функціонування економічної складової державної безпеки. Завданнями вказаного суб'єкта, як уже наголошувалось, є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [33]. Слід зазначити, що в Положенні про Національну поліцію, затвердженого постановою КМУ від 28.10.2015 № 877 [165], завданнями органу також визначено такі: 1) реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; 2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в

зазначених сферах; 3) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [165].

Успішне виконання цих завдань неможливе без наявності та практичної реалізації цілого спектру повноважень органами Національної поліції. Згідно із ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [33], до числа основних законодавець відносить наступні: 1) здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; 2) виявлення причини та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає, у межах своєї компетенції, заходів для їх усунення; 3) вжиття заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; 4) вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; 5) здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події; 6) здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; 7) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом; 8) у випадках, визначених законом, здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання; 9) доставка у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення; 10) вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; 11) регулювання дорожнього руху та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; 12) здійснення супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видача, відповідно до закону, дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху; 14) вжиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я; 15) вжиття заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом; 16) забезпечення безпеки взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом; 17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; 18) вжиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі; 19) здійснення охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони; 20) здійснення на договірних засадах охорони фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності; 21) здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; 22) здійснення у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин; 23) здійснення контролю у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; 24) сприяння забезпеченню,

відповідно до закону, правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості; 25) виконання, в межах компетенції, запитів органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції, відповідно до закону та міжнародних договорів України; 26) здійснення, відповідно до закону, оперативно-розшукової діяльності; 27) вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), а також вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснює привід у виконавчому провадженні, розшук боржника чи дитини у виконавчому провадженні у випадках, передбачених законом або рішенням суду; 28) забезпечення інформування Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, про хід досудового розслідування, вжиття заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти, у тому числі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, для внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; 29) виявлення транспортних засобів особистого користування, тимчасово ввезених на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні у встановлені законодавством строки; 30) вжиття заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України від 13.03.2012 № 4495-VI [39], а саме: порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів [33].

Як зазначалось авторами у попередньому розділі, ефективна діяльність органів Національної поліції України за всіма напрямками позитивно впливає на реальне забезпечення економічної безпеки

держави. Проте, особливої уваги, з точки зору реального та дієвого запобігання виникненню загроз національній економіці країни, все ж заслуговує протидія злочинності. Адже як вказує Б. Д. Паригін, «...аналіз злочинної обстановки в Україні свідчить, що вона залишається вкрай складною з тенденціями до постійного (а в окремих регіонах – суттєвого) погіршення, а відтак вимагає комплексного підходу до вжиття невідкладних правових заходів з боку держави та всіх її інституцій. Тим часом регуляторна державна політика передбачає недопущення розвитку таких антисоціальних явищ, як вбивства, завдання тяжких тілесних ушкоджень, хуліганство та інші» [166, с. 1]. Не викликає сумніву, що й економічний сектор часто «потерпає» від здійснення таких протиправних дій.

З цього приводу слушним вбачається висловлювання О. М. Бандурки та О. М. Литвинова, які стверджують, що «...протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук способів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня» [167, с. 44-45]. Її сутність, як наголошує В. М. Куц, «...полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси» [168, с. 110]. Відповідно, на думку А. М. Корягіної, «...протидія злочинності має об'єднувати різні запобіжні заходи та здійснюватися на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному. Оскільки запобіжні заходи проявляються в певних формах, то в запобіганні злочинам значення мають такі форми діяльності суб'єктів, які спрямовані на виявлення та нейтралізацію їх детермінантів» [169, с. 195]. Адже наслідки від вчинення

злочинних діянь, об'єктом (основним чи додатковим) яких є економічні відносини у перспективі можуть деструктивно позначитись на перебігу певних економічних процесів за участю держави. Тому очевидно, що окреслений напрям роботи аналізованого суб'єкта вимагає особливої уваги.

Діяльність відповідних органів Національної поліції України, як переконує В. М. Криштанович, спрямована на «...виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах. Встановлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення» [170, с. 13]. Протидіючи таким злочинним діянням, цей правоохоронний орган, на думку В. В. Сокурєнка, «...здійснює профілактику, запобігання і припинення злочинів. Профілактика злочинів – цілеспрямоване виявлення і усунення причин та умов конкретних злочинів, окремих груп або видів злочинів. Запобігання злочинам – недопущення реалізації задуманих злочинів шляхом встановлення осіб, які намагаються їх вчинити, а також вжиття до них необхідних заходів, передбачених законом, поєднаних із оздоровленням обстановки в мікросередовищі. Припинення злочинів – перешкодження продовженню розпочатого злочину та доведення його до кінця шляхом встановлення осіб, які намагалися його вчинити, та вжиття до них заходів, у тому числі кримінально-правових, а також створення обстановки, що виключає злочинну діяльність надалі. Провідними, на його думку, напрямками діяльності поліції у сфері протидії злочинності є такі: 1) виявлення, усунення або нейтралізація причин злочинності, окремих її видів, а також умов, що їй сприяють; 2) виявлення та усунення ситуацій на певних територіях або в певному середовищі, що безпосередньо мотивують або провокують вчинення злочинів; 3) виявлення у структурі населення груп підвищеного кримінального ризику і зниження цього ризику; 4) виявлення осіб, поведінка яких вказує на реальну можливість вчинення злочинів, і чинення на них стримуючого і коригуючого впливу, а в разі необхідності – і на їх найближче оточення» [171, с. 19]. Отже, в питанні забезпечення економічної безпеки держави діяльність

Національної поліції має принципово важливе значення, оскільки, внаслідок її роботи не тільки припиняються відповідні злочинні діяння, а й виявляються та нерідко усуваються причини виникнення цих протиправних дій. Також досягаються інші цілі, головною метою яких є фактичне зниження існуючого рівня криміногенної обстановки як у певному регіоні, так і на території всієї держави.

Щодо злочинних діянь із економічною складовою, підслідних органам Національної поліції України, то, аналізуючи відповідні норми кримінально-процесуального законодавства, можна прийти до висновку, що більшість із них, у разі їх вчинення, розслідуються саме цим суб'єктом. Виняток становлять окремі склади злочинів, які є підслідними Службі безпеки України, Національному антикорупційному бюро України та Державному бюро розслідувань, а також злочини, підслідні підрозділам Податкової міліції.

Варто наголосити, що органи Національної поліції України уповноважені розслідувати окремі корупційні склади злочинів, не віднесені до підслідності Національного антикорупційного бюро України або ж Державного бюро розслідувань. Зокрема, мова йде про ст.ст. 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364¹, 365², 368³, 368⁴ Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [40].

Також важливим напрямом діяльності аналізованого правоохоронного органу є можливість проведення оперативно-розшукових заходів. Обов'язок щодо реалізації цієї функції покладається на Департамент захисту економіки Національної поліції України, який є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукові заходи [172].

Як зазначає В. І. Василичук, до компетенції ДЗЕ НПУ віднесено виявлення 86 складів злочинів економічного спрямування в 65 галузях і сферах економіки, основними з яких є запобігання розкраданню державних коштів, викриття злочинів у найбільш уразливих для злочинних посягань галузях економіки, серед яких паливно-енергетичний й агропромисловий комплекси, надрокористування, земельні відносини, зовнішньоекономічна та банківська діяльність, протидія кримінальній і адміністративній корупції, а також боротьба з хабарництвом [173, с. 32].

Для ефективної протидії вищенаведеним правопорушенням на підрозділи захисту економіки покладено такі завдання: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності; виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, зокрема вчинених суспільно небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну й криміногенну ситуацію в окремих регіонах та державі загалом; боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, а також серед посадових осіб органів державної влади та самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним із корупцією; встановлення причин та умов вчинення правопорушень у сфері економіки, а також вжиття заходів щодо їх усунення [172].

З метою практичної реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави вказаний суб'єкт: 1) аналізує стан економічної злочинності, чинники, що її обумовлюють, прогнозує криміногенну ситуацію в соціально-економічній сфері держави та окремих її регіонах; розробляє та вносить пропозиції керівництву Національної поліції України щодо організації діяльності підрозділів захисту економіки; 2) взаємодіє із структурними підрозділами Національної поліції України та органами внутрішніх справ, іншими правоохоронними органами, органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями, у тому числі громадськими, а також з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями у вирішенні питань боротьби зі злочинністю; 3) аналізує ефективність використання сил, засобів та оперативно-пошукових обліків у боротьбі зі злочинністю, визначає основні напрями і тактику оперативно-розшукової діяльності, пов'язаної з виявленням злочинів у сфері економіки та розробляє на цій основі пропозиції керівництву Національної поліції України щодо підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності; 4) уживає заходи з протидії злочинам в органах державної влади, проти власності, у сфері інтелектуальної власності, пов'язаним із фальшивомонетництвом, а також із забезпечення відшкодування завданих зазначеними злочинами збитків; 5) із економічною складовою протидіє кримінальним правопорушенням у

сфері господарської діяльності, земельних відносин і використання державного майна, запобігання незаконному використанню надр та інших природних ресурсів, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних незаконним шляхом; 6) вживає заходи щодо захисту бюджетних коштів від злочинних посягань, забезпечення правомірності застосування процедур закупівлі товарів, робіт і послуг та цільового використання бюджетних коштів; 7) вживає заходи, спрямовані на встановлення майна та матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом, щодо яких судом може бути прийнято рішення про стягнення їх для відшкодування завданих злочинами збитків чи виконання додаткової міри покарання у вигляді конфіскації майна; 8) організовує підготовку матеріалів до засідань та оперативних нарад керівництва Національної поліції України з актуальних питань боротьби із злочинністю у сфері економіки; 9) розроблює і реалізує програми, комплексні та цільові оперативно-профілактичні операції, а також інші заходи, спрямовані на активізацію протидії злочинності на визначених пріоритетних напрямках; 10) організовує перегляд нормативно-правових актів з питань боротьби зі злочинністю у сфері економіки з метою приведення у відповідність до чинного законодавства, підготовку їх проектів, забезпечує додержання встановленого законодавством порядку подання нормативно-правових актів Національної поліції України на державну реєстрацію, а також ведення їх систематизованого обліку; 11) бере участь у розробленні спільно із структурними підрозділами Національної поліції України та іншими правоохоронними органами проектів міжнародних договорів України у сфері боротьби з економічною злочинністю та забезпечує їх виконання; 12) із економічною складовою бере участь у наукових дослідженнях та розробленні за їх результатами державних програм боротьби зі злочинністю, а також у підготовці інформаційно-аналітичних, методичних матеріалів щодо стану та підвищення ефективності протидії злочинам у сфері економіки; 13) у встановленому порядку бере участь у розгляді депутатських запитів і звернень народних депутатів України, звернень громадян, підприємств, установ, організацій, вивченні публікацій і повідомлень у засобах масової інформації з питань, що належать до компетенції Департаменту; 14) здійснює контроль за дотриманням працівниками Департаменту порядку прийняття та реєстрування заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та

іншої інформації; 15) організовує та здійснює діловодство, у тому числі за матеріалами негласних заходів оперативно-розшукової діяльності, а також контроль за дотриманням правил роботи з шифротелеграмами, створює необхідні умови для забезпечення режиму секретності; 16) організовує взаємодію з органами досудового розслідування, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, науково-дослідними установами системи Національної поліції України при здійсненні оперативно-службової діяльності, у тому числі за конкретними злочинами; 17) із економічною складовою надає відповідним структурним підрозділам Національної поліції України пропозиції щодо створення та вдосконалення існуючих автоматизованих інформаційних систем, а також забезпечення своєчасного поповнення та належного використання оперативно-пошукових обліків; 18) вживає заходи із забезпечення відбору, розстановки і професійної підготовки працівників Департаменту, створення резерву кадрів для висування кандидатами на посади, організації їх професійної підготовки та підвищення кваліфікації; 19) співпрацює із засобами масової інформації з питань інформування громадськості про діяльність Департаменту шляхом проведення прес-конференцій, брифінгів, Інтернет-конференцій, прямих телефонних ліній, розміщення статей, інтерв'ю, коментарів, підготовки теле- і радіопередач, виготовлення та розповсюдження інформаційно-презентаційної продукції; 20) із економічною складовою використовує кошти державного бюджету для проведення оперативно-розшукових заходів у межах видатків, затверджених у кошторисі на зазначені цілі; 21) сприяє забезпеченню, відповідно до законодавства, правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості [172].

У рамках реалізації окресленої компетенції Департамент захисту економіки наділяється правами, визначеними відповідними законами України. Окрім цих прав, його уповноважені працівники також можуть:

- 1) здійснювати оперативно-розшукову діяльність, спрямовану на виявлення та припинення злочинів у сфері економіки, а також комплексне використання джерел оперативної інформації, можливостей оперативних підрозділів та застосування оперативно-технічних засобів під час провадження в оперативно-розшукових справах, а також контроль за використанням коштів, призначених для проведення цієї роботи;

2) здійснювати оперативно-технічні заходи за оперативно-розшуковими справами, що знаходяться в їх провадженні; 3) із економічною складовою складати адміністративні протоколи про виявлені факти порушення антикорупційного законодавства та направляти їх до судових органів у встановленому законодавством порядку; 4) в установленому порядку запитувати та отримувати від посадових осіб органів внутрішніх справ і центральних органів виконавчої влади документи, довідкові та інші матеріали (у письмовій або усній формі), необхідні для прийняття рішень з питань забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби із економічною злочинністю; 5) користуватися, в установленому законодавством порядку, базами даних Національної поліції України, МВС та інших державних органів з питань, що належать до компетенції Департаменту, а також мають інші права, передбачені законодавством [172].

Отже, оперативно-розшукові заходи відносно злочинів, наслідки від здійснення яких можуть суттєвого деструктивно вплинути на економічну безпеку держави, проводяться Департаментом захисту економіки Національної поліції України. Пріоритетними напрямками діяльності підрозділу, на думку С. А. Вязмікіна, можна вважати такі: протидія кримінальній частині корупційних проявів серед посадових осіб ОВВ, службовців, наділених контролюючими, регуляторними та дозвільними повноваженнями; протидія розкраданню коштів державного та місцевих бюджетів, субсидій, субвенцій і дотацій; захист державних цільових програм та програм, що виконуються під гарантіями уряду України; виявлення та припинення правопорушень у сфері державних закупівель, вжиття заходів щодо їх попередження [174, с. 139]. Від ефективної діяльності вказаного підрозділу напряму залежить оперативне та дієве розслідування злочинів, що посягають на економічну безпеку України.

Також органи Національної поліції України складають протоколи про адміністративні правопорушення, у тому числі в разі скоєння правопорушень, пов'язаних із корупцією. Мова йде про слідуючі протиправні діяння: ст. 172⁴ «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності», ст. 172⁵ «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків», ст. 172⁶ «Порушення вимог фінансового контролю», ст. 172⁷ «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів»,

ст. 172⁸ «Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень», ст. 172⁹ «Невжиття заходів щодо протидії корупції» Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [137]. Дієве та результативне реагування на такі правопорушення з боку органів Національної поліції України має бути однією з багаточисленних передумов для належного функціонування різних сфер і ланок економіки держави.

Розглянувши це питання, доцільно наголосити, що серед наявних суб'єктів. уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави, значна роль відводиться органам Національної поліції України. Це, зокрема, пояснюється існуючим спектром завдань і функцій вказаного правоохоронного органу. Під час своєї діяльності цей суб'єкт здійснює адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, виконавчу й охоронну функції, кожна з яких спрямована, в тому числі, й на захист економічних інтересів держави.

В аспекті забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки особливої уваги, з точки зору реального та дієвого запобігання загрозам національній економіці країни, серед функцій Національної поліції все ж головною залишається протидія злочинності. Така протидія здійснюється шляхом проведення оперативно-розшукових заходів та шляхом розслідування кримінальних проваджень по викритих злочинах. Мова йде про підслідні злочини, об'єктом яких є економічні відносини, а також відповідні корупційні склади злочинів, не віднесені до компетенції інших антикорупційних правоохоронних органів. Важливим напрямом її діяльності є також складання протоколів про адміністративні правопорушення у разі скоєння правопорушень, в тому числі пов'язаних із корупцією.

2.6. Значення діяльності Державного бюро розслідувань для забезпечення економічної безпеки держави

Трансформація соціально-політичного та економічного життя України супроводжується кардинальним удосконаленням національного законодавства, реформуванням державно-правових інститутів влади, у тому числі системи органів досудового розслідування, правове

положення яких зазнає істотних змін [190, с. 11]. Безсумнівно, діяльність суб'єктів існуючої правоохоронної системи в повній мірі не задовольняє вимог суспільства та не відповідає прогнозованим очікуванням. Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини в поданні до Кабінету Міністрів України вказано на необхідність при розгляді питання про виконання Україною рішень Європейського суду зосередитись на проблемах ефективного розслідування, включаючи створення Державного бюро розслідувань з огляду на велику кількість рішень Європейського суду щодо України, якими «констатовано проведення неефективного розслідування» [191]. Отже, поява таких змін обумовлюється потребою формування й розвитку якісно нової системи охорони прав людини і громадянина, максимально адаптованої до жорстких вимог сучасності, яка дієво захищатиме національні інтереси та відповідатиме загально визнаним світовим стандартам. Однією з таких новацій стала поява Державного бюро розслідувань – правоохоронного органу із винятковою компетенцією, діяльність якого у середньостроковій перспективі має сприяти зниженню рівня криміногенної обстановки в країні.

Створення ДБР – далекоглядний політичний, інституціональний та правовий крок до формування потужного централізованого органу, наділеного правоохоронними функціями [192, с. 71]. Реалізація таких функцій здійснюється відносно широкого спектру злочинних дій, віднесених до підслідності вказаного суб'єкт. Водночас, маючи загальне уявлення про виняткову підслідність правоохоронного органу, потрібно усвідомлювати, що він також відіграє вагомую роль у питанні забезпечення економічної безпеки держави. Адже наслідки від вчинення більшості окремих злочинних діянь посадовими особами, які наділені спеціальним статусом і, як правило, мають глибокі знання у певній державно-управлінській, правоохоронній, судовій та інших владних сферах правовідносин, можуть мати ще більш значні деструктивні для економіки країни ризики, аніж від протиправних дій майже всіх пересічних громадян. Тому очевидно, що вказаний орган є одним із суб'єктів забезпечення економічної складової державної безпеки і відіграє важливу роль у цьому процесі. Це мотивує доцільність включення його до групи правоохоронних органів, уповноважених протидіяти економічній злочинності, а також обумовлює потребу дослідження його

адміністративно-правового статусу саме як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави.

Варто наголосити, що попри відносно нещодавню появу Державного бюро розслідувань у багаточисленній системі державних інституцій, окремі аспекти його правового статусу вже досліджувалися вітчизняними науковцями. До числа таких слід віднести окремі наукові доробки Л. І. Аркуші, Н. М. Бакаєвої, С. Г. Бойка, О. В. Вакарової, М. О. Деменчука, В. В. Долежана, А. Й. Іванського, С. В. Ківалова, Є. В. Мельника, А. А. Омарова, М. А. Погорецького, Ю. Є. Полянського, Є. Д. Скулиша, О. С. Старенького, В. І. Цимбалюка, І. В. Цюприка, О. В. Шамари та ін. Водночас питання щодо адміністративно-правового статусу Державного бюро розслідувань, як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави, не було об'єктом вивчення та дослідження вчених і науковців.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII [45], зазначений суб'єкт є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [45]. Під такою діяльністю, як переконує О. М. Лисенко, на прикладі роботи митних органів, слід розуміти «...здійснювану в межах чинного законодавства із застосуванням сукупності правових заходів та форм активну діяльність митних органів України, яка має за мету забезпечення захисту прав та законних інтересів громадян, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, суспільства та держави від протиправних посягань» [193, с. 184]. Як слушно наголошує Р. Я. Шай, «завданнями правоохоронної діяльності є гарантування захисту й поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів особи, матеріальних і духовних інтересів суспільства, захисту конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності держави. За змістом правоохоронна діяльність є різноманітною, що виявляється у відносній різноманітності виконуваних нею функцій, зміст яких визначається основними напрямками цього виду діяльності. До таких функцій належать: 1) правосуддя; 2) судовий контроль; 3) прокурорський нагляд; 4) розслідування злочинів; 5) надання правової допомоги; 6) організаційне забезпечення діяльності судів та інших органів» [194, с.

14]. При цьому, на думку згаданого вченого, «...кожний з цих напрямів має на меті досягнення конкретних результатів, а саме: 1) усунення порушень норм Конституції України [5]; 2) справедливий розгляд цивільних і кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення, арбітражних справ; 3) виявлення й усунення порушень закону засобами прокурорського реагування; 4) розкриття злочинів і викриття осіб, винних у їх скоєнні; 5) підготовка матеріалів до судового розгляду конкретних справ; 6) надання всім, кому це необхідно, кваліфікованої юридичної допомоги, особливо особам, які притягуються до юридичної відповідальності, а також надання інших юридичних послуг; 7) створення умов для нормальної діяльності судів та інших органів [194, с. 15]. Тобто Державне бюро розслідувань, як і інші правоохоронні органи, повинне вживати законодавчо допустимих заходів із метою охорони прав людини й громадянина, а також оперативно протидіяти злочинним, у тому числі в сфері економіки, діянням, віднесених до його підслідності.

Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керується Конституцією України [5], міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі [195]. В аспекті визначення напрямів його роботи одним із позитивних моментів діяльності Бюро, на думку О. В. Вакарової [196], є прийнята Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки [195]. Означені заходи мають забезпечувати: спрямування діяльності Державного бюро розслідувань на реалізацію визначених завдань у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі; дотримання законності в діяльності Державного бюро розслідувань; підтримання умов, які унеможливають використання Державного бюро розслідувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій; попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України; урахування громадської думки, пропозицій

громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності Бюро у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі; виділення, відповідно до законів, у необхідній кількості та раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на утримання і функціонування Державного бюро розслідувань; використання за цільовим і функціональним призначенням державного майна, переданого в управління Державному бюро розслідувань; своєчасне, повне і достовірне інформування суспільства про діяльність Бюро, забезпечення її відповідності вимогам Конституції [5] і законів України, нормам міжнародного права, реальній криміногенній обстановці, завданням забезпечення зміцнення правопорядку, відповідно до компетенції Бюро [196, с. 171-172].

Виняткова компетенція аналізованого правоохоронного органу зумовлює існування й відповідного кола його завдань. Згідно зі ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII [45], цей суб'єкт вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [46], особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [40], [46]. З цих завдань, у контексті забезпечення економічної безпеки держави, особливу увагу доцільно акцентувати на питаннях протидії

злочинним діянням, вчиненим службовими особами, які займають особливо відповідальне становище в різних сферах владно-розпорядчої діяльності.

Аналізуючи положення кримінально-процесуального законодавства, можемо стверджувати, що до таких осіб слід віднести Президента України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, першого заступника та заступника міністра, члена Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, його першого заступника та заступника, члена Центральної виборчої комісії, народного депутата України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Директора Національного антикорупційного бюро України, Генерального прокурора, його першого заступника та заступника, Голову Національного банку України, його першого заступника та заступника, Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, його першого заступника та заступника, Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, його першого заступника та заступника, радника або помічника Президента України, Голову Верховної Ради України, суддю, працівника правоохоронного органу, а також осіб, посади яких належать до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України [102]. Також до цієї групи осіб законодавцем віднесено службових осіб Національного антикорупційного бюро України, заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та інших прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України [102]. Враховуючи це, зазначимо, що Державне бюро розслідувань, на відміну від інших правоохоронних органів, за певних винятків, уповноважене здійснювати досудове слідство

відносно значної кількості злочинних діянь, але лише за умови скоєння їх вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави.

Виконання завдань Державним бюро розслідувань забезпечується шляхом реалізації відповідних повноважень правоохоронного органу. Відповідно до ст. 6 однойменного закону, мова йде про наступні повноваження Державного бюро розслідувань: 1) бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; 2) здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності, інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення; 3) припиняє і розкриває злочини, розслідування яких віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань; 4) здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань, на підставах та в порядку, встановленому законом; 5) здійснює розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за злочини, розслідування яких віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань; 6) використовує гласних і негласних штатних та позаштатних працівників на підставах та в порядку, встановленому законом, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохочує осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань; 7) розробляє і затверджує методичку розслідування окремих видів злочинів; 8) вживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечує можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення злочинів, у порядку, визначеному законодавством; 9) вживає заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань; 10) виключно з метою здійснення своїх повноважень має доступ як користувач до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України, самостійно створює

інформаційні системи та веде оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Державне бюро розслідувань, із дотриманням законодавства про захист персональних даних; 11) організовує забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу, державних службовців Державного бюро розслідувань та інших визначених законом осіб, а також захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві від протиправних посягань; 12) забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Державного бюро розслідувань, бере участь у формуванні державного замовлення на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців у відповідних сферах; 13) здійснює виконання запитів про надання правової допомоги, які надійшли від компетентних органів іноземних держав; 14) розробляє пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечує дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України; 15) здійснює співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав, відповідно до законів та міжнародних договорів України; 16) забезпечує, відповідно до законодавства, додержання режиму захищеної законом таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, а також визначеного законом порядку оприлюднення та надання доступу до публічної інформації; 17) звітує про свою діяльність у порядку, визначеному законодавцем, та інформує суспільство про результати своєї роботи; 18) здійснює інші повноваження, передбачені відповідним законодавством [45]. Кінцевою метою реалізації всіх цих повноважень є дієва протидія злочинним діянням, зокрема й таким, наслідки від вчинення яких можуть негативно вплинути на нормальний перебіг тих чи інших економічних процесів за будь-якою участю держави.

З метою забезпечення всебічності та повноти дослідження слід з'ясувати, яким саме чином аналізований суб'єкт може забезпечувати економічну безпеку держави. У відповідності до поставлених завдань, перед цим державним органом така мета, зокрема, досягається шляхом розслідування будь-яких злочинів, об'єктом яких є економічні відносини та за умови їх вчинення посадовими особами, визначеними чинним законодавством.

Як наголошує В. В. Ортинський, «...злочинність у сфері економічних відносин й надалі є чинником негативного впливу на розвиток держави. Сучасні економічні злочини характеризуються складними та витонченими способами і методами їх скоєння, тому однією із головних проблем залишається підвищення професіоналізму й авторитету слідчих підрозділів. Її вирішення полягає у забезпеченні слідчих підрозділів висококваліфікованими кадрами, які мають відповідати вимогам сьогодення і бути спроможними на професійному рівні виконувати завдання з розслідування злочинів з метою захисту економіки від злочинних посягань» [197, с. 5]. Тому з метою реального дієвого забезпечення економічної безпеки держави шляхом протидії злочинності всі підрозділи аналізованого правоохоронного органу повинні максимально продуктивно діяти в цьому напрямі. Бо, як вказують Р. І. Тринько й М. Є. Стадник, «...попередження економічних злочинів може бути ефективним лише за умови комплексного застосування правових, економічних, організаційно-управлінських, технічних, фінансових, культурно-виховних та інших заходів. Причому застосовувати їх слід на усіх рівнях: загальнодержавному, обласних, районних рівнях, на окремих підприємствах, в установах і організаціях, щодо окремих громадян» [198, с. 163]. Це напряму стосується й роботи підрозділів Державного бюро розслідувань, які наділені компетенцією протидіяти цьому виду правопорушень за допомогою відповідних заходів та на різних рівнях.

Як слушно вказує Т. О. Скакун, «...економічні злочини мають надзвичайно складний механізм здійснення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що призводить до утворення криміналістично значущої інформації про злочин, його учасників та результати. Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість вчинення економічного злочину полягає в тому, що предметом такого протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому має місце підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки» [199]. Все це зумовлює потребу ретельної підготовки відповідних кадрів у ДБР для забезпечення

ефективності роботи органу в цьому напрямі.

Як зазначає О. В. Шамара, «...створення Державного бюро розслідувань України – важливий політико-правовий крок у сфері протидії корупції. Для його реалізації необхідно, щоб діяльність Державного бюро розслідувань України відповідала комплексній антикорупційній стратегії та чіткій виваженій державній політиці у зазначеній сфері; забезпечити структурну незалежність шляхом розробки «прозорої» процедури призначення/звільнення вищих керівників; підзвітності даного державного органу не тільки керівництву країни (іншим державним органам), а й громадськості шляхом нагляду за дотриманням законності, здійснення судового контролю, можливість оскарження прийнятих рішень тощо; необхідна: підготовка та прийняття чіткої правової основи, внутрішніх нормативних актів, у т. ч. внутрішнього кодексу поведінки; визначеність компетенції (суб'єктної та предметної), що має ґрунтуватися на чітких положеннях, які залишають якнайменше місця для здійснення свавільного або політично заангажованого кримінального провадження; виділення адекватних бюджетних ресурсів та бюджетної автономії; визначення внутрішньої організаційної структури; вироблення критеріїв оцінювання результатів; розробка спеціальної фахової програми підготовки та підвищення кваліфікації кадрів» [200, с. 137]. Ми погоджуємося з висновками науковця, що наділення підрозділів ДБР компетенцією щодо протидії цим злочинам є доцільним кроком у світлі дієвої реалізації антикорупційної політики у державі. Водночас нинішнє нормативно-правове забезпечення діяльності вказаного суб'єкта в окресленій сфері має певні прогалини і потребує вдосконалення.

Варто також усвідомлювати, що під час розслідування як першої, так і другої груп злочинних дій можуть виникати певні складнощі, насамперед пов'язані зі специфікою правопорушень у сфері економіки. До прикладу, на думку А. А. Омарова, який, досліджуючи питання підслідності в кримінальному провадженні, зазначає, що «...як правило, чітко встановити розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, на початкових етапах досудового розслідування майже неможливо, особливо, якщо йдеться про злочини з економічною складовою, які у тому числі віднесені й до підслідності НАБУ. Вести мову

про реальні розміри завданої шкоди можливо лише після проведення низки процесуальних дій. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 242 КПК [102], слідчий або прокурор зобов'язані звернутися до експерта для отримання висновку щодо розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру тощо. Тобто навіть якщо у слідчого в матеріалах провадження наявний, наприклад, акт ревізії органу державного фінансового контролю, в якому чітко встановлено розмір матеріальної шкоди, завданої уповноваженою посадовою особою певного державного підприємства, цього є недостатньо з процесуальної точки зору для встановлення розміру шкоди в даному кримінальному провадженні. Слідчий зобов'язаний залучити експерта для проведення судово-економічної експертизи і лише на основі результатів такої експертизи можна буде встановити розмір матеріальної шкоди, яка, у свою чергу, здатна вплинути на зміну підслідності. При цьому ст. 214 КПК [102] чітко зазначає, що до внесення відомостей до ЄРДР дозволяється проводити лише огляд місця події. Відповідно, призначення експертиз повинно відбуватися вже у розпочатому кримінальному провадженні. Тобто до моменту встановлення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у порядку, передбаченому КПК [102], попереднє визначення підслідності повинно базуватися саме на попередній кваліфікації кримінального правопорушення, відомості про яке були внесені до ЄРДР. І лише в ході досудового розслідування можна буде вести мову про зміну підслідності за критерієм розміру завданої шкоди. У свою чергу, передчасна передача кримінального провадження до НАБУ без чіткого процесуального встановлення розміру шкоди, яка цим злочином була завдана, є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства, що може тягнути за собою негативні процесуальні наслідки» [201, с. 109-110]. Таке проблемне питання може виникати по відношенню й до Державного бюро розслідувань, яке, як уже зазначалось, також може розслідувати злочини, об'єктом яких є відносини в сфері економіки. Невизначеність при встановленні підслідності може з'явитися і в разі існування недостовірної інформації про особу (осіб), суб'єктів злочину. На нашу думку, це також може гальмувати діяльність правоохоронного органу і в майбутньому негативно позначитися на нормальному функціонуванні певного процесу у сфері економіки.

Загалом слід вказати, що розслідування злочинів з економічною складовою та за умови їх вчинення відповідними посадовими особами є одним із важливих напрямів діяльності Державного бюро розслідувань. В умовах активного розвитку економічної злочинності, а звідси – й появи нових форм та методів їх здійснення, а також можливого використання адміністративного ресурсу службовими особами, які займають особливо відповідальне становище в органах державної влади, створення сприятливих умов, безумовно, є одним із ключових завдань держави.

Важливим напрямом діяльності цього державного органу є законодавчо передбачена змога здійснювати оперативно-розшукову діяльність, зокрема й відносно злочинних дій, наслідки від можливого здійснення яких потенційно деструктивно вплинуть на економічну безпеку України. Слід зазначити, що таку можливість відповідні підрозділи Державного бюро розслідувань отримали нещодавно у зв'язку зі вступом в дію ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» 16.05.2019 № 2720-VIII [202].

На необхідності надання законодавцем можливості проводити оперативно-розшукові заходи неодноразово наголошували співробітники установи та деякі вітчизняні науковці. Наприклад, директор ДБР Р. М. Труба зазначає, що «...оперативний супровід здійснюють колеги з Національної поліції, СБУ, Державної прикордонної служби, і я вдячний їм за це. Проте, така ситуація не може тривати постійно, адже всі правоохоронці – наші підслідні» [203]. Безумовно, такий стан речей у перспективі міг створити додаткові ризики щодо неупередженої діяльності аналізованого правоохоронного органу.

З приводу думок науковців, слід звернути увагу на доводи М. А. Погорецького і О. С. Старенького, які підкреслюють, що «...результати проведеного нами системно-порівняльного аналізу взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, з урахуванням півторастолітнього вітчизняного та зарубіжного досвіду, дають підстави для висновку, що лише поєднання в одній особі повноважень із здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування може значно підвищити ефективність досудового розслідування й, зокрема, кримінального процесуального

доказування. Найкраща форма такого поєднання – це інститут детективів, який в Україні з 2015 р. функціонує в Національному антикорупційному бюро, а з 2017 р. почав запроваджуватися в системі органів Національної поліції (відповідні підрозділи детективів вже діють у Київській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській і Хмельницькій областях), проте, на жаль, з дуже великим запізненням. Таким чином, передбачена Законом України «Про Державне бюро розслідувань» [45] сучасна парадигма взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування потребує концептуальних змін. На наш погляд, слідчих та оперативних співробітників органів ДБР потрібно замінити на детективів, поєднавши в одній особі повноваження з проведенням оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування. Лише таке поєднання двох проваджень з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів забезпечить ефективність діяльності ДБР як органу досудового розслідування» [204, с. 44]. З приводу цього ж проблемного питання професор Л. І. Аркуша наголошує, що «...означені доводи дають можливість стверджувати, що оперативні підрозділи ДБР не зможуть повноцінно здійснювати свою діяльність без визначення особливостей взаємовідносин та налагодження взаємодії з існуючими оперативними підрозділами інших правоохоронних органів, з урахуванням специфіки їх завдань та особливостей функціонування» [205, с. 341]. На наше переконання, віднесення до компетенції Державного бюро розслідувань можливості проведення оперативно-розшукових заходів є одним із важливих кроків у питанні побудови ефективної державної інституції, яка, зокрема, має забезпечувати економічну безпеку держави.

Дослідивши це питання, вважаємо за доцільне зазначити, що в умовах зростання кількості злочинів у сфері економіки виникає потреба в ефективній протидії таким діянням. Особлива роль у цьому складному питанні відводиться Державному бюро розслідувань, що зумовлюється підслідністю вказаного суб'єкта. Це насамперед обґрунтовується тим, що наслідки від здійснення більшості відповідних злочинних діянь службовими особами, які наділені спеціальним статусом і, зазвичай, мають глибокі знання у певній сфері, можуть мати значні деструктивні ризики для сучасної економіки країни.

Для виконання власних завдань Державне бюро розслідувань наділене широким спектром повноважень завдяки успішній практичній реалізації яких має знизитися рівень злочинності у державі, зокрема й в економічній сфері. Ця мета досягається завдяки розслідуванню відповідних, підслідних ДБР, злочинів, а також завдяки проведенню оперативно-розшукових заходів. Водночас окремі аспекти нинішнього нормативно-правового забезпечення діяльності вказаного суб'єкта в окресленій сфері є недосконалими і потребують змін.

2.7. Особливості діяльності органів Державної аудиторської служби України як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави

Досліджуючи й аналізуючи діяльність правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, можна зробити висновок, що таке завдання виконується шляхом їхньої роботи за певними напрямками. До основних із їх переліку цілком логічно віднести такі, як здійснення досудового слідства та проведення оперативно-розшукових заходів, проведення контррозвідувальної діяльності, складання протоколів про адміністративні правопорушення, підтримання державного обвинувачення в суді, нагляд за додержанням законодавства, організацією і процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку та деякі ін.

Водночас важливим напрямом роботи правоохоронних органів у питанні протидії економічним загрозам залишається державний фінансовий контроль, покликаний сприяти виявленню ймовірних порушень встановлених вимог під час розподілу, формування, а також використання всіх публічних фінансових ресурсів. Адже, як вказує Ю. О. Романченко, «...державний фінансовий контроль є головним інструментом підвищення ефективності управління державою та її фінансовими ресурсами. В умовах поглиблення загальноекономічної кризи та дефіциту бюджетних коштів удосконалення організації контролю та підвищення його дієвості і результативності набуває все більшої актуальності» [175]. Як зазначає В. В. Вороніна, «...контрольна

функція щодо використання бюджетних коштів є невід'ємним сателітом держави з часів її виникнення» [176, с. 67]. Завдяки такому контролю, на переконання С. О. Ніщимої, «...забезпечується зворотний зв'язок між запланованими та досягнутими результатами» [177, с. 110]. Тобто роль названої діяльності для забезпечення планового використання всіх публічних фінансових ресурсів, безумовно, є однією з визначальних.

У ст. 1 Лімської декларації керівних принципів контролю від 01.01.1977 604_001 [178] вказано, що «...організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими засобами, оскільки таке управління тягне за собою відповідальність перед суспільством. Контроль – не самоціль, а невід'ємна частина системи регулювання, метою якої є розтин відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість вжити коригуючі заходи, в окремих випадках залучити винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяний збиток чи здійснити заходи щодо запобігання або скорочення таких порушень в майбутньому» [178]. А. В. Хмельков наголошує, що «контроль є невід'ємним елементом надбудови суспільства, який зазнає серйозних змін у процесі розвитку його політичної системи, органів державного і господарського управління, законодавчої і виконавчої влади» [179, с. 10]. Державний фінансовий контроль, на думку Є. В. Тебенської, «...є вагомим складовим елементом системи фінансового регулювання економіки, його ефективність та результативність є однією з основних умов забезпечення раціонального використання фінансових ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування. Механізм здійснення контролю суттєво впливає на досягнення цілей системи фінансового регулювання, яка реалізується через складові фінансової політики» [180, с. 188]. Вказаний контроль можна вважати одним із невід'ємних атрибутів діяльності будь-якої держави, він покликаний сприяти забезпеченню належного функціонування фінансової системи країни.

Як слушно наголошує В. Ф. Піхоцький, «...сьогодні доволі важливим і актуальним є питання розбудови і становлення цілісної системи державного фінансового контролю в Україні, без вирішення якого неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток, реальне реформування бюджетної системи та системи

соціального забезпечення, розв'язання нагальних потреб у різних сферах життєдіяльності держави, ефективного використання державної власності, становлення в Україні громадянського суспільства» [181]. При цьому доцільною є думка В. А. Бортяника, який акцентує увагу на тому, що «...система контролю має бути побудована таким чином, щоб можна було швидко та ефективно налаштуватися на вирішення нових завдань, застосування нових методів контролю» [182, с. 33]. Це зумовлює потребу в існуванні якісного нормативно-правового забезпечення у цій сфері, а також ефективної роботи компетентних державних органів за таким напрямом.

З огляду на вказані обставини, а також беручи до уваги тематику нашого дослідження, потребує уваги дослідження питання адміністративно-правового статусу Державної аудиторської служби України як суб'єкта, уповноваженого на реалізацію політики у сфері державного фінансового контролю. Адже саме від задовільної діяльності вказаного суб'єкта значною мірою залежить нормальне функціонування фінансової безпеки, що, безумовно, позитивно вплине на економічний блок державної безпеки.

Маємо вказати, що різні аспекти державного фінансового контролю досліджувалися такими вченими, як Р. Адамс, І. А. Андреев, О. І. Барановський, Ф. Ф. Бутинець, Дж. Бейлі, М. Т. Білуха, В. А. Бортяк, В. Ю. Возницька, В. В. Вороніна, С. Є. Гребень, В. Еверт, Л. Є. Клець, М. Й. Климко, Е. О. Кочерін, Е. Лехан, В. Ф. Максимова, С. О. Ніщимна, О. І. Обушна, В. Ф. Піхоцький, П. С. Петренко, Ю. О. Романченко, В. К. Симоненко, Ю. Б. Слободяник, І. П. Устинова, А. В. Хмельков, В. Н. Шеметов, О. А. Ялбулганов та багато інших. Питання ж щодо діяльності державних контролюючих органів були об'єктом наукового інтересу О. О. Бутника, А. А. Вознюка, Л. М. Івашової, А. Ю. Пашури, О. О. Підмогильного, А. І. Стороженка, Ю. В. Табенської, А. В. Хмелькова, А. С. Шапошника, А. В. Шевчишина та інших. Однак у зв'язку з черговою перебудовою державного механізму здійснення фінансового контролю, в тому числі й внаслідок появи нових форм цієї діяльності, виникає об'єктивно обумовлена потреба дослідження цього питання.

Відповідно до п. 1 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою КМУ від 03.02.2016 № 43 [183]

Держаудитслужба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю [9]. Під час своєї діяльності органи Держаудитслужби керуються нормами відповідного чинного національного законодавства. Серед функціонуючих контролюючих органів саме ця структура відіграє провідну роль у питанні здійснення державного фінансового контролю, а також у відповідності до ст. 2 ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-ХІІ [27] вона позиціонується як суб'єкт правоохоронної діяльності.

Із метою визначення ролі цього органу серед багатьох інших суб'єктів контролюючої діяльності, а також з'ясування ключових напрямів його роботи вбачається за доцільне розглянути й проаналізувати його завдання. Необхідно вказати, що Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», схваленою Указом ПУ від 12.01.2015 № 5/2015 [184], а також Планом заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році, затвердженим розпорядженням КМУ від 04.03.2015 № 213-р [185], задекларована необхідність створення максимально сприятливих умов для здійснення господарської діяльності. Така ціль має бути досягнута завдяки скороченню кількості документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, скасуванню регуляторних актів, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності, скорочення кількості органів державного нагляду (контролю), забезпеченню надання послуг для громадян та бізнесу в електронному вигляді. Тобто урядом країни обраний курс на оптимізацію системи державного фінансового контролю в Україні з орієнтиром на визнанні європейські стандарти.

У відповідності до такого вектора розвитку змінюється й система державних контролюючих органів та виникають нові їх завдання. Так, основними завданнями Держаудитслужби є: 1) забезпечення формування і реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю; 2) здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового,

результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів; 3) надання у передбачених законом випадках адміністративних послуг [183]. Причому сам державний контроль згідно зі ст. 2 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-ХІІ [42], виявляється в наступному: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектора економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні [42]. До компетенції Держаудитслужби, зокрема, відносяться й повноваження щодо виконання більшості завдань.

З метою успішного виконання, законодавчо визначених завдань, органи Держаудитслужби: 1) узагальнюють практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Кабінетові Міністрів України; 2) здійснюють контроль у: міністерствах, інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах, суб'єктах господарювання державного сектора економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у

періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно; суб'єктів господарської діяльності, незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні; 3) реалізують державний фінансовий контроль через здійснення: державного фінансового аудиту; перевірки закупівель; інспектування (ревізії); моніторингу закупівель; 4) здійснюють контроль за: цільовим, ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; досягненням економії бюджетних коштів і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів; цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), отриманих під державні (місцеві) гарантії; достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах під час складання планових бюджетних показників та відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів, бюджетних зобов'язань відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі); відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів, довгострокових зобов'язань за енергосервісом затвердженим в установленому порядку, умовами закупівлі енергосервісу; дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів; дотриманням законодавства про закупівлі; веденням бухгалтерського обліку, а також складенням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі), кошторисів та інших документів, що застосовуються у процесі виконання бюджету; станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності; виконанням функцій з управління об'єктами державної власності; станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів, станом внутрішнього контролю в інших підконтрольних установах; усуненням виявлених недоліків і порушень; реалізацією інвестиційних проектів; 5) проводять оцінку управління бюджетними коштами, досягнення їх економії, стану

фінансової і господарської діяльності, ефективності і результативності в діяльності підконтрольних установ; 6) проводять оцінку достовірності фінансової звітності підконтрольних установ; 7) сприяють забезпеченню законного та ефективного використання державних і комунальних коштів та/або майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності суб'єктами господарювання державного сектора економіки, визначеними в установленому порядку; 8) вживають у межах повноважень, передбачених законом, заходів щодо усунення виявлених недоліків та запобігання їм у подальшому, а саме: проводять аналіз стану дотримання фінансової та бюджетної дисципліни, виявляють причини та умови, що призвели до недоліків і порушень, готують рекомендації та пропозиції щодо їх усунення і запобігання їм у подальшому; подають зазначені рекомендації та пропозиції Кабінету Міністрів України, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування та керівникам підконтрольних установ; здійснюють контроль за станом врахування і впровадження поданих рекомендацій та пропозицій; 9) вживають в установленому порядку заходів до усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб, а саме: вимагають від керівників та інших осіб підприємств, установ та організацій, що контролюються, усунення виявлених порушень законодавства; здійснюють контроль за виконанням таких вимог; звертаються до суду в інтересах держави у разі незабезпечення виконання вимог щодо усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства з питань збереження і використання активів; застосовують заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, накладає адміністративні стягнення на осіб, винних у порушенні законодавства; передають в установленому порядку правоохоронним органам матеріали за результатами державного фінансового контролю у разі встановлення порушень законодавства, за які передбачено кримінальну відповідальність або які містять ознаки корупційних діянь; 10) забезпечують участь представників Держаудитслужби в ревізійних комісіях господарських організацій, у яких корпоративні права держави

перевищують 50 відсотків статутного капіталу; 11) здійснюють розгляд листів, заяв і скарг про факти порушення законодавства з фінансових питань та бюджетного законодавства, вживає згідно із законодавством відповідних заходів для їх усунення; 12) подають щомісяця Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України і Мінфіну звіти про узагальнені результати контролю за дотриманням бюджетного законодавства; 14) здійснюють управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Держаудитслужби; 15) інформують громадськість про свою діяльність та стан реалізації державної політики у визначеній сфері; 16) здійснюють розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних із діяльністю Держаудитслужби, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління; 17) здійснюють міжнародне співробітництво з питань, що належать до компетенції Держаудитслужби; 18) здійснюють інші повноваження, визначені чинним законодавством [183]. Здійснення таких повноважень має сприяти ефективному виконання всіх покладених на аналізований державний орган завдань та реалізації його функцій.

Акцентуючи увагу саме на контрольній діяльності Держаудитслужби, необхідно зазначити, що вона здійснюється за наступними формами: державним фінансовим аудитом, інспектуванням, перевіркою, а також моніторингом закупівель. Розглянемо кожну з них.

1. Державний фінансовий аудит. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-ХІІ [42] та ч. 3 ст. 363 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-ІV [186], така форма діяльності суб'єкта є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Результати державного фінансового аудиту та їх оцінка викладаються у звіті [42], [186]. Ця форма контрольної діяльності спрямована на виявлення відхилень від існуючих правових норм під час здійснення господарської

діяльності суб'єктами господарювання та сприяння дотримання режиму законності.

Така форма діяльності є однією з найчастіше застосовуваних, що пояснюється значною кількістю правопорушень із боку багатьох суб'єктів господарювання. Так, за офіційними даними Державної аудиторської служби України найбільш поширеними правопорушеннями є: 1) зайве витрачання коштів унаслідок оплати завищених обсягів та вартості виконаних робіт, наданих послуг, придбаних товарів; 2) зайве виділення бюджетних коштів особам, які не мали на це права або через завищення відповідних розрахунків; 3) незаконна передача державного та комунального майна суб'єктам недержавної форми власності; 4) недоотримання фінансових ресурсів унаслідок порушень при передачі майна в оренду (користування); 5) порушення вимог бюджетного законодавства в частині нецільового використання бюджетних коштів; 6) недотримання законодавства під час проведення державних закупівель тощо [187]. Тенденція до зростання кількості правопорушень може свідчити не лише про необхідність ефективної роботи органів Держаудитслужби, а й про потребу вдосконалення наявного нормативно-правового регулювання в окресленій сфері.

2. Інспектування. Ст. 4 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-ХІІ [42] визначено, що інспектування здійснюється органом державного фінансового контролю у формі ревізії та полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб [42]. У відповідності до Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, затвердженого постановою КМУ від 20.04.2006

№ 550 [188], таке інспектування здійснюється внаслідок проведення планових і позапланових виїзних ревізій. Ревізії згідно із п. 16 вказаного нормативно-правового акта проводяться шляхом: 1) документальної перевірки, що передбачає контроль за установчими, фінансовими,

бухгалтерськими (первинними і зведеними) документами, статистичною, фінансовою та бюджетною звітністю, господарськими договорами, розпорядчими та іншими документами об'єкта контролю, пов'язаними з плануванням і провадженням фінансово-господарської діяльності, веденням бухгалтерського обліку, складенням фінансової звітності. У разі ведення бухгалтерського обліку з використанням електронних засобів зберігання і обробки інформації на вимогу посадової особи органу державного фінансового контролю керівник об'єкта контролю повинен забезпечити оформлення відповідних документів на паперовому носії. Надання документів об'єкта контролю посадовим особам органу державного фінансового контролю забезпечується керівником об'єкта чи його заступником; 2) фактичної перевірки, що передбачає контроль за наявністю грошових сум, цінних паперів, бланків суворої звітності, оборотних і необоротних активів, інших матеріальних і нематеріальних цінностей шляхом проведення інвентаризації, обстеження та контрольного обміру виконаних робіт, правильністю застосування норм витрат сировини і матеріалів, виходу готової продукції і природних втрат шляхом організації контрольних запусків у виробництво, контрольних аналізів готової продукції та інших аналогічних дій за участю відповідних спеціалістів органу державного фінансового контролю або інших органів, підприємств, установ та організацій. Посадові особи органу державного фінансового контролю мають право вимагати від керівників об'єкта контролю організацію та проведення фактичної перевірки в присутності посадових осіб органу державного фінансового контролю та за участю матеріально-відповідальних осіб, а у разі перевірки обсягу виконаних робіт – також представників суб'єкта господарювання – виконавців робіт [187]. Тобто за допомогою цієї форми роботи досліджуваного контролюючого органу проводиться перевірка окремих аспектів фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи.

3. Перевірка та моніторинг закупівель. Ч.ч. 2, 3 ст. 5 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-ХІІ [42] визначено, що перевірка закупівель у замовників проводиться за місцезнаходженням юридичної особи, що перевіряється, чи за місцем розташування об'єкта права власності, щодо якого проводиться перевірка, і полягає у документальному та фактичному

аналізі дотримання замовником законодавства про закупівлі. Результати перевірки закупівель викладаються в акті перевірки закупівель.

Причому здійснення моніторингу закупівель здійснюється за певних, окремо визначених, підстав. Згідно із ч. 2 ст. 7¹ ЗУ «Про публічні закупівлі» 25.12.2015 № 922-VIII [189], мова йде про виникнення однієї або кількох наступних підстав як обов'язкової умови для моніторингу: 1) дані автоматичних індикаторів ризиків; 2) інформація, отримана від органів державної влади, органів місцевого самоврядування про наявність ознак порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель; 3) повідомлення в засобах масової інформації, що містять відомості про наявні ознаки порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель; 4) виявлені органом державного фінансового контролю ознаки порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель в інформації, оприлюдненій в електронній системі закупівель; 5) інформація, отримана від громадських об'єднань, про наявність ознак порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель, виявлених за результатами громадського контролю у сфері публічних закупівель відповідно до норм чинного законодавства [189]. Лише у таких випадках органи Державної аудиторської служби України вживають юридично допустимі заходи для здійснення моніторингу публічних закупівель.

Важливим аспектом діяльності вказаної структури є також можливість розгляду справ про адміністративні правопорушення. Ці правопорушення можуть мати місце за результатами проведення контрольних заходів. Зокрема, ст. 234¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [137] встановлено, що органи державного фінансового контролю розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства з фінансових питань (ст. 164-2), порушенням порядку припинення юридичної особи (ч.ч. 3 – 6 ст. 166-6). Від імені органів державного фінансового контролю розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право: керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю, його заступники, а також інші уповноважені керівником посадові особи

цього органу [18]. Відповідно до ч. 1 ст. 255 вказаного кодифікованого нормативно-правового акта органи державного фінансового контролю також можуть складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст.ст. 163¹², 164¹², 164¹⁴ [137]. На наше переконання, діяльність Державної аудиторської служби України в цьому напрямі також має вагомим значення у забезпеченні належного функціонування відповідних компонентів економічної безпеки держави.

Резюмуючи вищесказане, доцільно відзначити, що важливим напрямом роботи компетентних органів у питанні протидії економічним загрозам залишається здійснення державного фінансового контролю, покликаного сприяти виявленню ймовірних порушень встановлених вимог під час розподілу, формування, а також використання всіх публічних фінансових ресурсів. Тому у вітчизняній правоохоронній системі серед суб'єктів, уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави, важлива роль відводиться Державній аудиторській службі України. Саме від успішної діяльності вказаної структури значною мірою залежить нормальне функціонування фінансової системи країни.

Серед ключових завдань розглянутого суб'єкта в питанні забезпечення економічної безпеки держави слід назвати його діяльність щодо здійснення державного фінансового контролю. Формами такого контролю є державний фінансовий аудит, інспектування, перевірка, а також моніторинг закупівель. Реалізація цих форм здійснюється лише за умови виникнення законодавчо встановлених підстав і за спеціально передбаченою процедурою. Також важливим напрямом роботи Державної аудиторської служби України є можливість розгляду справ про адміністративні правопорушення й складання відповідних протоколів про виявлені правопорушення, встановлені за результатами проведення контрольних заходів.

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Поняття, ознаки економічної злочинності та її вплив на економічну безпеку держави

Одним із пріоритетних завдань будь-якої країни, націленої на власний сталий та динамічний розвиток і створення сприятливих умов для існування прийнятного соціально-матеріального становища її населення, залишається ефективне забезпечення економічної безпеки держави. Адже саме цей елемент державної безпеки, як слушно зазначає І. І. Яремко, «...є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості у забезпеченні інших видів безпеки. Тобто економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної)» [206, с. 75]. Наприклад, недостатня довільність праці або недосконалість економічних відносин, з одного боку, свідчать про неспроможність влади і недостатній захист економічних інтересів людини, суспільства, а з іншого – сприяють посиленню політичної та економічної слабкості органів влади, а отже, призводять до зниження рівня або відсутності повної політичної безпеки [207]. Відповідно, лише за умови постійного нормального функціонування всіх елементів економічної безпеки країни можна досягти намічених цілей.

Успішне виконання цього завдання вимагає вжиття відповідного спектру організаційних, правових, економічних та низки інших легалізованих державою заходів. Очевидно, що одним із них сьогодні залишається дієва й систематична протидія наявним і латентним деструктивним чинникам, які негативно впливають на нормальний перебіг економічних процесів за участю держави. Серед таких відомих чинників, безумовно, особлива роль відводиться так званій «економічній злочинності», яка, на переконання М. М. Олашин, за ступенем безпечності та поширеності є однією з основних та поширилась на всі галузі господарювання, сформувавши сферу тіньової економіки

[208, с. 102]. Це, насамперед, мотивується законодавчо визнаною суспільною небезпечністю названих протиправних діянь, а також нерідко й відчутними для економіки країни наслідками, що супроводжуються появою економічних ризиків та дисбалансів, гальмуючи її необхідний поступовий розвиток.

П'ятий конгрес ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками (1975 р.) відніс економічну злочинність до числа найбільш небезпечних видів, що становлять загрозу бізнесу. Також були сформульовані основні її риси: здійснення злочинної діяльності з метою економічної вигоди; зв'язок з певними формами організації; використання професійної або посадової діяльності; високе соціальне положення суб'єктів цієї злочинності; володіння політичною владою. Шостий конгрес ООН (1980 р.) проаналізував економічні злочини в плані підриву економіки і захоплення політичної влади. Сьомий конгрес ООН (1985 р.) в одній зі своїх резолюцій відніс економічні злочини до особливо небезпечних діянь і запропонував посилити боротьбу з ними [209, с. 88-89]. Проблема зростання економічної злочинності є однією з нагальних в Україні за наявної складної економічної обстановки. У цих умовах ефективний захист відносин, що складаються в економіці, у тому числі і засобами кримінально-правового та кримінологічного впливу, може бути досягнутий тільки на основі сформульованих науково обґрунтованих рекомендацій, за умови всебічного і повного аналізу тенденцій розвитку суспільних відносин у сфері економіки, пізнання їх глибинних внутрішніх взаємозв'язків, передбачення соціальних результатів, розробки механізму його реалізації. Успішна еволюція економічних перетворень в суспільстві багато в чому залежить від того, як буде вдосконалюватися механізм кримінально-правового впливу на економічну злочинність, реалізованого в рамках розробленої кримінально-правової політики з визначенням конкретних найближчих і віддалених цілей [210, с. 4]. Слушною також здається позиція В. А. Бєседіної, яка переконує, що «...боротьба з економічною злочинністю виходить далеко за рамки правоохоронних заходів. Вона вимагає кардинальної зміни підходів до економічної безпеки всього суспільства і єдиної програми економічної безпеки держави, у створенні якої взяли б участь економісти, юристи, політики, кримінологи, культурологи та інші фахівці» [211]. Зважаючи на це, доцільно вказати,

що сучасні, без перебільшення, катастрофічні масштаби економічної злочинності потребують нагальної реакції з боку держави, а також особливої уваги фахівців, науковців і представників уповноважених владних структур щодо розробки та впровадження ефективних концептуальних заходів із питань реальної дієвої протидії вказаному явищу.

Економічна злочинність стає все більш проблемним, загрозливим явищем для України як для самостійної, незалежної та молоді суверенної держави. Існуючі тривалий час недосконалі економічні відносини використовуються злочинцями для паразитування на тілі суспільства, забезпечення значних власних матеріальних надходжень за рахунок несплати податків, корупції, шахрайства з фінансовими ресурсами, легалізації шляхом «відмивання» грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, заняття забороненими видами господарської діяльності, безпосередніх зазіхань на усі форми власності та вчинення інших злочинів економічної спрямованості [212, с. 4-5]. При цьому, як наголошує М. Б. Бучко, «...злочинний світ, усвідомлюючи свою причетність до процесів реформування економіки, проявляє себе як життєздатний організм, котрий має свої ідеї щодо реформ і вимагає через своїх представників у владних структурах впровадження їх у життя, щоб закріпити свій статус в суспільстві і державі» [213, с. 8-9]. В свою чергу Н. І. Крюкова переконує, що «...економічна злочинність стає все більш суспільно небезпечною, оскільки саме сфера економіки відчуває сьогодні справжній «шквал атак» з боку представників криміналу. Реальні масштаби економічної злочинності перетворюється в домінуючий фактор, який гальмує рух ринкової економіки і може перетворити країну в державу кримінального типу» [214, с. 121]. Тому абсолютно логічним є висловлювання В. В. Коваленка, який, досліджуючи питання стосовно профілактики вітчизняної економічної злочинності, стверджує, що вона «...розглядається як велика соціальна проблема, що постала «на весь зріст» і яку необхідно негайно вирішувати, якщо суспільство не бажає втратити контроль над соціально-економічними і політичними процесами в країні» [215, с. 16]. Поступове вирішення цього завдання є реальною необхідністю держави в умовах тих викликів, які постали перед нею. Причому вирішення цього питання суттєво ускладнюється активним перебігом багатьох політико-правових і економічних трансформаційних

процесів, що, безумовно, вимагають постійного, оперативного та адекватного реагування на результати таких законодавчих змін і економічних перетворень у державі й за її межами.

Аналіз ситуації, що склалась в Україні, та прогнозування її розвитку свідчать, що послаблення боротьби з економічною злочинністю в сучасних умовах може призвести до таких негативних наслідків: суттєвого уповільнення проведення економічних і соціальних реформ в Україні та їх підриву; підвищення ймовірності політичної дестабілізації в Україні; перетворення України на кримінально-кланову або тоталітарну державу; кооперування української організованої злочинності з мафіозними угрупованнями країн близького та далекого зарубіжжя; інвестиційної ізоляції України на міжнародному рівні [216]. Очевидно, що кожен із названих ризиків потенційно може посприяти знищенню української державності, фактично перетворивши останню на об'єкт керованого впливу з боку осіб, не зацікавлених у її будь-якому розвитку. Адже за умов інвестиційної ізоляції, а також відсутності значимої фінансової підтримки сьогодні Україна втрачає значну частину власних можливостей на нормальне існування. Тому завдання щодо ефективної реалізації державної політики з питань комплексної дієвої протидії економічній злочинності є одним із найважливіших, нарівні із забезпеченням національної безпеки держави.

Зважаючи на ці обставини, не виникає сумніву щодо необхідності вивчення і дослідження економічної злочинності саме як однієї з найбільш суттєвих та реальних загроз економічній безпеці нашої країни. Результати цього дослідження сформулюють уявлення про наслідки вчинення цих діянь для національної економіки, а також слугуватимуть теоретичним підґрунтям для розробки у подальшому пропозицій щодо дієвої протидії вказаному злочинному явищу.

Потрібно наголосити, що різні аспекти економічної злочинності часто викликали інтерес з боку науковців. Серед таких, зокрема, варто згадати: І. М. Базярука, Р. О. Баранова, В. Т. Білоуса, О. В. Белокурова, В. А. Беседіної, В. С. Буркаль, М. Б. Бучко, Дж. М. Бюкенена, М. Р. Вавріна, В. І. Василичука, Т. Г. Васильціва, Г. Ю. Дарнопих, К. М. Гуцалової, О. Є. Дементьєвої, А. І. Долгової, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, В. В. Коваленка, С. Й. Кравчука, І. В. Маслій, Г. К. Мішина, Т. П. Миндюка, Я. В. Мочкош, М. М. Олашиної, Л. Паолі, А. А. Почуєвої,

В. П. Приходька, П. Рейтера, П. Рубіна, Л. П. Скалозуба, Ю. В. Ткаченка, А. В. Халецького, Д. М. Харко, О. І. Шайдорова, П. С. Яні, В. Г. Яригіна й багатьох інших представників різних галузей наук.

Перш ніж досліджувати питання впливу наслідків від здійснення цих протиправних дій на економічну складову державної безпеки, вважаємо за доцільне сфокусувати власну увагу на аналізі найбільш поширених підходів щодо розуміння сутності й ознак економічної злочинності. Адже, як переконує Л. Шуберт, «...наука тільки тоді може виконати своє призначення, коли намагається так уточнити поняття, щоб вони відповідали дійсності» [217, с. 12]. Також упевнені, що це сприятиме формуванню чіткого усвідомлення специфіки цієї групи діянь та, що не менш важливо, забезпечить реалізацію принципів повноти й всебічності дослідження.

Як зазначає І. М. Базярук, «...економічна злочинність як явище виникла одночасно із становленням держави як політико-територіальної організації суспільства. Держава не може існувати без економічних відносин між нею й іншими державами, між нею і громадянами, між громадянами зокрема. З метою регулювання економічних відносин створювалися відповідні норми, які визначали певні межі між дозволеним та забороненим, які, звичайно ж, порушувалися. Оскільки ці порушення містили різний характер та відрізнялися між собою рядом ознак, виникла сукупність певних діянь (вчинків), які в силу своєї підвищеної суспільної небезпечності були віднесені державою та всім громадянським суспільством до категорії абсолютно неприпустимих, заборонених, тих, за вчинення яких належало понести покарання, визначене державою у відповідних нормах. Так і виникла економічна злочинність у сучасному її розумінні (хоча саме поняття сформувалося набагато пізніше). Вона завдавала шкоди як національній безпеці держави, її добробуту та процвітанню (оскільки зменшувала надходження до державної казни), так і інтересам окремих громадян» [218, с. 1].

Говорячи ж про поняття «економічної злочинності», перш за все маємо наголосити, що в наукових колах давно існує невизначеність стосовно розуміння того, як саме має звучати термін, оперуючи яким характеризують злочинні дії в економічній сфері. К. М. Гуцалова, приміром, переконує, що «...дослідники за радянських часів застосовували різні терміни: «злочини у сфері економіки», «економічна

злочинність», «злочини економічного характеру» тощо. Але до цього складу більшість учених відносила загальні господарські злочини (серед них екологічні), злочини у сфері промисловості, сільського господарства, торгівлі та побутового обслуговування» [219, с. 88]. М. М. Олашин із такого питання робить висновок: «...економічна злочинність іноді ототожнюється з «бізнес-злочинністю», «злочинністю у сфері бізнесу», «злочинністю у сфері господарської діяльності», «білокомірцевою злочинністю» [220, с. 103].

Б. М. Головкін із цього приводу зазначає, що «...у кримінологічній літературі існує велика кількість визначень злочинності у сфері економіки, що вказує на широку зацікавленість наукової спільноти цією проблемою та складністю її розв'язання. Свідченням неоднозначності розуміння досліджуваного антисоціального явища є термінологічне розмаїття, яке зустрічається на сторінках численних публікацій: «економічна злочинність», «злочинність у сфері економіки» «злочинність економічної спрямованості», «кримінальна економіка» «тіньова економіка», «злочинність у сфері підприємницької діяльності», «господарська злочинність», «економічні злочини» та ін. Досить часто зазначені словосполучення вживаються як синоніми і не несуть якогось особливого семантичного навантаження. Разом із тим робляться спроби довести неідентичність зазначених термінів і одночасно підкреслити різну природу явищ, що ними відображаються» [221, с. 128]. Зважаючи на явну невизначеність позицій вчених та, відповідно, існування багатьох думок із цього приводу, з урахуванням цілей дослідження зупинимось на понятті «економічної злочинності», яке більш змістовно характеризує саме таке явище в економічній сфері.

З приводу значення поняття «економічна злочинність», то, перш за все, доцільно вказати, що у науковій літературі традиційно існує значна кількість поглядів на це питання як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Кожен із них при цьому наголошує на значимості цього явища для вітчизняної правової науки. Ознайомимось із найбільш поширеними з їх числа, а також запропонуємо авторське визначення цієї дефініції.

№	Автор (-и)	Трактування дефініції «економічна злочинність»
1.	Ганс Йоахим Шнайдер	«...господарська (економічна) злочинність спрямована як проти підприємств (зловживання довірою, саботаж, виробництво неякісних товарів), так і проти споживачів

		та працівників підприємств (порушення правил охорони праці). Крім того, економічні злочини вчиняються підприємствами проти конкурентів (порушення правил конкурентної боротьби, промислове шпигунство), окремими підприємствами проти держави (одержання субсидій обманним шляхом) чи декількома підприємствами спільно проти економічної системи (відмова дотримуватись правил конкуренції), а також проти суспільства в цілому (забруднення повітря і води)» [222, с. 44].
2.	О. Г. Кальман	«...деструктивне для економіки соціально-економічне явище, яке проявляється у вчиненні особами умисних корисливих злочинів у сфері легальної й нелегальної господарської діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини у сфері виробництва та відносини власності, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг з метою отримання доходу» [223, с. 5].
3.	А. І. Долгова	«...складна сукупність декількох десятків складів злочинів, передбачених кримінальним законом, до яких відносять: розкрадання, незаконні угоди з валютними цінностями, виготовлення чи збут фальшивих грошей чи цінних паперів, укриття доходів від оподаткування, обман споживачів, укриття коштів в іноземній валюті, незаконне підприємництво у торгівлі, контрабанда, випуск, продаж товарів, що не відповідають вимогам безпеки, та інших злочинів» [224, с. 264].
4.	В. М. Попович	«...сукупність економічних злочинів, вчинених у сфері цивільного обігу речей, прав, дій за певний період часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій фінансово-господарських і цивільно-господарських інструментів організаційно-регулятивних та контрольно-управлінських прав і повноважень» [225, с. 116].
5.	Я. В. Мокош	«...корисливі діяння, вчинювані особами, які виконують певні функції у сфері виробництва, товарообігу чи фінансової діяльності і спрямовані на отримання незаконного прибутку; високий ступінь їх поширеності, тривало і поширено розвивається під прикриттям економічної діяльності; здатність до швидких змін на ґрунті професійної діяльності з використанням необхідних фахівців; енергійний перехід до нових організаційних та структурних перетворень та активна протидія правоохоронним органам» [226, с. 300].
6.	Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук	«...явище, що властиве будь-якій державі та виникає в результаті високоінтелектуальної злочинної діяльності осіб з метою незаконного спрямування частини

		економічних ресурсів на свою користь» [227, с. 232].
7.	О. Є. Дементьєва	«...протиправна діяльність, що посягає на інтереси економіки держави в цілому, а також на підприємницьку діяльність і на інтереси окремих громадян, постійно і систематично здійснювана з метою отримання наживи в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності як фізичними, так і юридичними особами» [228, с. 13].
8.	Н. К. Сукач	«сукупність корисливих зазіхань на власність, на привласнення частини результатів діяльності підприємств, організацій і установ, що сприяє формуванню та здійсненню кримінальних та корупційних дій, в результаті яких формуються грошові потоки, які використовуються злочинними елементами з метою збагачення» [229, с. 12].
9.	В. Т. Білоус	«...вид сучасної злочинності, який, на відміну від традиційної, є масовим видом кримінального ураження економіки, завдає їй суттєвої шкоди та є загрозою розвитку держави» [74, с. 17].
10.	В. В. Коваленко	«...сукупність економічних злочинів, якій притаманні системні ознаки» [215, с. 25].
11.	В. М. Попович, П. А. Трачук, С. В. Логін та ін.	«...сукупність передбачених Кримінальним кодексом України економічних злочинів, здійснених у сфері цивільного обігу речей, прав і дій за певний період часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-господарських і цивільно-правових інструментів, організаційно-регулятивних, контрольно-управлінських прав і повноважень» [230, с. 187].
12.	Є.В.Невмеженський	«...це, насамперед, усі діяння, в яких прямим мотивом є економічна вигода суб'єкта, тобто мають корисливий характер, а метою таких злочинних посягань є привласнення недозволеного. Для того, щоб злочин вважався економічним, він повинен мати тривалий, неодноразовий характер, скоюватися систематично і в рамках економічної чи господарської діяльності, які не є примітивними» [231, с. 10].
13.	М. В. Аурсаліді	«...є значимою характеристикою стану національної економіки, яка визначає рівень її організації та ефективність державного регулювання» [232, с. 6].
14.	Н. І. Клименко	«...сукупність корисливих посягань на економічні відносини, що охороняються законом, незалежно від форм власності та видів діяльності її суб'єктів» [233, с. 292].
15.	А. М. Яковлєв	«...сукупність корисливих посягань на власність і порядок управління народним господарством. Але йдеться лише про такі випадки умисного заподіяння

		шкоди державному або колективному майну чи економічним інтересам окремих громадян та народного господарства, коли ці діяння пов'язані з конкретним становищем злочинця у сфері народного господарства та характером економічних відносин, учасником котрих він є, чи з його соціальною роллю, соціальною ситуацією та позицією, характерними для функціонування окремих елементів господарського механізму» [234, с. 50-51].
16.	Г. К. Мішин	прояв у суспільстві загальної боротьби за існування. При цьому суть економічного злочину, на думку вченого, у конфлікті економічних інтересів. [235, с. 33-34].

*Таблицю сформовано авторами.

Як бачимо, в економічних, юридичних та інших фахових джерелах існує багато підходів щодо розуміння сутності терміну «економічна злочинність». Вважаємо, що це пов'язане, перш за все, з проявами активного інтересу з боку науковців до цього поняття, багатогранністю та багатоманітністю цього явища, а також відсутністю цієї дефініції у вітчизняній правовій площині. При цьому різноманітні аспекти цього виду злочинності, зокрема як однієї з найголовніших загроз економічній безпеці держави, перебували в полі зору вчених. Насамперед, доцільно виділити змістовні комплексні дослідження В. Т. Білоуса «Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект)», в якому автор ставив за мету системну розробку теоретико-методологічних засад та емпірико-методичних засобів комплексного підходу до проблеми створення управлінської структури і правового забезпечення координації діяльності вітчизняних правоохоронних органів, їх взаємодії з міжнародними правоохоронними організаціями з питань боротьби з економічною злочинністю [74, с. 5], М. Б. Бучка «Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження», в якій вчений здійснив комплексне вивчення кримінологічної характеристики сучасної корисливої економічної злочинності, особи злочинця, виявлення причин та умов зазначеного виду злочинності, її структурних складових, динаміки та основних шляхів подолання [213, с. 4], В. В. Коваленка «Організація профілактики економічної злочинності в Україні», метою

якого стала розробка концептуальних засад організації профілактики економічної злочинності в Україні в сучасних умовах та визначення оптимальних шляхів удосконалювання цього напрямку правоохоронної (соціальної) практики [215, с. 6].

Також доцільно назвати наукові доробки О. Г. Кальмана «Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження», присвячений комплексній науковій розробці концептуально-теоретичних та прикладних проблем попередження злочинності у сфері економіки в Україні в умовах трансформаційної економіки, яка включає вироблення цілісної системи наукових поглядів на злочинність у сфері економіки, її детермінацію і визначення на цій основі головних напрямків попередження і боротьби з нею, підвищення ефективності такої діяльності [223, с. 6], І. В. Маслія «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження», метою якого є обґрунтування концепції протидії криміналізації економіки з використанням методології інституціоналізму, аналіз сучасного інституційного механізму протидії тіньовій і злочинній діяльності в економічній сфері та надання пропозицій щодо його удосконалення [236, с. 6], В. С. Буркаль «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки», в якій вчена ставила за мету розробку науково обґрунтованих заходів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки на основі результатів комплексного кримінологічного аналізу її стану та тенденцій, причин й умов, наявність яких сприяє вчиненню транснаціональних злочинів у сфері економіки [237, с. 6], Р. О. Баранова «Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом», в якому здійснювалося наукове обґрунтування теоретико-методологічних і практичних засад формування та реалізації державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, напрямів і шляхів її вдосконалення [238, с. 16]. А. В. Халецького «Державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки», де автор здійснює наукове обґрунтування необхідності та можливостей вдосконалення державного механізму попередження економічної злочинності в системі управління національною безпекою за

критерієм ефективності управління безпекою країни [239, с. 16].

Можна також згадати дослідження М. В. Аурсаліди «Системні методи боротьби зі злочинами в економіці» [232], Є.С. Дементьєва «Проблеми боротьби з економічною злочинністю в зарубіжних країнах» [228], Н. К. Сукач «Статистична оцінка рівня економічної злочинності» [229], В. Г. Яригіна «Економічна злочинність в економіці» [210] та багатьох інших.

Стосовно ж самих проаналізованих тлумачень вказаної дефініції, на нашу думку, варто погодитись з більшістю науковців, які наголошують, що економічна злочинність – це сукупність протиправних діянь, внаслідок здійснення яких завдається шкода майну чи національним економічним інтересам. Це, в свою чергу, негативно позначається на нормальному функціонуванні різних економічних процесів за участю держави. Беручи до уваги досліджені наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, враховуючи особливості сучасних правових реалій та усвідомлюючи дійсну значимість цієї загрози для галузей національної економіки, пропонуємо власне бачення поняття «економічна злочинність» саме з позиції загрози економічній безпеці держави. На нашу думку, під «економічною злочинністю» потрібно розуміти властиве будь-якій державі явище, що виражається в суспільно небезпечних, протиправних, високоінтелектуальних, корисних діяннях, у результаті здійснення яких порушуються (чи виникають суттєві підстави для порушення) нормальні умови для функціонування певної сфери національної економіки внаслідок незаконного перерозподілу економічних ресурсів.

Як і будь-який науковий термін, «економічна злочинність» має певні ознаки, що виражають його зміст та у своїй сукупності створюють можливість для відмежування вказаного поняття від інших, йому подібних. Сукупність таких ознак, як слушно вказує Р. І. Ряшко, і утворює зміст самого поняття [13, с. 47]. Загалом же, на переконання В. Є. Жеребкіна, ознакою іменується все те, в чому предмети схожі або чим різняться. Кожен предмет і явище матеріального світу мають численні ознаки [240, с. 25].

Стосовно поняття «економічна злочинність», то очевидно, що для такого багатогранного явища науковці пропонують власний перелік

ознак. Наприклад, Я. В. Мочкош до таких відносить слідуючі: 1) економічна злочинність – це корисливі діяння, вчинювані особами, які виконують певні функції у сфері виробництва, товарообігу чи фінансової діяльності і спрямовані на отримання незаконного прибутку; 2) високий ступінь їх поширеності – тривало і системно розвиваються під прикриттям економічної діяльності; 3) здатність до швидких змін на ґрунті професійної діяльності з використанням необхідних фахівців; 4) енергійний перехід до нових організаційних і структурних перетворень та активна протидія правоохоронним органам [226, с. 300]. О. В. Пшиннік до переліку ознак відносить: 1) корисливий характер; 2) високоінтелектуальний характер; 3) використання службового становища, корупційний аспект; 4) латентність; 5) посягання на порядок управління економікою; 6) тривалість та систематичність; 7) тісний зв'язок з організованою злочинністю; 8) застосування досягнень науково-технічного прогресу; 9) комплексний характер (тобто поєднання способів протидії); 10) небезпечність для суспільства й держави в цілому [241, с. 65].

А. І. Долгова до їх числа включає слідуючі: 1) висока латентність. Відсутність необхідної судово-слідчої практики призводить до того, що навіть у разі заподіяння очевидної шкоди економічним інтересам особи, суспільству та державі виникають труднощі щодо застосування юридичного рішення; 2) заподіяння значної шкоди суспільству. Науковець наводить статистичні дані, згідно з якими загальні втрати від посягань у сфері кредитно-фінансової системи сягали 90% від суми встановленої за всіма кримінальними справами матеріальної шкоди; 3) стійкі негативні тенденції, які виявляються у формуванні у значної частини населення напівкримінального менталітету; 4) організований характер. У більшості випадків економічна злочинність вчиняється групами або іншими кримінальними формуваннями, які використовують систему економічних та управлінських зв'язків [242, с. 484]. Як зазначає І. М. Базярук, відмінність цих злочинних діянь від інших полягає у тому, що «...по-перше, вони вчиняються у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності; по-друге, суб'єктами цих злочинів можуть бути як підприємці, так і інші особи, які сприяють виконанню господарської діяльності; по-третє, вони завдають економічної, політичної, моральної

шкоди суспільству і державі; по-четверте, спрямовані на одержання економічної вигоди; по-п'яте, вчиняються тільки навмисно; по-шосте, можуть здійснюватися різноманітними засобами, передбаченими чинним кримінальним законодавством» [218, с. 6-7]. При цьому, на переконання вченого, вони «...вирізняються різноманітністю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових форм та методів підприємницької діяльності, опануванням нових технологій здійснення господарських операцій» [218, с. 7].

У свою чергу Д. М. Харко виокремлює наступні особливості економічної злочинності: 1) є видом злочинності, який застосовується переважно масово, відповідно завдає масової шкоди; 2) охоплює різні зловживання економічної влади; 3) вчиняється в процесі професійної діяльності влади менеджера; 4) має множинність епізодів вчинення злочину; 5) вчиняється як фізичними, так і юридичними особами; 6) є більш складним соціально-економічним феноменом, аніж традиційна злочинність; 7) має латентний характер; 8) спричиняє суттєву економічну шкоду інтересам держави [243]. С. Й. Кравчук до притаманних ознак цього явища відносить такі: 1) триваючий характер; 2) висока латентність; 3) складається з кримінально карних діянь суб'єктів господарювання; 4) посягає на порядок управління економікою; 5) вчиняється фізичними особами (це пояснюється тим, що згідно з кримінальним законодавством суб'єктом злочину може бути лише фізична особа); 6) має тісний зв'язок із організованою злочинністю, корупцією та тіньовою економічною діяльністю; 7) формує напівкримінальний менталітет у громадян держави; 8) спричиняє значні збитки державі, суспільству чи окремим громадянам [244].

У науковій літературі пропонується й така група ознак економічної злочинності: 1) явище, властиве будь-якій державі, яке виникає в результаті високоінтелектуальної злочинної діяльності осіб з метою незаконного спрямування частини економічних ресурсів на свою користь; 2) виникає у сфері управління державним або приватним майном і пов'язана з використанням службового становища з корисливими намірами; 3) розвиток ринкових відносин, вільної конкуренції, а в кінцевому підсумку – підриває основи економічної безпеки держави; 4) виступає підґрунтям «тіньової» економіки та стимулює корупцію і

організовану злочинність; 5) включає в себе переважно умисні суспільно-небезпечні діяння, вчинені особами, які включені в систему економічних відносин (переважно – це службові особи); 6) заподіює значні матеріальні збитки; 7) викликає соціальну нестабільність, зневіру законослухняних громадян у спроможність держави захистити їхні інтереси; 8) має високий ступінь латентності та відрізняється різноманітністю способів вчинення таких злочинів [245]. З цього питання заслуговує на увагу думка О. Є. Дементьєвої, яка пропонує власний широкий перелік ознак досліджуваного явища: 1) корисливий характер. Метою злочинів є одержання вигоди в результаті присвоєння економічних ресурсів з порушенням принципу еквівалентності. Дана ознака визнається обов'язковою. При цьому злочин може бути вчинено з метою одержання особистої вигоди, в інтересах третіх осіб чи організацій; 2) злочини вчиняються в процесі професійної діяльності. Ця ознака є визначальною при розробці дефініції економічної злочинності; 3) пов'язаність з договорами і зобов'язаннями, які виникають у суб'єктів між собою та з державою і які є притаманними для діяльності з виробництва, переробки, придбання, розподілу й обміну матеріальних благ і послуг; 4) колективність жертв. Ця ознака обумовлена тим, що об'єктом посягання злочинів є економіка в цілому, окремі її сектори, приватнопідприємницька діяльність чи окремі групи громадян; 5) прихованість для суспільства характеру злочинів; 6) анонімність жертв. Дана ознака вказує на те, що для цих злочинів характерною є велика відстань між жертвою і злочинцем. При вчиненні економічного злочину процес віктимізації відбувається в основному приховано від самої жертви; 7) наявність двох суб'єктів – юридичної (злочинність корпорацій) і фізичної особи (злочинність по роду зайнятості), яка діє від імені й в інтересах підприємства. Юридична особа є суб'єктом злочину лише в тих країнах, де законодавством передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб (США, Франція); 8) істотні збитки, заподіювані економічним інтересам держави, окремим підприємствам і громадянам; 9) множинний характер; 10) перерозподіл матеріальних благ як наслідок економічних злочинів; 11) триваючий системний характер [246, с. 13-14]. Вважаємо, що така сукупність ознак економічної злочинності найбільш повно й змістовно характеризує аналізоване нами явище і саме таке

бачення розуміння цього питання візьмемо за основу в подальшому у нашому дослідженні.

Сформулювавши власне поняття «економічна злочинність», а також визначивши найбільш обґрунтований підхід до сукупності ознак останнього, з'ясуємо її вплив на економічну безпеку держави. Це зумовлюється тим, що саме належний стан економічної складової державної безпеки є головним індикатором визначення реальних можливостей у реалізації державою власних функцій. А тому, відповідно, важливо усвідомлювати, як ефективно протидіяти загрозам цьому елемента, попередньо встановивши значення економічної злочинності як деструктивного фактора для економіки держави.

Для повноти дослідження перш за все доцільно з'ясувати, що ж собою являє економічна безпека держави на сучасному етапі. Не буде зайвим провести теоретико-правовий аналіз відносин, які виникають у цій сфері та, вірогідно, можуть стати об'єктами злочинних посягань.

У відповідності до Методичних рекомендацій щодо розрахунків рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [247], економічною безпекою вважається стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [247]. Тобто в цьому визначенні першочергово акцентується увага на існування належного стану економіки, мається на увазі, що мова йде про стан, який задовольнятиме всі економічні інтереси держави та населення. Логічно припустити, що також передбачається існування системи спеціальних, законодавчо визначених заходів і суб'єктів, які безпосередньо реалізуватимуть власні функції щодо її забезпечення на практиці. Не менш важливим є підтримка таких умов для забезпечення її конкурентоспроможності та зростання. Загалом же, слід узагальнити та зазначити, що стан економічної безпеки держави характеризує загальний рівень економіки країни, наявність і рівень загроз державі, суспільству й особі, ефективність економічної політики держави та державного регулювання економіки, повноту реалізації функцій держави.

Стосовно значення економічної безпеки держави, доцільно погодитися з позицією О. Г. Кальмана та Г. Ю. Дарнопих, які з цього приводу доводять наступне: 1) «економічна безпека країни повинна забезпечуватися насамперед ефективністю самої економіки, тобто поряд з державними способами захисту вона повинна захищати себе сама на базі високої продуктивності праці, якості продукції, конкурентоспроможності та інших ключових показників; 2) забезпечення економічної безпеки держави не може здійснюватися суто ринковими механізмами саморегуляції; 3) формуватися і підтримуватися вона повинна всією системою механізмів саморегулювання й регулювання, тобто за допомогою державних органів та інститутів ринку» [248].

Існування категорії «економічна безпека» викликане потребою будь-якої системи, що здійснює економічну діяльність, захистити себе від цілого ряду руйнівних впливів різних процесів та явищ, що мають як ендогенне, так і екзогенне походження, з метою реалізації економічних інтересів. Загрозу економічної безпеки можна розглядати як небажаний, але невід'ємний супутник будь-якої економічної системи, що функціонує в складних умовах конкурентної боротьби – багатофакторного, динамічного, невизначеного зовнішнього середовища. Як зазначає Ю. В. Ткаченко, «...можливість і ступінь забезпечення економічної безпеки держави визначається її здатністю концентрувати й розподіляти наявні ресурси з метою забезпечення власної безпеки» [429, с. 152]. Адже будь-яка загроза економічній безпеці справляє дестабілізуючий вплив на сформований стійкий стан економічної системи, а також у коротко- чи довгостроковій перспективі може негативно позначитися на її розвитку.

Тобто економічна безпека є важливим елементом, який забезпечує ефективне функціонування безпеки державної, оскільки, на переконання автора, вона є матеріальною основою національної суверенності і фактично визначає реальні можливості в гарантуванні інших її видів. При цьому, як указує М. Р. Ваврін, «...безпека була і залишається одним із найважливіших аспектів функціонування суб'єктів економіки. Забезпечення безпеки є базовою потребою, важливим завданням кожної держави, підприємства та окремих індивідів» [250, с. 10]. Це, на нашу думку, є абсолютно логічним станом речей, оскільки винятково за реальної підтримки названих умов стає можливим існування успішної й

конкурентоспроможної держави на міжнародній арені, що, в свою чергу, створить умови для подальшого динамічного й якісного розвитку останньої.

Економічна безпека, будучи багатогранним, багатоаспектним, системним явищем, у свою структуру включає ряд інших елементів, кожен із яких має важливе значення для стабільного функціонування не тільки системи економічної, а й державної безпеки загалом. Безумовно, економічна безпека може забезпечуватися належним чином, і, відповідно, створювати багато умов для розвитку країни, винятково тоді, коли її структурні елементи будуть ефективно функціонувати на всіх рівнях, що зумовлює необхідність дослідження цієї категорії як цілісної системи, а також стислої характеристики кожного з складових вказаної системи. У контексті сказаного, слушним є твердження Т. Г. Васильціва, який наголошує, що «...кожен вищий рівень системи управління економічною безпекою держави має формувати сприятливі засади та передумови забезпечення захищеності компонентів і функціональних складників об'єкта економічної безпеки нижчого рівня» [251, с. 14].

Безпосередньо характеризуючи систему економічної безпеки держави, доцільно погодитися з думкою В. К. Сенгачова, який зазначає, що «...як система вона складається з великої кількості елементів, має ієрархію рівнів організації, здатна генерувати в процесі розвитку нові рівні, при цьому новий рівень впливає на попередні рівні, перебудовує їх, у результаті чого система отримує нову цілісність. Система забезпечення економічної безпеки передбачає організацію діяльності держави і суспільства для прийняття й реалізації рішень у питанні державної безпеки з урахуванням концептуальних, організаційних і ресурсних аспектів формування й ефективного функціонування системи забезпечення економічної безпеки» [252, с. 345]. Як вважає С. П. Капіца, «...між рівнями економічної безпеки держави та її складовими існує тісний взаємозв'язок, який необхідно враховувати при розробленні комплексу обґрунтованих і взаємопов'язаних заходів, спрямованих на стабілізацію та покращення показників – індикаторів економічної безпеки відповідного рівня її формування» [253, с. 75]. Очевидно, що підтримка нормального стану на кожному рівні, а також належне забезпечення всіх наявних взаємозв'язків буде сприяти якісному функціонуванню усієї цілісної системи.

Резюмуючи, варто наголосити, що існування й юридичне визнання категорії «економічна безпека держави» викликане потребою будь-якої системи, що здійснює економічну діяльність, захистити себе від цілого ряду руйнівних впливів різних процесів і явищ, що мають як ендогенне, так і екзогенне походження, з метою реалізації економічних інтересів. Також вона має пріоритетне значення для державної безпеки, оскільки складає матеріальну основу її функціонування, а тому й потребує належного правового захисту від неправомірних наявних та потенційних посягань (зокрема й корупційних проявів). Система економічної безпеки держави має складну структуру, яка включає в себе інвестиційно-інноваційну, виробничу, демографічну, зовнішньоекономічну, макроекономічну, продовольчу, соціальну, енергетичну та фінансову безпеки, які є значимими складовими для національної економіки.

Стосовно теоретико-правового аналізу відносин у цій сфері, то варто погодитися з висловлюванням К. В. Юртаєвої, яка стверджує, що «...економіка є базисом існування та стабільного розвитку будь-якої сучасної держави. Відповідно формування ефективної системи економічних відносин, стійкої до негативних зовнішніх впливів та водночас інтегрованої до міжнародного економічного простору, є одним із найважливіших завдань національної політики держави» [254, с. 109]. Очевидно, що захист всіх таких відносин є одним із важливих завдань компетентних державних інституцій і має здійснюватися за допомогою юридично допустимих заходів. Серед таких заходів, на переконання М. М. Олашин, особливе значення мають «...заходи загальносоціального попередження» [220, с. 105]. При цьому Б. З. Дяків наголошує, що загальносоціальне запобігання злочинності забезпечує підґрунтя для усунення чи локалізації криміногенних факторів у суспільстві в цілому та щодо окремих соціальних груп [255, с. 122]. Вони, на думку М. І. Камлика, «...мають бути спрямовані на: 1) чітке визначення функцій держави в регулюванні економічних відносин; 2) формування її економіко-правової політики; 3) розподілу повноважень між центральними й місцевими органами в регулюванні економічних процесів; 4) створення відповідних умов для належної правової поведінки суб'єктів економічної діяльності; 5) забезпечення рівного правового захисту державного й недержавного секторів економіки; 6) створення

такої ринкової інфраструктури, яка забезпечила б однакові можливості для реалізації творчого потенціалу різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності; 7) налагодження демократичних принципів контролю за діяльністю підприємницьких структур тощо» [256, с. 47]. Переконані, що дієвий захист повинен сприяти ефективному забезпеченню нормального функціонування всіх елементів економічної складової державної безпеки.

Безпосередньо щодо впливу розглянутого виду злочинності на економічну безпеку країни, то варто запевнити, що такі дії потенційно можуть завдавати суттєвої шкоди останній. Так, зокрема А. В. Халецький, здійснюючи оцінку стану економічної безпеки на національному та регіональному рівнях, наголошує на наявності реального сильного впливу на систему економічної безпеки з боку детермінантів криміналізації економічних відносин та багатьох стимуляторів економічних загроз, у результаті поєднання яких утворюється ядро економічної злочинності [239, с. 16-17]. Більше того, науковець вважає, що «...важливою складовою економічної безпеки, пов'язаною з загрозами національній безпеці держави, є кримінальна безпека. Кримінальна безпека – різновид безпеки, який не має конкретного носія, але здійснює сильний вплив на економічний стан країни (економічні злочини, криміналізація суспільства тощо) та її громадян. Одним із характерних проявів криміналізації нерозвиненого демократичного суспільства є зростання злочинності в сфері економіки» [239, с. 9].

В. П. Приходько та О. І. Шайдоров також стверджують, що «...в економічній сфері до найбільш небезпечних чинників слід віднести інтенсивне зростання економічної злочинності» [257, с. 13; 258, с. 56]. Не можна не погодитися з такою думкою, оскільки переконані, що наслідки від здійснення багатьох цих протиправних діянь насправді можуть суттєво впливати на нормальне функціонування національної економіки, гальмуючи її подальший необхідний сталий розвиток.

Такі діяння порушують усталений порядок існуючих певних економічних відносин, створюючи передумови для виникнення певних ризиків і дисбалансів у тій чи іншій складовій економічної безпеки держави (банківській, інвестиційній, податковій, фінансовій та ін.). Наочним прикладом цього була діяльність організованого злочинного

угруповання «Carbanak» [259]. Внаслідок чого банківські системи багатьох держав, у тому числі й України, зазнали суттєвих фінансових збитків. Сума отриманих коштів, за повідомленням «The Bell», склала 1,2 млрд. дол. [260]. Безумовно, в фінансовій системі у результаті вчинення такого виду протиправних дій виникали певні дисбаланси, що перешкоджало її належному функціонуванню. Також можна виділити такі діяння, як «скімінг» [261], тобто створення накладок на банкоматах, що зчитують дані пластикової картки клієнта банку [262] та багато інших.

У цьому контексті маємо наголосити, що за останні роки спостерігається тенденція до зростання кількості кримінальних посягань із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Частина звичайних економічних злочинів перейшла до категорії кіберзлочинів. Так, привласнення або розтрата майна у банківських установах часто вчиняється шляхом внесення неправдивої інформації, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, що робиться особою, яка має право доступу до неї, наприклад бухгалтером або касиром-оператором. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, також часто вчиняється шляхом використання можливостей сучасних комп'ютерних технологій у фінансовій і банківській сферах. Цей злочин нерідко називають «кібервідмивання грошей». Використання комп'ютерних технологій для вчинення економічних злочинів підвищує їх суспільну небезпечність, продукує виникнення нових способів вчинення економічних злочинів, спрощує сам процес їх скоєння та маскуванню слідів економічних злочинів і розширює географію економічних правопорушень, нівелюючи при цьому традиційні державні кордони. На сьогодні кіберзлочинність стала одним із п'яти найпоширеніших економічних злочинів в Україні. Водночас опитування співробітників і топ-менеджерів українських компаній засвідчує, що 25 % організацій не мають відповідних політик і механізмів реагування на кіберзлочини [263]. Тобто виникає об'єктивна потреба відповідного державного і приватного реагування з метою ефективною протидії цим правопорушенням.

Дослідивши цю проблему, доцільно відзначити, що одним із пріоритетних завдань будь-якої країни, націленої на власний сталий

динамічний розвиток і створення сприятливих умов для існування прийняттого соціально-матеріального становища її населення, залишається ефективно забезпечення економічної безпеки держави. Успішне виконання цього завдання вимагає вжиття відповідного спектру організаційних, правових, економічних та низки інших легалізованих державою заходів. Одним із таких заходів залишається дієва й систематична протидія наявним і латентним деструктивним чинникам, які негативно впливають на нормальний перебіг економічних процесів. Серед таких відомих чинників особлива роль відводиться так званій «економічній злочинності». Під «економічною злочинністю» варто розуміти властиве будь-якій державі явище, що виражається в суспільно небезпечних, протиправних, високоінтелектуальних, корисних діяннях, у результаті здійснення яких порушуються (чи виникають суттєві підстави для порушення) нормальні умови для функціонування певної сфери національної економіки внаслідок незаконного перерозподілу економічних ресурсів країни.

Така злочинність має низку характерних ознак. До них, зокрема, доцільно відносити такі: 1) корисливий характер; 2) вчинення під час професійної діяльності; 3) пов'язаність з договорами і зобов'язаннями щодо виробництва, розподілу й перерозподілу матеріальних благ; 4) колективність жертв; 5) прихованість для суспільства характеру злочинів; 6) анонімність жертв; 7) наявність двох суб'єктів – юридичної (злочинність корпорацій) і фізичної особи (злочинність по роду зайнятості), яка діє від імені й в інтересах підприємства; 8) істотний збиток, заподіюваний економічним інтересам держави, окремим підприємствам і громадянам; 9) множинний характер; 10) перерозподіл матеріальних благ; 11) триваючий системний характер [228, с. 13-14].

За результатами проведеного авторами дослідження встановлено, що економічна злочинність є однією з найбільших реально значимих загроз для економічної безпеки держави. Такі діяння порушують ustalений порядок існуючих певних економічних відносин, створюючи передумови для виникнення ризиків і дисбалансів у тій чи іншій складовій економічної безпеки держави (банківській, інвестиційній, податковій, фінансовій та ін.), гальмуючи їх необхідний для країни розвиток.

3.2. Правова характеристика економічних злочинів як загрози економічній безпеці держави

Досліджуючи питання економічної злочинності, зокрема її впливу на економічну безпеку держави, було з'ясовано й доведено, що таке явище є притаманним для економіки будь-якої країни й може деструктивно впливати на її економічну складову. Вона, як уже наголошувалось, характеризується корисливістю, колективністю жертв, прихованістю, істотними збитками, множинним та триваючим системним характером та іншими ознаками. Така злочинність проявляється, зокрема, шляхом вчинення так званих «економічних злочинів», які, маючи власний широкий арсенал методів, можуть суттєво деструктивно впливати на нормальний перебіг тих чи інших економічних процесів, гальмуючи розвиток національної економіки загалом.

Недоліки вітчизняного нормативно-правового регулювання економічної сфери, незважена державна політика, сучасні ринкові відносини, а також стрімкий науково-технічний прогрес – все це сприяє активізації кримінальної діяльності, систематично негативно впливаючи на національну економіку. Яскравою демонстрацією останніх є майже повна відсутність регулювання ринку Біткоїнів – позадержавної платіжної системи та одночасно розрахункової одиниці в цій мережі, яка забезпечує функціонування й захист системи, використовуючи криптографічні методи. Відсутність консолідованої позиції щодо регулювання ринку Біткоїнів в Україні та штучне затягування в ухваленні відповідних нормативно-правових актів призводить до використання цієї криптовалюти у злочинах у сфері економіки та в корупційних схемах [254, с. 115]. Подібний стан речей має місце і в багатьох інших сферах економічних відносин, створюючи сприятливу обстановку для вчинення тих чи інших економічних злочинів. У результаті здійснення таких діянь відбувається активний перебіг процесів криміналізації економічних відносин, невпинно зростає рівень «тіньової» економіки, збільшується кількість фінансових зобов'язань держави перед міжнародними інституціями, знижується конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України на міжнародній арені та виникають інші дестабілізуючі для національної економіки фактори. Також це породжує

негативні настрої серед населення, створюючи ризик виникнення кризових політичних явищ, що потенційно може загрожувати державній безпеці. З огляду на це, вказаний вид загроз варто розцінювати як один із суттєвих деструктивних чинників для економічної безпеки України, що обґрунтовує доцільність вивчення та дослідження такого протиправного явища.

Різні аспекти, пов'язані з питанням економічних злочинів, вивчалися та досліджували багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями. Серед них доцільно виділити таких: М. І. Бажанов, В. П. Бахін, В. Т. Білоус, В. С. Буркаль, В. І. Василичук, Р. В. Вереша, Б. В. Волженкин, Л. В. Герасименко, І. В. Годунов, В. О. Гончаров, А. Л. Дудніков, Н. А. Жерж, В. В. Коваленко, В. П. Корж, М. Й. Коржанський, Г. С. Крайник, В. Н. Кудрявцев, Н. І. Крюкова, Ю. Й. Лякунов, А. Marek, П. С. Матишевський, Г. А. Матусовський, С. В. Новіков, А. Є. Овчаренко, Т. О. Скакун, Л. П. Скалозуб, Є. Л. Стрельцов, В. І. Франчук, А. М. Щербаковський та багато інших. Водночас переконані, що сьогодні це питання залишається актуальним і, безумовно, вимагає уваги.

Для того, щоб змістовно проаналізувати категорію «економічні злочини», необхідно для початку зосередити увагу на понятті «злочину», яке є ширшим від попереднього. Гадаємо, що за такого підходу буде забезпечена всебічність дослідження, а також сформується змістовне розуміння природи як цього явища, так і економічних злочинів загалом.

Досліджуючи поняття «злочину», слід звернути увагу на таку тезу: «залежно від того, чому надавалось більше значення – соціальній чи правовій характеристиці злочину, можна виділити три визначення цього поняття: формальне, матеріальне і формально-матеріальне. Формальне визначення відображає юридичну природу, юридичні ознаки злочину: злочином визнається діяння, передбачене законом як кримінальне, каране (злочинне те, що карається, або злочинним є те, що передбачено кримінальним законом). Матеріальне визначення виділяє лише соціальну сутність злочину, суперечність його певним соціальним цінностям (злочин – суспільно небезпечне діяння). Формально-матеріальне визначення поєднує соціальну та юридичну характеристику злочину (злочин – суспільне небезпечне і передбачене кримінальним законом

діяння)» [264]. Тобто в науковій літературі виокремлюють кілька підходів щодо трактування дефініції «злочин».

Із цього приводу варто погодитися зі спільною науковою думкою А. В. Васильєва та С. В. Мошкіна, які, аналізуючи питання теоретичних проблем сучасності до визначення поняття «злочин», переконують, що «...сучасна правова наука розглядає злочин як вид правової (точніше – протиправної) поведінки з усіма притаманними йому властивостями. З огляду на це, додаткові ознаки, що вводяться в дефініцію злочину, можна вважати конкретизацією його змістовної і юридичної ознак. Слід також мати на увазі, що відокремлення матеріальної і формальної сторін злочину допустимо лише в пізнавальних цілях. Окремо, як явище соціальне (суспільно небезпечну поведінку) або юридичне (кримінально протиправну поведінку), злочин не існує. Воно пізнається лише в єдності його буття в якості поведінки суспільно небезпечного і забороненого кримінальним законом [265, с. 196].

Стосовно значення цього терміну, то, перш за все, ми повинні розуміти, що мова йде про злочинні дії, тобто відповідно до ст. 11 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [40], суспільно небезпечні винні діяння, вчинені суб'єктом злочину [40]. Поняття злочину в кримінальному законі є універсальною і фундаментальною категорією: воно лежить в основі змісту всіх кримінально-правових норм і інститутів як Загальної, так і Особливої частини Кримінального кодексу України [40] і дозволяє відмежувати злочин від інших правопорушень [266]. Отже, мова йде винятково про такі діяння, які за нормами кримінального законодавства визнаються злочинами і, відповідно, по відношенню до злочинців можуть застосовуватися спеціальні заходи впливу з боку держави.

Злочин – це передусім реальна поведінка особи: діяння у формі дії або бездіяльності. Особиста думка людини, її погляди, її якості не караються, адже злочином є тільки вольове, свідоме діяння, яке виявляється в активній поведінці, або бездіяльності людини. Злочин також піддається і моральному осуду. Суб'єкт злочину завжди діє аморально, проте набір його негативних моральних якостей, пороків, може бути різним та часто залежить від виду злочину, який він вчинив [267, с. 192]. Із цього приводу Р. В. Кравцов наголошує, що «...дія визначається як

порушення кримінально-правової заборони утриматися від певної поведінки. Бездіяльність – це невиконання обов’язків» [268, с. 39]. Причому такі дії мають бути усвідомленими суб’єктом (-ами) потенційного злочинного діяння. Усвідомленість є одним з основних умов визнання дії злочинною. Несвідомі дії не розцінюються як діяння в кримінально-правовому сенс. Рефлекторні рухи тіла або руху, скоєні під час сну або в несвідомому стані, навіть якщо вони заподіяли кому-небудь шкоду, не злочинні. Дія розцінюється як мимовільне (тобто виключає відповідальність), якщо воно було вчинене під фізичним примусом (наприклад, якщо людину штовхнули на скляну вітрину магазину)» [268, с. 39-40].

Водночас бездіяльність, на думку В. Бужор, характеризується трьома ознаками: 1) обов’язком особи виконати певну дію; 2) можливістю зробити його в даних умовах; 3) невиконанням особою тих дій, які від нього потрібні. Обов’язок здійснити певні дії може впливати із закону, професійних або службових обов’язків, з попередньої поведінки особи, яка створила загрозу заподіяння шкоди будь-яким охоронюваним законом цінностям. Можливість особи вчинити потрібні дії визначається, виходячи з особисто йому властивих фізичних і психічних якостей, його стану в даний момент, рівня його знань, кваліфікації і т.д. У разі, якщо особа об’єктивно не могло зробити необхідну дію, його бездіяльність не є проявом його волі, а отже, і діянням в кримінально-правовому сенсі. У наявності бездіяльність під впливом непереборної сили [269, с. 22].

Такими чином, досліджуючи поняття злочин, всі дослідники повинні розуміти, що існує думка, коли за певних обставин прийнято виокремлювати три підходи до визначення вказаного терміну: матеріальний, формальний, формально-матеріальний. З позиції національного законодавства під значенням цієї дефініції варто вважати суспільно небезпечні винні діяння, вчинені суб’єктом злочину. Тобто мова йде винятково про такі діяння, які за нормами кримінального законодавства визнаються злочинами. Злочини реалізуються у формі дії або бездіяльності. Причому такі дії мають бути усвідомленими суб’єктом (-ами) потенційного злочинного діяння. Варто також вказати, що бездіяльність характеризується певними ознаками: 1) обов’язком особи виконати певну дію; 2) можливістю зробити його в даних умовах;

3) невиконанням особою тих дій, які від нього потрібні [269, с. 22].

Дослідивши дефініцію «злочин» та не вдаючись до аналізу інших суттєвих аспектів цього явища (склад злочину, характеристика його елементів, особливості притягнення до відповідальності за ці діяння й ін.), ми розглянемо, а також проаналізуємо існуючі підходи щодо розуміння значення поняття «економічної злочин», яке становить один із об'єктів наукового інтересу авторів. Адже саме визначення такої дефініції сприятиме виокремленню тих злочинних складів, які негативно впливають на економічну безпеку держави.

Варто наголосити, що в наукових джерелах існує багато думок з приводу сутності цього явища. Так, Є. Л. Стрельцов під такими злочинами розуміє «...передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення відносин власності (майнові відносини) і існуючого порядку здійснення господарської діяльності» [270, с. 113]. На думку В. І. Василичука та Л. П. Скалозуба, «...злочинами у сфері економіки є різні види навмисних протиправних суспільно небезпечних діянь осіб із використанням наданих їм можливостей чи посадового становища, що посягають на встановлений чинним законодавством порядок функціонування економічної системи України або на відносини у сфері господарської чи службової діяльності та вчинених з метою незаконного збагачення, відповідальність за які передбачена кримінальним законодавством України» [271, с. 233]. В. П. Верін зазначає: «...до злочинів у сфері економіки відносять всі злочини проти власності, у тому числі і корисливо-насильницького характеру, а також злочини в сфері економічної діяльності і злочини проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях» [272, с. 133].

На думку Т. О. Скакун, «...економічний злочин – це протиправна дія, яка вчиняється у сфері економіки із зловживанням владою, що посягає на порядок здійснення економічного управління та має на меті одержання економічної вигоди» [199]. В. П. Корж, розглядаючи такі діяння в умовах ринкових відносин, зазначає, що економлічними злочинами є «...злочини в сфері відносин власності, фінансово-економічної та службової діяльності, що вчиняються спеціальним суб'єктом або суб'єктним складом (організована злочинна група, злочинна організація) в процесі виробництва, розподілу, обміну та

споживання матеріальних благ і послуг на підприємствах, в установах, організаціях в пріоритетних напрямках економіки з використанням кримінально-корупційних технологій легального і тіньового бізнесу, корупційних зв'язків з посадовими і службовими особами органів управління, фінансового, податкового та митного контролю» [273, с. 191]. Н. І. Крюкова стверджує, що мова йде про злочини, до яких відносяться злочини, що: 1) здійснюються безпосередньо в сфері економічної діяльності; 2) частина злочинів проти інтересів служби в комерційних організаціях; 3) частина злочинів проти державної служби та служби в органах місцевого самоврядування; 4) частина злочинів проти власності, які зачіпають економічні інтереси [274 с. 121]. Існує думка, що економічними злочинами слід вважати діяння, тривалі за часом, систематичного і корисливого характеру, які здійснюються під час здійснення господарської діяльності і які становлять саму основу цих діянь [275]. Н. А. Жерж переконує, що під цим поняттям слід розуміти «...передбачені КК України суспільно-небезпечні винні діяння, які вчиняються суб'єктом злочину і шкодять суспільно-економічним відносинам та механізму господарювання» [276, с. 93]. На переконання Б. В. Волженкіна, економічними слід називати злочини, родовим об'єктом яких є економіка як сукупність виробничих (економічних) відносин з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ [277, с. 79-80].

Знову ми хотіли б зазначити, що серед науковців відсутня однакова позиція з приводу сутності вказаної дефініції. Спільним і логічним є лише те, що всі сходяться на думці про спрямованість цих діянь на ті чи інші економічні відносини. З огляду на це, а також маючи уявлення про особливості цього виду злочинів і сфери їх деструктивного впливу, пропонуємо своє визначення терміну «економічні злочини» як загрози економічній безпеці держави. На наше переконання, під цією групою злочинів варто розуміти передбачені чинним кримінальним законодавством суспільно небезпечні винні діяння, внаслідок здійснення яких знижується або виникає ризик зниження рівня ефективності функціонування національної економіки та, відповідно, втрачається її здатність до сталого та збалансованого зростання.

Всім цим діянням притаманна певна сукупність ознак. Варто

погодитися з В. Н. Кудрявцевим, який стверджує, що «...поняття «ознака» відноситься до числа фундаментальних категорій у різних галузях правової науки, в т.ч. кримінальному праві, кримінальному процесі, криміналістиці і теорії оперативно-розшукової діяльності, а також в оперативно-розшуковій та слідчій практиці» [278, с. 94]. Окремі ознаки дозволяють визначати родову, видову приналежність економічних злочинів. Якщо загальна ознака – це засіб розпізнавання злочину, то окремі ознаки служать засобом отримання знання про місце даного злочину в системі кримінально-правової класифікації злочинів, що необхідно для здійснення правильної його кримінально-правової кваліфікації. Нарешті, третій рівень – ознаки елементів складу злочину (об'єктивні і суб'єктивні), які властиві усім злочинам певного виду. Елемент складу злочину є частиною системи складу злочину, включаючи групу ознак, відповідних різним сторонам злочину: його об'єкту, об'єктивній стороні, суб'єкту і суб'єктивній стороні. Під ознаками елементів складу злочину в праві розуміють окремі види та різновиди обставин, що є компонентами кримінально-правових елементів складу злочину, вказівки на які містить диспозиція тієї чи іншої статті Особливої частини кримінального кодексу [279, с. 22].

Варто зазначити, що у науковій літературі прослідковується певна неузгодженість з приводу бачення кількісного складу таких ознак злочинних діянь. До прикладу, М. І. Панов і В. П. Тихий виділяють такі їх ознаки: 1) протиправність; 2) суспільну небезпечність; 3) винність; 4) караність; 5) вчинення суб'єктом злочину [280, с. 70]. М. І. Хавронюк наголошує на існуванні наступних ознак: 1) протиправність; 2) суспільну небезпечність; 3) винність; 4) караність; 5) вчинення суб'єктом злочину; 6) злочином є діяння (дія або бездіяльність) [281, с. 98]. Натомість, М. Й. Коржанський пропонує такий склад: 1) протиправність; 2) суспільну небезпечність; 3) винність; 4) караність; 5) злочином є діяння (дія або бездіяльність) [282, с. 79].

Щодо саме економічних злочинів, то цікавою вбачається думка А. М. Щербаковського, який переконує, що «...у криміналістичному аспекті ознакою економічного злочину є кримінально-релевантна інформація, витягнута з слідів злочину і оцінена суб'єктом розслідування, а сукупність ознак економічного злочину – це інформаційна модель, що

містить знання про такі особливості діяння, відображені у його слідах, які мають кримінально-правове значення» [283, с. 626]. Також слід звернути увагу на позицію вже згаданої Н. А. Жерж, яка вказує: «...оскільки будь-який вид злочинності повинен походити від поняття злочину і містити всі його ознаки, то злочин у сфері економіки визначається як діяння, що 1) передбачене кримінальним законодавством; 2) учинене суб'єктом злочину; 3) винне; 4) суспільно небезпечне; 5) посягає на суспільно-економічні відносини та/або встановлений механізм господарювання» [276, с. 93].

Але, на наше переконання, у контексті здійснюваного дослідження за основу варто взяти класичну сукупність ознак, прихильниками якої, зокрема, є Г. С. Крайник та А. Є. Овчаренко, а саме мова йде про винність, протиправність, суспільну небезпечність, караність та суб'єкта злочину [284, с. 309-310]. Серед їх числа, зважаючи на обрану тематику роботи, особливо варто звернути увагу на таку, як суспільна небезпечність. Як бачимо, ця дефініція включає в себе дві складові: «суспільна», «небезпека». Щодо першого елемента, то вбачається, що мова йде про те, що «...вираження соціальних відносини, становище людей у суспільстві; створене, нагромаджене суспільством у процесі виробництва; стосується суспільства» [285, с. 1137]. Ознайомлюючись із етимологічним значенням другого елемента, можна погодитися, що мова йде про «можливість настання якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди тощо; стан, коли кому-, чому-небудь щось загрожує; наражатися на небезпеку» [286, с. 747]. Очевидно, що мова йде про виникнення певної реальної небезпеки для суспільства (всього чи, як правило, його частини, конкретного індивіда). Подібний умовивід у своєму дослідженні робить Р. М. Рудковська, наголошуючи, що така «...небезпека як ознака поняття злочину – це категорія кримінального права, яка відображає заподіяння діянням, яке містить усі обов'язкові ознаки складу злочину, істотної шкоди об'єктові, який перебуває під кримінально-правовою охороною, або створення реальної загрози заподіяння такої шкоди» [287, с. 150]. Це твердження вбачається абсолютно обґрунтованим і змістовно характеризує розглянуту нами наукову дефініцію.

Важливість такої ознаки, на думку Н. Ф. Кузнецової, проявляється в тому, що: 1) суспільна небезпека діяння за природою є об'єктивною

властивістю злочину, тобто незалежною від правової її оцінки законом. Однак стає вона властивістю саме злочину тільки після такої оцінки її КК;

- 2) суспільна небезпека за змістом – об'єктивно-суб'єктивна категорія, зумовлена сукупністю всіх обов'язкових елементів складу злочину;
- 3) кодекс вживає поняття і термін «суспільна небезпека» у двох значеннях: тільки як об'єктивної і як об'єктивно-суб'єктивної шкідливості;
- 4) суспільна небезпека діянь служить підставою їх криміналізації законом;
- 5) суспільна небезпека виступає підставою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності;
- 6) характер і ступінь суспільної небезпеки визначає категоризацію злочинів;
- 7) суспільна небезпека злочину – перший критерій індивідуалізації покарання;
- 8) суспільна небезпека – така специфічна властивість злочину, яка дозволяє відмежовувати злочини від незлочинних правопорушень і малозначних діянь [288, с. 121]. На думку Д. С. Азарова, саме така ознака, «...як здатність діяння заподіювати чи створювати загрозу заподіяння шкоди, безумовно, є основною матеріальною властивістю злочину незалежно від того, чи закріплено таку властивість у законі» [289, с. 144].

Як зазначає В. І. Смірнов, ця ознака «...заподіює шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. Суспільна небезпечність діяння як ознака злочину оцінюється на двох рівнях: 1) законодавчому, коли законодавець криміналізує певне суспільно небезпечне діяння; 2) правозастосовному, коли орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя оцінюють суспільну небезпечність учиненого конкретного злочину. Тому суспільна небезпечність і належить до оціночних понять. Критерієм оцінки суспільної небезпечності, її ступеня виступають об'єктивні й суб'єктивні ознаки злочину: об'єкт, на який посягає злочин, наслідки, спосіб учинення злочину, форма вини, мотив і мета тощо. Суспільна небезпечність злочинного діяння є фундаментальною категорією кримінального права, тому суспільна небезпека злочинного діяння повинна становити вихідний і кінцевий пункт якогось кримінально-правового дослідження. Тільки суспільна небезпечність як істотна ознака злочинного діяння дає можливість вірно осмислити інші кримінально-правові категорії і водночас сама досягається лише через всю сукупність визначень інших кримінально-правових категорій» [290, с. 29-31].

Найбільш ретельно зміст суспільної небезпеки розкривають через структуру діяння, виокремлюючи при цьому такі елементи: дію, наслідки, суб'єктивну та об'єктивну сторону, особу, яка скоїла діяння [291, с. 41]. Всі ці складові мають вагоме значення для встановлення факту вчинення саме конкретного економічного злочину. Також важливим фактором є визначення характеру та ступеня суспільної небезпеки. Характер суспільної небезпеки визначається видом суспільних відносин, на які скоєно посягання, тобто об'єктом злочину. Ступінь суспільної небезпеки – це кількісна сторона суспільної небезпеки, що визначається з урахуванням тяжкості спричинених наслідків, особливостей посягання, характеру вини, особливостей суб'єкта, тобто конкретних проявів ознак складу діяння, крім об'єкта посягання [292, с. 83]. Очевидно, що саме розглянута ознака найбільш суттєво відображає можливі наслідки від безпосереднього вчинення так званих «економічних злочинів», паралельно демонструючи всі ті складнощі, які можуть виникнути у результаті встановлення названого виду правопорушень.

Однією з ознак, як вже наголошувалось, є протиправність. Протиправність, на переконання, О. Ю. Фонарюк, «...слід трактувати як суперечність нормативному зразку поведінки, що створений законодавством, інакше кажучи, невідповідність санкціонованим нормам, визначеними законом з метою регулювання суспільних відносин. Такі зразки поведінки затверджуються або нормами, що забороняють певну поведінку у визначених випадках, або наказовими нормами, які приписують певну поведінку (наприклад, надання допомоги, повідомлення про злочин). Сутність протиправності, таким чином, полягає в тому, що вчинок порушує встановлений у приписі наказ або заборону конкретної поведінки чи утримання від такої поведінки, і тим самим порушує санкціоновану норму» [293, с. 67-68]. Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5], злочинність діяння визначається лише законами України [5]. Очевидно, що в нашому випадку мова йде про порушення відповідних норм закону про кримінальну відповідальність. При цьому варто відзначити думку А. Марека, який під час дослідження цієї ознаки за німецькою юридичною літературою з'ясовує, що прийнято розрізняти матеріальну, а також формальну протиправності, наголошуючи на наявності у

структурі діяння такого елемента, як суспільна шкода. Автор переконує, що у випадку виокремлення елемента суспільної шкоди у юридичній науці могли взагалі не досліджуватись контратипи, достатньо було б лише проаналізувати ті випадки, коли вчинок не є суспільно шкідливим. Однак науковець у іншому твердженні дещо інакше висловлюється з цього приводу, говорячи наступне: «...сам факт відсутності суспільної шкоди вчинку, що має ознаки типу забороненого вчинку, не ухиляється від протиправності, тому що вона є нормативною ознакою. У такому випадку впровадження обставин, що виключають протиправність, було б зайвим» [294, с. 93].

З приводу винуватості, то, як наголошують Г. С. Крайник і А. Є. Овчаренко, «...у цій ознаці відображається найважливіший принцип кримінального права – суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності тільки за наявності вини, що впливає із ст. 62 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5]. Отже, закон про кримінальну відповідальність виключає об'єктивне ставлення, тобто відповідальність за шкоду, заподіяну за відсутністю вини, яка відповідно до ст. 23 КК є психічним ставленням особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та їх наслідків, вираженим у формі умислу або необережності. Відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5] і ч. 1 ст. 11 КК України від 05.04.2001 № 2341-III [40] у кримінальному праві можлива лише винна відповідальність, воно не знає відповідальності вини. Без вини немає злочину» [284, с. 309].

Вина має певні характеристики, до яких належать: 1) зміст вини – ставлення особи до усієї сукупності об'єктивних ознак вчинюваного нею діяння; 2) соціальна сутність – негативне або зневажливе ставлення особи, яка вчинила злочин, до суспільних відносин, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність; 3) ступінь вини – кількісний показник, оціночна категорія, що виражає міру негативного ставлення особи до основних соціальних цінностей, охоронюваних законом про кримінальну відповідальність; 4) форми вини – зазначені в законі поєднання певних ознак свідомості і волі особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законодавством [295, с. 280].

І щодо ознаки караності, під якою розуміється загроза застосування

покарання за злочин, що міститься у кримінально-правових санкціях. Водночас діяння, за яке в законі передбачене кримінальне покарання, не втрачає властивостей злочину, якщо в конкретному випадку його вчинення за нього не буде призначено покарання [296, с. 260]. Караність – ознака злочину, яка проявляється в тому, що за кожен злочин законом встановлене покарання, і винна особа може бути покарана за кожне з учинених нею злочинних посягань [297].

З приводу останньої ознаки – суб'єкта злочину, то, як наголошує П. П. Матишевський, ним «...вважається фізична особа, що вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння у віці, з якого може настати кримінальна відповідальність, і яка усвідомлювала суспільну небезпечність такого діяння і керувала ним» [298, с. 123]. Згідно зі ст.ст. 18-22 КК України від 05.04.2001 № 2341-III [40], суб'єктом винятково є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до кримінального законодавства, може наступити кримінальна відповідальність [40]. Водночас не визнаються злочином суспільно небезпечні діяння як юридичних та неосудних осіб, так і осіб, які не досягли встановленого КК України [40] віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [284, с. 310]. Ми переконані, що всі ці ознаки повною мірою характеризують економічні злочини.

Щодо видів цих, законодавчо визнаних протиправних діянь, то доволі дискусійним є питання формування узагальненої наукової думки стосовно кількісного й видового складу останніх. Про це можна зробити висновок, аналізуючи відповідну наукову літературу, в тому числі й позиції науковців з приводу розуміння сутності терміну «економічний злочин».

Як наголошує Ю. Й. Лякунов, «...право України сьогодні чітко не визначає такого законодавчого поняття, як економічний злочин, але злочини економічної спрямованості охоплюють значне коло кримінальних посягань на економічну безпеку. Кримінальний кодекс України [299], прийнятий Верховною Радою у 2001 році, на думку деяких науковців налічує близько 50 статей, якими передбачається відповідальність за злочини у сфері економічних відносин. До них віднесено розділ VII КК України [40] «Злочини у сфері господарської діяльності», норми статей якого передбачають відповідальність за

контрабанду (ст. 201), заняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 203), незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204), фіктивне підприємництво (ст. 205), легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209), ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ст. 212), незаконну приватизацію державного, приватного майна (ст. 233) та інші злочини у сфері економічних відносин. Специфічність ознак зазначеного кола злочинів полягає у тому, що вони значною мірою є корисливо вмотивовані і вчиняються особами, які виконують певні функції у сфері виробництва та послуг, а також особами, які пов'язані з державним регулюванням такої діяльності та контролем за нею. Але встановити визначення такого поняття потрібно саме з позицій кримінального законодавства, тому постійно виникають пропозиції про виділення такої групи злочинів у системі Особливої частини [35, с. 15].

С. С. Чернявський пропонує слідуєчу градацію цих протиправних діянь: злочини у сфері відносин власності (ст. 190-191); злочини у фінансовій сфері («фінансові» злочини) (ст. 199-200, 207-212¹, 215-224); злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (ст. 202-206, 213-214); злочини у сфері захисту від монополізму та несумлінної конкуренції (ст. 228, 231-232¹); злочини у сфері реалізації прав споживачів й обслуговування населення (ст. 225-227, 229); злочини у сфері приватизації державного чи комунального майна (ст. 233-235); злочини у сфері митного регулювання (ст. 201) [300, с. 87].

На переконання А. Л. Дуднікова, до системи економічних злочинів належать такі їх види: 1) злочини проти власності – шахрайство (ст. 190), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191); 2) злочини проти фінансової системи – виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199), незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200), контрабанда (ст. 201), незаконне виготовлення,

зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204), ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 207), незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків (ст. 208), ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212), ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212¹), підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків (ст. 215), незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222), порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів (ст. 223), виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224); 3) злочини у сфері виконання бюджету – порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210), видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку (ст. 211); 4) злочини у сфері підприємницької діяльності – порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю (ст. 202), заняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 203), незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203¹), фіктивне підприємництво (ст. 205), протидія законній господарській діяльності (ст. 206), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213), порушення правил вдачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (ст. 214), фіктивне банкрутство (ст. 218), доведення до банкрутства (ст. 219), приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221); 5) злочини у сфері вільної конкуренції, примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 228), незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229), незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231), розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232), 6) злочини у сфері приватизації – незаконна приватизація державного, комунального

майна (ст. 233), незаконні дії щодо приватизаційних паперів (ст. 234), недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання (ст. 235); 7) злочини у сфері прав споживачів – незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірної клейма (ст. 217), обман покупців та замовників (ст. 225), фальсифікація засобів вимірювання (ст. 226), випуск або реалізація недоброякісної продукції (ст. 227); 8) службові злочини (за наявності матеріальних збитків) – зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), службове підроблення (ст. 366), службова недбалість (ст. 367), одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369), провокація хабара (ст. 370); 9) злочини у сфері комп'ютерної діяльності – несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361), створення з метою використання, розповсюдження або збитку шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361¹), несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361²), несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362); порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється (ст. 363) [301].

В. І. Франчук виділяє наступні групи економічних злочинів: злочини проти власності – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 185, 186, 188-192); злочини у сфері господарської діяльності (ст. 199-235), найнебезпечніші з яких: контрабанда (ст. 201), фіктивне підприємництво (ст. 205), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків

бюджету (ст. 210), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222); злочини у сфері використання електроннообчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж (ст. 361-363); злочини у сфері службової діяльності (ст. 364-370), зокрема: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369); провокація підкупу (ст. 370) [106, с. 123-124].

Натомість В. В. Коваленко у власному дисертаційному дослідженні розмежовує їх на дві ключові групи – основні та підпорядковані. На його думку, «до основних (предикатних) економічних злочинів належать ті, котрі безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди: шахрайство (ст. 190); заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191); злочини, пов'язані з виготовленням і використанням підроблених грошей і цінних паперів (ст. 199); контрабанда (ст. 201); ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 207); ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222). Мета основного злочину полягає в отриманні певної матеріальної вигоди і знаходиться в основі мотивації злочинної поведінки суб'єкта [215, с. 29].

До підпорядкованих (вторинних) злочинів можуть бути віднесені: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200); фіктивне підприємництво (ст. 205); незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків (ст. 208); легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209); порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210); фіктивне банкрутство (ст. 218); доведення до банкрутства (ст. 219); приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220); незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221); порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів (ст. 223);

виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); службове підроблення (ст. 366); злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж (ст. 361-363). Підпорядковані злочини виступають формою, способом чи створюють сприятливі умови для вчинення основного злочину або його приховування [215, с. 29-30].

Як бачимо, в науковій літературі існує значна кількість підходів щодо видів економічних злочинів, кожен із яких має власне вмотивоване пояснення та заслуговує на увагу. Вважаємо за доцільне запропонувати своє бачення сукупності злочинних дій, наслідки від здійснення яких можуть деструктивно впливати на нормальне функціонування того чи іншого елементу економічної складової державної безпеки.

До таких, на переконання авторів, варто віднести наступні злочинні дії, передбачені нормами чинного закону про кримінальну відповідальність: 1) «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів» (ст. 199); 2) «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» (ст. 200); 3) «Контрабанда» (ст. 201); 4) «Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України» (ст. 201¹); 5) «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» (ст. 203¹); 6) «Заняття гральним бізнесом» (ст. 203²); 7) «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» (ст. 204); 8) «Фіктивне підприємництво» (ст. 205); 9) «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та

фізичних осіб-підприємців» (ст. 205¹); 10) «Протидія законній господарській діяльності» (ст. 206); 11) «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» (ст. 206²); 12) «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (ст. 209); 13) «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму» (ст. 209¹); 14) «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» (ст. 210); 15) «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» (ст. 211); 16) «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» (ст. 212); 17) «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (ст. 212¹); 18) «Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом» (ст. 213); 19) «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок» (ст. 216); 20) «Доведення банку до неплатоспроможності» (ст. 218¹); 21) «Доведення до банкрутства» (ст. 219); 22) «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» (ст. 220¹); 23) «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» (ст. 220²); 24) «Шахрайство з фінансовими ресурсами» (ст. 222); 25) «Маніпулювання на фондовому ринку» (ст. 222¹); 26) «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів» (ст. 223¹); 27) «Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів» (ст. 223²); 28) «Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів» (ст. 224); 29) «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції» (ст. 227); 30) «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару» (ст. 229); 31) «Незаконне збирання з метою використання або використання

відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» (ст. 231); 32) «Розголошення комерційної або банківської таємниці» (ст. 232); 33) «Незаконне використання інсайдерської інформації» (ст. 232¹); 34) «Приховування інформації про діяльність емітента» (ст. 232²); 35) «Незаконна приватизація державного, комунального майна» (ст. 233); 36) «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» (ст. 191); 37) «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» (ст. 357); 38) «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» (ст. 354); 39) «Зловживання владою або службовим становищем» (ст. 364); 40) «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 364¹); 41) «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» (ст. 365²); 42) «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 368³); 43) «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (ст. 358); 44) «Службове підроблення» (ст. 366). Варто також зазначити, що окрім перелічених злочинних діянь, ризик нормальному функціонуванню економічної безпеки держави становлять і деякі інші злочини, наслідки від здійснення яких можуть вражати відповідні складові державної безпеки. Це пояснюється багатогранністю поняття економічна безпека, а також залежністю, в питанні забезпечення фінансування, від неї інших видів існуючих безпекових складових (інформаційної, кібербезпеки та ін.).

Стосовно загальної характеристики цих діянь, то варто погодитися з думкою, що злочини у сфері економіки відрізняються своєю латентністю, тобто прихованістю від правоохоронних органів, а також професійним характером, тобто вчинення злочинів особами, що володіють високим рівнем професійної підготовки і економічної грамотності. Це дозволяє їм постійно оновлюватися й змінюватися за допомогою впровадження нових методів і засобів вчинення злочину, що ускладнює їх розкриття й вимагає від співробітників правоохоронних

органів відповідного рівня підготовленості. Крім цього, складності виникають при обчисленні заподіяної шкоди, оскільки багато злочинів в економічній сфері мають матеріальний склад, для яких розмір збитку і його наявність є одним з обов'язкових елементів [303].

Як зазначає Г. А. Матусовський, 1) їх об'єктом є економічні відносини, відносини власності всіх форм, відносини господарювання (підприємництва) усіх видів діяльності; 2) предметом посягання – майно різних видів (грошові кошти, валютні кошти, цінні папери, матеріальні цінності), предмети, виготовлення яких є на підставі закону монополією держави або вимагає дозволу; 3) вони відбуваються в сфері економічних відносин шляхом ненасильницьких дій або дій насильницького характеру, але скоєних у зв'язку з задоволенням злочинного економічного інтересу (протидія законній підприємницької діяльності, змова про штучне маніпулюванні цінами, примус в сфері цивільно-правових зобов'язань); 4) їх суспільно небезпечними наслідками виступають матеріальний збиток, моральна шкода, підрив ділової репутації господарюючих суб'єктів (підприємців) і законних інтересів споживачів; 5) їх суб'єктом є: а) безпосередній учасник економічної діяльності (всіх форм власності та видів діяльності); б) особа, яка не бере участі в економічній діяльності, але завдає шкоди злочинними діями (наприклад, виготовлення предметів, що охороняються монополією держави); в) представник регулятивної сфери економічної діяльності, наділений повноваженнями дозволу і контролю. Зазначені суб'єкти в певних випадках можуть виступати як посадові особи, матеріально відповідальні особи, інші працівники державного і приватного економічного сектора, приватні особи; 6) потерпілими стають фізичні і юридичні особи, які зазнали матеріальної і моральної шкоди, що випробували підрив ділової репутації; 7) характеризується корисливою спрямованістю (з вираженою або прямо не вираженою корисливою мотивацією: приховування падіння ділової репутації, розголошення комерційної таємниці з помсти і ін.); 8) мета зводиться до досягнення злочинного результату, дестабілізуючого економічні відносини в конкретних ситуаціях [303, с. 24-25].

Причому такі діяння часто вчиняються кількома суб'єктами злочину, які мають спільну корисливу мету. Як зазначає В. П. Корж,

«...специфіка організованої злочинної діяльності організованих груп (злочинних організацій, спільнот) в тому, що, здійснюючи злочинні посягання у державному і недержавному секторі економіки, вони для досягнення закономірної злочинної мети – отримання і легалізації злочинних доходів – роблять, як правило, два і більше злочинних діяння. Наприклад, організована злочинна група з метою здійснення фінансового шахрайства створює ряд фіктивних фірм, через які згодом «проходить» легалізація злочинних доходів. У зазначеній ситуації розслідуванню підлягають: фінансове шахрайство, фіктивне підприємництво та легалізація злочинних доходів організованими групами, тобто все три самостійних складу злочинів. Вони взаємопов'язані і підпорядковані закономірній меті організованої групи – отриманню і легалізації кримінальних доходів» [273, с. 186]. Варто вказати, що така діяльність активно проводиться в різних сферах економічних відносин. Наприклад, можна взяти для аналізу ринок цінних паперів, в сфері якого існує ряд сприятливих умов для вчинення такого виду протиправних діянь. Зокрема, на переконання вченого С. В. Новікова, доцільно виокремити наступні: 1) прибутковість кримінальної діяльності, пов'язаної з цінними паперами; 2) відсутність або недостатня ефективність заходів соціального контролю, в тому числі заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчиняють злочини на ринку цінних паперів; 3) корупція в державних органах та ін. [304, с. 14]. Безумовно, групи, які чітко координують власні протиправні дії, можуть завдати вагомих збитків економіці держави. Оскільки в переважній більшості випадків предметом злочинного посягання є значні суми фінансових активів, а самі правопорушники діють високоінтелектуально, мінімізуючи появу ризиків власного викриття.

Слід наголосити на існуванні злочинних груп, протиправна діяльність яких виходить далеко за межі однієї держави. Очевидно, що мова йде про транснаціональні злочини в економічній сфері. У відповідності до положень міжнародних правових актів, мова йде про злочини: 1) вчинені у більш ніж одній державі; 2) вчинені в одній державі, але істотна частина їх підготовки, планування, керівництва або ж контролю мала місце в іншій державі; 3) вчинені в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш

ніж одній державі; 4) вчинені в одній державі, але їх істотні наслідки мають місце в іншій державі [305], [306], [307]. Також у наукових джерела існують згадки про існування в практичній діяльності транснаціональних економічних злочинів, що вчиняються окремими особами або групами осіб і мають випадковий епізодичний характер: контрабандне вивезення валюти з країни приватною особою або дорогоцінних металів чи інших цінностей, приховування майна при розлученні через офшорні компанії та ін. [308, с. 151]. Ознаками цих злочинних діянь, на думку В. С. Буркаль, слід вважати: «...множинність юрисдикції (міжнаціональність), множинна кримінальність, специфічний мотив, структурованість та мобільність суб'єкта, кримінальна інноваційність, корумповані зв'язки як невід'ємний елемент інфраструктури» [237, с. 177]. Можна стверджувати, що ця група економічних злочинних дій, зважаючи на їхню специфіку, також несе реальну загрозу для економіки країни.

З приводу поширеності економічних злочинів, то, як уже зазначалось, ці протиправні діяння є одними з найпоширеніших на території України. Так, за даними «Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій» у 2018 р. 48 % українських організацій постраждали від випадків економічних злочинів та шахрайства протягом останніх двох років, порівняно з 43% у 2016 р. [263]. Аналізуючи результати соціологічного дослідження, проведеного фахівцями PwC Україна [263], щодо відсоткового співвідношення різних видів вчинюваних економічних злочинів, то за 2018 р. із числа опитаних респондентів в Україні та світі, вітчизняні представники бізнесу стикалися з такими протиправними діяннями в рази частіше. Результати цього аналізу наведені в таблиці:

№	Групи економічних злочинів	Показник кількості злочинів (% від 100%)	
		В Україні	У світі
1.	«Корупційні злочини»	73	25
2.	Незаконне привласнення майна	46	45
3.	Шахрайство у сфері закупівель	33	22
4.	Шахрайство у сфері управління персоналом	33	12
5.	Кіберзлочини	31	31

6.	Порушення прав інтелектуальної власності	25	7
7.	Шахрайство у сфері оподаткування	23	5
8.	Відмивання коштів	21	9
9.	Недобросовісна конкуренція/порушення антимонопольного законодавства	19	7
10.	Неетична професійна поведінка	17	28
11.	Шахрайство з боку споживачів	17	29
12.	Фальсифікація фінансової звітності	13	20
13.	Інсайдерська торгівля	8	8
14.	Інші злочини	2	5

*Сформовано авторами.

З таблиці видно, що переважна більшість респондентів – представників різних організацій – вказують на існування економічних злочинів як на найпоширенішу загрозу для бізнесу та економіки. Серед таких злочинних дій найбільш поширеними є корупційні, пов’язані з заволодінням майном і іншими активами, шахрайством, а також невпинно зростає кількість кіберзлочинів. Зважаючи на об’єктивну потребу забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки, протидія економічним злочинам є одним із важливих завдань держави. Водночас, враховуючи специфіку таких злочинних діянь, обумовлену постійним зростанням кількості методів вчинення останніх, важливим є питання систематичного вдосконалення організаційно-правового становища й покращення матеріально-технічного забезпечення суб’єктів, уповноважених протидіяти цим правопорушенням.

За результатами дослідження варто наголосити, що однією з суттєвих загроз для належного функціонування економічної складової державної безпеки залишаються злочинні діяння в економічній сфері (економічні злочини). Економічними злочинами є передбачені чинним кримінальним законодавством суспільно небезпечні винні діяння, внаслідок здійснення яких знижується або виникає ризик зниження рівня ефективності функціонування національної економіки та, відповідно, втрачається її здатність до сталого й збалансованого зростання. Ці злочини характеризуються винністю, протиправністю, суспільною небезпечністю, караністю та наявністю суб’єкта злочину.

Сьогодні економічні злочини є однією з найбільш значимих загроз економічній безпеці держави, що, зокрема, пояснюється недосконалим нормативно-правовим регулюванням економічної сфери, незваженою державною політикою, специфікою сучасних ринкових відносин, а також стрімким науково-технічним прогресом. Як наслідок – це призводить до активного перебігу процесів криміналізації економічних відносин, поступового зростання рівня «тіньової» економіки, збільшення кількості та сум фінансових зобов'язань держави перед міжнародними інституціями, втрати конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості України на міжнародній арені, а також до появи інших дестабілізуючих факторів.

3.3. Профілактика економічної злочинності як один із важливих напрямів діяльності правоохоронних органів у контексті забезпечення економічної безпеки держави

Стрімке збільшення злочинних діянь в економічній сфері, особливо за останні роки, вимагає відповідного реагування з боку компетентних державних інституцій. Говорячи про реакцію таких суб'єктів, перш за все слід зосередити власну увагу на питанні протидії таким правопорушенням і явищу злочинності зокрема. Протидія злочинності – це складне соціально-правове явище, в якому відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх вчинення. Протидія злочинним проявам відбувається на різних рівнях життєдіяльності суспільства [168, с. 105]. Як зазначає С. Г. Міщенко, «...протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яка розглядається як багатофункціональне і різноаспектне поняття, що охоплює собою практично усі сфери державної діяльності» [309, с. 12]. Причому, на думку В. Г. Севрука, «...протидія злочинності – це безперервний процес, у межах якого одночасно й паралельно здійснюються загальносоціальні та спеціальні заходи, спрямовані на виявлення й розкриття злочинів» [310, с. 288]. Завданнями протидії злочинності є: 1) виявлення причин вчинення

злочинів і умов, що їм сприяють; 2) застосування заходів з усунення встановлених причин і умов або їх нейтралізації (блокування); 3) виявлення осіб з протиправною поведінкою, що має тенденцію переростання у вчинення злочинів; 4) коригуючий вплив на цих осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів шляхом застосування індивідуально-профілактичних заходів; 5) застосування заходів, спрямованих на зниження серед громадян ризику стати жертвами злочинних посягань; 6) обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності; 7) мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; 8) усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності; 9) підвищення ефективності діяльності з протидії злочинності [167, с. 73]. Успішне виконання цих завдань передбачає вжиття низки необхідних заходів з боку відповідних суб'єктів у порядку та в способи, визначені чинним законодавством.

До ознак протидії злочинним проявам, на переконання О. М. Бандурки, варто віднести такі: «1) діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій та фізичних осіб у межах їх повноважень, спрямована проти злочинних посягань; 2) метою протидії є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності; 3) може провадитися і за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності щодо виявлення і подальшого усунення причин протиправних (злочинних) вчинків, і за допомогою боротьби, метою якої є виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів» [311, с. 173]. Можна стверджувати, що протидія злочинності, в тому числі й економічній, повинна забезпечуватися, зокрема, і шляхом вжиття відповідних профілактичних заходів. Причому, як слушно наголошує О. М. Бандурка, «...зміщення акценту із власне боротьби з уже існуючою злочинністю на профілактику злочинів і правопорушень цілком відповідає логіці демократії, подальша розбудова якої в Україні є нині одним із головних завдань. З іншого боку, приділення більшої уваги профілактиці є актуальним і тому, що вона практично завжди позитивно сприймається громадянами, а отже, дозволяє відновити довіру громадян до правоохоронних органів» [312, с. 115]. Вбачається, що за умови систематичного планового застосування таких заходів, на переконання авторів, помітно зменшиться кількість закінчених злочинних діянь в

економічній сфері та, відповідно, знизиться вірогідність появи різного роду негативних чинників для економіки України, що можна вважати однією з багатьох важливих цілей профілактичної роботи.

Усвідомлюючи можливі наслідки від економічних злочинних діянь, а також маючи уявлення про специфіку здійснення більшості з них, очевидним стає те, що профілактична діяльність вітчизняних правоохоронних структур є одним із важливих напрямів щодо захисту економічних інтересів держави. Адже виявлення злочинних діянь саме на ранніх стадіях здійснення створює додаткові можливості для запобігання їх вчиненню або ж хоча б недосягнення кінцевого бажаного зловмисного результату, паралельно мінімізуючи ризики появи деструктивного тиску на різні сфери національної економіки. Посилення профілактичного спрямування в діяльності правоохоронних органів пояснюється тим, що в країні відбуваються процеси демократичних перетворень, побудови цивілізованої правової держави, здатної забезпечити захист своїх найвищих цінностей від злочинних посягань [313, с. 67]. З огляду на це, потребує значної уваги саме наукове вивчення питання профілактичної діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. Оскільки, ефективно проведені профілактичні заходи з боку саме правоохоронців є дієвим кроком до зменшення кількості правопорушень в економічній сфері, що є одним із нагальних завдань держави на сучасному складному етапі, обумовленому існуванням широкого спектру політико-правових і економічних трансформаційних процесів.

Питання профілактики правопорушень, у тому числі й злочинних діянь, аналізувалося багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями. Зокрема, варто виокремити таких, як М. М. Бабаєв, О. М. Бандурка, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда, В. В. Голіна, О. М. Джужа, О. М. Ключев, І. П. Козаченко, В. М. Куц, Є. М. Моїсєєв, С. Г. Міщенко, Ю. В. Нікітін, Д. Й. Никифорчук, В. Г. Севрук, Л. С. Сміян, С. І. Соха, О. С. Стеблинська та багато інших. Акцент на профілактичну діяльність саме в економічній сфері було зроблено у деяких дослідженнях В. Т. Білоуса, М. Ю. Валуйської, В. В. Василевича, В. В. Голіна, І. П. Голосніченка, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, В. В. Коваленка, О. Г. Колб, О. М. Литвинова, Н. М. Надвірянської, Ю. В. Нікітіна, О. І. Олійничука, М. М. Охримовича, І. О. Ревак, С. М. Рогозіна, Д. П. Тишлека та ін.

Водночас, зважаючи на велику кількість проведених досліджень щодо встановлення правового механізму проведення дієвих профілактичних заходів для запобігання економічній злочинності та великий її рівень в країні, вказане питання вимагає ще більшої уваги.

Аналізуючи питання профілактики економічної злочинності як одного з напрямів діяльності вітчизняних правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки держави, перш за все слід зупинитися на визначенні поняття «профілактика». Це сформує ширше бачення сутності профілактичної діяльності відповідних осіб щодо протидії різним видам правопорушень.

Потрібно відзначити, що термін «профілактика» давно вже вважається поліаспектною дефініцією й відповідно активно використовується в багатьох галузях наук. Як приклад, у соціології вона позиціонується «...сукупністю (системою) заходів, спрямованих на охорону здоров'я, покращення фізичного розвитку населення, забезпечення довголіття, а також як попередження виникнення асоціальних факторів, явищ та процесів» [314, с. 86]. У медичній сфері під таким явищем пропонується розуміти «...сукупність заходів по зміцненню здоров'я, запобіганню і усуненню причин захворювань людини» [315]. З точки зору державного регулювання, на думку С. І. Сохи, «у загальному вигляді під профілактикою прийнято розуміти соціально спрямовану діяльність державних органів і їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян щодо виявлення причин і умов вчинення адміністративних правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють ліквідації адміністративної деліктності як соціального явища та забезпечення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян» [316, с. 206-207]. Тобто варто стверджувати про певну сукупність спеціальних заходів, спрямованих на виявлення передумов та причин виникнення певних обставин. Також під профілактикою слід розуміти комплекс легальних заходів щодо запобігання появи негативних чинників для нормального функціонування тієї чи іншої сфери з метою задоволення суспільних потреб.

Стосовно терміну «профілактика злочинності», то, на думку О. М. Джужі, Є. М. Моїсеєва та Д. Й. Никифорчука, «...профілактика злочинів є врегульованою нормативно-правовими актами діяльністю підрозділів ОВС з проведення систематичного контролю за оперативною

ситуацією з метою усунення причин та запобігання виникненню умов, що сприяють їх вчиненню, виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та здійснення на них профілактичного впливу щодо запобігання вчиненню задуманих злочинів або тих, що готуються» [317, с. 177]. В. В. Голіна переконує, що така «...профілактика – це сукупність видів попереджувальної діяльності щодо завчасного виявлення та усунення об'єктивних і суб'єктивних причин й умов, що породжують злочини та сприяють їх вчиненню [318, с. 33]. І. П. Козаченко розглядає її як систему оперативного контролю і профілактичного впливу стосовно осіб, які мають намір вчинити чи готують злочини, а також впливу на криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антигромадські явища з метою попередження злочинних намірів із використанням, як правило, сил, засобів і методів ОВС [319, с. 24]. У цьому контексті, на думку О. С. Стеблинської, варто зазначити, що «...профілактика у широкому розумінні підпорядкована завданням боротьби зі злочинністю як явищем, у вузькому – попередженню конкретних злочинів з боку окремих осіб. На індивідуальному рівні профілактика злочинів включає також їх відвернення і припинення. Коли попереджувальна діяльність виявилась малоефективною, тоді і виникає потреба у відверненні чи припиненні злочину. Відвернення застосовується на стадії підготовки до злочину, а припинення – на стадії замаху на злочин. Таким чином, попередження (профілактика) і відвернення та припинення злочинів тісно взаємопов'язані. Всі вони підпорядковані загальним завданням боротьби зі злочинністю» [320, с. 55].

Одночасно кілька підходів до розуміння сутності аналізованого поняття пропонує О. М. Бандурка, вказуючи, що «...профілактика злочинів і правопорушень» – це система засобів, спрямованих на усунення чи нейтралізацію впливу криміногенних чинників у різних сферах суспільного життя. У практичному плані вона полягає у комплексному застосуванні компетентними органами загальних і спеціальних заходів, спрямованих на недопущення вчинення злочинів і правопорушень та їх запобігання, а також на ліквідацію причин та умов, що їх викликають» [167, с. 116].

Профілактику злочинів і правопорушень, продовжує вчений, «...можна розглядати і як систему колективних та індивідуальних

виховних впливів на вироблення неуразливості, формування імунітету до негативних впливів навколишнього середовища з метою попередження розвитку асоціальної спрямованості особистості й перебудови ставлення особистості до дійсності у процесі перевиховання. З іншого боку, профілактику злочинів і правопорушень можна визначити як соціально спрямовану організаційно-правову діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян щодо виявлення причин та умов вчинення злочинів і правопорушень, усунення факторів, які сприяють формуванню антигромадської поведінки особи, ліквідації правопорушень як соціального явища та забезпечення або відновлення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян України» [167, с. 116-117].

Загалом же варто погодитися з позицією М. М. Бабаєва, який наголошує, що профілактика злочинності – це багатогранна діяльність, що складається з різних компонентів, система, яка є сукупністю найбільш істотних конкретних вимог. Їх дотримання в різному поєднанні може забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем профілактики злочинів та інших правопорушень. При цьому дотримується поєднання загальносоціального і спеціального попередження; поєднання заходів спільної та індивідуальної профілактики; обіймання всіх основних сфер життєдіяльності та інститутів соціалізації громадянина. Необхідне використання взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих заходів економічного, ідеологічного, культурного, правового, організаційно-управлінського характеру. Слід поєднувати заходи безпосередньої профілактики і заходи щодо припинення злочинів, які готуються. Мають бути взаємодія і координація діяльності всіх суб'єктів профілактики; обхват всієї сукупності об'єктів, які вимагають профілактичного впливу. Необхідний вплив на сукупність причин і умов, які сприяють злочинній та іншій антигромадській поведінці [321]. Причому, на думку О. М. Джужі, така профілактика виділяється серед інших видів завдяки наступній сукупності ознак: 1) характером здійснення профілактики злочинів як певної функції управління, що спрямована на зміцнення безпеки правоохоронюваних цінностей; 2) природою зазначених наслідків або специфікою цілей профілактики злочинів; 3) своєю цілісною системою (як і будь-яка система, вона має інформаційний механізм, головною складовою якого є правові норми, що регулюють

профілактику злочинів) [322, с. 13-14]. У наукових джерелах згадуються й інші градації ознак профілактики злочинності. Наприклад, називають такі: 1) характер здійснення профілактики злочинів як певної функції управління, що спрямована на зміцнення безпеки правоохоронюваних цінностей. Це входить у наміри суб'єктів управління і усвідомлюється ними, тобто має ознаки профілактичної функції; 2) міститься у природі вищезазначених наслідків або іншими словами, у специфіці цілей профілактики злочинів. Основною метою профілактики злочинів є забезпечення надійної безпеки найважливіших цінностей – інтересів держави, суспільства, прав і законних інтересів громадян шляхом усунення факторів, які породжують або сприяють таким діям; 3) полягає у тому, що вона є цілісною системою. Як і будь-яка система, вона має інформаційний механізм, головною складовою якого є правові норми, що регулюють профілактику злочинів [323, с. 13]. Безумовно, перелічені ознаки є характерними й для злочинних діянь в економічній сфері.

Така профілактика здійснюється відповідно до певних принципів. До числа таких, на думку О. М. Ключова, слід віднести наступні: «1) законності – дотриманні вимог Конституції України та законів України усіма, без винятку, суб'єктами профілактики, здійснення тільки тих заходів, які передбачені законами або підзаконними нормативними актами; 2) гуманізму – всебічний захист прав та свобод громадян під час здійснення профілактичної діяльності; 3) гласності – систематичного висвітлення у статистиці та засобах масової інформації відомостей про профілактику правопорушень; 4) демократизму – участь у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, об'єднань громадян та окремих громадян; 5) науковості – використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблені та схвалені наукою; 6) диференційованого підходу – врахування як загальних, так і спеціальних особливостей правопорушників та груп правопорушень; 7) плановості та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків; 8) взаємодії та координації зусиль суб'єктів профілактики правопорушень; 9) громадського осуду протиправної поведінки;

10) переважання методів переконання – тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу;
11) адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням» [324, с. 76-77].

Варто також зупинитися на питанні функцій профілактики злочинів. Адже, як наголошує В. Б. Авер'янов, поняття функцій у його загально-соціологічному значенні покликане охопити й відобразити внутрішню природу, найглибший зміст, тобто сутність діяльності [325, с. 141]. Отже, до функцій профілактичної діяльності варто віднести: 1) запобіжно-регулятивну функцію, покликану коригувати у специфічних формах взаємозв'язок особи і суспільства і впливати на поведінку людей та суспільні інтереси. Іншими словами, дана функція покликана не лише перешкоджати розвитку одних і допомагати удосконаленню інших суспільних відносин, але й вирішувати виникаючі між особою і суспільством протиріччя, сприяти утвердженню їх взаємозв'язку. Профілактика покликана забезпечити таку поведінку людей, яка відповідала б вимогам, закріпленим у нормах права та інших нормативних актах; 2) охоронну функцію, покликану забезпечити захист суспільних інтересів і соціальних цінностей громадян і держави від злочинних посягань. Оскільки профілактика злочинів спрямована на недопущення антигромадської поведінки, а також вона реалізує не лише можливості переконання, але й примусу до осіб, які не хочуть ставати на шлях виправлення і тим самим активно проявляє дану функцію; 3) виховну функцію – профілактика злочинів в основному зводиться до цієї функції, адже її призначення – не у примусі, а переконанні, тобто не у тому, щоб покарати, а у тому, щоб виховувати з метою недопущення злочинної поведінки; 4) ідеологічну функцію, призначення якої полягає у забезпеченні загальної ідейної спрямованості профілактичних заходів, обґрунтуванні їх змісту, правильному визначенні шляхів, засобів і методів профілактичної діяльності. На жаль, на сучасному етапі розвитку держави питанням ідеології не надається належної уваги; 5) прогностичну функцію, яка збагачує теорію і практику профілактики правопорушень інформацією, яка дозволяє визначити перспективні напрямки протидії злочинності [326, с. 17].

Значення профілактики злочинів, як головного напрямку протидії злочинності, визначається трьома обставинами. Насамперед,

профілактика злочинів – це найбільш гуманний засіб підтримки правопорядку, забезпечення безпеки суспільства. Здійснення цієї діяльності забезпечує, поряд із захистом суспільства від злочинних посягань, також захист нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння, не дає їм стати злочинцями, і тим самим позбавляє від кримінального покарання. По-друге, профілактика злочинів є найбільш ефективним засобом протидії злочинності, адже кримінальне покарання, як регулятор людської поведінки, має обмежені можливості. По-третє, профілактика злочинів є великою економією ресурсів суспільства, адже дешевше запобігти злочину, ніж витратити кошти на його розкриття, розслідування, утримування під вартою осіб, які вчинили злочин, утримання такої кількості правоохоронних органів, тощо [326, с. 11]. У контексті протидії економічній злочинності особливо варто зупинитися на третій причині, наголосивши, що наслідки від самого вчинення багатьох досліджуваних протиправних діянь можуть призвести до потреби виділення значних фінансових ресурсів для відновлення бажаного становища.

Залежно від методів і засобів запобігання, стану сформованості та ступеня реалізації злочинного прояву, запобіжну діяльність можна розділити на три етапи: до формування мотиву злочинного прояву та наміру його вчинення; після його формування, але до початку реалізації; після початку реалізації наміру через здійснення конкретних злочинних дій. З урахуванням зазначених якісних відмінностей на кожному з етапів вжиття заходів запобігання злочину, з метою відрізнити змістовну відмінність останніх, вживаються різні терміни щодо іменування відповідної запобіжної діяльності: «профілактика»; «відвернення»; «припинення злочинних проявів». Якщо на першому (профілактичному) етапі кримінологічні засоби є переважно виховними, соціально-психологічними, педагогічними, медичними тощо, то на другому етапі (відвернення наміру вчинити злочин) – це переважно оперативно-розшукові заходи, що поєднуються з індивідуально-психологічними. На третьому (припинення розпочатого злочину) переважно застосовуються кримінологічні, оперативно-розшукові та процесуальні засоби [326, с. 109].

Розглянуті поняття, мета, завдання, принципи та функції профілактики злочинності здебільшого охоплюють й аналізовану нами

економічну її складову. Однак водночас профілактика економічної злочинності дещо вирізняється з-поміж інших.

Так, говорячи про профілактику економічної злочинності, доцільно погодитися з позицією О. М. Литвинова, який вважає, що вона «...здійснюється на різних стадіях формування злочинної поведінки з використанням різноманітних засобів. Однією зі сфер боротьби із злочинністю справедливо називають загальну організацію цієї боротьби – органічну сукупність організаційних дій (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування, планування, координація, визначення стратегії і тактики боротьби зі злочинністю), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденцій злочинності) та різноманітних дій державних органів та установ» [327, с. 21]. Всі такі дії вчиняються уповноваженими посадовими особами з неухильним дотриманням встановлених процедур, визначених відповідними нормативно-правовими актами.

Як зазначає В. Т. Білоус, «...у ході профілактики економічних злочинів проводяться такі заходи: 1) розробка та подання до проектів державних програм боротьби з економічною злочинністю погоджених пропозицій з питань профілактики економічних злочинів, у тому числі загальної та індивідуальної профілактики, запобігання найбільш поширеним їх видам; 2) взаємне інформування правоохоронними органами один одного про виявлені ними у процесі здійснення своїх функцій причини та умови, що сприяють економічним злочинам та іншим правопорушенням, безпосередня боротьба з якими віднесена до компетенції іншого органу; 3) погоджене визначення переліку інформації, оперативний обмін і використання якої може сприяти своєчасному застосуванню заходів щодо запобігання злочинам; нормативне закріплення, у разі необхідності, порядку обміну такою інформацією між правоохоронними та іншими органами; 4) спільне вивчення проблем профілактики злочинів і розробка пропозицій та заходів щодо їх розв'язання; 5) підготовка та внесення до відповідних нормативних документів міністерств і відомств узгоджених пропозицій стосовно усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів [74, с. 138-139].

В. В. Коваленко виділяє наступні напрямки профілактичної

діяльності за рівнями впливу на економічну злочинність:

1. Встановлення причин конкретного злочину і вжиття заходів щодо їх усунення. Цей напрямок у профілактиці злочинів забезпечується відповідною діяльністю органів дізнання, слідчого, прокурора у конкретній кримінальній справі і полягає у вивченні особистості обвинуваченого, оскільки завдання полягає у встановленні його психологічних і соціальних характеристик, а також мотивації його злочинної діяльності. Саме певні негативні риси особи є безпосередньою причиною вчинення нею злочину. Інформацію про особу обвинуваченого складають соціально-демографічні і психолого-психіатричні відомості, джерелом яких можуть бути офіційні документи, свідчення людей, висновки відповідних експертиз. Крім того, велике значення в цьому плані має інформація про поведінку особи під час вчинення злочину, зразу після нього і під час провадження досудового розслідування [215, с. 166-167].

2. Встановлення умов, що сприяли вчиненню конкретного злочину і прийняття заходів щодо їх усунення. Цей аспект діяльності пов'язаний із вивченням зовнішніх обставин вчинення злочину (конкретної життєвої криміногенної ситуації). Виконання цього завдання передбачає встановлення обставин, які полегшили злочинцю досягнення поставленої мети. Виходячи з наведеної класифікації умов, що сприяють економічним злочинам, вказані обставини належать, перш за все, до категорії суб'єктивних умов [215, с. 167].

3. Узагальнення криміногенних факторів, встановлених під час розслідування економічних злочинів певної спрямованості і подання пропозицій щодо їх усунення у відповідні органи і установи. Цей напрямок діяльності виходить за межі конкретної кримінальної справи і передбачає проведення певної аналітичної роботи щодо узагальнення причин злочинів певного виду (групи, підгрупи) і умов, що сприяли їх вчиненню. Безпосередньою основою для такого узагальнення є матеріали однорідних кримінальних справ, розслідуваних у місті, районі, області чи країні в цілому. Такими однорідними справами можуть бути кримінальні справи про злочини у кредитно-фінансовій сфері, сфері приватизації, бюджетній сфері, сфері страхування, сфері соціального захисту населення тощо [215, с. 169].

Натомість Ю. В. Нікітін називає наступні заходи профілактичного

характеру, що мають пріоритетне значення у сприянні зменшення кількості загроз – детермінант економічної злочинності: 1) побудова такої структури економіки, яка здатна забезпечити зростання усіх сфер життєдіяльності та потреб соціальної сфери; 2) посилення фінансової безпеки. Нова фінансова політика держави повинна бути спрямована на різке підвищення сприйняття економікою технологічних і організаційних нововведень, оновлення виробничого потенціалу; 3) забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки. Зважаючи на подорожчання традиційних енергоносіїв (вугілля, нафти, газу, гідроенергоресурсів), невідкладно слід запроваджувати новітні енергоощадні технології, а в сільському господарстві швидше переходити до вільного розвитку всіх форм господарювання, цілеспрямованої державної підтримки аграрного сектора (відповідної цінової, технічної, соціальної політики), ринку землі, іпотечного кредитування тощо; 4) підвищення безпеки у сфері глобального інформаційного простору; 5) виважена регіональна політика і контроль за розміщенням продуктивних сил. Необхідно посилити державний контроль за функціонуванням виробничих потужностей, у т. ч. тих, що належать до військово-промислового комплексу та негативно впливають на техногенний стан навколишнього середовища. Технічне оновлення наявних і розміщення нових виробничих потужностей має ґрунтуватися не тільки на економічних та географічних, а й на екологічних та соціальних критеріях; 6) підвищення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках завдяки поглибленню процесів раціоналізації глобальних економічних відносин; 7) забезпечення національних інтересів у світовому розподілі праці з дотриманням принципів рівноправності у вирішенні спірних питань та максимальна участь у роботі міжнародних економічних організацій [328, с. 142- 143].

У залежності від причин правопорушень, на думку І. П. Голосніченка, доцільно виокремлювати три рівні профілактичної діяльності. Перший рівень (загальносоціальний) передбачає вирішення економічних, соціальних, ідеологічних, політичних, культурно-виховних, організаційних та інших проблем у житті суспільства. Другий (спеціально-кримінологічний) пов'язаний із проведенням різноманітних заходів у конкретних соціальних групах, колективах, де виникають конфліктні ситуації, визрівають негативні явища. Третій рівень – це

індивідуальна профілактична діяльність, що здійснюється стосовно осіб, які скоїли антисуспільні діяння, як шляхом ліквідації або нейтралізації негативних факторів середовища життєдіяльності цих осіб, так і шляхом впливу на їх свідомість [329, с. 200-201]. Натомість О. М. Бандурка переконує, що в теорії профілактики правопорушень доцільно виділяти два її види: загально-соціальну й спеціальну. Причому друга, на переконання автора, диференціюється на: 1) загальноспеціальну профілактику; 2) профілактику окремих груп (видів) правопорушень; 3) індивідуальну профілактику; 4) профілактику правопорушень [312, с. 118]. На думку авторів, у питанні щодо протидії економічній злочинності правоохоронними органами необхідно виділяти наступні рівні профілактики цього явища: 1) спеціальний (спеціально-кримінологічний); 2) індивідуальний.

Відсутність загальносоціального рівня можна мотивувати, керуючись висловлюванням О. М. Джужі, який вказує, що він «...не передбачає запобігання злочинності. Його головне завдання – підвищення духовного, матеріального рівня суспільства, що, зрештою, позитивно впливає на зниження рівня злочинності. Нині загальносоціальний рівень значною мірою послаблений через наявність різних негативних соціально-економічних та політичних процесів, які ускладнюють життєзабезпечення суспільства» [330, с. 54]. Розглянемо кожен із пропонованих рівнів профілактики економічної злочинності.

1. Спеціальний. Спеціально-кримінологічне запобігання – це комплекс заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [331, с. 55]. До прикладу, попередження економічної злочинності є безпосереднім завданням працівників Департаменту захисту економіки Національної поліції України, які повинні усувати причини й умови, що провокують економічну злочинність, а також встановлювати осіб, схильних до вчинення такого виду злочинів [332, с. 181].

2. Індивідуальний. Індивідуальне запобігання економічним злочинам, що віднесено до функцій спеціально уповноважених органів держави, полягає у встановленні осіб, від яких з високим ступенем

ймовірності можна очікувати вчинення злочинів, та відповідний вплив на них [330, с. 158]. Наприклад, з метою усунення причин, які можуть слугувати передумовами для вчинення економічних злочинів слідчі органів досудового розслідування подавати клопотання про вжиття заходів відповідного характеру. Причому «їх профілактика має передбачати систему економічних, правових, організаційно-виробничих, виховних, технічних заходів, спрямованих на ліквідацію або зниження потенціалу криміногенних факторів, що детермінують учинення злочинів, корекцію особистості злочинців тощо [333, с. 84].

Стосовно правого забезпечення здійснення профілактичної діяльності правоохоронними органами, то на законодавчому й урядовому рівнях питання щодо питання профілактичної діяльності неодноразово було предметом дискусій, наслідками яких було прийняття (затвердження) відповідних правових актів. Серед таких документів варто згадати Концепцію Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої КМУ від 30.11.2011 р. № 1209-р [334], в якій зокрема наголошується на появі тенденції до збільшення кількості правопорушень у сфері економіки. Метою цієї Програми визначено забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов учинення злочинів, захист інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань, а також налагодження дієвої співпраці між центральними і місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та громадськістю в зазначеній сфері [334]. У той же час вважаємо за доцільне прийняти оновлену редакцію такого документа на наступні п'ять років. У частині профілактики економічної злочинності вбачається за необхідне особливо звернути увагу на питання протидії такого ж роду діянням із використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Адже за сучасних умов саме умисне протиправне застосування багатьох таких засобів і в такий спосіб потенційно може призвести до появи помітних суттєвих негативних наслідків для економіки України.

Узагальнюючи вищесказане, доцільно наголосити, що стрімке збільшення злочинних діянь в економічній сфері вимагає оперативного й систематичного вжиття різних, законодавчо допустимих заходів. Одним

із таких є вжиття профілактичних заходів, спрямованих на зменшення кількості цих протиправних діянь, паралельно знижуючи ризик появи різного роду негативних чинників для економіки України.

Профілактику злочинів і правопорушень можна визначити як соціально спрямовану організаційно-правову діяльність держави, її органів, їх посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян щодо виявлення причин та умов вчинення злочинів і правопорушень, усунення факторів, які сприяють формуванню антигромадської поведінки особи, ліквідації правопорушень як соціального явища, забезпечення або відновлення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян України» [312, с. 116-117]. Така діяльність виділяється на фоні інших її подібних: 1) характером здійснення профілактики злочинів як певної функції управління, спрямованої на зміцнення безпеки правоохоронюваних цінностей; 2) природою зазначених наслідків; 3) своєю цілісною системою [330, с. 13-14]. Вона має власну мету, завдання, принципи, функції, рівні та суб'єктів її здійснення. Її принципами є: 1) законність – дотримання вимог Конституції України [5] та законів України; 2) гуманізм – всебічний захист прав та свобод громадян під час здійснення профілактичної діяльності; 3) гласність – висвітлення у статистиці та ЗМІ відомостей про профілактику правопорушень; 4) демократизм – участь у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших суб'єктів; 5) науковість – використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблені та схвалені наукою; 6) диференційований підхід – врахування як загальних, так і спеціальних особливостей правопорушників та груп правопорушень; 7) плановість та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків; 8) взаємодія та координація зусиль суб'єктів профілактики правопорушень; 9) громадський осуд протиправної поведінки; 10) переважання методів переконання; 11) адекватність методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням» [324, с. 76-77].

На сучасному етапі питання здійснення профілактичних заходів недостатньо врегульовано на законодавчому рівні, що створює сприятливі передумови для появи різних додаткових ризиків для економічної безпеки держави. Відповідно існуюче нормативно-правове

забезпечення потребує уваги з метою вдосконалення, зокрема і в частині такої протидії економічній злочинності, як одній із загроз національній економіці.

3.4. Специфіка методики кримінального аналізу як одного із заходів щодо протидії економічній злочинності

Аналізуючи зміст норм відповідного вітчизняного законодавства, можна прийти до закономірного висновку, що існуючі нормативно-правові засади передбачають низку механізмів для протидії економічній злочинності. Водночас, зважаючи на невисокий рівень ефективності діяльності компетентних правоохоронних структур щодо дієвої протидії вказаному різновиду діянь, виникає нагальна об'єктивна потреба пошуку нових ефективних методик для запобігання цьому складному суспільно небезпечному явищу.

Зважаючи на постійне зростання впливу інформаційно-комунікаційних технологій, помітну інтелектуалізацію сучасного криміналітету, перенесення окремих злочинних діянь в кіберпростір, а також можливе виникнення катастрофічних для економіки України наслідків, обумовлених, в тому числі й побудовою розгалуженої кримінальної інфраструктури у сфері господарської діяльності, на нашу думку, є доцільним запровадити таку інноваційну методику розкриття економічних злочинів, як кримінальний аналіз. Вивчаючи закордонний досвід застосування цієї методики, ми побачили досить гарний позитивний результат, який дав змогу розкрити складні економічні злочини та знизити рівень злочинності в цілому. Кримінальний аналіз на основі збору, оцінки та впорядкування інформації дозволяє отримати її додаткову складову – роз'яснення значення інформації. Це дозволяє опрацьовувати значні масиви даних щодо злочинної діяльності та отримувати результат у графічному вигляді, що значно спрощує аналіз даних та надає можливість зробити висновок про структуру злочинної організації [335, с. 69]. Застосування такої методики в умовах активного зростання рівня економічної злочинності на території України й інших державах, є гострою необхідністю та обов'язковою умовою для сприяння нормальному перебігу всіх економічних процесів. А тому, зважаючи на

наявний стан криміногенної обстановки в економічній сфері, а також нею недостатню ефективність роботи більшості спеціалізованих державних інституцій, питання активного застосування методики кримінального аналізу є вкрай актуальним і вимагає особливої уваги з боку авторів.

Багато аспектів методики кримінального аналізу було об'єктом інтересу з боку багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед їх числа доцільно виділити таких, як С. В. Албул, О. А. Балтовський, І. І. Басецький, К. Ю. Бобков, О. Ю. Бусол, О. В. Буряк, О. В. Власюк, Х. Гольдштейн, І. М. Горбаньов, О. О. Дерев'ягін, Т. М. Дерев'як, Ю. І. Дмитрик, О. М. Заєць, О. І. Зачек, К. Ю. Ісмайлов, Д. В. Коваленко, В. Кожухарь, О. Є. Користін, Є. Д. Лук'янчиков, D. McDowell, А. В. Махнюк, А. В. Мовчан, І. Ю. Нежданова, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, С. С. Овчінській, В. В. Половніков, Д. Ю. Узлов, Г. К. Тетерятник, О. Б. Фаріон, А. В. Холостенко, О. Ю. Шостко, Є. М. Яковець, М. Яніцкі та багатьох інших. Водночас питання стосовно ролі кримінального аналізу в питанні виявлення економічної злочинності висвітлювалося фрагментарно і непослідовно.

Для змістовної характеристики цієї методики перш за все розглянемо й проаналізуємо поняття «кримінальний аналіз». Як бачимо, ця дефініція включає дві складові «кримінальний» та «аналіз», кожна з яких має власне смислове навантаження. Щодо першого терміну, то погоджуємося з думкою, що мова йде про те, «...що стосується вивчення злочинів і злочинності, боротьби і запобігання злочинам» [335, с. 370]. Тобто вказана дефініція асоціюється з різними аспектами злочинної діяльності та питаннями щодо її протидії. З приводу наступного терміну, то аналіз (від грец. *ἀνάλυσις* – розклад, розчленування) означає: 1) метод дослідження, що полягає в уявному або практичному розчленуванні цілого на складові частини. Протилежне – синтез; 2) уточнення логічної форми (будови, структури) мислення засобами формальної логіки. Аналітичний – одержаний у результаті розчленування об'єкта й аналізу одержаних внаслідок цього частин [336, с. 47]. При цьому сам аналіз, на думку Ю. П. Сурміна, «...містить у собі кілька найважливіших операцій: 1. Розчленування й диференціація змісту об'єкта, які можуть проводитися як емпіричним шляхом за допомогою застосування спостереження, так і подумки, із застосуванням методів класифікації складових об'єкта. У процесі розчленування й диференціації

залишаються відкритими такі важливі питання: по-перше, чи можна вважати спостережувані структурні одиниці, стани, зв'язки найбільш простими, далі нерозкладаваними клітинками досліджуваних об'єктів; по-друге, чи всі важливі характеристики, що визначають поведінку досліджуваних об'єктів, виділені, враховані й вивчені у спостереженні; по-третє, наскільки значимі ті розбіжності між виділеними характеристиками, які тут покладені в основу їхньої класифікації [338, с. 205]. Відповіді на ці питання вимагають наступної операції.

2. Постулювання, обґрунтування здійсненого розкладання об'єкта на його складові. При цьому звертається увага на рівень розчленовування, ступінь елементарності виділених одиниць.
3. Синтез отриманих частин об'єкта в новий цілісний об'єкт і виявлення адекватності нового й старого об'єктів. Якщо вони не адекватні, то процедура розчленовування об'єкта на складові розпочинається спочатку. Якщо об'єкти виявляються адекватними, то дослідження триває далі.
4. Послідовне виділення досліджуваних характеристик та їхнє вивчення.
5. Реконструкція, синтез отриманих істин у ціле, що дає змогу одержати знання про той об'єкт, що піддавався аналітичній декомпозиції» [338].

Сутність такої діяльності, з точки зору забезпечення оперативно-розшукової діяльності, на думку Є. М. Яковець, «...визначається її змістом і спрямованістю на вирішення специфічних завдань комплексу оперативно-розшукових заходів, що базується на відповідній інформаційній основі, реалізованому в певних формах із використанням спеціальних засобів і методів, спрямованому на отримання нових достовірних знань про об'єкти аналізу» [339, с. 5-6]. Отже, мова йде про складну послідовну мисленнєву діяльність, спрямовану на дослідження певних подій, процесів, явищ, які мають значення для тієї чи іншої обставини. Загалом же вбачається, що слід говорити про діяльність уповноважених осіб, які нерідко за допомогою відповідного матеріально-технічного устаткування, а також із використанням існуючих відомостей встановлюють факти, що свідчать про злочинну діяльність, або ж, навпаки, вказують на відсутність такої.

Щодо поняття «кримінальної аналізи», то доцільно проаналізувати наукові праці фахівців та вчених із цього питання. Так, на переконання О. Є. Користіна, С. В. Албула, А. В. Холостенка та ін., кримінальний аналіз являє собою «...мисленнєво-аналітичну діяльність працівників правоохоронних органів, що полягає у перевірці та оцінці інформації, її

інтерпретації, встановленні зв'язків між даними, що отримуються у процесі розслідування та мають значення для кримінального провадження, з метою їх використання правоохоронними органами та судом, подальшого проведення оперативного і стратегічного аналізу» [340, с. 7]. В свою чергу, А. В. Мовчан наголошує, що «...кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів, який полягає у перевірці та оцінці інформації, її інтерпретації, встановленні зв'язків між даними, що отримуються у процесі виявлення, припинення та розслідування злочинів і мають значення для оперативно-розшукової діяльності й кримінального провадження, з метою їх використання правоохоронними органами та судом, подальшого проведення оперативного, тактичного і стратегічного аналізу» [341, с. 21].

Я. В. Кулешик, Т. В. Рудий, а також В. В. Сенік стверджують, що «...кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікуванні та точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями, даними), що стосуються злочину, і довільними іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, прийняття адекватних управлінських рішень на основі їх аналітичної підтримки» [342, с. 185]. На думку О. В. Валсова, Ю. М. Онищенко та Д. Ю. Узлова, «...кримінальний аналіз – це послідовна комплексна обробка і виявлення взаємозв'язків між даними, що стосуються будь-якого виду злочинності, та іншими даними, потенційно значущими для поліцейської, судової і криміналістичної практики, а також з'ясування суті цих взаємозв'язків» [343, с. 366].

О. П. Цуркан із цього приводу вказує наступне: «...кримінальний аналіз – це розумово-аналітична діяльність працівників правоохоронних органів, що полягає у перевірці та оцінці інформації, її інтерпретації, встановленні зв'язків між даними, що отримуються у процесі розслідування та мають значення для кримінального провадження з метою їх використання правоохоронними органами та судом, подальшого проведення оперативного і стратегічного аналізу» [344, с. 59]. О. В. Власюк наголошує, що «...кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між

інформаціями (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки» [345, с. 82]. Особливої уваги заслуговує спільна позиція авторського колективу проекту закону про Національне бюро фінансової безпеки України № 8157 [346], які під такою методикою розуміють «...дії, спрямовані на встановлення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно з ними пов'язаними, їх оцінювання, інтерпретація та прогнозування розвитку досліджуваних подій із метою їх використання НБФБ для виконання покладених на нього завдань» [346]. У дослідженні за основу візьмемо саме останню розглянуту варіацію трактування аналізованого терміну. Гадаємо, що саме вона найбільш змістовно характеризує вказану методику у практичній діяльності правоохоронних органів, зокрема і шляхом протидії економічній злочинності як одній із багатьох загроз економічній безпеці держави.

Із приводу характерних рис кримінального аналізу, то вважаємо за доцільне погодитися з позицією В. І. Шинкаренка, який пропонує такий їх склад: «...сукупність систематичних аналітичних процесів; вивчення певних характеристик та тенденцій; визначення та розуміння (осмислення) зв'язків між кримінальною інформацією (інформацією про злочин) та іншою; систематичну специфічну інформаційно-аналітичну діяльність; полягає в опрацюванні інформації, яка є суттєвою для управління або прийняття рішення; здійснюється з метою попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів або прийняття управлінських рішень» [347, с. 109].

Говорячи про сутність цього явища, варто погодитися з думкою німецького науковця Х. Гольдштейна, який стверджує, що «...суть кримінального аналізу очевидна: для вирішення проблеми – вона повинна бути спочатку виявлена і проаналізована, в чому і полягає завдання штатного кримінолога: «Кримінальний аналіз... це база, на підставі якої поліція може глибше і ширше проводити розслідування, слідуючи проблемно-орієнтованому забезпечення правопорядку. В поліцейських управліннях, де окремі співробітники можуть не знати, що сталося за межами області, в якій вони працюють, або в періоди часу, коли їх немає на чергуванні, кримінальний аналіз – основний засіб для об'єднання

інформації, яка могла б допомогти в розкритті злочину...» [348, с. 37]. І хоча у процесі кримінального аналізу теж здійснюється збирання, аналіз, оцінювання й опрацювання оперативно-розшукової інформації, його метою є виявлення та установлення внутрішніх закономірностей у зв'язках між об'єктами і подіями у сферах, які стосуються вчинення конкретного злочину (злочинів), злочинців, причетних до нього, методів ведення оперативно-розшукової справи тощо, насамперед за допомогою комп'ютерного програмного забезпечення [349, с. 31].

За своїм характером кримінальний аналіз може бути загального характеру або спеціалізованим. Кримінальний аналіз загального характеру націлений на широкий спектр злочинних діянь, звичайно у сфері невеликих відомств або юрисдикцій. Спеціалізований кримінальний аналіз призначений для певного типу злочинної діяльності або об'єкт, як наркотики, промислове шпигунство або організована злочинність [337, с. 7]. Кримінальний аналіз загального характеру формує сукупне уявлення про стан злочинності, дає змогу окреслити існуючі тенденції в цій сфері, встановити детермінанти цих протиправних діянь та сприяє дієвому вирішенню значного кола проблемних питань. Це, зокрема, проявляється у одержанні інформаційних відомостей, на основі яких можуть формуватися і затверджуватися пропозиції щодо розробки та впровадження концептуальних методик по виявленню, попередженню, запобіганню, розслідуванню й розкриттю злочинних діянь. Очевидно, що завдяки використанню такої методики має підвищитися ефективність роботи того чи іншого суб'єкта та, відповідно, в перспективі повинен знизитися рівень криміногенної обстановки у державі. Не виникає сумніву, що загальний кримінальний аналіз має важливе значення у питанні протидії економічній злочинності. На нашу думку, це пояснюється наступними чинниками: 1) власне специфікою економічної злочинності як явища, порівняно з іншими видами таких діянь; 2) значною кількістю злочинних діянь у сфері економічних відносин; 3) постійною появою нових методів вчинення вказаних правопорушень; 4) транснаціоналізацією цього явища; 5) зростанням кількості економічних злочинів, вчинених за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, адже їх стрімкий розвиток «...поряд з анонімністю глобальної мережі зумовило появу і нових видів злочинності: кібернетична і комп'ютерна злочинність, кваліфіковані

шахрайства з використанням сучасних електронних платіжних систем і т.д.» [350, с. 114]; 6) високим рівнем латентності цих протиправних діянь; 7) реальними потенційними негативними наслідками для нормального функціонування різних сфер національної економіки.

Не менш важливе значення для дієвої протидії злочинності відводиться й спеціалізованому кримінальному аналізу. Вказаний різновид, як уже наголошувалося, орієнтований на протидію конкретному типу злочинних діянь. Безумовно, його результати будуть мати вагому практичну цінність для встановлення факту злочинного діяння, зокрема й в економічній сфері, що, у свою чергу, буде підставою для відповідного оперативного реагування з боку всіх компетентних державних інституцій.

При цьому, на думку О. Є. Користіна, С. В. Албула, А. В. Холостенка та ін., «...кримінальний аналіз має тактичне і стратегічне застосування. Тактичний кримінальний аналіз націлений на короткострокові завдання правоохоронних органів або кримінальне провадження, яке безпосередньо розслідується. Він передбачає негайні дії – затримання осіб, накладення арешту, вилучення предметів або документів тощо. Стратегічний кримінальний аналіз застосовується для вирішення більш масштабних довгострокових проблем і цілей, зокрема для виявлення крупних фігур злочинного світу або синдикатів, прогнозування зростання видів злочинної діяльності і встановлення пріоритетів діяльності правоохоронних органів» [340, с. 7].

У спеціалізованих наукових джерелах існує й багато інших підходів до питання бачення способів і видів кримінального аналізу. Наприклад, наявна поширена думка, що «кримінальний аналіз в своєму повсякденному розумінні є систематичним вивченням рівня злочинності, концентрації місць скоєних злочинів за видами і іншими параметрами. Необхідно розрізняти два види кримінального аналізу – аналітичний пошук і аналітичне дослідження. Водночас ці два види кримінального аналізу, в залежності від поставленого завдання, завжди будуть доповнювати один одного. На даний момент авторам невідомі системи кримінального аналізу, що дозволяють в єдиному просторі відображення з'єднати ці два види аналізу. Більшість з них мають велику кількість інструментів для візуального кримінального аналізу, але інструментів для аналітичного пошуку у них немає» [351, с. 28].

Говорячи про правову площину, то, до прикладу, в діяльності Державної прикордонної служби України такі види аналізу диференціюються за двома критеріями. Відповідно до Інструкції з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України, затвердженої наказом МВС України від 11.12.2017 № 1007 [352], аналіз ризиків поділяється: 1) за рівнем проведення: а) стратегічний – для прийняття рішень загальнодержавного значення, формулювання довготермінових цілей та стратегічного планування розвитку Держприкордонслужби, організації оперативно-службової діяльності, підготовки міжвідомчих і міжнародних прикордонних операцій та спільних оперативно-профілактичних заходів тощо; б) оперативний – для організації оперативно-службової діяльності, підготовки оперативно-профілактичних заходів та виявлення ризиків у межах повноважень регіонального управління, органу охорони державного кордону та загону морської охорони; в) тактичний – для планування охорони державного кордону та аналізу окремих правопорушень у межах повноважень підрозділу охорони державного кордону; 2) за метою проведення: а) періодичний – щотижневий, щомісячний, щоквартальний; б) тематичний – аналіз більш стійких взаємозв'язків та тенденцій щодо однієї загрози або ризику; в) ситуативний – аналіз конкретних ситуацій, подій або вчинених правопорушень, які пов'язані між собою та мають характерні спільні ознаки [352].

Важливим для таких видів кримінального аналізу є застосування різних універсальних для багатьох сфер методик його здійснення. До прикладу, серед таких методик варто назвати SWOT-аналіз. Такий аналіз являє собою процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для системи, зокрема правоохоронної, можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкостями, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій її діяльності. Він проводиться з метою дослідження можливості впливу правоохоронного органу як елемента загальної правоохоронної системи на певне кримінальне середовище, а також оцінки властивостей останньої. SWOT-аналіз – це своєрідний інструмент, він не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок. SWOT-аналіз дає змогу

формувати загальний перелік стратегій протидії злочинності з урахуванням їхніх особливостей – взаємовпливів правоохоронного органу та кримінального середовища. Широке застосування та розвиток SWOT-аналізу пояснюються тим, що стратегічне управління пов'язане з великими обсягами інформації, яку потрібно збирати, обробляти, аналізувати, використовувати, а відтак виникає потреба пошуку, розробки та застосування методів організації такої роботи [353]. Застосування SWOT-аналізу дозволяє систематизувати всю наявну інформацію та усвідомлювати співвідношення оперативної обстановки з можливостями органу, уповноваженого протидіяти кримінальним проявам у сфері економіки, приймати зважені управлінські рішення, що стосуються захисту державних фінансів і шляхів гарантування економічної безпеки. SWOT-аналіз – це проміжна ланка між формулюванням місії органу, уповноваженого протидіяти кримінальним проявам у сфері економіки в системі правоохоронних органів, та визначенням його цілей і завдань. Усе відбувається в такій послідовності етапів: 1) Визначається основний напрям розвитку органу, уповноваженого протидіяти кримінальним проявам у сфері економіки в системі правоохоронних органів (його місія); 2) Зважуються сили (переваги) органу, уповноваженого протидіяти кримінальним проявам у сфері економіки, і оцінюється криміногенна ситуація (діючі ОЗУ, криміногенні галузі та окремі підприємства, їх властивості, спосіб, у який вони діють, щоб вчинити злочин, побудована кримінальна інфраструктура), і можливість впливати на неї, щоб зрозуміти, чи достатньо ресурсів у такого органу зруйнувати діючі кримінальні схеми та побудовану кримінальну інфраструктуру і яким чином це краще зробити (SWOT-аналіз); 3) Зіставлення сильних і слабких сторін із загрозами та властивостями кримінального середовища (ОЗУ, ЗО, криміногенні галузі та великих платників податків, що мають значний вплив на процес тінізації економіки) з можливостями впливати на нього; 4) Після цього ставляться перед органом завдання, враховуючи його реальні можливості (сильні та слабкі сторони), тобто здійснюється вибір стратегії [354, с. 196].

Невід'ємним атрибутом сучасного кримінального аналізу під час його здійснення є активне використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мова йде і про програмне

забезпечення. Використання аналітичних програм при аналізі даних забезпечує низку переваг, які допомагають підвищити ефективність і результативність роботи суб'єктів доказування. У процесі інтеграції інформації здійснюється її каталогізація та введення в систему контролю і пошуку інформації, яка дозволяє легко знаходити необхідну інформацію та отримувати до неї доступ. Програмні продукти є досить гнучкими. Вони пристосовані для зберігання вже зібраної інформації, а також можуть бути адаптовані до інтеграції додаткової інформації, яка надійде в майбутньому. У ході розслідування злочинів й аналізу інформації в інформаційну систему можуть вводитися нові розділи та підрозділи. Дані програмні продукти здатні сприймати величезні обсяги інформації, забезпечені засобами безпеки для обмеження доступу до інформації, отриманої в процесі розслідування. Збір відомостей з декількох джерел підвищує ймовірність отримання ключової доказової інформації і забезпечує можливість підтвердження та перевірки достовірності відомостей [355, с. 25].

З цього приводу варто ознайомитися зі спільним дослідженням Д. Ю. Узлова, В. М. Струкова, А. Б. Григоровича й ін. [356]. Згаданими авторами аналізується й робота «Real-time Intelligence crime analytics system» («RICAS») – першої інтелектуальної системи кримінального аналізу даних, яка об'єднала в єдиному просторі відображення основних і найбільш передових методів і методик кримінального аналізу та аналітичного пошуку в реальному часі, що дозволяє значно підвищити ефективність і результативність розкриття злочинів по гарячих слідах, а також нерозкритих раніше злочинів. Система дозволяє виконувати наступні види аналізу: 1) аналіз кримінальної обстановки («crime pattern analysis»); 2) аналіз загального профілю («generalprofile analysis»); 3) аналіз конкретного розслідування («case analysis»); 4) порівняльний аналіз («comparativ analysis»); 5) аналіз групової злочинності («offender group analysis»); 6) аналіз особливостей профілю («specific profile analysis»); 7) аналіз розслідувань («investigation analysis») [357].

Як наголошують згадані фахівці, «...використовуючи всі ці види аналізу інтегрально, з'являється можливість бачити картину цілком – предикативне і постфактум, тобто систему подій, осіб, об'єктів, пов'язаних причинно-наслідковими зв'язками в просторі і часі. Оскільки система є надбудовою над існуючими базами даних, вона може

відображати як явно зазначені зв'язки між особами, так і будувати візуальні зв'язки між особами, які, на перший погляд, між собою не пов'язані. Система використовує кілька алгоритмів пошуку зв'язків. Перший алгоритм – рекурсивний пошук взаємозв'язків фігурантів, які брали участь у різних подіях, другий – візуальний пошук зв'язків. У процесі виведення спеціальним чином структурованої інформації в візуальне середовище відображення стають очевидними зв'язки типу «місце скоєння – подільник – злочинець», «злочин – підозрюваний – подільники» [356, с. 136-137]. Тобто внаслідок використання спеціального програмного забезпечення можливе виділення нових градацій кримінального аналізу, або ж, можливо, їх варто розцінювати як одну зі складових вже загаданих стратегічного або тактичного видів.

На наш погляд, за сучасних складних умов найбільш доцільним буде запровадження таких видів кримінального аналізу, як операційний (оперативний), тактичний і стратегічний. Розглянемо та охарактеризуємо кожен із них саме як методики для виявлення економічної злочинності.

Оперативний аналіз – це діяльність по кримінальних провадженнях щодо конкретних осіб, злочинних угруповань з метою перевірки гіпотез щодо їх ймовірної злочинної діяльності, встановлення зв'язків, структури злочинних груп, ролі їх окремих учасників, у тому числі їх соціального та економічного статусу, з використанням аналізу телефонних трафіків, трансакцій, потоків та маршрутів переміщення об'єктів тощо [358]. На переконання В. М. Землянова, такий аналіз «...переслідує короткострокові цілі правоохоронних (контррозвідувальних) дій з досягненням негайного результату (наприклад арешту, вилучення речових доказів тощо)» [359]. Погоджуємося з висловлюванням О. І. Зачека та Ю. І. Дмитрика, що «...це процес, коли аналітичні продукти створюються, використовуючи всю наявну інформацію та надаються поліції з метою допомоги у проведенні поточних розслідувань та операцій шляхом досягнення чітко поставлених короткострокових цілей» [360, с. 70]. Очевидно, що більшість таких дій можуть здійснюватися в рамках вжиття заходів стосовно протидії економічній злочинності з метою захисту порушених прав та законних інтересів відповідних осіб.

Оперативний кримінальний аналіз складається із планування, збору, накопичення, порівняння та оцінки інформації, її аналізу та звітування, а також подальшої постановки завдань. Метою збирання та аналізу

інформації є створення та перевірка гіпотез і висновків щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій, включаючи опис структури та сфери діяльності злочинних груп і передачу керівному складові чіткої інформації, що стосується оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій. [361, с. 18-19]. Тобто уповноважені посадові особи за допомогою цього виду кримінального аналізу збирають й аналізують інформацію, що може мати відношення до конкретного протиправного діяння в економічній сфері. Результатом послідовної сукупності таких дій має стати прийняття певного, законодавчо допустимого, а також мотивованого рішення щодо відповідного реагування того чи іншого суб'єкта на певні факти.

Оперативний кримінальний аналіз, на думку О. М. Зайця, здійснюється у таких трьох формах: 1. Аналіз, що супроводжує оперативно-розшукову та слідчу діяльність (наявна інформація, що стосується провадження, упорядковується, нова інформація відповідно співвідноситься та оцінюється, у поточному порядку формуються гіпотези, які підтримуються доказами чи висновками або за їх допомогою спростовуються). 2. Аналіз, який ведеться для підтримки оперативно-розшукової та слідчої діяльності (аналітик бере на себе аналітичні завдання, представляє результати аналізу, займається пошуком інформації з власних баз). 3. Аналіз, що ініціює оперативно-розшукову та слідчу діяльність. Усі форми аналізу пов'язані між собою, якщо аналіз супроводжує оперативно-розшукову та слідчу діяльність, то одночасно її підтримує і дає підстави для проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів» [361, с. 18-19]. При цьому, як слушно зазначає науковець, «...у ході аналітичного процесу оцінюється інформація щодо злочинця, ходу події, знярядь вчинення злочину, часу та місця його вчинення тощо. Обіг цієї інформації відбувається між оперативними співробітниками та слідчими і полягає не тільки в наданні або отриманні інформації, але й в активному її здобуванні. Джерелом інформації можуть бути бази даних, матеріали досудових розслідувань, у тому числі протоколи допитів свідків і підозрюваних, матеріали оперативно-розшукових справ, звіти інших органів, повідомлення ЗМІ тощо» [361, с. 19].

Із приводу стратегічного кримінального аналізу, то він «...спрямований на досягнення довгострокових цілей, визначення

пріоритетів і загальним контролем правоохоронної (контррозвідувальної) діяльності. Він заснований на розумінні загального характеру, масштабу і перспектив різних видів злочинної діяльності» [20]. Стратегічний аналіз дозволяє обґрунтовувати рішення на тривалий термін, для визначення пріоритетів в області інформаційних знань і компетенції, запобігання і боротьби зі злочинністю, розподіл ресурсів (людських, фінансових, матеріальних, соціальних і культурних) та інституційного розвитку [362, с. 182]. Значимість такого виду аналізу сьогодні не можна недооцінювати, адже часто «злочинність постає не як проста сукупність злочинних діянь, а як складне соціальне системно-структурне явище, найбільш суспільно небезпечне, масове, яке проявляє себе в злочинах, різних їх видах; злочинців – осіб, які вчиняють злочини; організованих злочинних формуваннях: організованих групах, бандах і т.д., в складних системах таких формувань і їх діяльності (організована злочинність» [363].

З урахуванням практики застосування такого аналізу в оперативно-розшуковій діяльності Державної прикордонної служби України, тобто захисту державного кордону, його прийнято розцінювати, як «...аналіз загроз безпеці державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні з метою підготовки пропозицій для прийняття управлінських рішень та опрацювання концепцій у сфері боротьби зі злочинністю» [364]. Безумовно, такий вид аналізу має суттєве значення у питанні виявлення економічних злочинів. Адже, як уже наголошувалося авторами (підрозділ 3.1), така злочинність носить високоінтелектуальний характер, що, вочевидь, часто передбачає тривалу якісну підготовку перед самим здійсненням протиправного діяння. Мова йде про обрання оптимальних шляхів для успішного вчинення злочинного діяння, підбір та координацію дій між його можливими учасниками, забезпечення необхідним устаткуванням та іншими діями, за результатами стратегічного аналізу яких стає можливим встановлення фактів чи передбачення подій, що вказують (вказуватимуть) на їх протиправність, зокрема й в економічній сфері.

Стратегічний аналіз є основою для стратегічного планування в певній сфері державної політики. Наявні дані та інформація аналізуються з точки зору кількості (статистика) і якості (кримінальні фактори, які залучають або підштовхують до скоєння злочинів, фактори, які знижують

злочинні явища, сильні і слабкі сторони, виявлені на інституціональному рівні) [362, с. 182].

Специфічною та цікавою частиною стратегічного аналізу є відображення аналітиком передбачень та оцінок деяких конкретних аспектів щодо майбутнього для правоохоронних органів, розвитку злочинності, базуючись на даних, які в значній мірі пов'язані з минулим. Тобто інтерпретуються дані з минулого з метою створення деяких рекомендацій, формулювання гіпотез та передбачення, чого очікувати завтра [360, с. 75]. Такий компонент стратегічного кримінального аналізу має вагоме значення й для дієвої протидії економічній злочинності, яка має складний і нерідко повторюваний характер.

Стратегічний аналіз передбачає спостереження і прогнозування на тривалі терміни еволюції кримінальної ситуації на державному рівні (географічні зони, види і типи дій) з метою виявлення ризиків на тривалій термін [362, с. 182]. Такий аналіз, на переконання О. Б. Фаріон, включає в себе наступні етапи: 1) Аналіз середовища (обстановки). 2) Аналіз ресурсів (можливостей) відомства. 3) Формування місії та варіантів стратегії. 4) Аналіз варіантів стратегії з урахуванням обраних критеріїв прийняття управлінського рішення. 5) Вибір (формування) загальної стратегії [365, с. 106].

Щодо останнього, названого авторами виду – тактичного аналізу, то «...це аналіз криміногенної ситуації на конкретній території за невеликий проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності певної групи» [337]. Його мета, на переконання О. Ю. Шостко «...визначення тенденцій злочинності та її моделей. Тактична інформація пов'язує конкретного правопорушника з основною інформацією про моделі дії тієї чи іншої злочинної групи (включаючи її «продукцію», маркетинг (торгівлю), фінансову логістику – стратегію зменшення затрат у діяльності) для вибору методик розслідування, розкриття злочинів, знаходження й затримання підозрюваного, його подальшого засудження» [366]. Такий аналіз має не меті з'ясувати ризики та тенденції злочинності, які в майбутньому можуть завдати суттєвої шкоди правам та свободам громадян, інтересам держави. Не викликає сумніву, що це стосується й економічної злочинності, оскільки кількість способів вчинення економічних злочинів постійно зростає, методи вчинення постійно вдосконалюються. Це, в свою чергу, слугує передумовою для появи

багатьох нових ризиків і виникнення та розвитку деструктивних для економіки країни злочинних тенденцій. З використанням цього методу також уповноважені особи можуть сформулювати уявлення про найбільш популярні об'єкти злочинного впливу, шаблони економічних злочинів, методику й специфіку злочинних діянь у економічній сфері тощо. Особливу вагу цей різновид матиме в боротьбі з діяннями, вчиненими за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зважаючи на їх стрімкий розвиток та природню «відсталість» законодавців, у частині вироблення та впровадження методів протидії, внаслідок чого різні сфери національної економіки зазнають відчутного деструктивного впливу.

Розглянемо основні техніки тактичного аналізу, запропоновані до уваги О. І. Зачеком та Ю. І. Дмитриком [360]. На переконання вчених у тактичному аналізі застосовуються наступні аналітичні техніки: 1) аналіз проблем; 2) геопросторовий аналіз; 3) часовий аналіз; 4) статистичний аналіз; 5) аналіз шаблонів злочинів; 6) порівняльний аналіз; 7) аналіз ризиків; 8) аналіз місць концентрації злочинів [360, с. 72-73]. Такі техніки застосовуються окремо, по кілька або в комплекс, в залежності від конкретної потреби.

Геопросторовий або географічний аналіз – це набір методів, прийомів та програм на основі географічного представництва з метою виявлення гарячих точок та географічних моделей. Географічний аналіз здійснює: 1) перетворення адрес в географічні координати та координат в адреси; 2) створення KML-файлів та завантаження в Google Earth; 3) створення шляхів, полігонів, редагування елементів; 4) створення графіків, карт гарячих точок та теплових карт; 5) географічне передбачення та створення шаблонів [360, с. 72-73].

Часовий аналіз обробляє наступні дані: 1) час повідомлення про злочин; 2) час вчинення злочину; 3) інтервали часу: години, дні, місяці, роки; 4) кримінальна тенденція – константа або стійке зростання чи спадання числа злочинів; 5) розгул злочинності: характеризується високою частотою кримінальної злочинності в рамках короткого часу [360, с. 72-73].

Види статистичного аналізу: 1) описовий – використовує збір даних і добування даних, що дозволяє заглянути в минуле і відповісти на питання: «Що сталося?»; 2) прогностичний – використовує статистичні моделі і техніки прогнозування для розуміння майбутнього і відповіді на

питання: «Що може статися?»; 3) перспективний – використовує алгоритми оптимізації та симуляції, щоб дати поради та відповіді на питання: «Що ми можемо зробити?» [360, с. 73].

Категорії аналізованих даних: 1. Тип події – злочин, правопорушення, незначне правопорушення, ДТП; у сфері державних інтересів чи у сфері приватних інтересів тощо. 2. Опис засобів вчинення: а) з використанням зброї (ножа); б) використовуючи фізичне насилля; в) використання транспортного засобу для вчинення злочину чи втечі тощо. 3. Спосіб вчинення злочину (підготовка, вчинення, втеча). 4. Просторові (географічні) фактори (геопросторові координати чи адреса, тип території тощо). 5. Тимчасові фактори (збільшення, зменшення, сезонність, тренди). 6. Опис підозрюваного (анатомія, одяг, шрами, тощо). 7. Інформація щодо відомих злочинців. 8. Опис жертви. 9. Профіль товарів чи предметів [360, с. 73-74]. Всі ці види аналізу є важливими для встановлення обставин конкретних фактів.

Безумовно, розглянуті техніки тактичного кримінального аналізу можуть застосовуватися й для виявлення, з метою протидії, економічної злочинності. Адже за їх допомогою виникає можливість хоча б приблизного визначення спектру ризиків, а також злочинних тенденцій для економіки країни, встановлення осіб правопорушників, з'ясування методик і специфіки злочинних діянь у економічній сфері тощо.

Говорячи про використання такої методики, варто звернути увагу на висловлювання А. В. Махнюка, який наголошує, що «...в країнах Європейського Союзу, США та інших країнах світу провадження кримінального аналізу є обов'язковим для всіх правоохоронних органів. Його зміст, правила та процедури чітко визначено та врегульовано у правовому відношенні. Це, зокрема, стосується ведення ОРД, слідства та розгляду кримінальних справ у суді. Кримінальним аналізом займаються і такі міжнародні структури, як Інтерпол та Європол. Є певні відмінності, але вони мають непринциповий характер» [364, с. 3]. Так, до прикладу, в структурі Інтерполу функціонує підрозділ аналізу злочинності («The Criminal Analysis Sub-directorate» – «CAS»), який є частиною спеціалізованого директорату аналізу злочинності цієї організації, що забезпечує аналітичну підтримку Генерального Секретаріату. У штаб-квартирі в Ліоні (Франція) працюють 11 аналітиків, а в регіональних бюро – ще три особи. CAS на сьогодні складається з трьох основних

аналітичних служб: відділу аналізу оперативної інформації, відділу стратегічного аналізу, відділу визначення і відвернення ризиків і консультацій з аналітичних справ. Структура, що працює в тісному зв'язку з іншими спеціалізованими підрозділами з боротьби із злочинністю, забезпечує аналітичну підтримку Інтерполу в усіх питаннях, які належать до компетенції цієї організації [367].

В Україні активно методику кримінального аналізу застосовує Державна прикордонна служба, на яку покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [368]. З метою ефективного виконання всіх цих завдань проводяться й заходи, спрямовані на виявлення тих чи інших ризиків у цих сферах правовідносин.

Сам аналіз ризиків проводиться структурними підрозділами Адміністрації Держприкордонслужби, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону, загонів морської охорони та посадовими особами підрозділів охорони державного кордону, до компетенції яких належать питання, що є предметом аналізу. У регіональних управліннях, органах охорони державного кордону, загонах морської охорони керівництво з проведення аналізу ризиків покладається відповідно на перших заступників начальників регіональних управлінь, органів охорони державного кордону, командирів загонів морської охорони – начальників штабів, у підрозділах охорони державного кордону – начальників цих підрозділів [352].

Також слід звернути увагу на органи Національної поліції України, в структурі яких відносно нещодавно було утворено Управління кримінального аналізу. Діяльність якого, зокрема, має на меті консолідувати інформацію в одній базі, що дасть змогу не лише ефективно працювати над розкриттям злочинів, а й посилити превентивну роботу [369]. Цей підрозділ орієнтований на здійснення вже загаданих оперативного, тактичного та стратегічного кримінального аналізу. Як зазначає В. В. Єрофєєв, «...оперативний аналіз необхідний для збирання та обробки даних по резонансних злочинах, аби скоординувати роботу слідчо-оперативної групи. Тактичний аналіз дає можливість оцінити обстановку через нанесення інформації на карти, визначаючи райони з підвищеним ризиком скоєння злочинів. Нарядам

патрульної поліції надаватимуться рекомендації для проведення цільових відпрацювань районів. Стратегічний аналіз спрямований на аналіз діяльності організованих злочинних груп, а відтак – і на перспективу в роботі по боротьбі з ними» [370]. У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація. Практичне застосування оперативно-розшуковими підрозділами органів Національної поліції України методу кримінального аналізу у протидії злочинності в цілому, і кіберзлочинності зокрема підтвердило його високу ефективність у багатоепізодних провадженнях, що охоплювали велику територію, включали значну кількість подій і суб'єктів злочинного угруповання зі складною структурною побудовою. Зауважимо, що традиційні методи відстеження та асоціювання фактів у цих випадках були недостатньо ефективними. [371 с. 175]. Безумовно, діяльність такого підрозділу в короткостроковій перспективі позитивно вплине на виявлення економічних злочинів, які є підслідними Національній поліції України.

Водночас переважна більшість вітчизняних правоохоронних структур (першочергово мова йде про фіскальні правоохоронні органи) не здійснюють кримінальний аналіз на професійній основі через відсутність відповідного матеріально-технічного устаткування. Тому очевидно, що таке становище негативно позначається на відчутній дієвій протидії різним проявам економічної злочинності.

Логічним вирішенням цієї проблеми вбачається розробка пропозицій з приводу змін до національного законодавства. Позитивним кроком у цьому напрямі стало подання проекту закону про Національне бюро фінансової безпеки України № 8157 [346], яким пропонується концептуальний підхід у питанні протидії окремим економічним злочинам. А саме мова йде про застосування методики кримінального аналізу з метою встановлення факту злочинного діяння. Це стане можливим у разі впровадження й подальшого використання моделі діяльності «ILP» («Intelligence Led Policing») [372]. Як зазначає І. Беззуб, «...застосування низкою країн ЄС ILP-моделі дозволило забезпечити більш ефективне й результативне управління національними правоохоронними органами цих країн. Модель ILP ставить кримінальний

аналіз у центр правоохоронної діяльності та прискорює прийняття рішень в більшій мірі, ніж інші сучасні моделі поліцейської діяльності. Головна мета ILP-моделі – надати державі інструменти для підвищення професіоналізму правоохоронних органів, якості та ефективності їх діяльності, оптимізації використання наявних ресурсів, що сприятиме суспільній довірі та ефективній протидії загрозам фінансовій безпеці держави» [373]. За допомогою такого аналізу забезпечуватиметься: 1) визначення учасників кримінальних схем, зв'язків, кількості та характеру контактів; 2) визначення джерел та напрямів фінансових потоків, інших матеріальних об'єктів; 3) визначення механізму організації злочинної діяльності, підґрунтя функціонування кримінального явища; 4) оцінка ризиків, загроз, можливих збитків, вразливостей для прийняття управлінських рішень [374]. Тому не викликає сумніву, що саме такий шлях є безальтернативним варіантом розвитку вітчизняної правоохоронної системи, коли мова йде про реальну ефективну протидію економічній злочинності.

Отже, на сучасному етапі діяльності держави виникала нагальна й об'єктивна потреба пошуку та впровадження нових ефективних методик для оперативної й систематичної дієвої протидії економічній злочинності. Однією з таких варто позиціонувати кримінальний аналіз, за допомогою якого шляхом впорядкування інформаційних даних і на підставі їх оцінки можливо одержати відомості, що потенційно можуть мати вагомим значення для встановлення злочинного діяння в економічній сфері.

Під таким аналізом варто розуміти дії, спрямовані на встановлення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, ймовірно з ними пов'язаними, їх оцінювання, інтерпретація та прогнозування розвитку досліджуваних подій із метою їх використання компетентними органами для успішного виконання покладених на нього завдань. Суть кримінального аналізу полягає у визначенні достовірності факту злочинного діяння з метою ефективної протидії останньому внаслідок відповідного реагування з боку відповідних державних інституцій. У контексті протидії економічній злочинності такий аналіз варто диференціювати на оперативний, стратегічний та тактичний. Кожен із цих видів має важливе значення для виявлення та прогнозування злочинних дій в економічній сфері.

Водночас актуальною залишається проблема відсутності

можливості у більшості вітчизняних правоохоронних структур здійснювати кримінальний аналіз та дефіцит відповідного матеріально-технічного устаткування для цієї процедури. Логічним вирішенням цієї проблеми вбачається розробка пропозицій із подальшим їх прийняттям з приводу змін до національного законодавства. Адже, як свідчить світова практика, використання цього виду аналізу сприяє ефективній протидії злочинності, в тому числі й більшості протиправним діям, здійснюваним у економічній сфері.

РОЗДІЛ 4

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

4.1. Зарубіжний досвід правоохоронної діяльності із забезпечення економічної безпеки держави

Безпека як система корінних, типових властивостей будь-якої країни втілює в собі усі сфери різних галузей життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави та природи. В цілому безпеку можна визначати як якісну характеристику об'єкта (системи), здатність об'єкта до існування й розвитку, його захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз. Місце, роль та пріоритет кожного з елементів безпеки визначаються обставинами, що реально складаються на певний період усередині й зовні об'єкта. Зі зміною ситуації життєво важливого значення об'єктивно можуть набувати різні її властивості [375, с. 374]. Світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою, не говорячи вже про ефективність забезпечення економічної безпеки країни. Немає жодної країни з високорозвиненою економікою, де б держава усунулася від регулювання ключових соціально-економічних процесів [376, с. 41]. Адже економічна безпека держави – це стан рівноваги та соціально орієнтованого розвитку національної економічної системи, що досягається реалізацією сукупності форм і методів економічної політики. Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам [377, с. 89]. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, стабілізувати економічну ситуацію в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення [375, с. 374]. Тому очевидно, що забезпечення економічної безпеки України є одним із важливих напрямів сучасної державної політики.

Попри очевидне існування різних моделей забезпечення економічної безпеки держави всім їм, на переконання З. В. Гбура [378], притаманні певні групи функцій. А саме мова йде про такі: захисна, регуляторна, попереджувальна, інноваційна та соціальна [378, с. 112].

Так, зокрема, він стверджує, що: 1) захисна функція виражається здатністю захищати державну економічну систему від внутрішніх та зовнішніх загроз. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з формуванням економічного ресурсного потенціалу та його ефективним використанням; 2) функція регулювання з'являється в різних економічних підсистемах шляхом забезпечення економічної безпеки держави та застосування функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків; 3) попереджувальна функція державної економічної безпеки зосереджена на передбаченні виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та підготовки економічної системи до їхнього протистояння. Це передбачає соціально-економічні та організаційно-технічні заходи, результатом яких є зміцнення оборонної функції системи; 4) інноваційна функція діє через нетрадиційні рішення держави щодо економічних процесів та інноваційних рішень, спрямованих на прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію можливих негативних наслідків останнього. Результати цієї функції виникають в економіці опосередковано і, як правило, виражаються у вигляді підвищення ефективності інших функцій безпеки; 5) соціальна функція системи державної економічної безпеки передбачає повне задоволення вимог усіх членів суспільства й повного узгодження інтересів. Реалізація цієї функції сприяє підвищенню рівня та якості життя, гарантує захист прав та свобод громадян [378, с. 112].

Варто зазначити, що найперші згадки про необхідність забезпечення економічної безпеки знаходимо ще в Платона в його «Державі», де вказується, що ідеальною є та держава, в якій панує достаток, а не надлишок. Саме поява надлишкових потреб призводить до воєн та перетворює «здорову державу» на «державу, яку лихоманить» [378, с. 372]. Бажання надмірного споживання та володіння предметами розкоші призводить до необхідності розширення держави шляхом завоювання нових територій та отримання нових ресурсів, які надають можливості для задоволення надмірних потреб. Таким чином, розробка Платоном ідеальної держави є механізмом забезпечення економічної безпеки та протидії деструктивним чинникам. Проте, виникнення проблеми забезпечення економічної безпеки у будь-якій країні пов'язане з формуванням її державності, досягненням та становленням національних

економічних інтересів, формуванням національної гідності та свідомості суспільства. Так, при становленні державотворення актуальним є врахування зарубіжного досвіду щодо розв'язання складних проблем забезпечення економічної безпеки, переймаючи з нього позитивні елементи та уникаючи негативних, адаптуючи міжнародний досвід до умов України [2, с. 151].

Відтак у світлі розгляду питань економічної безпеки на міжнародному рівні цікавою є методологія, запропонована Комісією ООН за програмами розвитку (UNDP) з аналізу економічної безпеки держави. Згідно з цією методикою, рівень національної безпеки визначається трьома факторами: рівнем економіки, рівнем освіти та правами людини [375, с. 374]. Рівень економіки вимірюється у ВВП на душу населення, рівень освіти – кількістю років, протягом яких навчається у цьому суспільстві середньостатистична людина, права людини характеризуються спеціальним індексом, який розраховується за спеціально затвердженою методикою. Рівень національної безпеки, визначений таким чином, є одним із індикаторів стану безпеки держави. Зниження цього рівня є сигналом для уряду щодо прийняття відповідних заходів [375, с. 375].

Цікавим також є Заключний акт Наради з безпеки і співпраці в Європі (Хельсінкі, 1 серпня 1975 року) [379], який не втратив чинності й дотепер. Так, у розділі «Економічна і комерційна інформація» держави-учасники вищезгаданого документа, вважаючи, що економічна інформація за своїм характером повинна була б забезпечувати відповідний аналіз ринків і розробку середньострокових і довгострокових прогнозів, сприяючи тим самим встановленню стійких торгових потоків і кращому використанню торгових можливостей, виражаючи готовність поліпшувати якість та розширювати обсяг і розповсюдження економічної та відповідної адміністративної інформації, сприятимуть регулярній і в можливо більш короткі терміни публікації й розповсюдженню економічної та комерційної інформації, зокрема: статистичних даних про виробництво, національний доход, бюджет, рівень споживання та продуктивності праці; статистичних даних про зовнішню торгівлю; законів і регламентів, що стосуються зовнішньої торгівлі; інформації, що використовується для економічного прогнозування з метою сприяння розвитку торгівлі; іншої інформації, корисної для ділових людей у

комерційних контактах, наприклад, періодично видаваних довідників, переліків і, коли це можливо, структурних схем фірм та організацій, що займаються зовнішньою торгівлею [2, с. 152].

Сучасні підходи до розуміння сутності економічної безпеки та формування відповідних управлінських стратегій стосовно неї не вичерпують усієї складності такого системного явища, котрим вона є, оскільки вони, швидше за все, відображають окремі сторони безпеки як комплексного явища й тому можуть розглядатися як різні види економічної безпеки. Це означає, що при акцентуванні на тих чи інших сторонах економічних процесів у країні можна виділити цілу низку різновидів економічної безпеки: 1) антикризову; 2) в умовах мирного часу; 3) в умовах військових конфліктів (різного масштабу) з використанням Збройних сил; 4) в умовах жорсткого економічного протистояння з певною державою; 5) в умовах ізоляції або, навпаки, в умовах високого ступеня інтегрування у світову економіку, котра, очевидно, з певними масштабними та сутнісними відмінностями має діяти і на регіональному рівні [380]. Кожна з яких може проявлятися у певні моменти, внаслідок дії певних факторів.

Так, взагалі у світі існують дуже різні системи й моделі національної безпеки, зокрема: 1) американська – орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують за взірцем більшість держав; 2) японська – з акцентом на внутрішню соціальну безпеку; 3) китайська, яка є найконцентрованішим вираженням систем безпеки держав, що здійснюють будівництво соціалістичного суспільства; 4) системи, властиві державам, які нещодавно здобули незалежність, а також здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку [375, с. 376]. При цьому в рамках кожної з таких моделей існують власні системи національної безпеки, притаманні для тієї чи іншої держави. Кожна з таких систем орієнтована на виконання спектру власних завдань та реалізації всіх функцій.

Варто відзначити, що існування різних підходів логічно обумовлює наявність певних особливостей у країнах – їх представниках. Ознайомимось з деякими з них на основі аналізу дослідження З.В. Гбур [378], який в одному з власних досліджень аналізував питання зарубіжного досвіду правового забезпечення економічної безпеки держави.

Країна	Характеристика
I. Країни Західної Європи:	
ФРН	<p>Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Основні питання з цієї проблеми відображаються в директивах Міністерства оборони, які регламентують найважливіші сфери ринкової діяльності та визначають контрольні функції держави. Використовуються методи щодо забезпечення економічної безпеки, спрямовані на підтримку цивілізованих ринкових відносин, забезпечення економічного і соціального прогресу, недопущення монополізму в окремих галузях, створення умов для справедливої конкуренції та стабільності національної валюти, захист від економічного шантажу.</p>
Франція	<p>Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Окремі положення щодо економічної безпеки (створення умов для підвищення національного добробуту і зміцнення економічного потенціалу країни) відображені в Законі «Про національну безпеку». Методи щодо забезпечення економічної безпеки спрямовані на зниження вразливості господарської системи країни, збереження самостійності зовнішньої політики, усунення диспропорцій у рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки, мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу.</p>
Велика Британія	<p>Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Окремі норми, які регламентують економічну безпеку, містяться у нормативно-правових актах у сфері оборонної політики. Вони ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Методи щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з прогнозуванням і запобіганням найбільш небезпечних зовнішніх і внутрішніх ризиків. При виробленні та реалізації рішень, що відносяться до забезпечення економічної безпеки, акцент робиться на спеціалізовані організації, що представляють інтереси промисловців і підприємців.</p>
Іспанія	<p>Законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відрізняється гнучкістю, в ній чітко визначено функції органів управління та організацій у цій сфері, якими розробляються спеціальні програми економічного розвитку. Нормативно-правові акти щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з відповідним законодавством ЄС. Методи щодо забезпечення економічної безпеки захищають інтереси пріоритетних галузей промисловості, а також спрямовані на стимулювання інвестицій, забезпечення валютного контролю, на розробку законодавства про акціонерні товариства.</p>
Італія	<p>Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. У діяльності по забезпеченню економічної</p>

	безпеки Італія керується укладеними нею міжнародними угодами. Методи щодо забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на захист інтересів національних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.
II. Країни Центральної Європи:	
Чехія, Угорщина, Польща, Словачія, Болгарія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. При виборі методів забезпечення економічної безпеки країни враховують геополітичну ситуацію, вектор і стратегію розвитку економіки відповідно до тенденцій регіонального та світового еволюційного процесу, напрям економічних реформ.
Румунія	Питання забезпечення економічної безпеки містяться в Стратегії національної безпеки. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики із законодавством ЄС тощо.
III. Країни Східної Європи:	
Російська Федерація	Забезпечення економічної безпеки регулюють Концепція національної безпеки РФ; Державна стратегія економічної безпеки РФ; Закон РФ «Про безпеку». Відмінною рисою законодавства є наявність у ньому регіонального аспекту та положень про формування критеріїв і показників оцінки стану економічної безпеки. Методи забезпечення економічної безпеки зорієнтовані на реалізацію економічних реформ на найближчу перспективу, зменшення небезпеки зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів.
Республіка Білорусь	Законодавчо економічна безпека відображається у Концепції національної безпеки Білорусі. До пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки відносяться: розвиток системи економічних відносин, створення механізмів розв'язання виникаючих у суспільстві протиріч та скасування передумов їх виникнення; розробка стратегії забезпечення реалізації життєво важливих економічних інтересів у країні; формування довгострокової програми економічних перетворень; забезпечення сталого соціально-економічного розвитку; використання неінфляційних методів фінансування дефіциту бюджету та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів; удосконалення зовнішньоекономічної політики; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності та ін.

Литва, Латвія, Естонія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Методи забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на реалізацію фінансово-економічної безпеки.
------------------------------	--

Детально аналізуючи зарубіжний досвід, у першу чергу ознайомимося з теоретико-методологічними і правовими аспектами цього явища у Сполучених Штатах Америки, оскільки навіть поява самого терміну «економічна безпека» належить 26-му президенту Сполучених Штатів Америки – Теодору Рузвельту та визначається як сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян [375, с. 376]. За перші 100 днів президентства Т. Рузвельта було прийнято 15 законів, які стали базою для подальшого розвитку заходів. Вони мали на меті подолання кризи та відновлення економічної потужності держави. Т. Рузвельт відрікся від класичної практики невтручання держави в економічне життя й виступив за оптимальне поєднання ринкових мотивів та державної участі в господарських процесах. Однією з причин такого поєднання стала необхідність впливу на соціальний клімат у суспільстві, тому що економічні інтереси особистості реалізуються через соціальну політику держави [375, с. 376].

Багаторічний процес пошуку ефективних шляхів надійного захисту національних економічних інтересів у США дозволив створити ефективне та дієве нормативно-правове забезпечення економічної безпеки. Економічна безпека США, як окрема та цілісна проблематика, не формулюється як у концептуальних і стратегічних документах, так і в законодавчих та нормативно-правових актах. Вона розглядається лише як невід'ємна й найважливіша зі структурних складових національної безпеки Сполучених Штатів у Стратегії національної безпеки та подається як окремі аспекти щодо її забезпечення у законах [375, с. 376].

Національна стратегія безпеки – документ, в якому адміністрація президента США формулює основні принципи забезпечення безпеки країни [375, с. 376-377]. Відповідно до цього документа, національні інтереси США класифікуються за рівнем важливості для країни на три категорії: перша група – це життєво важливі інтереси; друга – важливі

інтереси; третя – гуманітарні та інші інтереси. Економічні інтереси містяться у складі першої категорії важливості національних інтересів США, забезпечення яких є безумовним пріоритетом політики національної безпеки Сполучених Штатів, для захисту яких американський уряд повинен робити все можливе навіть за рахунок однобічного використання сили. До них відносяться: економічний добробут суспільства й захист життєво важливих державних інфраструктур, зокрема енергетики, банків, фінансів, державних комунікацій та ін. Основні напрями державної політики національної безпеки США подаються у Стратегії національної безпеки за трьома основними напрямками: формування безпечного міжнародного оточення Америки, забезпечення адекватного реагування на загрози та кризи, належна підготовленість американського суспільства до непередбачуваних тенденцій і явищ у майбутньому. Практично кожний напрям передбачає заходи розв'язання проблем економічної безпеки [2, с. 154].

Законодавче забезпечення економічної безпеки США має високий рівень. Проблеми протидії економічному шпіонажу розглядаються у Законі «Про економічну безпеку 1996 р.» (The Economic Security Act of 1996) [381]; підвищення ефективності національної освіти і науки – у Законі «Про освіту для економічної безпеки» (The Education for Economic Security Act) [382]; питання податкового регулювання, пріоритетів економічного розвитку, митного протекціонізму – у Законі «Про економічну безпеку та відтворення 2001 р.» (The Economic Security & Recovery Act of 2001) [383]; питання ринку праці, боротьби з безробіттям, економічного захисту населення – у Законі «Про створення робочих місць і економічну безпеку 2002 р.» (Job Creation and Economic Security Act of 2002) [384] та ін.

Аналізуючи ж наявний іноземний досвід із питань забезпечення економічної безпеки держави, доцільно відзначити, що в більшості країн встановлення сутності поняття «економічної безпеки» суттєво ускладнено низкою протиріч, що історично існують у капіталістичній системі. Це насамперед обумовлено особливостями саме такої системи, що проявляється в специфіці управління фінансами та економікою тощо.

Науковці в зв'язку з цим виділяють наступні чинники, що перешкоджають такому визначенню: 1) циклічність (чергування

економічного зростання й ослаблення кон'юнктури) ринкової економіки, яка вже сама по собі має на увазі нестабільність економічної системи; 2) спроби запровадити те, що може відповідати економічній безпеці в короткостроковій перспективі (наприклад, політика протекціонізму), можуть призвести до негативного впливу в довгостроковій перспективі (зниження якості товарів і послуг через послаблення конкуренції); 3) вимушене обмеження вжитку для економії ресурсів може призвести до посилення застою в економіці, тим самим підриваючи відповідну безпеку країни; 4) спроби підвищення рівня самозабезпечення будь-яким із видів сировини, товарів і послуг можуть закінчитися невдачею через вже існуючі глибоко інтегровані зовнішньоторговельні зв'язки з економіками своїх сусідів по регіону [375, с. 379-380; 385, с. 32].

Безперечно, найважливішою з «нових азійських держав» сучасного світу є Китай. Останніми роками цій країні належить вагоме місце не лише в регіональному, але й у світовому масштабі. Проте, на міжнародній арені КНР позиціонує себе як країна, що «розвивається». Специфіка китайської економіки (ринок в соціалістичному вигляді), унікальне місце країни, яке належить їй у загальносвітових господарських зв'язках, додають особливий «колерит» загальним для всього світу економічним питанням у китайському сприйнятті. Це відноситься, зокрема, і до проблеми економічної безпеки, яка для КНР є вельми актуальною [375, с. 380].

В основі китайського трактування економічної безпеки лежить «економічний суверенітет», особливо незалежність в ухваленні рішень. Проте, в сучасній КНР, на думку китайських авторів, «немає приводів для оптимізму». Економічний суверенітет знаходиться під тиском «потужних груп інтересів, особливо зарубіжних». Забезпеченість Китаю ресурсами «на душу населення» також є значно нижчою від світових показників. Промисловість знаходиться у залежності від іноземного фінансового капіталу, який «вичавлює її прибутки». Багато китайських підприємств повинні «підкорятися» транснаціональним корпораціям і ставати лише «елементом в їх виробничому ланцюгу» [375, с. 380; 386]. Таким чином, найбільш важливі загрози є саме в сфері економічного суверенітету і, відповідно, уряд та інші компетентні суб'єкти вживають заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків із появи різних деструктивних чинників.

Китайський учений Джанг Енг дав коротке визначення «економічної безпеки». Для країн, що розвиваються, таких як Китай, економічна безпека краще всього визначається як здатність забезпечувати поступове зростання життєвих стандартів усього населення через національний економічний розвиток при збереженні економічної незалежності. Іншими словами, в економічній безпеці є дві сторони «медалі»: конкурентоспроможність і незалежний економічний суверенітет. Із цих двох «сторін» автора більше хвилює друга. Майже все своє дослідження він присвятив негативним наслідкам засилля іноземного капіталу в китайській економіці [375, с. 381].

Отже, як бачимо, в зарубіжній науці відсутнє єдине розуміння економічної безпеки або економічних аспектів національної безпеки. Основною метою держави в цій області зазвичай виступає стабільне економічне зростання. Найчастіше з найбільш важливих елементів фігурують такі поняття, як безпека постачань найбільш важливих ресурсів, відкритість зовнішніх ринків, національний контроль над «стратегічними галузями», захищеність комерційної та технічної інформації, конкурентоспроможність на світовому ринку й «економічний суверенітет», що розуміється як незалежність при ухваленні рішень. Всі ці елементи націлені на захист економіки від зовнішніх загроз. Внутрішні проблеми як чинники безпеки, як правило, не розглядалися до недавнього часу – глобальна криза внесла свої корективи [2, с. 156]. Наслідки цієї кризи, природно, змусили ще раз переосмислити ефективність існуючих підходів до питання забезпечення економічної безпеки країни.

Насамкінець розгляду проблем економічної безпеки в КНР маємо зазначити, що між «відкритістю ринків» і «економічним суверенітетом» існує певне протиріччя. Не дивно, що перша концепція найбільш популярна в найрозвиненішій країні світу – США, а друга – в КНР [375, с. 381, с. 19].

Відтак більшість стратегій національної безпеки держав орієнтована на забезпечення національної та економічної безпеки через проведення радикальних економічних реформ, тісну інтеграцію до світових та європейських систем безпеки, приєднання до економічних і політичних союзів та організацій. У цьому контексті показовим є досвід формування стратегій національної безпеки, накопичений країнами

Східної та Центральної Європи, зокрема держав – колишніх членів Варшавського договору [2, с. 156].

Так, у Румунії Стратегія національної безпеки [389] була затверджена 18 червня 1999 р. на засіданні Верховної ради державної безпеки Румунії. Цей найважливіший для країни документ спрямований на забезпечення демократії та стабільності в державі, сталого економічного розвитку, Євроатлантичну інтеграцію. Питання розв'язання проблем економічної безпеки стратегією визначені досить обмежено, але витікають з основних положень, національних інтересів і головним чином сконцентровані в основних напрямках забезпечення національної безпеки у фінансово-економічній сфері. Національні інтереси Румунії дуже тісно пов'язані з основними цілями державної політики національної безпеки та полягають також у суспільній єдності держави, яка повинна досягатися демократичним шляхом, на основі чинного законодавства; у підтримці мовної, релігійної й культурної самобутності румунів, які проживають поза межами Румунії, тощо. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки румунської держави є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики з європейським законодавством, вимогами та директивами Європейського Союзу; приєднання Румунії до континентальних та трансконтинентальних транспортних комунікацій, створення інформаційної інфраструктури; ефективне управління трудовим потенціалом, необхідним для розвитку високотехнологічних галузей промисловості, особливо виробництва програмного забезпечення; підтримка належного рівня освіти та науки [2, с. 157]. Вказаний документ мав важливе значення у питанні побудови й подальшого, як показала практика, динамічного розвитку системи забезпечення економічної безпеки держави, що неодноразово наочно демонструвала власну ефективність.

Загалом, як зазначає В. А. Колупаєв, «...в цілому політика забезпечення економічної безпеки Румунії базується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, а також політичної, економічної та інституційної трансформації згідно з

західноєвропейськими стандартами. На початку 90-х років ряд країн нинішнього ЄС обрали схожу модель забезпечення економічної безпеки, яка включала: оцінку геополітичної ситуації в регіоні; визначення вектора та стратегії розвитку; побудову і реалізацію моделі поведінки, у тому числі у сфері економіки, згідно з домінуючими тенденціями регіонального та світового еволюційного процесу; співвідношення базових кількісних показників розвитку зі світовими та регіональними стандартами; корекцію курсу економічних реформ» [390, с. 3]. Зважаючи на активну та успішну діяльність цієї держави у аналізованій сфері, такий досвід варто проаналізувати з точки можливості його адаптації, за відповідними напрямками роботи в Україні.

У Чеській Республіці головним офіційно визнаним концептуальним документом із державної політики національної безпеки є Стратегія безпеки Чеської Республіки [391]. Вона визначає національні інтереси, загрози та небезпеки національній безпеці й формулює довготривалі наміри держави і заходи уряду щодо забезпечення умов мирного розвитку та економічного розквіту в країні. Стратегія безпеки виділяє шість основних сфер національної безпеки. Ними є: цивільна, громадська, політико-військова, економічна, екологічна, а також сфера криміналітету та організованої злочинності. Питанням із розв'язання проблем економічної безпеки приділяється велика увага. Економічна сфера національної безпеки визначається Стратегією Чеської Республіки серед національних інтересів, загроз національній безпеці та заходів забезпечення безпеки країни [2, с. 157]. Як бачимо, важливе значення серед всіх наявних складових національної безпеки відводиться економічній, що вкотре підкреслює її значимість для сприяння нормальному функціонуванню та сталому розвитку будь-якої держави в світі, забезпечуючи достатній рівень для життєдіяльності населення.

Особливий акцент зроблений на захисті національних інтересів. Зокрема, Стратегія безпеки Чеської Республіки класифікує національні інтереси за двома основними групами інтересів – це життєві й стратегічні інтереси. Визнано, що взаємна межа між цими групами інтересів змінюється у часі й просторі, залежно від конкретних обставин і ситуацій. При цьому життєві інтереси – це інтереси, що мають довгостроковий характер та зумовлені збереженням конституційного порядку, демократії й економічного розвитку. Стратегічні інтереси – це довготривалі чи

тимчасові, загальні чи специфічні інтереси, що виходять з амбіцій, можливостей та реального становища, яке держава займає у світі. Напрямами економічної політики національної безпеки є: забезпечення економічного зростання, постійного динамічного розвитку економіки та міжнародного співробітництва; підтримка внутрішньої та зовнішньої стабільності; зниження інфляційного тиску; підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі; ефективне ринкове регулювання в економічній та фінансовій сферах; боротьба з організованою фінансово-економічною злочинністю [2, с. 158]. Тобто вказана Стратегія визначає основні напрями діяльності компетентних інституцій у питанні протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам економічній безпеці.

Слід також звернути увагу на досвід Італійської Республіки в цьому питанні. Так, в Італії держава приділяє велику увагу зовнішньоекономічній експансії, яка здійснюється через економічну та технологічну прив'язку Італії до її зарубіжних партнерів. При цьому найбільш перспективними серед них можна назвати країни ОЕСР, а також країни, що розвиваються, у Африці, Азії та Латинській Америці. Акцент робиться також на італійську присутність за кордоном через розвиток міжнародної промислової кооперації і, як і в Німеччині, диверсифікацію постачальників енергоносіїв [392]. Це також обумовлюється «вигідним» територіальним розташуванням цієї держави. Водночас, як наголошує А.О. Бондар, «...при відсутності офіційно сформульованої доктрини економічної безпеки виконання міжнародних зобов'язань Італії, пов'язаних з участю в політичних або економічних угрупованнях, є об'єктивним орієнтиром італійського уряду. Разом з тим держава в правових рамках використовує всі доступні механізми захисту інтересів власних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках» [393].

Насамперед мова йде про реалізацію різних антикризових програм. У науковій літературі наголошується, що програма комплексу антикризових заходів повинна забезпечувати: підтримку банківського сектора та гарантування банківських вкладів населення; стимулювання основних галузей промисловості (машинобудування й автомобілебудування, металургію і енергетику, авіакосмічну промисловість, виробництво електротехніки, а також текстильну, фармацевтичну, харчову промисловість, деревообробку і виробництво меблів, туризм); систему соціального захисту різних верств населення;

підтримку малого та середнього бізнесу, стимулюючи його розвиток й розширення; створення сприятливого інвестиційного клімату для притоку іноземних інвестицій, а також сприяти подальшій інтернаціоналізації діяльності італійських підприємств [394, с. 20].

Говорячи про саму роботу органів, уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави, то вона, слід підкреслити, має певну специфіку. Так, діяльність таких суб'єктів диференціюється на адміністративну та судову, у рамках кожної з яких реалізуються конкретні цілі по забезпеченню економічної безпеки держави.

Особлива роль у забезпеченні практичної реалізації вказаного напрямку державної політики відводиться Фінансовій гвардії – суб'єкту, що протидіє правопорушенням у цій сфері. Зважаючи на провідну роль вказаного органу у такому процесі, сфокусуємо увагу саме на питанні його організаційних аспектів роботи в тамтешній системі уповноважених структур.

Зокрема, адміністративна діяльність цього органу має на увазі застосування низки відповідних превентивних заходів з метою недопущення нанесення шкоди суспільству з боку інших осіб. Тобто мова йде про профілактичну роботу, яка відіграє значну роль у питанні забезпечення економічної безпеки. Безумовно, в першу чергу мова йде про протидію так званій «економічній злочинності». З приводу судової діяльності, то вона полягає у здійсненні конкретних, законодавчо допустимих заходів, щодо надання різного сприяння судовим установам встановлювати факти порушення норм відповідного законодавства із метою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Так, посадові особи аналізованого суб'єкта уповноважені, за відповідних підстав, проводити слідчі дії, збирати необхідні інформаційні відомості та вживати інші легальні заходи для успішного й ефективного вирішення поставленого завдання. Окрім розглянутих і охарактеризованих напрямів роботи, вказаний суб'єкт наділений спеціальними повноваженнями, притаманними податковим структурам, із метою ефективно протидії злочинним діянням у цій сфері. Виділяють також такий напрям роботи органу, як боротьба з контрабандою [170, с. 287; 395, с. 53-57].

Тобто доцільно погодитися з позицією І. Беззуб, який наголошує, що «...область дії фінансової гвардії досить широка – це захист національних і європейських фінансових інтересів, припинення

податкових злочинів, боротьба з організованою злочинністю, контрабандою, фальсифікацією товарів і грошових знаків, незаконним будівництвом, наркотрафіком і відмиванням злочинних капіталів, протистояння нелегальній імміграції, припинення інтернет-шахрайств, контроль за азартними іграми, оподаткуванням фізичних і юридичних осіб» [396]. Цей суб'єкт, на його думку, «...виконує одночасно функції податкової поліції, податкової інспекції, митних та прикордонних органів. Італійська фінансова гвардія не уповноважена самостійно застосовувати карні заходи. У разі виявлення злочину проводиться розслідування і його матеріали передаються до прокуратури. Податкові порушення, які не потрапляють під розряд злочинів, передаються в податкову службу, а вона, відповідно, застосовує адміністративні стягнення, наприклад, штрафи» [396].

У оперативно-розшуковій діяльності офіцери та персонал Фінансової гвардії Італії керуються тими ж законодавчими актами, що і Державна поліція. І це зрозуміло, оскільки оперативно-розшукова діяльність як система гласних та негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів передбачає втручання у приватне спілкування, тому у більшості країн, зокрема й в Україні, питання оперативно-розшукової діяльності регулюються окремими законами [397, с. 144].

Зважаючи на те, що цей орган має широку сферу впливу, слід розглянути його організаційну структуру. Як зазначає І. П. Лежненко, «...до складу Фінансової гвардії Італії структурно входять кілька спеціалізованих управлінь (спеціальних департаментів): Центральна служба кримінальних розслідувань (Il Servizio centrale di investigazione sulla criminalita organizzata – SCICO); підрозділ по боротьбі з організованою злочинністю (Gruppo d'investigazione sulla criminalita organizzata – GICO), у який структурно входить підрозділ по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів (Il Gruppo Operativo Antidroga – GOA); Антитерористичне відомство (Anti Terrorismo Pronto Impiego – АТPI); інші відділення [397, с. 144].

Центральна служба кримінальних розслідувань (SCICO) була створена згідно з циркуляром № 216093/310 від 10 липня 1993 року, а діє відповідно до Закону від 12 липня 1991 року. Спочатку цей відділ функціонував спільно з підрозділом по боротьбі з організованою

злочинністю, мав компетенцію діяти на всій території Італії, проте пізніше був розділений на регіональні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю (GICO), де було управління округу по боротьбі з мафією, та орган координації та аналізу [397, с. 144-145]. Безумовно, з розвитком діяльності цієї структури змінювались, розширювались її завдання, видозмінювалась компетенція, склад повноважень тощо.

Наразі SCICO виконує ряд завдань, зокрема: збір даних та інформації про слідчу діяльність, яка здійснюється підрозділами Фінансової гвардії Італії, за винятком діяльності по боротьбі з організованою злочинністю; аналіз зібраних даних, визначення та розробка методології досліджень для керівництва технічною та операційною діяльністю GICO; координація діяльності на центральному рівні з національним прокурором з питань боротьби з мафією; обмін інформацією з об'єднаними центральними службами поліції; інформаційна взаємодія між відділами Фінансової гвардії Італії для виконання заходів, спрямованих на запобігання та припинення викрадення з метою вимагання; надання матеріально-технічної підтримки GICO; оперативна підтримка GICO шляхом найму персоналу з особливими професійними навичками для здійснення діяльності по боротьбі з організованою злочинністю. GICO – це спеціальний департамент Фінансової гвардії Італії, який займається розслідуванням діяльності організованої злочинності. Підрозділ GICO структурно розділений на 26 спеціальних відділень. Департамент GICO є підрозділом з високою спеціалізацією щодо розслідування організованих злочинів, терористичних злочинів, викрадення людей, контрабанди наркотиків, а також подібної діяльності у великих масштабах. Персонал GICO має такі особливі юридичні повноваження, як втручання у таємницю спілкування, агентурна розвідка. У GICO структурно та логістично включено підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів (GOA). Сфера діяльності GOA – боротьба з великомасштабним незаконним обігом наркотичних засобів, тобто великою національною та міжнародною торгівлею наркотиками [397, с. 145]. Саме цей підрозділ відіграє одну з провідних ролей у питанні протидії економічній злочинності.

Антитерористичне відомство (АТРІ) як спеціальний департамент

Фінансової гвардії Італії виступає не як безпосередньо антитерористичний підрозділ – для цього в Італії існують спеціальний поліцейський спецпідрозділ NOCS (Nucleo Operative Centrale di Sicurezza – Центральна оперативна група сил безпеки) та спецпідрозділ карабінерів – GIS (Gruppo d’Intervento Sprziale – Спеціальна група втручання). АТРІ діє як спеціальний компонент для освіти і професійної підготовки з антитерористичної діяльності. Антитерористичне відомство засноване у 1982 році і є вузькоспеціалізованим підрозділом Фінансової гвардії Італії. АТРІ в основному діє з метою підтримки територіальних управлінь під час проведення операцій з високим ризиком. Відділи, що входять до складу департаменту, також можуть бути використані та розгорнуті як підрозділи з запобігання та ліквідації масових заворушень, що загрожують громадському порядку. Серед інших підрозділів та відділень Фінансової гвардії Італії можна відзначити такі, як GRF (Gruppi Repressioni Frodi) – Групи по боротьбі з шахрайством; підрозділ по боротьбі з кіберзлочинами (GAT), служби охорони здоров’я та інші [397, с. 146].

Отже, можна стверджувати, що в Італії питання забезпечення економічної безпеки відіграє особливу роль і давно вже є одним із пріоритетних. Зважаючи на помітні успіхи в питанні реального забезпечення економічної безпеки Італії, вивчення її досвіду буде корисним для України з метою можливого запровадження окремих суттєвих аспектів до національної правової площини.

У Республіці Польща в свій час її урядом був прийнятий концептуальний документ з національної безпеки «Стратегія безпеки Республіки Польща» [398, с. 154]. Стратегічною метою державної політики національної безпеки у Польщі згідно із Стратегією безпеки визначено гарантування незалежності й суверенітету, територіальної цілісності держави; створення умов для стабільного суспільного та економічного розвитку; збереження національних надбань і розвиток національної гідності поляків. Питання економічної безпеки в цьому документі подані досить стисло. Але вони зазначені серед загроз польській безпеці та серед переліку інструментів реалізації польської політики безпеки. До визначальних загроз економічній безпеці Республіки Польща документом віднесені загрозлива економічна нестабільність у країн-сусідів, її негативний вплив на польську економіку

та значна зовнішня залежність держави від постачання енергоносіїв з-за кордону, недиверсифікованість цих джерел; неконтрольовані міграційні процеси, що здатні завдати шкоди соціально-економічній стабільності та фінансово-економічним можливостям країни [2, с. 158].

Офіційно визнані політичні погляди щодо захисту громадян, суспільства та держави від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці у Республіці Болгарія представлені Концепцією національної безпеки [399], прийнята Народними Зборами держави 16 квітня 1998 р. Вона визначає цілі, завдання, принципи, національні інтереси, загрози національній безпеці та умови й фактори, які зумовлюють стан забезпечення національної безпеки. Для Концепції національної безпеки Болгарії, як і для інших держав Центральної та Східної Європи, характерна спрямованість на забезпечення захисту національних інтересів за рахунок ефективної співпраці зі світовими та європейськими системами безпеки, інтеграції до Північноатлантичного альянсу та вступу до Європейського Союзу. Економічна сфера подається у невід'ємному поєднанні з основними питаннями безпеки країни, регіону та не виділяється окремими структурними підрозділами в документі. Національними економічними інтересами Республіки Болгарії визнані: підвищення якості та рівня життя населення, ефективності соціального і медичного обслуговування в країні; забезпечення державного суверенітету, економічної незалежності; досягнення фінансової стабільності, високого рівня економічного і соціального розвитку; підвищення ефективності внутрішньої і зовнішньої економічної політики [2, с. 159].

Загрозами економічній безпеці Республіки Болгарії визнані: значна економічна і соціальна диференціація країн на континенті, що загрожує регіональній суспільно-політичній та соціально-економічній стабільності й має непередбачувані наслідки для країни; незакінченість організаційного процесу побудови вискооефективної архітектури колективної безпеки в Європі; велика диференціація країн-сусідів за ступенем інтегрованості до світових, континентальних, військово-політичних і торгово-економічних союзів; поширення міжнародної фінансово-економічної злочинності, контрабанда товарів; застосування торгово-економічних і фінансових санкцій проти суміжних держав; занепад болгарських державних інституцій, їх протистояння між собою,

поширення корупції; суспільна нестабільність у державі, важкий кризовий стан національної економіки; зниження життєвого рівня болгарських громадян; демографічна криза, неконтрольований вплив людських ресурсів за кордон [2, с. 159-160]. Очевидно, що в таких складних умовах забезпечення економічної безпеки є надзвичайно важливим напрямом роботи держави.

Після розпаду СРСР більшість країн – колишніх республік Радянського Союзу виявились вельми незахищеними перед викликами соціально-економічних загроз національній безпеці. Процес набуття державної незалежності цих країн супроводжується суспільно-політичною нестабільністю, занепадом національних економік, значними соціальними втратами та відсутністю розвиненої державної інфраструктури [400, с. 58].

Так, у Білорусі система поглядів на напрями, засоби і способи захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави знайшла офіційне визнання у затвердженій 17 липня 2001 р. Концепції національної безпеки Республіки Білорусь [401]. Концепція містить методологічну основу побудови системи забезпечення національної безпеки за основними її складовими сферами. Ними визнані: політична, економічна, військова, екологічна, інформаційна та гуманітарна. Питання розв'язання проблем економічної безпеки Білорусі має комплексне й змістовно повне відображення в рамках цього документа. Зокрема, визначені найважливіші національні економічні інтереси, загрози економічній безпеці держави та пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки в країні [2, с. 160]. У відповідності до таких інтересів визначаються й певні напрями діяльності компетентних суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Пріоритетними напрямами забезпечення економічної безпеки держави в Концепції національної безпеки Білорусі слід вважати: розвиток системи економічних відносин, що забезпечує реалізацію життєво важливих економічних інтересів особи, суспільства і держави; створення механізмів розв'язання виникаючих між ними протиріч та скасування передумов їх виникнення; розробка стратегії забезпечення реалізації життєво важливих економічних інтересів у республіці; формування довгострокової програми економічних перетворень; забезпечення сталого соціально-економічного розвитку шляхом

вирівнювання економічної активності у різних сферах; підвищення ефективності макроекономічного регулювання через постійне вдосконалення законодавства і механізмів прямого і непрямого управління економічними процесами; використання неінфляційних методів фінансування дефіциту бюджету та ефективного перерозподілу фінансових ресурсів, виходячи із загальнонаціональних пріоритетів; удосконалення державної зовнішньоекономічної політики на основі багатовекторності й практики, що склалася у міжнародному поділі праці й ринків товарів та послуг; використання переваг внутрішньореспубліканського поділу праці, спеціалізації та кооперації за рахунок економічних і природних можливостей; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності і зайнятості населення та ін. [2, с. 160-161]. Успішна робота держави по кожному з цих напрямів має сприяти послабленню тиску на національну економіку, сприяючи її зростанню.

Новими, у порівнянні з багатьма концепціями національної безпеки, є вимоги, які висуваються до системи забезпечення національної безпеки. До них належать: 1) здатність системи до своєчасного реагування на зміни зовнішньої й внутрішньої обстановки і самовдосконалення по мірі накопичення інформації про загрози і досвід їх попередження та нейтралізації. 2) повнота і достовірність інформації про реальні і потенційні загрози, здатність створення організаційних механізмів забезпечення національної безпеки, наявність сил і засобів; 3) здатність виконання системою заданих функцій в умовах неповної, суперечливої і такої, що нерегулярно надходить, інформації про загрози; 4) поєднання централізації управління системою забезпечення національної безпеки із самостійністю її окремих елементів; 5) оперативність прийняття й ухвалення рішень, їх адекватність загрозам національної безпеки; 6). здатність ефективного використання сил і засобів системи забезпечення національної безпеки і координації зусиль всіх її елементів [2, с. 161].

Як резюме, можна зазначити, що характерною ознакою цієї Концепції є те, що фактично вона являє собою не стільки концепцію національної безпеки, скільки концепцію державної безпеки, тобто концепцію безпеки держави Білорусь. Це потрібно для розуміння джерел формування як загроз безпеці, так і пріоритетних напрямів забезпечення

безпеки держави, а також органів, що беруть у ній участь [401].

У Російській Федерації до правових документів, які містять положення з економічної безпеки, відносяться: Концепція національної безпеки Російської Федерації [402]; Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації [403]; Закон Російської Федерації «Про безпеку» [404]. Важливою відмінною рисою російського законодавства з економічної безпеки, поряд із законодавством інших держав, є наявність у ньому регіонального аспекту та положень про формування критеріїв і показників оцінки стану економічної безпеки, які використовуються у практиці державного управління. Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації є складовою частиною законодавства Росії з національної безпеки та в цілому зорієнтована на реалізацію економічних реформ на найближчу перспективу. У Державній стратегії економічної безпеки Російської Федерації підтверджується, що без забезпечення економічної безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, яке стоїть перед державою як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному плані [403].

Регіональний аспект економічної безпеки Росії визначається переліком загроз регіональній економічній безпеці. Найважливішою регіональною загрозою економічній безпеці РФ визнано небезпеку зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. До основних факторів впливу цієї загрози віднесені: об'єктивні різниці у рівні соціально-економічного розвитку регіонів; наявність депресивних, кризових та економічно відсталих районів на фоні структурних зрушень у промисловому виробництві, які супроводжуються значним зменшенням питомої ваги галузей обробної промисловості; порушення виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами окремих регіонів та ін. [2, с. 162].

Отже, категорія національна економічна безпека сильно відрізняється від конкретних характеристик національної економіки, а саме: її потенціалу, стійкості, ступеня відкритості. На формування національних концепцій безпеки, конкретного наповнення її категорій впливає вся сукупність умов функціонування економіки у світовому господарстві, поглядів правлячих груп, державна ідеологія, наявність військового потенціалу, здатного впливати на ухвалення політичних і економічних рішень суб'єктами світової політики й господарства.

Національні економіки все більше інтегруються в єдину глобальну економіку та не можуть процвітати в ізоляції, тому кожній країні необхідно так будувати власну економічну модель, щоб мати змогу запобігати наслідкам економічних і фінансових криз та мінімізувати їх. Розроблення методологічних основ економічної безпеки держави, з урахуванням накопиченого досвіду та особливостей сучасного стану соціально-економічної трансформації в Україні, потребує відповідей на питання щодо визначеності поняття економічної безпеки, економічних інтересів, принципів, загроз, напрямів економічної й національної безпеки та механізмів їх забезпечення [375, с. 381-382].

Сьогодні великої актуальності набуває забезпечення економічної безпеки країни, що пов'язано переважно з політичною нестабільністю та напруженою обстановкою, якою характеризується сучасний стан України як держави. Тому досягнення стабільності є найважливішим завданням уряду, насамперед у сфері економіки. І першочергове завдання у цьому зв'язку – забезпечення економічної безпеки країни [375, с. 382; 406]. Тому для належного забезпечення економічної безпеки України варто провести комплексне дослідження зарубіжного досвіду у зазначеній сфері з метою залучення і імплементації у національне законодавство позитивних сторін. Також слід використовувати закордонний досвід у сфері забезпечення економічної безпеки при розробці нормативно-правових актів у цій сфері. Зазначені пропозиції допоможуть створити належне нормативно-правове забезпечення економічної безпеки України [2, с. 163]. При цьому доцільно наголосити, що необхідно впроваджувати ті зміни, які дійсно матимуть позитивний ефект для вітчизняної економіки. Це насамперед пояснюється складними сучасними умовами, а також частою фактичною неможливістю відновлення попереднього становища в нинішній економічній сфері. Також слід наголосити, що будь-які новації повинні максимально захищати економічні інтереси держави, її суверенітет та територіальну цілісність від стороннього впливу, орієнтованого як на помітне зниження, так і нівелювання позицій України в міжнародних економічних відносинах, відображаючи останню як недієздатного суб'єкта міжнародного або міждержавного діалогу.

4.2. Проблемні аспекти взаємодії й координації правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави

На сучасному етапі вітчизняного державотворення урізноманітнення загроз та викликів людині, державі та суспільству не лише призвело до загострення проблем національної безпеки, а й спричинило значну трансформацію її змісту [407]. Така трансформація призвела до виникнення нового усвідомлення значення цієї безпеки для України та розуміння потреби існування якісних заходів щодо її забезпечення. Попри зовнішньополітичні й військові аспекти, національна безпека поширилася на сферу економічних, соціальних, екологічних, інформаційних, правових та інших відносин й, окрім перших, почала визначатися економічною спроможністю, транспарентністю, гідними умовами життя людини та громадянина [407]. Вказану тезу складно піддавати сумніву, бо саме економічна безпека була і поки що залишається стрижнем і матеріальним підґрунтям для національної (державної) безпеки країни. Насамперед, це пояснюється, без перебільшення, вагомим значенням економіки як базової передумови й одним із рушійних агентів для нормального функціонування інших сфер державно-управлінського впливу і життєдіяльності суспільства. Також їй відводиться провідне значення у питанні подальшого розвитку ринкової інфраструктури, необхідної для сучасної країни.

Слід наголосити, що в Україні наявні всі потенційні економічні можливості для того, щоб увійти до першої десятки індустріально розвинених країн світу, оскільки її площі чорнозему дорівнюють четвертій частині світових; науково-технологічний потенціал становить 6,5 % світового при 0,1 % населення держави від чисельності планети [74, с. 71]. До прикладу, саме на території цієї держави вперше в Європі зроблено комп'ютер, це стосується створення у СРСР прискорювача заряджених частинок, здійснена керована ядерна реакція, отримана «важка» вода [74, с. 71]. Проте, з плином часу й у результаті дії певних політичних факторів лідируючі позиції за багатьма напрямками було втрачено, а низка негативних чинників, що з'явилися, стали прямою загрозою економічній безпеці держави [74, с. 71; 408, с. 8].

Наявність неузгодженостей у законодавстві, недостатня розробленість теоретичних положень щодо організаційно-управлінської структури координації, відсутність комплексного дослідження правових проблем координації суб'єктів у забезпеченні економічної безпеки держави свідчать про актуальність цієї теми, оскільки на сьогодні ще недостатньо розроблені теоретичні положення не тільки правового регулювання координації групової діяльності, але й взаємодії у вирішенні конкретних завдань, тому більшість із них потребують уточнення та розкриття з урахуванням сучасного стану розвитку управлінської науки [409, с. 25-26]. Адже не виникає жодного сумніву, що дієве забезпечення економічної безпеки, зважаючи на її багатогранність і всеосяжність, можливе винятково за умови спільних, скоординованих зусиль відповідних суб'єктів.

Питання взаємовідносин держави й економіки якоюсь мірою розглядалися філософами, теоретиками права, державознавцями, адміністративістами, економістами, соціологами [410]. Однак, незважаючи на інтенсивність та широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам обраної проблематики, багато питань у цій сфері залишаються ще дискусійними. Тому в першу чергу при дослідженні сутності економічної безпеки необхідно звернути увагу на категорію «безпека».

Варто зазначити, що до ХХ століття традиційно розуміння безпеки, як правило, обмежувалось питаннями військової сили та відносилось до воєнної сфери. Виокремлення поняття «безпека» почалося після публікації у 1918 році праці польського вченого Богдана Вінярського «Безпека, арбітраж, роззброєння», в якій він писав: «Можна говорити тільки про відносну безпеку, яка базується на перевазі сили і досконалій зовнішній політиці, що практично є єдиним доступним способом досягнення стану безпеки» [411, с. 5]. Уже в 1970-80-х роках, коли з'явилися нові дослідження, безпека вже не розглядалася як винятково чи переважно військовий термін [412, с. 154]. Поступово, вже з кінця 80-х років ХХ ст., з'явилися поняття економічної, екологічної, культурної і суспільної або соціальної безпеки, які були слабо досліджені або не досліджувались взагалі [413, с. 307]. Як бачимо, особливо гостро досліджувалось дане питання в кінці ХХ ст., коли науковці відійшли від вузького розуміння вказаного терміну, ототожнюючи його тільки з

військовою сферою, й стали значну увагу приділяти інших важливим галузям, де створення умов для забезпечення безпеки та її підтримки є вкрай необхідною передумовою для їхньої подальшої ефективної життєдіяльності. Поступово в полі зору зарубіжних, а дещо пізніше й вітчизняних науковців, все частіше знаходяться питання, пов'язані з економічною безпекою країни.

Окремої уваги заслуговує питання становлення й розвитку правових норм, які формують базові засади розуміння економічної безпеки держави. Для з'ясування ознайомимося із дослідженням І. В. Голікова «Сутність та еволюція поняття економічна безпека» [414], який пропонує наступні етапи побудови правових інститутів:

Назва етапу	Мета етапу
Прийняття першого акту з питань безпеки – закону «Про національну безпеку» (США, 1934 р.) та створення Федерального комітету з економічної безпеки.	Збереження економічної самостійності країни; підвищення рівня якості життя населення через забезпечення економічної безпеки громадян та держави загалом.
Створення міжнародних асоціацій забезпечення міжнародної економічної безпеки розвинених країн світу (1940 – 1950 рр.).	Зміцнення безпеки світового господарства та економіки окремих держав через недопущення енергетичної кризи.
Прийняття країнами Західної Європи Стратегії економічного методу забезпечення національної безпеки (1973 – 1975 рр.).	Розробка комплексу заходів із забезпечення сталого розвитку економіки створенням механізму протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам країнам Європи.
Декларування принципів міжнародної економічної безпеки ООН.	Необхідність забезпечення комплексного підходу до вирішення взаємопов'язаних міжнародних проблем та стосунків.
Зміна курсу країн колишнього Радянського Союзу на формування ринкової системи господарювання (1991 р.).	Демократизація суспільства, подолання соціальної напруги, забезпечення політичних змін, становлення ринкової економіки.

Прийняття країнами колишнього Радянського Союзу державних НПА з питань забезпечення національної економічної безпеки (1993 – 1994 рр.).	Формування механізму забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.
Прийняття програмно-цільових документів із забезпечення національної безпеки України (1997 р.).	Формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на підприємницьку діяльність.

Щодо її сутності, то у широкому сенсі слова поняття «безпека» вживається стосовно багатьох явищ [407]. Традиційно у безпеки було два основних значення: 1) свобода від ризику та небезпеки і 2) свобода від сумнівів, переживань і страху [407; 415, с. 183]. Термін походить від лат. *securitas* (*securus*), що має кілька значень, серед яких [416]: «безтурботність», «душевний спокій», «безпека», «забезпеченість» [416; 417, с. 695]. С. І. Ожегов під безпекою розуміє стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки, а безпечний трактує як такий, що не загрожує небезпекою, захищає від небезпеки [407; 418, с. 47]. У тлумачному словникові В. І. Даля поняття «безпечний» визначається як не загрожуючий, такий, що не може завдати зла чи шкоди; нешкідливий, вірний, надійний. «Безпека» ж означає відсутність небезпеки, збереженість, надійність [407; 419, с. 67-68]. На думку О. О. Прохожева, «безпека» як складне багатогранне соціально-політичне явище об'єктивно має конкретно-історичний характер і тісно пов'язана з усіма формами і напрямками взаємодії в системі природа – людина – суспільство [407; 42, с. 18]. На основі розглянутих наукових досліджень першочергово приходимо до висновку, що безпека є поліструктурною теоретичною категорією, що вона не є чимось предметним, матеріальним і виступає певною абстрактною формою вираження життєздатності та життєстійкості конкретних об'єктів, їх відношення до внутрішнього та зовнішнього світу [407; 422]. Отже, безпека є однією з найбільш значимих та особливих цінностей соціального буття людей, обов'язкова передумова існування й подальшого сталого розвитку людства [407; 424, с. 11].

Проблеми безпеки, у тому числі й економічної, турбували державних діячів, суспільство та видатних мислителів, починаючи зі

стародавніх часів. Варто, зокрема, виокремити наступних: В. Т. Білоус, Є. М. Воробйов, З. В. Гбур, О. А. Гриценко, К. Г. Губін, Г. Ю. Дарнопих, Г. Д. Ейтутіс, І. А. Єфіменко, О. Є. Користін, Т. М. Камінська, О. М. Левковець, С. М. Макуха, О. О. Мамалуй, О. С. Марченко, Л. В. Нечипорук, О. В. Овсієнко, Н. М. Попадинець, В. А. Предборський, Н. Б. Телефанко, О. В. Українчук, В. Г. Федоренко, Л. С. Шевченко, І. І. Яремко та ін. Водночас питання безпеки, у зв'язку з постійними політико-правовими трансформаційними процесами в державі, не втрачає своєї актуальності.

У цьому аспекті варто погодитися з думкою О. В. Українчука, який стверджує, що історія проблеми безпеки адекватна історії людства [424, с. 3]. Можна сказати, що вона є невід'ємним атрибутом суспільства, існуючи й розвиваючись із самим населенням у всі історичні етапи, будучи важливим елементом для функціонування державного механізму.

Переходячи до розгляду й аналізу дефініції «економічна безпека», варто зауважити, що економічна безпека, на думку В. А. Предборського, – це не тільки захищеність національних інтересів, але й готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства [425, с. 16]. Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. стверджують, що економічну безпеку взагалі треба розглядати як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення [426, с. 11]. Н. Б. Телефанко зазначає, що економічна безпека України – це такий стан національної економіки, який забезпечує стабільне функціонування виробництва, кредитно-фінансової та банківської системи, задовольняє матеріальні потреби держави, суспільства й особи, здійснює їх захист від зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз. У випадку бездіяльності з боку держави щодо ефективного регулювання економічної та фінансової політики у цій сфері відбуваються стихійні процеси, які призводять до непоправних негативних наслідків [427, с. 77-78]. Я. А. Жаліло розглядає її як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансування

задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [428, с. 24]. О. А. Грунін розглядає її як стан народного господарства, що дозволяє задовольнити всю сукупність реальних, дійсних економічних потреб суспільства, забезпечує його економічну незалежність, сталий розвиток, прогрес, гідне рівноправне положення у світовому господарстві, надійну, тобто таку, що не дозволяє перейти критичну межу, захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і впливу непередбачених та важкопрогнозованих чинників [429, с. 94]. Як уже зазначалось раніше, ми схилиємося до того, що економічну безпеку слід розглядати як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [247].

Як уже зазначалося, одним із ключових факторів забезпечення економічної безпеки держави є якісно сплановано координація діяльності всіх її суб'єктів. Саме завдяки цьому можлива дієва консолідація існуючих зусиль та ресурсів у питанні протидії, як наявним, так і латентним загрозам економічної складової державної безпеки.

Варто наголосити що питання взаємодії і координації діяльності органів державної влади були об'єктом наукового інтересу таких науковців, як Т. В. Авер'янова, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, В. І. Бенедик, Р. С. Белкіна, М. Г. Вербенський, А. Г. Гладишев, О. О. Дульський, С. О'Доннел, Н. І. Золотарьова, Д. К. Єфіменко, В. Н. Іванова, П. М. Каркач, О. Ф. Кобзар, І. П. Козаченко, Г. Кунц, М. Й. Курочка, В. О. Невядовський, В. М. Олійник, І. В. Охріменко, І. Печенкін, Ю. І. Пивовар, А. М. Подоляка, В. Л. Регульський, Є. В. Сірий, В. Л. Синчук, І. М. Сорочотягін, М. В. Туленков, А. Файоль, Н. Є. Філіпенко та багато інших. Однак у зв'язку зі стрімким розвитком правової науки, появи нових загроз економічній безпеці держави питання ефективної протидії їм, у тому числі й шляхом взаємодії та координації відповідних суб'єктів для досягнення цієї цілі, не втрачає власної актуальності й сьогодні.

Проблема координації в теорії управління була вперше поставлена

й розроблена представниками класичної школи [74, с. 18]. Очевидно, що ті уявлення суттєво різнилися з баченнями координації, станом на сьогодні. Так, у їхніх працях вона трактувалась як виключно вертикальна [74, с. 18]. Також було вужче розуміння призначення координації для організації певної діяльності, процесу тощо. Зокрема, здійснення координації в організації обумовлювалось необхідністю об'єднання та синхронізації різного роду діяльності, побудованої на принципах горизонтального розподілу праці та спеціалізації [74, с. 18-19]. За цього підходу координація позиціонувалась суто як організаційний інструмент, заснований на владному підпорядкуванні. Діяльність із координації розглядалась як виключна функція керівництва організацій, а система координації в організації будувалась за вертикальним принципом спеціалізації та ієрархії управлінської діяльності. Її створення обов'язково пов'язувалося з делегуванням частини владних повноважень і формального авторитету першим керівником нижчого рівня, тому що він не міг здійснювати функції координації й контролю при зростанні кількості підлеглих. Можна стверджувати, що в минулому координація розумілась доволі вузько, й це не давало можливості за її допомогою вирішувати значне коло проблемних питань.

Слід звернути увагу на результати досліджень М. Г. Вербенського, який, аналізуючи питання координації діяльності в установах виконання покарань, довів, що «...всі управлінські закони та закономірності повинні вирішувати загальний для всієї кримінально-виконавчої системи комплекс управлінських проблем, основними з яких є: 1) обґрунтування цілей, функцій і завдань системи та її складових елементів; 2) пошук оптимальних організаційних і організаційно-штатних структур системи; 3) напрацювання ефективних управлінських рішень на всіх рівнях системи; 4) оптимізоване інформаційне забезпечення систем та процесів управління; 5) забезпечення ефективного функціонування системи: її елементів як цілісних організаційних структур; 6) оптимальна організація праці персоналу на основі теорії наукової організації управлінської праці; 7) оптимізація психологічного клімату в системі (найбільш важливою складовою частиною цього завдання є робота з кадрами); 8) напрацювання та використання критеріїв і показників оцінювання ефективності функціонування системи в цілому та її елементів зокрема; 9) засвоєння кібернетико-математичних методів управління та

електронного оброблення інформації, електронно-обчислювальної та комп'ютерної техніки» [430, с. 6].

Необхідно акцентувати увагу на тому, що в цілому особливого значення форми управління набувають при організації боротьби з економічною злочинністю, яка створює небезпеку для будь-якого суспільства, а сьогодні є загрозою нашій державності [74, с. 46]. Європа створює єдине європейське співтовариство, а це, в свою чергу, надає можливість економічній злочинності «експортуватися» та «імпортуватися» [74, с. 46]. Для розробки спільних заходів протидії необхідно визначитися у єдиних підходах, термінах, поняттях, загальних і спеціальних формах координації дій суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави [74, с. 46]. Водночас така координація повинна «будуватися» не лише з явно вираженим орієнтиром на закордонних партнерів, а й мають бути враховані національні інтереси.

Окрім того, аналіз стану організації зазначеної діяльності в Україні засвідчує, що при виборі й застосуванні не тільки термінології, але й форм координації дій суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, маємо враховувати наступні чинники: 1) політичний (полягає у невизначеності основного політичного питання – чіткого розмежування компетенції державної влади та управління по вертикалі й горизонталі) [74, с. 47]; 2) правовий (полягає у розробці та вдосконаленні правових механізмів реалізації законодавства по боротьбі з економічною злочинністю) [74, с. 47]; 3) економічний (обумовлений економічною кризою та перехідним станом державного управління) [74, с. 47]; 4) організаційний (проявляється в удосконаленні дій державних органів, які забезпечують економічну безпеку держави); 5) координаційний (полягає у вдосконаленні координації дій суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, у посиленні їх взаємодії та чіткому розподілі повноважень кожного з них, а недоліки координаційного чинника набувають негативного значення саме на тлі недосконалої системи державного управління); 6) кадровий (полягає у необхідності вдосконалення системи підбору, підготовки та управління співробітниками суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, а недостатній соціальний захист співробітників та їх низький професіоналізм виводять цей чинник на перше місце); 7) морально-психологічний (проявляється у нерозвиненій традиції етики службовців

як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави на тлі загальної ідейної та моральної кризи суспільства) [2, с. 168]. Безумовно, всі ці фактори мають вагоме значення для об'єктивного аналізу проблематики й вирішення всіх поставлених авторами завдань.

Отже, беручи до уваги перераховані досить важливі чинники забезпечення економічної безпеки, може бути посилена і роль координації в управлінні діями суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, за рахунок якої економічна злочинність може та мусить бути піддана жорсткому контролю з боку держави. Водночас, на нашу думку, зазначена функція управління використовується ще недостатньо та не зовсім ефективно [74, с. 47- 48]. Це, зокрема, пояснюється недостатнім нормативно-правовим забезпеченням вказаного питання, а також відсутністю наукових напрацювань окремих аспектів окресленої проблематики.

Продовжуючи дослідження цього питання, необхідно зазначити, що деякі вчені розглядають координацію як функцію управління, змістом якої є забезпечення упорядкованих взаємозв'язків між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль у вирішенні загальних завдань [431, с. 76-77]. Натомість Н. І. Золотарьова стверджує, що «...координація не є функцією управління – вона притаманна державному управлінню загалом, її доцільно розглядати як метод цієї діяльності. За допомогою координації здійснюється вплив на правоохоронні органи з метою узгодження їх адміністративної діяльності, спрямованої на протидію порушенням екологічного законодавства» [432, с. 22].

Один із засновників класичної теорії управління А. Файоль розглядав координацію (узгодження) як одну зі складових (поряд із передбаченням, організацією, розпорядництвом і контролем) єдиної адміністративної функції [433, с. 362-363]. Поступово, з розвитком поглядів й уявлень про процес управління, вона виділяється у самостійну функцію [74, с. 18]. Водночас Г. Кунц та С. О'Доннел зазначають, що управління в цілому має координаційну природу, а координація притаманна для будь-якої функції управління [434, с. 117]. В. І. Бенедик стверджує, що реординація, поряд із субординацією та координацією, розглядається вченими як модель соціального управління, для якої характерним є правове перепідпорядкування одного суб'єкта іншому як

по горизонталі, так і по вертикалі. Основоположною характеристикою реординаційних відносин дослідник вважає їх зворотність [435, с. 103]. М. В. Туленков розглядає координацію як функцію управління, змістом якої є упорядкування поведінки системи у зовнішньому середовищі [436, с. 30]. На наше переконання, її варто позиціонувати в статусі однієї з багаточисленних функцій управління. Адже можна сказати, що на сьогодні вона є невід'ємним елементом такої діяльності й має подібний склад ознак, сприяє оперативному досягненню багатьох намічених цілей, а також паралельно дійсно сприяє раціональному використанню наявного кадрового й матеріально-технічного ресурсу.

Координації в управлінні були присвячені й інші праці, як теоретиків, так і практиків, проте системного дослідження проблем координації ними не проводилось, а аналіз фактичного стану справ із забезпечення економічної безпеки держави та матеріалів щодо спільних заходів правоохоронних органів із виконання зазначеного завдання свідчить про низьку ефективність застосування координації на практиці, що обумовлює необхідність подальшого її всебічного вивчення з метою визначення поняття «координація» в контексті координації дій суб'єктів у забезпеченні економічної безпеки держави, покликаних створити комплексну систему превентивного контролю за криміногенними процесами у сфері економіки й підвищити ефективність боротьби з економічною злочинністю [74, с. 25-26].

Так, до визначення поняття та змісту координації існують різні діаметрально протилежні підходи. Однак найчастіше її розуміють як одну з функцій управління, що існує поряд з такими функціями, як планування та контроль [74, с. 18] і сприяє ефективній управлінській діяльності.

Етимологічний зміст самого поняття «координація» (лат.) означає узгодження (з – спільне, *ordinatio* – впорядкування), забезпечення узгодженості дій усіх ланок управління, збереження, підтримку і вдосконалення режиму роботи підприємств (організацій) та забезпечення його безперебійності і безперервності [437, с. 307]. Н. Є. Філіпенко з цього приводу вказує: «...координування – це сукупність дій, що обумовлена владними повноваженнями суб'єктів управління, спрямованих на забезпечення упорядкованого функціонування суб'єкта й об'єкта управління, зокрема погодженої роботи всіх ланок системи та її окремих працівників» [438, с. 85]. А. Г. Галдишев та В. Н. Іванова

переконають, що «...координація полягає в узгодженні дій різних органів управління та інших працівників, співставлення цілей і завдань різних рівнів, ресурсів, форм і методів діяльності, спільне пристосування для досягнення основних цілей» [439, с. 150]. П. М. Каркач і В. Л. Синчук у власних відповідних наукових дослідженнях питання координації дій правоохоронних органів охарактеризували як діяльність, погоджену за метою, часом, місцем, виконавцями і програмами дій (заходами). Правоохоронні органи, координуючи дії на головних напрямках боротьби зі злочинністю, концентрують свої кадри і засоби для вирішення поставлених завдань. Це означає, що кожен орган, який бере участь у скоординованих заходах, у межах своєї компетенції діє притаманними йому методами в одному узгодженому напрямі разом з іншими органами для досягнення визначеної мети [440, с. 15]. В. О. Невядовський наголошує, що «...координація дій правоохоронних органів – це діяльність встановлених законом органів державної влади, яка узгоджена за такими критеріями, як мета, час, місце, виконавець тощо» [441, с. 227].

Досить часто для їх виконання в організаціях створюють відповідні структурні підрозділи, а при визначенні організаційної структури й організації в цілому координацію розуміють як один із базових факторів, від якого залежить тип організації [74, с. 17-18]. Проте, найближчою нам є позиція професора О. М. Бандурки, який зазначає, що державне управління забезпечується виконанням ряду функцій, під якими розуміють конкретні напрями діяльності [74, с. 20]. Управління розглядається як серія безпосередніх, взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення мети. Ці дії, кожна з яких є окремим процесом, значною мірою визначають успіх діяльності структури [74, с. 20]. До таких управлінських функцій автор відносить також координацію як загальноорганізаційну функцію [74, с. 20]. Яка бачимо, в наукових колах існує певна невизначеність щодо бачення сутності досліджуваного нами явища, в тому числі й як управлінської функції.

Зважаючи на вищесказане, доцільно наголосити, що координація правоохоронних органів та інших суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави являє собою спільну взаємозалежну діяльність, засновану на підпорядкуванні відповідних суб'єктів, які повинні забезпечувати економічну безпеку держави, у межах власної компетенції. І. Печенкін, досліджуючи питання координації діяльності з протидії

злочинності та корупції, як напрям роботи прокурора вказує, що «...у широкому розумінні мету координації можна визначити як спрямування зусиль правоохоронних органів на запобігання і протидію корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданих внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави» [442, с. 26]. Таку ж мету координації діяльності переслідують відповідні суб'єкти під час реалізації різних існуючих напрямів державної політики щодо забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки.

Безумовно, вказана діяльність вирізняється з-поміж інших видів. Варто погодитися з думкою Д. К. Єфіменка, який зазначає, що координація та координаційна діяльність: 1) полягає в узгодженні дій суб'єктів правоохоронного механізму держави з цілями, часом, місцем проведення, виконавцями і програмою, з урахуванням компетенції кожного з цих органів; 2) носить правовий характер, оскільки найбільш важливі її матеріальні і процесуально-процедурні аспекти прямо чи опосередковано врегульовані діючим законодавством; 3) об'єктивно обумовлена та здійснюється на постійній основі, в інтересах усього суспільства і держави; 4) здійснюється встановленими законодавством суб'єктами і, як правило, здійснюється по відношенню до тих ланок правоохоронного механізму, що не перебувають у прямому підпорядкуванні координуючого; 5) здійснюється у визначених законодавством формах та способах у межах повноважень координуючого суб'єкта [443, с. 128-129].

Деякі автори, особливо західноєвропейські, користуються терміном «координація», практично взагалі не вживаючи термін «взаємодія» [444, с. 112]. Проте, на нашу думку, хоча суть термінів «координація» і «взаємодія» схожа, вони різняться тим, що при координації одна сторона організовує відносини, а інша – лише виконує умови відносин [445]. При взаємодії обидві сторони зобов'язані організувати відносини, оскільки небажання одного з учасників припиняє існування відносин [446]. У кожному конкретному випадку одна чи друга сторона відносин бере на себе функцію організації відносин. При координації перша сторона – організатор – виступає як

керівний компонент системи, тобто є суб'єктом управління, а друга сторона є керованим компонентом, тобто об'єктом управління, якому немає потреби нести організаторський тягар [440]. Координація здійснюється спеціально для цього утвореним структурним підрозділом (координаційним органом) із метою підвищення ефективності реагування системи профілактики у вигляді профілактичних заходів [447]. Наприклад, у відповідності до вимог наказу Генерального прокурора України від 16.01.2013 р. № 1/1гн «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» [448] організаційне забезпечення координаційних заходів під головуванням Генерального прокурора України та прокурорів обласного рівня з питань протидії злочинності покладено на Головне управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні, а з питань протидії корупції – на Головне управління нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, та відповідні структурні підрозділи апаратів, а під головуванням заступників Генерального прокурора України та заступників прокурорів обласного рівня – на відповідні самостійні структурні підрозділи [448]. Тобто як і зазначалось, має місце підпорядкування одному суб'єкту з боку інших учасників цих відносин під час виконання ними всіма спільного завдання.

Взаємодія налагоджується самими суб'єктами профілактики повсякденно у випадку, коли немає потреби залучати до цієї справи координаційний орган [447]. Фактично і взаємодія, і координація здійснюються в однакових формах, які залежно від погляду можна назвати і координаційними, і формами взаємодії [447]. Тобто можемо зробити закономірний висновок про те, що координація – це насамперед організація взаємодії [447]. Відповідно ці два елементи є взаємопов'язаними і в комплексі сприяють вирішенню проблемних питань.

Щодо значення поняття «взаємодії», то соціолог Є. В. Сірий розглядає її як систематичні соціальні дії суб'єктів, спрямовані один на одного, які мають на меті викликати відповідну реакцію, а вона породжує нову реакцію суб'єкта, що здійснював вплив. Отже, взаємодія координує усі соціальні процеси [449, с. 244]. У політології в цьому аспекті мова йде про взаємний вплив різних політичних суб'єктів у процесі їхньої

політичної діяльності, необхідну передумову повної реалізації функцій політичної системи, яка визначає характер політичного розвитку і темпи політичного прогресу. Взаємодія політична – процес, який визначається за рівнем співвідношення інтересів та цілей політичних суб'єктів [450, с. 265].

Ю. І. Пивовар, вивчаючи взаємодію Податкової міліції та органів фінансового контролю, наголошує на тому, що сутність координації полягає у розробленні, обговоренні, ухваленні та реалізації спільних заходів [451, с. 34]. На думку Т. В. Авер'янової та Р. С. Белкіна, під дефініцією «взаємодія» варто розуміти «...однакове разове або досить тривале за часом об'єднання зусиль і методів для досягнення завдань виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто здійснив злочин, був притягнений до справедливого покарання і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений» [452, с. 11]. І. М. Сорокотягін наголошує, що «...взаємодія – це узгоджена діяльність процесуально незалежних учасників досудового розслідування, яка передбачає доцільне поєднання їх ділових і особистих якостей та спрямована на ефективне розкриття і розслідування злочинів. Така взаємодія повинна ґрунтуватися на законі або підзаконних актах» [453, с. 56-62]. І. П. Козаченко і В. Л. Регульський переконують, що «...взаємодія – це своєрідна модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації (обстановки). Тобто взаємодія є концентрацією сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійснення відповідних спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, при найменших затратах і при безумовному дотриманні чинного законодавства» [454, с. 177-203]. О. О. Дульський у широкому розумінні позиціонує взаємодію як «...засновану на правових актах та узгоджену за цілями, місцем та часом діяльність оперативно-розшукового, процесуального та адміністративно-управлінського характеру спецпідрозділів МВС України з іншими державними органами у сфері боротьби з організованою злочинністю» [455, с. 19].

Як зазначає В. М. Олійник, аналіз поняття взаємодії як філософської категорії через призму теорії систем та теорії діяльності дозволяє виділити такі основні положення: 1) взаємодія існує лише за наявності двох і більше співіснуючих систем із суміжними функціями; 2) взаємодія має місце тоді, коли системи функціонують одночасно; 3) наявність у взаємодіючих елементів схожих властивостей; 4) при взаємодії змінюються якісні характеристики об'єктів взаємодії; 5) здатність кожного об'єкта взаємодії виступати її ініціатором; 6) можливість настання негативних і позитивних наслідків взаємодії; 7) спільність мети, засобів та діяльності відокремлених взаємодіючих об'єктів [456, с. 512]. Тобто як бачимо, теза про те, що координація і взаємодія є нетотожними явищами підтверджується і, на наш погляд, не підлягає сумніву. Як слушно з цього приводу стверджує О. Ф. Кобзар, «...на відміну від взаємодії, координація здійснюється суб'єктом управління, наділеним владними повноваженнями у відношенні об'єктів координуючої взаємодії. У якості останніх виступають служби, підрозділи та окремі працівники, що знаходяться в підпорядкуванні суб'єкта управління. Крім цього, якщо взаємодія організується між двома і більше елементами системи, то в процесі координації повинні брати участь як мінімум три елементи системи: один суб'єкт і два об'єкти управління. У цьому випадку координація є позасистемною, на відміну від внутрішньосистемної, коли всі її учасники – елементи однієї системи. У процесі координації суб'єктів управління вирішуються такі основні завдання: узгодження завдань та цілей; об'єднання зусиль підрозділів з метою вирішення конкретних завдань; врегулювання та впорядкування діяльності виконавців; погодження дій структурних підрозділів; коригування функціональних обов'язків і виконавців» [457, с. 142-143]. Можна сказати, що в цьому випадку мова йде про спільну діяльність для досягнення певної мети, здійснювану на засадах рівності всіх її учасників.

Натомість взаємодія суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави характеризується широким колом повноважень задіяних органів виконавчої влади. Від того, наскільки чітко буде налагоджено взаємодію цих органів, і залежатиме ефективність державного управління і забезпечення економічної безпеки. Таким чином, під взаємодією правоохоронних органів та інших суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави варто розуміти врегульовану законодавством спільну

взаємозалежну та узгоджену діяльність відповідних суб'єктів щодо реалізації державної політики в економічній сфері, у межах власної компетенції.

Не можна не погодитись із думкою А. М. Подоляки, який наголошує, що основними ознаками взаємодії є: 1) погодженість діяльності – обов'язкова ознака взаємодії елементів системи, яка використовується у військовій науці. Саме звідти вона і «перейшла» у деякі визначення взаємодії вже стосовно до міліції. Вона впливає на спільні дії, об'єднуючи їх у єдине ціле – систему. Погодженість передбачає ряд відповідних дій та використання загальних або доповнюючих один одного форм і методів реалізації цих дій; 2) певна кількість суб'єктів. Допускається участь як мінімум двох сторін, причому кожному з цих сторін можуть представляти кілька учасників; 3) поєднання зусиль суб'єктів, що визначають відносини співпраці між ними та мають спільні цілі і інтереси для взаємодіючих сторін. Виходячи з практичних потреб та теоретичних засад, можна виділити дві основні концепції взаємодії; 4) партнерський характер відносин, здійснюються в рамках співпраці, при цьому сторони рівні і незалежні одна від одної; 5) законність, відповідно до якої реалізуються дії і використовуються форми, методи, сили і засоби. Враховуючи специфіку розглянутого питання, термін «взаємодія» можна розуміти як погоджену діяльність різних суб'єктів для реалізації спільних дій щодо виконання завдань по досягненню загальних цілей правоохоронної діяльності [458, с. 338-339].

Така взаємодія може здійснюватися й з компетентними суб'єктами міжнародного права (Інтерпол, Європол та ін.). Для прикладу, можна відзначити взаємодію вітчизняних правоохоронних інституцій з Європолем. Загалом ця взаємодія зводиться до таких видів напрямів її здійснення, як: 1) обмін інформацією (відповідно до національного законодавства держав – членів ЄС) між офіцерами зв'язку Європолу (ELOs) кожної з країн; 2) реалізація відповідних заходів національними поліцейськими органами за допомогою оперативного аналізу інформації; 3) підготовка стратегічних рапортів (оцінювання загрози зростання кількості злочинів) і аналіз кримінальної активності на підставі інформації, наданої державами – членами ЄС, зібраної самим Європолем або отриманої з інших джерел; 4) проведення експертизи й технічної підтримки розслідувань та поліцейських операцій у межах ЄС під

контролем і за відповідальності зацікавлених держав; 5) розвиток аналітичних поліцейських підрозділів і гармонізації методів ведення слідства в державах – членах ЄС [459, с. 128-129].

Переходячи безпосередньо до аналізу проблем взаємодії та координації суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, маємо наголосити на її ефективності. Адже будь-яка діяльність, не будучи ефективною, гальмуватиме чи взагалі нівелює можливість повноцінного та швидкого задоволення потреб населення й досягнення поставлених цілей перед державою. Недарма нині проблема ефективності в правознавстві є однією з центральних. У спеціальній літературі справедливо зазначається, що проблема ефективності перетворюється в комплексну, фундаментальну галузь соціального знання, яка потребує інтеграції й концентрації зусиль філософської науки, галузей соціального знання, інших наук [460 с. 57]. При цьому відсутні обмеження з точки зору сфер застосування категорії ефективності у дослідженнях суспільних процесів та явищ. Адміністративний орган є ефективним тоді, коли кожне міністерство, установа, місцевий орган влади або інша державна установа оптимально й ефективно виконують свої повноваження відповідно до цілей і норм, визначених законом [154; 2, с. 20]. Термін «ефективність» сягає корінням до лат. «ефект» (effectus), який у перекладі означає результат, наслідок яких-небудь причин, дій [460]. Сам же термін «ефективний» означає такий, що дає заздалегідь намічений результат [461]. Звідси, ефективність – це результативність цілеспрямованої дії [461]. Ефективність, як наукова категорія, прийшла у правознавство з економіки, де отримала всебічний аналіз та широко використовується в економічній літературі [460, с. 58]. Більшість авторів, які вивчають проблеми ефективності, визначають її як ступінь досягнення цілей, поставлених перед системою, або як співвідношення між фактичним, реальним результатом та поставленою метою [462, с. 164].

Можна вважати, що визначення ефективності діяльності певного суб'єкта є ключовим індикатором для встановлення того, наскільки конкретний орган задовольняє інтереси населення. Розглядаючи питання ефективності координаційної діяльності вітчизняних органів прокуратури, П. М. Каркач і М. Й. Курочка наголошують, що «...оцінка ефективності координаційних заходів здійснюється на основі таких показників, як: 1) обсяг виконаної координаційної роботи; проведених

координаційних нарад, розглянутих на них питань і прийнятих на них рішень, застосованих форм координації та інше; 2) результативність застосованих координаційних форм, тобто співвідношення між кількістю передбачених заходів при застосуванні даної координаційної форми, передбачених у координаційній постанові до фактичної величини конкретного її застосування; 3) питома вага координаційних форм серед інших координаційних заходів. Кількість і види застосованих форм, їх результативність; 4) активність координаційної діяльності як відношення заходів суб'єктів координації до сумарної кількості заходів, передбачених координаційною постановою; 5) своєчасність координаційної діяльності як відношення кількості заходів, виконаних із порушенням встановлених термінів виконання, до загальної кількості координаційних заходів, які планувалося виконати; 6) доброякісність координаційної діяльності, як відношення кількості координаційних заходів, виконаних якісно, до загальної кількості координаційних заходів» [463, с. 123].

Натомість І. В. Охріменко пропонує наступні показники оцінки ефективності діяльності органів Національної поліції України. Зокрема, мова йде про такі: 1) показники призначення і безпосередньої первинної діяльності уповноважених суб'єктів: показники правозастосування (швидкість вжиття заходів); ступінь задоволеності заявників та потерпілих щодо реагування з боку працівників поліції; показники сумісності та взаємодії представників різних служб і підрозділів тощо; 2) показники стану публічної безпеки і порядку: кількісно-якісні дані щодо зареєстрованих кримінальних та адміністративних правопорушень у межах території обслуговування чи специфіки діяльності окремого підрозділу (за видами правопорушень на 1000 осіб населення); відсоток їх викриття і розслідування (деталізована кількість виявлених злочинів (за видами); превентивна діяльність (суспільне сприйняття загального рівня злочинності громадськістю); 3) показники надійності: характеристика результату поліцейської послуги (кількість скарг щодо якості обслуговування чи піклування), безвідмовність, збереженість (кількість скарг щодо дій працівників конкретних підрозділів поліції); інформування щодо прийнятих рішень або перебігу досудового розслідування; 4) показник професійного рівня персоналу поліцейської установи: кількість фахівців в організаційній структурі органу поліції, плинність кадрів серед поліцейських; рівень професійної підготовки та

перепідготовки (на 100 одиниць штатної чисельності територіального органу); загальні навички, знання та дотримання вимог нормативних документів, уважність і доброзичливість у відносинах із громадянами й ін.; 5) оптимізація використання ресурсів (стан забезпечення поліцейської діяльності за окремими показниками: транспортні та інформаційно-технічні засоби, розмір грошового утримання певних категорій працівників тощо); 6) загальний відсоток населення, задоволеного якістю роботи органів і підрозділів поліції (ступінь довіри населення до поліції) [464, с. 141]. Тобто, як бачимо, в обох випадках ця оцінка здійснюється за кількома критеріями, які, у своїй сукупності, формують розуміння про результативність роботи одного чи декількох суб'єктів.

На нашу думку, зосередження уваги на взаємному зв'язку між метою та результатом створює необхідні методологічні передумови для вирішення питань про кількісну визначеність поняття ефективності [461]. Використання цієї методологічної основи має, безперечно, принципове значення для розробки поняття ефективності взаємодії та координації суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. На основі такого поняття ефективності у правознавстві та науці управління на сучасному етапі вирішується низка теоретичних і практичних завдань [462, с. 164]. Так, наприклад, за допомогою аналізу ефективності визначається ступінь впливу права на суспільні відносини, встановлюються негативні й позитивні наслідки, досліджується соціальний механізм дії права в цілому, визначаються результативність та соціальна цінність окремих соціально-правових інститутів [462, с. 164]. Вивчення ефективності є неодмінною передумовою вирішення складних проблем управління, зокрема, що для нас принципово, розробки критеріїв оцінки управлінських рішень, якості роботи виконавців, удосконалення організаційних структур [2, с. 172]. Адже не викликає сумніву, що такі рішення мають принципово важливе значення для успішного й швидкого виконання того чи іншого завдання, тим самим мінімізуючи ймовірність появи негативних наслідків у разі скоєння потенційного правопорушення в економічній сфері.

Маємо наголосити, що успішне здійснення взаємодії та координації суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави прямо пропорційно залежить від виконання певних організаційних принципів,

що гарантує усунення помилок під час їх здійснення. На нашу думку, до таких принципів можна віднести: 1) загальноправові принципи: законність, гласність, гуманізм; 2) спеціально-галузеві принципи: здійснення взаємодії та координації суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави виконавчою гілкою влади; рівність усіх учасників координаційної діяльності під час постановки питань до вирішення, внесення пропозицій, розробки рекомендацій та заходів; самостійність кожного органу в межах, наданих законодавством, як під час розробки узгоджених заходів, рекомендацій, так і під час реалізації узгоджених рішень із забезпечення економічної безпеки держави, проведення заходів профілактичного характеру в межах своєї компетенції [405, с. 81]; активність та ініціативність кожного органу в процесі узгодженої діяльності, у розробці та при здійсненні спільних заходів; цілеспрямованість; підконтрольність координаційної діяльності; об'єктивність, яка означає, що координаційна діяльність повинна ґрунтуватися на знаннях та використанні об'єктивних закономірностей управління суспільними процесами, врахуванні дійсності, обрахуванні можливостей, визначенні труднощів, які необхідно здолати; відповідальність керівника кожного органу та установи за виконання спільних узгоджених рішень [462, с. 75; 466, с. 116].

Також не можна залишити поза увагою таку принципову вимогу до взаємодії та координації суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, як їх своєчасність, оптимальність і доречність, зокрема щодо застосування відповідних заходів для запобігання і попередження злочинів з одного боку, і для створення єдиного фронту суб'єктів для боротьби зі злочинністю шляхом узгодження їх спільних дій – з іншого [462, с. 168]. До того ж, важливим складником є своєчасне встановлення порушень під час здійснення спільних узгоджених заходів, термінове реагування на ці порушення шляхом зміни виконавців, внесення змін та доповнень до координаційних рішень, а також притягнення порушників до будь-якого виду юридичної відповідальності [462, с. 168].

Слід зазначити, що органи державної влади, банки і громадяни повинні бути зацікавлені у збереженні стабільної правової системи, захисті декларованих законом прав, своєї економічної безпеки, забезпеченні стабільності грошової одиниці, інших макроекономічних умов, які диктують форму їхнього власного індивідуального відтворення.

Таке правове середовище може складатися з основних структурних складових економічної та фінансової системи: грошової одиниці, банківської архітектури, валютного режиму, податкової системи, фінансової системи, ринків товарів, капіталів, праці, деривативів, ринкової інфраструктури, митної системи, тощо; нормативно-правової бази, яка регулює фінансові, банківські, безпекові, валютні, зовнішньоекономічні, бюджетні, кредитні, економічні процеси в країні; системи дієздатних державних інститутів, які забезпечують дотримання положень цієї нормативно-правової бази, та системи інститутів, що забезпечують функціонування ринків, які обслуговують потоки капіталу, товару, грошей та інформації; системи громадянських інститутів, які є основними засадами ринкової системи господарювання: повага до закону та його беззаперечне дотримання, повага до прав власності, ділової етики тощо

[2, с. 173]. Водночас варто наголосити, що, зважаючи на постійну появу нових загроз економічній безпеці та усвідомлюючи значимість останньої як однієї з базових передумов для розвитку держави, з'являється потреба в постійному вдосконаленні правових засад діяльності відповідних суб'єктів під час взаємодії й координації роботи з питань забезпечення економічної складової державної безпеки.

Таким чином, одним із ключових факторів систематичного дієвого забезпечення економічної складової державної безпеки є ефективна взаємодія та якісно спланована координація діяльності як правоохоронних органів, так і інших суб'єктів. Завдяки взаємодії та координації консолідуються існуючі зусилля та ресурси відповідних суб'єктів у питанні протидії як наявним, так і латентним загрозам економічної складової державної безпеки.

Координація правоохоронних органів та інших суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави являє собою спільну взаємозалежну діяльність, засновану на підпорядкуванні відповідних суб'єктів, які повинні забезпечувати економічну безпеку держави у межах власної компетенції. Взаємодія таких суб'єктів являє собою врегульовану законодавством спільну взаємозалежну та узгоджену діяльність відповідних суб'єктів щодо реалізації державної політики в економічній сфері у межах власної компетенції.

Як взаємодія, так і координація мають важливе значення для

реального забезпечення економічної безпеки держави. Водночас вказані напрями вимагають вдосконалення у питанні їхньої ефективності, своєчасності, оптимальності та доречності. Адже заходи як із взаємодії, так і координації щодо забезпечення економічної складової державної безпеки мають постійно вдосконалюватись, зважаючи на постійне збільшення та зростання впливу деструктивних чинників на національну економіку.

4.3. Шляхи удосконалення адміністративно-правового механізму регулювання діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави

Україна є відносно молодою незалежною державою, адже з моменту набуття нею самостійності минуло досить мало часу. Однак це були дуже складні, насичені важкою працею роки. За цей період, який прийнято йменувати перехідним, наша держава здійснила значні перетворення, зокрема відмовилася від планової економіки з її командно-адміністративними методами керівництва та створила власну національну економічну систему на ринкових засадах, крім того, були сформовані основоположні, базові підвалини (на які, власне, і спираються незалежність та суверенітет держави) національної політики в усіх найбільш важливих сферах суспільного життя. Також не можна оминати той факт, що за роки самостійності Україна набула міжнародного визнання в якості повноправного суб'єкта світового співтовариства і значно ствердилася у цьому статусі. Це, у свою чергу, суттєво позитивно вплинуло на рівень її незалежності, суверенітету та національної безпеки, в тому числі економічної як однієї з основних її складових елементів [2, с. 133].

Однак, говорити про те, що Україна має сьогодні у своєму розпорядженні повноцінну, ефективну систему забезпечення власної економічної безпеки, поки що зарано. Існує ряд дуже важливих питань, які ще необхідно вирішити на шляху до організації надійної економічної безпеки держави. А враховуючи цілу низку різного роду загроз, які сьогодні реально існують на території нашої країни та здійснюють неабиякий деструктивний та дестабілізуючий вплив на стан її економіки,

питання вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки держави є надзвичайно актуальним. Нагадаймо, що в ролі таких загроз, які перешкоджають нормальному розвитку української економіки, виступають: 1) недосконалість і незавершеність законодавства у фінансово-кредитній сфері. Фінансово-кредитна система України перебуває в стадії формування і тому ще не набула комплексу характеристик, які притаманні ринковій економіці; 2) відсутність необхідного золотовалютного запасу і алмазного фонду держави; 3) низький рівень інвестиційної діяльності; 4) неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків; 5) недосконала бюджетна система, низький рівень бюджетної дисципліни і надмірний дефіцит Державного бюджету; 6) високий рівень інфляції; 7) зростання «тіньової» економіки, посилення її криміналізації, нелегальний перетік валютних коштів за кордон; 8) штучність курсу національної грошової одиниці; 9) криза платежів; 10) неповноцінність фондового ринку; 11) нерозвиненість страхового ринку; 12) нерозвиненість системи довірчого управління майном; 13) слабкість банківської системи [467].

Відсутність важливих нормативно-правових актів програмного значення, а також інші недоліки і прогалини державної політики призвели до того, що впродовж тривалого часу економічна політика в Україні здійснювалася без врахування існуючих загроз економічній безпеці держави, необхідних експертних оцінок та відповідного моніторингу [468, с. 350].

Усвідомивши справжню загрозу, яку несе у собі така політика для економічної безпеки країни, наша держава в особі її компетентних органів і посадових осіб зорієнтувала свої зусилля на підсилення економічної безпеки України. Зокрема, про це свідчить зміст ряду офіційних документів. Так, Указом ПУ «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» від 28.04.2004 р. № 493/2004 [469] було затверджено однойменну стратегію, відповідно до якої ключовими завданнями у сфері посилення економічної безпеки держави мають стати: 1) остаточне подолання наслідків економічної кризи, забезпечення сталого зростання з підпорядкуванням його цілям інноваційного та соціального розвитку держави; 2) істотне посилення фінансової безпеки, першочергове зміцнення фінансового потенціалу реального сектора економіки, суб'єктів господарювання, домашніх

господарств, забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої та зовнішньої захищеності національної валюти, інтересів вкладників, фінансового ринку, здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень держави, максимальне поліпшення інвестиційного клімату; 3) створення надійних гарантій технологічної та техногенної безпеки, оновлення виробничого обладнання, рівень зношеності якого у провідних галузях промисловості наближається до критичного, а в окремих галузях перевищує порогове значення забезпечення безаварійної роботи на об'єктах підвищеної небезпеки, вирішення проблем утилізації відходів, впровадження ефективних технологій їх переробки; 4) посилення енергетичної безпеки, здійснення активної політики енергозбереження та розвитку власного енергопотенціалу, диверсифікація ринків і створення умов для реальної конкуренції у сфері енергопостачання; 5) вирішення комплексу проблем, від яких залежить продовольча безпека держави, недопущення надмірного імпорту продовольчих товарів, які може випускати в необхідних обсягах і належної якості національний агропромисловий комплекс; 6) моніторинг ситуації внутрішнього і зовнішнього середовища з метою виявлення потенційно загрозливих явищ і тенденцій та прогнозування ступеня їх впливу на економіку України і розроблення запобіжних заходів щодо зменшення можливих втрат [469].

Наступним важливим програмним документом стратегічного значення стала Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом ПУ від 12.02.2007 р. № 105 [470], метою реалізації якої є формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави, подальшого поступу України як демократичної держави зі сталою та зростаючою ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України [470].

На виконання поставленої мети у Стратегії визначені нагальними ряд завдань, при виконанні яких можливе досягнення бажаних цілей. Насамперед мова йде про такі завдання: 1) утвердження конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення умов для вільного

розвитку людини, реалізації її творчого потенціалу через різноманіття форм суспільної організації; 2) захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону; 3) створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення; 4) гарантування безпечних умов життєдіяльності населення, захисту і відновлення навколишнього природного середовища; 5) збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності [470].

Економічна безпека – це один з головних елементів національної безпеки. Адже саме стан економіки держави відображає її матеріально-фінансове підґрунтя (базу), від якого прямо залежать можливості подальшого розвитку усіх найбільш важливих сфер суспільного життя. Тобто очевидно, що за відсутності розвиненої національної економічної системи процес практичного утвердження прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, підтримки суверенітету й конкурентоспроможності держави, підвищення загального рівня життя населення, а також реального досягнення інших важливих суспільних благ буде надзвичайно складним або взагалі неможливим. У даному контексті дуже влучною є думка, яку висловлюють Я. В. Орлова та В. І. Савчук, що без забезпечення економічної безпеки неможливо вирішити жодної задачі як у внутрідержавному, так і у зовнішньополітичному плані [467, с. 122]. Тож загальні мета і завдання, визначені у документі є цілком справедливими і для економічної безпеки держави. Слід відзначити, що у відповідності до цього документа завдання політики національної безпеки конкретизуються по відношенню до сфери безпосереднього забезпечення державної економічної безпеки. Ми не будемо їх наводити, оскільки вони були викладені у попередньому параграфі, присвяченому сучасному стану забезпечення економічної безпеки держави та факторам, що на нього впливають [2, с. 137].

Доцільно згадати й актуальну «Стратегію національної безпеки України», затверджену Указом ПУ від 26.05.2015 р. № 287/2015 [32]. Основними цілями якої є: 1) мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України,

гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; 2) утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [32]. Задля досягнення намічених цілей необхідно вжити заходів щодо: 1) зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку; 2) формування якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектора безпеки і оборони України; 3) виникнення та подальшого утвердження нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки [32].

Ще одним нормативно-правовим документом, який, як і попередні, має особливе значення для забезпечення економічної безпеки країни, є ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI [471]. Норми даного закону визначають засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній, гуманітарній, екологічній сферах та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України [471]. Зокрема, у його ст. 7 [471] закріплені основні засади внутрішньої політики в економічній сфері, а саме: 1) забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення високих темпів її зростання, забезпечення макроекономічної стабільності та низького рівня інфляції; 2) розвиток внутрішнього ринку, підвищення ефективності його функціонування та вдосконалення механізмів державного регулювання, забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на окремих ринках; 3) проведення узгодженої антиінфляційної політики та забезпечення цінової і валютно-курсової стабільності; 4) проведення стабільної, раціональної та справедливої податкової політики, яка передбачає зниження податкового навантаження на економіку з розширенням бази оподаткування; 5) проведення прозорої та виваженої бюджетної політики

як дієвого інструменту соціально-економічного розвитку, захисту вразливих верств населення та інвестування в реальний сектор економіки для підтримки національного товаровиробника і збереження робочих місць; 6) проведення ефективної політики управління державним боргом; 7) підвищення результативності державних видатків, реалізація прозорої політики закупівель за державні кошти, яка гарантуватиме раціональне використання ресурсів; 8) розвиток і зміцнення банківської системи та небанківських фінансових установ; забезпечення інституційної та фінансової незалежності Національного банку України одночасно з посиленням прозорості його діяльності; 9) створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів; 10) розвиток ліквідного, прозорого та надійного фондового ринку, ефективне функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів; 11) створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів [471] та ін.

Слід також виокремити вже згаданий ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII [31]. Відповідно до ч. 2 ст. 3 цього закону основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектора безпеки й оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектора безпеки і оборони як основного інструмента реалізації державної політики у сферах національної безпеки й оборони [31]. При цьому законодавцем визначено, що фундаментальними національними інтересами України є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи

України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [31]. Також вказаний нормативно-правовий акт визначає компетенцію правоохоронних органів щодо забезпечення різних видів безпеки, в тому числі й економічної. Вказане розмежування суб'єктів правоохоронної діяльності формує уявлення про місце та роль кожного з них саме у цьому процесі.

Прийняття вищезазначених нормативних документів стало надзвичайно важливим кроком на шляху до організації ефективної та надійної системи забезпечення економічної безпеки держави [2, с. 138]. Проте, все ж таки вони не вирішують багатьох питань, що вимагають нагального вирішення з ціллю вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки держави, оскільки даний механізм – надзвичайно складне явище, яке, як слушно зазначає Т. Л. Желюк, являє собою систему державних заходів, спрямованих на забезпечення такого економічного розвитку, при якому можливо гарантувати соціально-економічні інтереси громадянам країни, макроекономічну стабілізацію, збереження цілісності й економічної незалежності держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам. Механізм економічної безпеки включає в себе: нормативно-правову основу; функціональний механізм; систему суб'єктів господарювання; суспільно-політичну інфраструктуру. Крім того, автор відзначає, що механізм економічної безпеки передбачає моніторинг та прогнозування показників економічної безпеки, ефективну структурну, інвестиційну, інноваційну, соціальну політику, які стимулюють платоспроможний попит та створюють умови для стійкого економічного зростання [472, с. 419].

Р. В. Мамочка у своєму дослідженні пише, що забезпечення національної економічної безпеки являє собою систему теоретико-методологічних, організаційно-правових, інформаційних та інших заходів, які здійснюються уповноваженими суб'єктами з метою охорони та захисту економічних інтересів людини, суспільства і держави від

внутрішніх та зовнішніх загроз [473, с. 9]. Безпосередньо ж адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки дослідник характеризує як інтегровану цілісну сукупність необхідних і достатніх елементів, за допомогою яких суб'єкт формує раціональну систему впливу на фактори (чинники) і детермінанти внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці, забезпечує ефективну протидію їм, досягаючи таким чином результативного виконання завдань і функцій, покладених на систему забезпечення економічної безпеки [473, с. 9].

Я. В. Орлова та В. І. Савчук вважають, що механізм забезпечення економічної безпеки країни – це сукупність інституційних та організаційних структур і комплекс використовуваних ними форм і методів, за допомогою яких у певній послідовності послаблюються, а відтак усуваються внутрішні і зовнішні загрози існуванню країни в економічній сфері [467, с. 123].

З наведених визначень видно, що адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки – це складне та багатоаспектне явище, що складається із взаємопов'язаних та взаємодіючих складових: нормативно-правових; інституційно-організаційних; кадрових; інформаційно-аналітичних [474, с. 10-12]. В Україні кожен із цих структурних елементів зазначеного механізму нині у тій чи іншій мірі потребує доопрацювання.

З огляду на усе вищевикладене, одним із перших завдань, які мають бути вирішені з метою удосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави, є розробка та прийняття Державної стратегії економічної безпеки України. В жодному разі не применшуючи значення для організації економічної безпеки країни нормативно-правових документів, які ми згадували, слід відзначити, що вони не замінюють собою Стратегію економічної безпеки України та не позбавляють актуальності питання необхідності її прийняття [2, с. 139]. Таким документом повинні бути закладені базові принципи забезпечення економічної безпеки держави, визначені основні напрями діяльності суб'єктів реалізації державної економічної політики та передбачені інші принципово важливі аспекти в рамках відповідного чинного законодавства.

Дана стратегія має стати єдиним базовим документом, який визначатиме найбільш важливі, засадничі аспекти державної політики у

сфері забезпечення національної економічної безпеки. Тобто стратегія відіграватиме роль програмного документа, адже адміністративно-правовий механізм забезпечення державної економічної безпеки – це не статична, а динамічна система, вона постійно функціонує, тому для того, щоб її діяльність була цілеспрямованою, результативною та ефективною, вона має відбуватися за певною схемою, програмою [2, с. 140]. Саме цей документ буде одним із визначальних та формуватиме актуальні напрями діяльності правоохоронних органів під час протидії останнім зовнішнім і внутрішнім загрозам для економічної складової державної безпеки.

Особлива роль у цьому аспекті має відводитися Президенту України. Адже саме він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, а також який забезпечує державну незалежність і національну безпеку [5], має доручити розробку Стратегії економічної безпеки держави Кабінету Міністрів України та запропонувати ключові її орієнтири в економічній сфері. А Кабінет Міністрів України, до повноважень якого, окрім інших, належать: 1) забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави; 2) забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 3) розробка і здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; 4) здійснення заходів щодо забезпечення національної безпеки України; 5) організація і забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності України тощо [5] повинен оперативно вжити заходи, спрямовані на виконання цього доручення.

Слід також окремо звернути увагу на компетенцію та повноваження правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки держави. Адже навіть попри внесення точкових змін до кримінального та кримінально-процесуального законодавства, а також нещодавнього вступу в дію нового профільного безпекового нормативно-правового акта (ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [31]), залишається ряд проблемних питань, які, безумовно, вимагають їх нагального вирішення. Про це свідчать не тільки власне

переконання авторів, а й позиції окремих вітчизняних фахівців і науковців, представників правових та інших галузей наук.

Варто також особливу увагу звернути на окресленні напрямів діяльності та визначенні ролі і місця нового правоохоронного органу, створення якого передбачено Меморандумом про економічну і фінансову політику, схваленим Радою директорів МВФ 18 грудня 2018 року [475]. Адже за задумом саме цей суб'єкт наділятиметься широким колом повноважень, у тому числі й щодо забезпечення економічної безпеки держави. Також слід зазначити, що саме від вказаного правоохоронного органу населення та міжнародна спільнота очікує дієвих результатів щодо протидії багатьом загрозам економіці країни. Зокрема, мова йде про згадану нами так звану «економічну злочинність», наслідки від «розростання» якої, безумовно, особливо деструктивно можуть позначитися на нормальному перебігові тих чи інших економічних процесів.

У цьому контексті слід також звернути увагу на окремі напрацювання науковців в зазначеній галузі. Для прикладу можна згадати Концепцію протидії економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України і визначення місця органу фінансових розслідувань у цьому процесі [476] та багатьох інших. Метою названої Концепції [476] є вдосконалення правоохоронної діяльності в системі державно-правового захисту розвитку підприємництва, створення фіскальної системи держави на основі визначення стратегічних напрямів і формування науково обґрунтованого нормативно-правового структурно-функціонального забезпечення Служби фінансових розслідувань України [476].

Загалом же очевидно, що розробка стратегії повинна відбуватися із обов'язковим залученням наукових кадрів із різних сфер знання, зокрема права, економіки, політики, міжнародних відносин тощо. Особливий акцент варто зробити на аналізі позитивної практики діяльності відповідних органів іноземних держав, а також спеціалізованих міжнародних інституцій. Такий підхід, зважаючи на багаторічну світову практику, а також усвідомлення ступеня й існуючих та потенційних масштабів проблеми має сприяти створенню ефективної правоохоронної структури, яка, в перспективі, має дієво й оперативно

протидіяти багатьом наявним і латентним загрозам економічній складовій державної безпеки.

Погоджуючись із точкою зору інших дослідників, вважаємо, що стратегія економічної безпеки держави повинна бути зорієнтована на: 1) вирішення внутрішньополітичних, економічних, соціальних завдань, беручи до уваги національні інтереси; 2) активний вплив на процеси у світі, які зачіпають національні інтереси України; 3) підвищення рівня якості життя, забезпечення і підтримку соціального миру у суспільстві [467, с. 123]. Ця думка є цілком логічною, адже винятково при наявності змоги адекватного захисту національних економічних інтересів, а також відсутності політичної нестабільності як результату низького рівня якості життя населення можлива побудова дієвого механізму забезпечення економічної безпеки.

До основних питань, які мають бути висвітлені у Стратегії економічної безпеки, на нашу думку, слід віднести: 1) мету, завдання та об'єкти державної стратегії економічної безпеки. Ці елементи орієнтуватимуть та спрямовуватимуть державну політику у даній сфері; 2) принципи, на яких базуватиметься та з яких виходитиме державна політика по забезпеченню економічної безпеки країни. Термін принцип (від лат. *principium* – джерело, першооснова, початок) тлумачиться як: а) основне вихідне положення якої-небудь системи, вчення, теорії, ідеологічного напрямку, політичної організації тощо; б) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; в) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті; г) першоджерело, керівна ідея, основне правило поведінки, діяльності; д) основа (походження, першопричина) деякої сукупності фактів або знань, вихідний пункт для пояснення чи керівництва до дій; е) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності [477, с. 1125; 478, с. 262; 479, с. 444-445; 480, с. 554;]. Обґрунтовуючи важливе значення принципів у зазначеній стратегії, слід звернутися до точки зору Г. В. Щьокина, який пише, що принципи являють собою результат узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, які стають загальним началом їх діяльності. Отже, принципи соціального управління – вихідні ідеї, керівні положення, які відображають закони розвитку відносин управління

[481, с 368]. Отже, покладання в основу Стратегії економічної безпеки держави тих чи інших принципів характеризує існуючі у країні уявлення, ідеї, наукові знання про соціально-економічні та інші закони розвитку суспільства; 3) загрози економічній безпеці України, під якими слід розуміти наявні або потенційно можливі явища, процеси, чинники (фактори), які здійснюють деструктивний, руйнівний вплив на державну економіку, суттєво перешкоджають або взагалі унеможливають процес досягнення національних економічних інтересів і, як результат, ставлять під загрозу нормальну реалізацію основоположних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також інших важливих інститутів демократії та суспільних благ; 4) критерії і параметри економічної безпеки України. Економічна безпека – це стан економіки держави у конкретний період часу. Тож для того, щоб оцінити її становище і в разі необхідності вжити ті чи інші заходи, мають бути розроблені і впроваджені необхідні кількісні та якісні показники відповідності становища економіки вимогам економічної безпеки України. Обґрунтовуючи значення встановлення зазначених критеріїв і параметрів, О. М. Чечель зазначає, що вони визначають межі, вихід за які може призвести до загрози економічній безпеці, а саме: мати негативний вплив на рівень життя населення (безробіття, диференціація прибутку), стан фінансової та кредитної системи держави, рівень виробничого, природного, науково-технічного потенціалу України, здатність державного механізму адаптуватись до змін будь-якого характеру (інфляція, дефіцит бюджету, зовнішні та внутрішні борги тощо), динаміку валового внутрішнього продукту, показники об'єму та темпу промислового виробництва [482]. Автор також слушно наголошує, що при розробці кількісних параметрів слід звернути увагу на те, що ці показники повинні стосуватися не лише держави в цілому, але й кожного її регіону, окремих учасників виробничо-фінансової діяльності [482]; 5) заходи та механізми економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави. Особливе місце у цьому займає моніторинг факторів, які визначають загрози економічній безпеці України. Моніторинг (від англ. monitoring – відстеження) – постійне спостереження за будь-яким процесом із метою виявлення його відповідності очікуваному результату. Під моніторингом соціально-економічних та політичних процесів слід розуміти постійне,

систематичне збирання інформації з метою спостереження і контролю за розвитком певного соціально-політичного явища чи процесу, а також його прогнозування. Основними характеристиками моніторингу є системність, динамічність та націленість на прогноз [83, с. 454]. Тобто моніторинг загроз економічній безпеці держави полягає у систематичному, оперативному спостереженні за показниками стану національної економіки з метою виявлення, збирання та аналізу інформації про фактори і чинники, що перешкоджають її подальшому розвитку; 7) діяльність держави по забезпеченню економічної безпеки України. Дана складова стратегії має визначати основні напрямки організації державної діяльності з питань забезпечення безпеки національної економіки [2, с. 142-143].

Саме так, на переконання авторів, має виглядати спектр ключових питань, що мають бути вирішеними пропонованою стратегією. Не виникає сумніву, що такий перелік не є вичерпним, адже динамічний розвиток відносин у економічній сфері може стати наслідком необхідності доповнення іншими, не менш значимими за тих умов, проблемними питаннями. На нашу думку, пропонована сукупність проблемних питань є достатньою для мотивування доцільності затвердження вказаного акта.

Не менш важливим питання щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави має стати робота із понятійним апаратом. Поняття являє собою форму мислення, яка відображає процеси, предмети, явища зовнішнього світу на підставі узагальнення та фіксації їх найбільш важливих, сутнісних сторін, властивостей, ознак [484, с. 354; 480, с. 533; 485, с. 437].

Акцентуючи увагу на особливому значенні понятійного апарату, наведемо думку В. М. Кудрявцева, який пише, що воно (поняття) містить не випадковий набір ознак, а виділяє такі з них, що розкривають сутність явища, надають змогу розкрити об'єктивну закономірність реальної дійсності, що криється за цим явищем [278, с. 36]. Тобто поняття дає, так би мовити, концентроване уявлення про те, із чим ми маємо справу.

У сфері забезпечення економічної безпеки України сьогодні існує ціла низка термінів, які активно застосовуються у теорії та практиці, однак не мають власного офіційного визнання. Насамперед потребують правового закріплення такі дефініції, як «економічна безпека»,

«економічна безпека держави», «економічна політика», «загрози економічній безпеці» (внутрішні та зовнішні), «система та механізм забезпечення економічної безпеки», «адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави», «правоохоронні органи як суб'єкти забезпечення економічної безпеки держави», «взаємодія та координація правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки держави», «суб'єкти забезпечення економічної безпеки» та багато інших.

Забезпечення економічної безпеки держави – це діяльність, тобто воно не відбувається саме по собі, а здійснюється певними суб'єктами. Тож на інституційно-організаційному рівні механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави окрема увага має бути приділена окресленню системи суб'єктів, які прямо чи опосередковано беруть участь у його функціонуванні. При цьому особливо слід зупинитися на визначенні у зазначеному механізмі ролі правоохоронних органів, адже ефективного забезпечення національної економічної безпеки неможливе без їхньої надійної та якісної роботи [2, с. 144].

Погоджуючись із Р. В. Мамочкою, вважаємо, що однією з головних проблем тут є те, що у чинному законодавстві, яке регламентує діяльність тих чи інших правоохоронних органів, дуже часто не передбачено чіткого надання йому повноважень у сфері захисту національних економічних інтересів, а також у системі забезпечення економічної безпеки. Крім того, не визначено основні шляхи взаємодії правоохоронних органів з Радою національної безпеки і оборони України щодо забезпечення економічної безпеки держави [473, с. 10- 11].

Визначення системи суб'єктів механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави із чітким окресленням статусу кожного із них у ньому є дуже важливим моментом грамотної організації системи безпеки національної економіки. Адже це дає змогу правильно і збалансовано розподілити між всіма суб'єктами, залежно від їх функціонального призначення у державному механізмі, увесь обсяг роботи із забезпечення економічної безпеки держави, при цьому уникнути непотрібного розпорошення зусиль, можливих конфліктів повноважень чи, навпаки, прогалин [2, с. 144-145]. Адже давно відомо, що в процесі забезпечення економічної безпеки України задіяна

значна кількість суб'єктів, у тому числі й багато правоохоронних органів, кожен із яких виконує власні завдання й реалізує функції. І не виникає сумніву, що глобальна для країни проблема може мати певні наочні «зрушення», у розумінні її вирішення, лише завдяки злагодженими зусиллями всіх цих суб'єктів, які й є практичним вираженням адміністративно-правового механізму забезпечення економічної складової державної безпеки.

Ще одним важливим елементом вищезгаданого адміністративно-правового механізму є впровадження ефективної та надійної системи оцінки й обліку національного багатства, а також контролю за його використанням. У зв'язку з цим перед державою, в особі її компетентних органів і посадових осіб, постає завдання забезпечення постійного моніторингу процесу використання національного багатства, розробки та впровадження у практику державного управління ефективних методів оцінки обсягів впливу капіталу за кордон; підвищення ефективності заходів державного митного, валютного, банківського та експортного контролю тощо [2, с. 145]. При цьому гостро стоїть проблема мінімізації виникнення корупційних ризиків, які можуть призвести до зниження ефективності роботи певної ланки економічної системи внаслідок відсутності прогнозованого попиту на той чи інший товар (послугу). Також це може призвести до можливих зловживань посадових осіб контролюючої установи, негативно впливаючи на імідж останньої, необхідності здійснення зайвих витрат для добору й навчання нових спеціалістів. Тому очевидно, що ця проблема вимагає всебічного, об'єктивного аналізу задля змоги запуску й ефективного функціонування необхідних контрольних заходів, здійснюваних відповідними суб'єктами.

Слід відзначити, що провадження ефективної системи контролю аж ніяк не означає його всебічне підсилення. Контроль має бути збалансованим: у одних сферах (наприклад, використання бюджетних коштів та національних природних ресурсів) має посилитися, а в інших, навпаки, має відбутися його спрощення, щоб уникнути бюрократії, яка, користуючись службовими повноваженнями, у власних інтересах чинить перепони у бізнесі суб'єктам господарювання. Так, зокрема, у ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI [471] зазначено, що однією з основних засад внутрішньої політики в економічній сфері є створення сприятливих умов для розвитку

підприємництва, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів [471].

Вагоме значення для вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави відіграє утвердження інноваційної моделі розвитку. Адже за роки реформ не вдалося створити дієздатних механізмів стимулювання інноваційної діяльності підприємств та організацій, що призвело до деградації існуючого науково-технічного потенціалу, повільного оновлення продукції виробничого комплексу. Критичним залишається рівень державного фінансування науково-технічної діяльності. Відповідні витрати не перевищують 0,4 % ВВП, тоді як у Німеччині та Японії – відповідно 2,4 % та 2,8 %. У галузях промисловості, що визначають технічний та технологічний рівень країни, а отже, і її інноваційну безпеку, не спостерігається відчутного збільшення виробництва наукоємної продукції. Частка машинобудівної продукції у загальному обсязі промисловості неприпустимо низька: у 1999 р. вона становила 14,1 % (за ЗКНГ), в 2003 р. – 13,1 % (розрахункові за КВЕД). Це спричинило появу на внутрішньому ринку України імпортової високотехнологічної продукції і призвело до «згортання» науково-технічних досліджень, уповільнення розвитку наукоємних галузей вітчизняної промисловості, зниження конкурентоспроможності національної економіки загалом [468, с. 353-354]. Негативним чинником для України є вплив науковців і висококваліфікованих фахівців. Зокрема, кількість спеціалістів, які безпосередньо виконують науково-технічні роботи, у 2002 р. проти 1991 р. зменшилася в 2,7 раза (з 295 тис. до 107,4 тис. осіб), у т.ч. кандидатів наук – у 1,6 раза (з 27,8 тис. до 17,2 тис. осіб). Якщо враховувати одночасне зменшення за цей період наукових працівників у всіх секторах науки (академічному, вузівському, галузевому та заводському), то можна констатувати їх вплив у комерційну, фінансову сфери та за кордон. У 1996–2002 рр. з України емігрували 261 доктор та 907 кандидатів наук [468, с. 354]. Такий «відтік» наукових кадрів, у перспективі неодмінно призведе до помітного зниження інтелектуального потенціалу України та, відповідно, «посилить» інтелектуальні здібності населення інших країн, які, до слова, й так давно займають провідні позиції за цим напрямом.

Подібні невтішні факти викладаються й у Проектах Стратегії інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року, а також Проекті Стратегії Інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. У них зазначається, що, починаючи з 1991 року, в Україні жодного бюджетного року не була виконана визначена ст. 34 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII [486] норма щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту (ВВП) України. Типова щорічна цифра видатків на науку складала 0,3–0,5 відсотка ВВП, внаслідок чого наука могла відігравати у суспільстві переважно соціокультурну функцію. Відомо, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування більших від 0,9 відсотка ВВП [487, с. 13]. За нинішніх умов існує впевненість, що така тенденція залишиться й у майбутньому або, що гірше, деструктивні процеси будуть розвиватися з новою силою.

Низький рівень фінансування з боку держави науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт призвів до відтоку з України кваліфікованих наукових та технічних кадрів. Як наслідок, протягом останніх 15 років зростає залучення носіїв нових (наукових) знань українського походження та здобутих ними результатів у сферу інноваційної діяльності сусідніх держав, зменшуються обсяги можливої бази об'єктів інноваційної діяльності в Україні та знижується кількість інноваційно активних підприємств (26 відсотків у 1994 році проти 14,2 відсотка у 2007 році) [487]. Зважаючи на постійне помітне зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій, вказане питання є вкрай проблемним для держави.

За показниками інноваційної активності Україна значно відстає від провідних європейських держав. Так, серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності у 2007 році мали Португалія – 26 % та Греція – 29 %, але навіть вони удвічі вищі, ніж в Україні [487]. Що вже казати про лідерів Європи у цій сфері, таких як Нідерланди (62 %), Австрія (67 %), Німеччина (69 %), Данія (71 %) та Ірландія (74 %) [487]. Гадаємо, що вказана тенденція може змінитися у бік явного погіршення.

Сьогодні Україна в деякій мірі, за певними напрямками, збагатила

власний інноваційний потенціал, проте, як справедливо зазначає О. Й. Вівчар, «...хоча за останні роки в Україні і створено умови для розвитку інноваційної діяльності – сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створено умови для розвитку відповідної інфраструктури, проте, інноваційна складова забезпечення економічного розвитку використовується слабо. Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів-науковців визначають як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у країнах, для яких інноваційний розвиток є пріоритетним завданням економічної стратегії» [489, с. 184]. А, як відомо, значна «відсталість» держави у цих питаннях може призвести до появи й стрімкого розвитку низки деструктивних для національної економіки чинників.

Г. Авігдор, В. Архангельський, Е. Бойто з приводу сучасного інноваційного розвитку України зазначають, що загальна картина у цій сфері є доволі змішаною і дещо суперечливою: добре навчена робоча сила, значна кількість випускників науково-технічних вищих навчальних закладів, задовільні інноваційні витрати, незважаючи на брак державної підтримки, але вражаюче низькі рівні продажу товарів на ринку. Останнє, очевидно, не сприяє високотехнологічному експорту. З точки зору інноваційного розвитку, Україна дещо нагадує Румунію та Болгарію в період їх вступу до ЄС, а також Туреччину. Очевидно, що Україна належить до країн, що наздоганяють, яка може виграти за рахунок сильного наукового сектора та завдяки міцній ресурсній базі [490, с. 5- 6].

Така складна та неоднозначна ситуація у зазначеній сфері, з нашої точки зору, пояснюється тим, що безперервні трансформації та реорганізації органів державного управління, в тому числі науково-технічної та інноваційної діяльності, аж ніяк не сприяли виробленню виваженої, довгострокової національної політики з питань інноваційного розвитку [2, с. 148]. Що, в свою чергу, мало наслідком відсутності в відповідних суб'єктів, зокрема й правоохоронних органів, дієвого правового інструментарію та матеріально-технічного забезпечення для адекватного реагування на переважну більшість викликів перед економікою держави.

В Україні сьогодні присутні всі ланки господарського механізму, здатного продукувати конкурентоспроможну продукцію. А головна

проблема знаходиться в площині організації їх ефективної взаємодії з огляду на потрібний державі результат. Основним змістом державного управління інноваційним розвитком стає саме координація злагодженої роботи усіх ланок господарського механізму, налаштованого на продукування конкурентоспроможної високотехнологічної інноваційної продукції. Результатом цього має стати істотне прискорення економічного зростання країни та конкурентоспроможності її економіки [487].

Отже, з метою підсилення надійності механізму забезпечення економічної безпеки наша держава повинна скеровувати значну увагу, зусилля та ресурси на подальший розвиток високопродуктивного науково-технічного і технологічного потенціалу і його практичне застосування у виробництві. Для цього мають бути запроваджені економічні стимули для заохочення модернізації національного виробництва, спрямовані інвестиції у новітні технології, сформована національна інноваційна інфраструктура та державні програми промислової модернізації [471], а також задіяні заходи (програми) збереження кадрового складу науково-технічної сфери, покращення взаємодії науки, освіти і виробництва та ін.

Одним із пріоритетних напрямків на шляху вдосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави є боротьба з економічними правопорушеннями, зокрема, злочинами як особливо небезпечним їх проявом, а також детінізація економіки. У цьому дослідженні ми вже відзначали, що в Україні наразі досить високий показник тіньової економіки: від 30 до 50 %, за даними різних фахівців та аналітичних центрів. Що стосується економічної злочинності, то за 2014 рік близько 36 % організацій в Україні постраждали від економічних злочинів, при цьому завдані збитки склали від \$100 тис. до \$5 млн. [491]. Причому з року в рік становище лише погіршується. У 2018 р. 48% українських організацій постраждали від випадків економічних злочинів та шахрайства протягом останніх двох років, порівняно з 43% у 2016 р. [263].

З огляду на зазначену у країні ситуацію, державні органи та компетентні посадові особи повинні розробити і вжити ряд управлінських заходів (дій), спрямованих на легалізацію тіньових капіталів та їх залучення до офіційного сектора національної економіки, підвищення

якості та ефективності діяльності по боротьбі з економічною злочинністю та її наслідками, рівня правосвідомості та правової культури населення [2, с. 149].

Таким чином, підсумовуючи викладений матеріал, можемо зробити висновок про те, що сьогодні у механізмі адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави існує ціла низка прогалин, недоліків та інших проблемних питань, які потребують термінового вирішення, оскільки вони роблять національну економіку вразливою до різного роду негативних факторів. Зауважимо, що наведений нами у даному підрозділі перелік шляхів, за якими має відбуватися удосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки країни, не є виключним. Адже, окрім проаналізованих, існує ще ряд напрямків, у яких держава має провести роботу з покращення власної політики задля забезпечення економічної безпеки, наприклад, в якості одного із таких напрямків може бути розглянуто удосконалення валютно-фінансового регулювання [2, с. 149-150]. З огляду на це, слід також вказати, що перед економікою сучасної України стоїть значна кількість безсумнівно важливих завдань, вирішення яких є обов'язковою умовою для позиціонування останньої як сильної, розвиненої проєвропейської держави, з ефективною правоохоронною системою та орієнтованою на дійсне утвердження базових демократичних цінностей. При цьому лише за умови побудови дієвої моделі правоохоронної системи з належним правовим інструментарієм, матеріально-технічним забезпеченням та зваженою кадровою політикою можливе досягнення окреслених цілей. Тому активна робота державних інституцій у цьому напрямі, як уже неодноразово зазначалось, є одним із важливих завдань сьогодення.

ВИСНОВКИ

У монографічному дослідженні всебічно проаналізовано питання адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Надано загальну правову характеристику правоохоронним органам та визначено тих суб'єктів, окремі завдання і функції яких спрямовані на вжиття заходів щодо сприяння належного функціонування економічної складової державної безпеки. Змістовно проаналізовано роботу кожного з таких правоохоронних органів у контексті їхньої протидії економічним загрозам. Окремо розглянуто питання економічної злочинності як однієї з найбільших загроз національній економіці та звернено увагу на питання доцільності застосування ефективних методик її виявлення, передбачення та протидії всіма досліджуваними правоохоронними органами. Проаналізовано позитивний іноземний та міжнародний досвід діяльності відповідних суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки. Запропоновано низку концептуальних положень із вдосконалення чинного нормативно-правового забезпечення правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки держави з метою підвищення рівня ефективності цих суб'єктів в окресленому напрямі.

За результатами проведеного наукового дослідження сформульовано відповідні висновки. Вказані висновки відображають кінцеві бажані цілі, поставлені авторами, а саме встановлено наступне:

1. Серед усіх існуючих державних структур, які забезпечують економічну безпеку країни, особлива роль відводиться правоохоронним органам. При цьому нормами чинного законодавства не визначено перелік таких суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави, подібна тенденція існує у вітчизняних наукових та фахових колах. Віднесення до такої групи ускладнюється й внаслідок відсутності законодавчо визначеного поняття «правоохоронних органів», а також існування значного переліку державних органів, які можуть відноситися до цієї категорії.

До основних правоохоронних органів, які впливають на забезпечення економічної безпеки держави, слід віднести Національну

поліцію України, Службу безпеки України, підрозділи Податкової міліції, які діють у складі Державної фіскальної служби України, органи прокуратури, Державну аудиторську службу України, Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань, Державну податкову службу та Державну митну службу. Кожен із цих органів, в разі власної ефективної діяльності, може суттєво впливати на реальне забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки.

2. Забезпечення економічної складової державної безпеки є однією з базових передумов для сталого розвитку будь-якої країни та створення умов для достойного рівня соціально-економічного достатку її населення. Забезпечення економічної безпеки держави розкривається через її основні функції, які реалізуються уповноваженими органами. З числа таких функцій, в контексті діяльності правоохоронних органів, особлива роль відводиться правоохоронним, покликаним сприяти фактичній реалізації базових конституційних засад, зокрема й забезпечення економічної безпеки держави. До вказаного виду функцій насамперед доцільно віднести: профілактичну, захисну, охоронну, оперативно-розшукову, розслідування злочинів, розгляд справ про вчинення правопорушення, виконавчу, контрольну, аналітичну, інформаційну, нормотворчу, координаційну та ін.

3. Задля забезпечення належного функціонування всіх складових економічної безпеки держави правоохоронні органи наділяються широким спектром повноважень. Вони існують у структурі повноважень більшості вітчизняних правоохоронних структур і не виділяються в окрему групу. Виокремити їх можливо лише за умови усвідомлення сфер правовідносин, які прямо чи опосередковано відносяться до економічної безпеки держави та внаслідок здійснення детального аналізу всіх повноважень конкретного правоохоронного органу.

Аналізуючи такі повноваження, у загальному вигляді запропоновано градацію повноважень вітчизняних правоохоронних органів у сфері забезпечення економічної безпеки держави: 1) боротьба з правопорушеннями; 2) охорона публічного порядку; 3) забезпечення публічної безпеки; 4) охорона та захист власності від протиправних посягань; 5) забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб. На

переконання авторів, ефективна діяльність правоохоронних органів за всіма названими напрямками, безумовно, позитивно вплине на реальне забезпечення економічної складової державної безпеки.

4. У системі суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави, важлива роль відводиться органам прокуратури. Це пояснюється тим, що вказані суб'єкти, з урахуванням винятково власних специфічних напрямів діяльності, займають одне з провідних місць у боротьбі із загрозами економічній безпеці держави. До основних функцій, в частині сприяння належного функціонування економічної складової державної безпеки, потрібно віднести роботу з: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів держави в суді у випадках, визначених відповідним законодавством; 3) нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах. Також важливими функціями слід вважати координацію для боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями, роз'яснення законів України; участь відповідних посадових осіб в удосконаленні актів чинного законодавства та ін.

5. У системі суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави особливе місце відводиться Службі безпеки України. Адже саме цей державний орган із правоохоронними функціями уповноважений на виконання багатьох завдань, у тому числі й щодо захисту національних економічних інтересів. При цьому для вказаного суб'єкта притаманна виняткова специфіка діяльності, що обумовлює існування спеціального адміністративно-правового статусу служби.

У структурі цього суб'єкта діють підрозділи, які наділені компетенцією щодо протидії загрозам національній економіці. До таких необхідно віднести Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю й Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки. Перше має здійснювати активну діяльність щодо протидії організованій злочинності та корупційним правопорушенням, тобто й тим протиправним діям, наслідки від здійснення яких можуть негативно впливати на перебіг окремих економічних процесів за участю держави. Щодо діяльності Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у

сфері економічної безпеки, то його робота спрямована на забезпечення нормального функціонування економічної складової державної безпеки та є одним із пріоритетних напрямів роботи всієї служби. Управління спрямовує власні зусилля на оперативне виявлення загроз для об'єктів критичної інфраструктури з метою їх запобігання в найкоротші строки.

До основних напрямів діяльності служби щодо забезпечення економічної безпеки держави слід віднести наступні: здійснення досудового слідства, проведення оперативно-розшукових заходів та вжиття допустимих контррозвідувальних заходів. Також до цього переліку доцільно віднести такий напрям роботи, як складання протоколів про адміністративні правопорушення внаслідок вчинення окремих протиправних діянь.

6. Однією з перешкод для належного функціонування економічної складової державної безпеки залишаються корупційні правопорушення, внаслідок здійснення яких відбувається деструктивний вплив на перебіг окремих економічних процесів у країні.

В сучасних складних умовах гостро постає необхідність існування й ефективної діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій однією з яких є Національне антикорупційне бюро України. Саме цей суб'єкт наділений широким колом повноважень у сфері протидії тим корупційним діянням, можливі наслідки від вчинення яких несуть реальну загрозу економічній безпеці держави. Тому задовільна робота цього правоохоронного органу в короткостроковій перспективі має сприяти скороченню рівня злочинності, пов'язаної з корупційними діяннями, що, в свою чергу, послабить існуючий деструктивний тиск на всі сфери і ланки національної економіки.

7. Серед суб'єктів правоохоронної діяльності, завданнями яких є вжиття законодавчо допустимих заходів для забезпечення економічної складової державної безпеки, важлива роль відводиться підрозділам Податкової міліції. Це обумовлюється тими завданнями правоохоронного органу, які визначені перед ним нормами законодавства, а також ускладненням криміногенної ситуації у фінансовій сфері. Тому очевидно, що створення сприятливого правового середовища для ефективної діяльності цього правоохоронного органу є одним із важливих завдань державної політики на сучасному етапі.

У контексті забезпечення економічної безпеки держави основними

напрямами діяльності підрозділів Податкової міліції доцільно вважати: розслідування злочинних дій у сфері оподаткування та бюджетній сфері; проведення оперативно-розшукових заходів, а також розгляд окремих справ про адміністративні правопорушення. При цьому й інші напрями діяльності органу мають значення для всебічної протидії економічним загрозам. Практична реалізація окреслених напрямів має позитивно, з точки зору скорочення рівня правопорушень у фінансовій сфері, позначитись на економіці держави.

8. Серед наявних суб'єктів, уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави, значна роль відводиться органам Національної поліції України. Це, зокрема, пояснюється існуючими спектром завдань і функцій вказаного правоохоронного органу. Під час своєї діяльності цей суб'єкт здійснює адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, виконавчу й охоронну функції, кожна з яких спрямована, в тому числі, й на захист економічних інтересів держави.

В аспекті забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки особливої уваги, з точки зору реального та дієвого запобігання загрозам національній економіці країни, все ж залишається протидія злочинності. Така протидія здійснюється шляхом проведення оперативно-розшукових заходів та розслідування злочинів. Мова йде про підслідні злочинні дії, об'єктом яких є економічні відносини, а також відповідні корупційні склади злочинів, не віднесених до компетенції інших антикорупційних правоохоронних органів. Важливим напрямом її діяльності є також складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язаних із корупцією.

9. Важливим напрямом роботи компетентних органів у питанні протидії економічним загрозам залишається здійснення державного фінансового контролю, покликаного сприяти виявленню ймовірних порушень встановлених вимог під час розподілу, формування, а також використання всіх публічних фінансових ресурсів. Тому у вітчизняній правоохоронній системі серед суб'єктів, уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави, важлива роль відводиться Державній аудиторській службі України. Саме від задовільної діяльності вказаної структури значною мірою залежить нормальне функціонування фінансової системи країни.

Серед ключових завдань розглянутого суб'єкта, в питанні

забезпечення економічної безпеки держави, слід назвати його діяльність щодо здійснення державного фінансового контролю. Формами такого контролю є державний фінансовий аудит, інспектування, перевірка, а також моніторинг закупівель. Реалізація цих форм здійснюється лише за умови виникнення законодавчо встановлених підстав і за спеціально передбаченою процедурою. Також важливим напрямом роботи Державної аудиторської служби України є можливість розгляду справ про адміністративні правопорушення й складання відповідних протоколів внаслідок виявлених правопорушень, встановлених за результатами проведення контрольних заходів.

10 В умовах зростання кількості злочинів у сфері економіки виникає потреба в ефективній протидії таким діянням. Особлива роль у цьому складному питанні відводиться Державному бюро розслідувань, що зумовлюється підслідністю вказаного суб'єкта. Це насамперед обґрунтовується тим, що наслідки від здійснення більшості відповідних злочинних діянь службовими особами, які наділені спеціальним статусом і зазвичай мають глибокі знання у певній сфері, можуть нести значні деструктивні ризики для сучасної економіки країни.

Для виконання власних завдань Державне бюро розслідувань наділене широким спектром повноважень, внаслідок успішної практичної реалізації яких має знизитися рівень злочинності у державі, зокрема й в економічній сфері. Ця мета досягається завдяки розслідуванню відповідних, підслідних ДБР, злочинів, а також завдяки проведенню оперативно-розшукових заходів. Водночас окремі аспекти нинішнього нормативно-правового забезпечення діяльності вказаного суб'єкта в окресленій сфері є недосконалими і потребують змін.

11. Одним із пріоритетних завдань будь-якої країни, націленої на власний сталий та динамічний розвиток і створення сприятливих умов для існування прийнятного соціально-матеріального становища її населення, залишається ефективне забезпечення економічної безпеки держави. Успішне виконання цього завдання вимагає вжиття відповідного спектру організаційних, правових, економічних та низки інших легалізованих державою заходів. Одним із таких заходів залишається дієва й систематична протидія наявним і латентним деструктивним чинникам, які негативно впливають на нормальний перебіг економічних процесів. Серед таких відомих чинників особлива

роль відводиться так званій «економічній злочинності». Під «економічною злочинністю» варто розуміти властиве будь-якій державі явище, що виражається в суспільно небезпечних, протиправних високоінтелектуальних корисних діяннях, у результаті здійснення яких порушуються (чи виникають суттєві підстави для порушення) нормальні умови для функціонування певної сфери національної економіки внаслідок незаконного перерозподілу економічних ресурсів.

Така злочинність має низку характерних ознак. До них, зокрема, доцільно відносити наступні: 1) корисливий характер; 2) вчинення під час професійної діяльності; 3) пов'язаність з договорами і зобов'язаннями щодо виробництва, розподілу й перерозподілу матеріальних благ; 4) колективність жертв; 5) прихованість для суспільства характеру злочинів; 6) анонімність жертв; 7) наявність двох суб'єктів – юридичної (злочинність корпорацій) і фізичної особи (злочинність по роду зайнятості), яка діє від імені й в інтересах підприємства; 8) істотний збиток, заподіюваний економічним інтересам держави, окремим підприємствам і громадянам; 9) множинний характер; 10) перерозподіл матеріальних благ; 11) триваючий системний характер.

За результатами дослідження встановлено, що економічна злочинність є однією з багатьох реально значимих загроз для економічної безпеки держави. Наголошено, що такі діяння порушують усталений порядок існуючих економічних відносин, створюючи передумови для виникнення певних ризиків і дисбалансів у тій чи іншій сфері різних складових економічної безпеки держави (банківській, інвестиційній, податковій, фінансовій та ін.) гальмуючи необхідний для країни розвиток.

12. Однією з суттєвих загроз для належного функціонування економічної складової державної безпеки залишаються злочинні діяння в економічній сфері (економічні злочини). Економічними злочинами є передбачені чинним кримінальним законодавством суспільно небезпечні винні діяння, внаслідок здійснення яких знижується або виникає ризик зниження рівня ефективності функціонування національної економіки та, відповідно, втрачається її здатність до сталого та збалансованого зростання. Ці злочини характеризуються за допомогою таких ознак, як винність, протиправність, суспільна небезпечність, караність та наявність суб'єкта злочину.

Доведено, що економічні злочини є однією з найбільш значимих

загроз економічній безпеці держави, що, зокрема, пояснюється недосконалим нормативно-правовим регулюванням економічної сфери, незваженою державною політикою, специфікою сучасних ринкових відносин, а також стрімким науково-технічним прогресом. Внаслідок чого це призводить до активного перебігу процесів криміналізації економічних відносин, поступового зростання рівня «тіньової» економіки, збільшення кількості та сум фінансових зобов'язань держави перед міжнародними інституціями, втрати конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості України на міжнародній арені, а також до появи інших дестабілізуючих для національної економіки факторів.

За останні роки прослідковується тенденція до зростання кількості економічних злочинів, зокрема мова йде про «корупційні» протиправні діяння, дії, пов'язані з заволодінням майном і іншими активами, шахрайства, а також кіберзлочинів, методи здійснення яких видозмінюються найчастіше. Тому важливим залишається питання систематичного вдосконалення організаційно-правового становища й матеріально-технічного забезпечення всіх суб'єктів, уповноважених протидіяти цим правопорушенням.

13. Стрімке збільшення злочинних діянь в економічній сфері вимагає оперативного й систематичного вжиття різних законодавчо допустимих заходів. Одним із таких є вжиття профілактичних заходів, спрямованих на зменшення кількості цих протиправних діянь, паралельно знижуючи ризик появи різного роду негативних чинників для економіки України.

Профілактику злочинів і правопорушень визначено як соціально спрямовану організаційно-правову діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян щодо виявлення причин та умов вчинення злочинів і правопорушень, усунення факторів, які сприяють формуванню антигромадської поведінки особи, ліквідації правопорушень як соціального явища та забезпечення або відновлення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян України. Вона має власну мету, завдання, принципи, функції, рівні та суб'єктів її здійснення.

Доведено, що питання здійснення профілактичних заходів недостатньо врегульовано на законодавчому рівні, що створює сприятливі передумови для появи різних додаткових ризиків для

економічної безпеки держави. Відповідно існуюче нормативно-правове забезпечення потребує вдосконалення, зокрема і в частині протидії економічній злочинності, як одній із загроз національній економіці.

14. На сучасному етапі діяльності держави виникала нагальна й об'єктивна потреба пошуку та впровадження нових ефективних методик для оперативної й систематичної дієвої протидії економічній злочинності. В ході дослідження доведено, що кримінальний аналіз, це нова інноваційна методика, за допомогою якої шляхом впорядкування й оцінки інформаційних даних можливо одержати відомості, що потенційно можуть мати вагоме значення для встановлення злочинного діяння в економічній сфері.

Під таким аналізом варто розуміти дії, спрямовані на встановлення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, ймовірно з ними пов'язаними, оцінювання, інтерпретація та прогнозування розвитку досліджуваних подій із метою їх використання компетентними органами для успішного виконання покладених на нього завдань. Суть кримінального аналізу полягає у сприянні достовірності факту злочинного діяння з метою ефективної протидії останньому внаслідок відповідного реагування з боку відповідних державних інституцій. У контексті протидії економічній злочинності такий аналіз варто диференціювати на оперативний, стратегічний та тактичний. Кожен із цих видів має важливе значення для виявлення та прогнозування злочинних дій в економічній сфері.

Водночас зазначимо, що актуальною залишається проблема відсутності можливості у більшості вітчизняних правоохоронних структур здійснювати кримінальний аналіз та дефіцит відповідного матеріально-технічного устаткування для цієї процедури. Логічним вирішенням цієї проблеми вбачається розробка пропозицій із подальшим їх прийняттям з приводу змін до національного законодавства. Адже, як свідчить світова практика, використання цього виду аналізу сприяє ефективній протидії злочинності, в тому числі й більшості протиправним діянням, здійснюваним у економічній сфері.

15. Проведене комплексне дослідження зарубіжного досвіду у сфері забезпечення економічної безпеки країни дає змогу стверджувати, що для належного забезпечення економічної безпеки України варто залучити та імплементувати в національне законодавство позитивний

закордонний досвід. Також слід використовувати закордонний досвід у сфері забезпечення економічної безпеки при розробці нормативно-правових актів у цій сфері. Зазначені пропозиції допоможуть створити належне нормативно-правове забезпечення економічної безпеки України. При цьому доцільно наголосити, що необхідно впроваджувати ті зміни, які дійсно матимуть позитивний, хоча б середньостроковий ефект для вітчизняної економіки. Це насамперед пояснюються складними сучасними умовами, а також частою фактичною неможливістю відновлення попереднього становища в нинішній економічній сфері. Але будь-які новації повинні захищати економічні інтереси держави, її суверенітет та територіальну цілісність від стороннього впливу, орієнтованого, як на помітне зниження, так і нівелювання позицій України в міжнародних економічних відносинах, відображаючи останню як недієздатного суб'єкта міжнародного або міждержавного діалогу.

16. Одними з ключових факторів систематичного дієвого забезпечення економічної складової державної безпеки є ефективна взаємодія та якісно сплановано координація діяльності як правоохоронних органів, так і інших суб'єктів. Завдяки взаємодії та координації консолідуються існуючі зусилля та ресурси відповідних суб'єктів у питанні протидії як наявним, так і латентним загрозам економічної складової державної безпеки.

Координація правоохоронних органів та інших суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави являє собою спільну взаємозалежну діяльність, засновану на підпорядкуванні відповідних суб'єктів, які повинні забезпечувати економічну безпеку держави, у межах власної компетенції. Взаємодія таких суб'єктів являє собою врегульовану законодавством спільну взаємозалежну та узгоджену діяльність відповідних суб'єктів щодо реалізації державної політики в економічній сфері у межах власної компетенції.

Як взаємодія, так і координація мають важливе значення для реального забезпечення економічної безпеки держави. Водночас вказані напрями вимагають вдосконалення у питанні їхньої ефективності, своєчасності, оптимальності та доречності.

17. Сьогодні у механізмі адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави існує ціла низка прогалин, недоліків та інших проблемних питань, які потребують термінового вирішення,

оскільки вони роблять національну економіку вразливою до різного роду негативних факторів. Зауважимо, що наведений у даному підрозділі перелік шляхів, за якими має відбуватися удосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки країни, не є виключним.

З огляду на це, слід також вказати, що перед економікою сучасної України стоїть значна кількість важливих завдань, вирішення яких є обов'язковою умовою для позиціонування останньої як сильної, розвиненої проєвропейської держави, з ефективною правоохоронною системою та існуванням явно вираженого орієнтуру на дійсне утвердження базових демократичних цінностей. При цьому лише за умови побудови дієвої моделі правоохоронної системи з належним правовим інструментарієм, матеріально-технічним забезпеченням та зваженою кадровою політикою можливе досягнення окреслених цілей. Тому активна робота державних інституцій у цьому напрямі, як уже неодноразово зазначалось, є одним із важливих завдань сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй : Декларація, Міжнародний документ від 08.09.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.
2. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Харків, 2016. – 215 с.
3. Кріцак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. *Форум права*, 2009. № 3. – С. 365-372.
4. Куліш А. М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Право і Безпека*, 2005. № 5, т. 4. – С. 90-93.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 15.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
6. Россоха С. В. Правоохоронні органи державни в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – Харків, 2016. – 20 с.
7. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Київ, 2007. – 22 с.
8. Кременчуцький С. М. Діяльність правоохоронних органів України щодо адміністративно-правової протидії нелегальній імміграції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Львів, 2009. – 219 с.
9. Детюк А. М. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*, 2009. № 12 (168). – С. 33-37.
10. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави

України (теоретико-правові питання функціонування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Київ, 2004. – 20 с.

11. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2015. – 20 с.

12. Курбанов Р. Д. Государственная правоохранительная служба в системе обеспечения национальной безопасности. *Вестник Московского университета МВД России*, 2008. № 3. – С. 26-29.

13. Ряшко В. І. Логіка : навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.

14. Бородін Д. І. Правоохоронні органи України: поняття та функції. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, 2015. № 2. – С. 47-51.

15. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2009. – 37 с.

16. Музичук О. М. Сучасний стан теоретичної розробки та законодавчого визначення поняття правоохоронних органів та їх переліку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2009. № 44. – С. 12–21.

17. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. Дата оновлення: 06.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

18. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. Дата оновлення: 12.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80>.

19. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-ІІІ. Дата оновлення: 23.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>.

20. Загуменна Ю. О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і Безпека*, 2010. № 3. – С. 145-150.
21. Шкуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.0. – Київ, 2004. – 203 с.
22. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2002. – 464 с.
23. Соколенко О. Л. Види правоохоронних органів України. *Форум права*, 2012. № 3. – С. 699-705.
24. Осауленко А. І. Коментар до Конституції України. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. – 367 с.
25. Інструкція про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним відділом Державної судової адміністрації України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України : Наказ від 29.07.2011 р. N 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0120750-11/>
26. Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами : Постанова від 20.04.2006 р. N 550. Дата оновлення: 14.12.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF>.
27. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ. Дата оновлення: 12.07.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
28. Тацій В. Я. Визначення поняття та системи правоохоронних органів у концепції змін до Конституції України (концептуальні підходи). *Право України*, 2012. № 11-12. – С. 233-240.
29. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Наукова доповідь. – Київ, 2008. – 48 с.
30. Sh. R. Ronis Economic security: neglected dimension of national security? Center for Strategic Conferencing, Institute for National Strategic

Studies. Washington, D. C. : National Defense University, 2011. 116 p.

31. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

32. Стратегія національної безпеки України : Указ від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

33. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page>.

34. Сосновик О. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: організаційно-правові питання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Харків, 2008. – 216 с.

35. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Харків, 2016. – 215 с.

36. Лист про наміри до Міжнародного валютного фонду. Меморандум про економічну і фінансову політику. Технічний меморандум про взаєморозуміння: Лист, Меморандум від 05.12.2018 р. № 23751/0/2-18. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3751500-18#n21>.

37. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова КМУ від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п>.

38. Податковий кодекс України : Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 16.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

39. Митний кодекс України : Кодекс від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Дата оновлення: 16.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n4128>.

40. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 23.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

41. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII.

Дата оновлення: 03.07.2018. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

42. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. Дата оновлення: 21.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.

43. Білоусов Є. М. Кору́пція та економічна безпека держави. *Порівняльно-аналітичне право*, 2014. № 4. – С. 80-82.

44. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України, від 14.10.2014 р. № 1698-VII. Дата оновлення: 03.07.2018. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

45. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. Дата оновлення: 16.05.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

46. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 23.11.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

47. Чубенко А. Г. Теоретико-правовий аспект забезпечення економічної безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2014. № 3. – С. 88-101.

48. Гбур З. В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*, 2017. № 2. –С. 16-24.

49. Мельник К. Ю. Трудові правовідносини службовців правоохоронних органів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. – Одеса, 2011. – 432 с.

50. Білодід І. К., Бурячок А. А. Словник української мови: в 11 т. К. : Наукова думка, 1979. Т. 10. – 657 с.

51. Мельник К. Ю. Проблеми законодавчого закріплення поняття «правоохоронні органи». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2009. № 3 (№ 46). – С. 139–146.

52. Осипов Г. В., Москвичев Л. Н. Социологический словарь. – М.: Норма, 2008. – 608 с.
53. Шинкарук В. І. Філософський словник : 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Головна редакція Української рад. енциклопедії, 1986. – 800 с.
54. Утяшов Э. К. Функция обороны от нападения извне современного Российского государства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Саратов, 2000. – 214 с.
55. Приходько Х. В. Представницька функція Верховної Ради – парламенту України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – Київ, 2004. – 199 с.
56. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2015. Вип. 6. – С. 3-9.
57. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. – М. : Юридическая литература, 1981. 361 с.
58. Лазарев В. В. Общая теория государства и права : учебник. – М. : Юристь, 1996. – 465 с.
59. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
60. Оніщенко Н. М. Проблеми ефективності законодавства: сучасна доктрина та потреби практики. *Судова апеляція*, 2006. № 2 (3). – С. 10-15.
61. Ботвінов Р. Г. Правоохоронна функція держави: сутність та форми реалізації. *Публічне управління: теорія та практика : електрон. зб. наук.пр.*, 2016. № 1 (15). – 14 с.
62. Лавринчук І. П. Обставини встановлення правового статусу державного службовця. *Право України*, 1999. № 9. – С. 98-102.
63. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
64. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави:

зміст і реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Київ, 2005. – 18 с.

65. Клименко Н. І. Правоохоронні органи України. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2002. – С. 7-8.

66. Басай В. Д. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник. – Коломия : «Вік», 2006. – 972 с.

67. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Львів, 2016. – 227 с.

68. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2015. – 235 с.

69. Микитенко В. В. Теоретико-правові аспекти правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2014. № 3. – С. 240–242.

70. Гулягин А. Ю. Особенности правоохранительной деятельности в сфере административной юрисдикции : дис. ... д-р юрид. наук : 12.00.11. – Москва, 2015. – 441 с.

71. Кучук А. М. Сучасна парадигма правоохоронної діяльності. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск.* – Київ, 2005. – С. 199-203.

72. Ортинський В. Л. Основи права : навч. посіб. URL: <http://readbookz.com/book/182/6428.html>.

73. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2010. – 393 с.

74. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Ірпінь, 2004. – 444 с.

75. Білоус В. Т. Правоохоронним органам України, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю – чітке законодавче визначення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*, 2002. № 5. – С. 204-212.

76. Федоров Ю. Н. Федеральная система правоохранительных органов по борьбе с преступностью в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – Москва, 1999. – 156 с.

77. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Харків, 2010. – 486 с.

78. Шилін М. О. Проблеми визначення поняття «правоохоронні органи», назви і структури відповідної навчальної дисципліни у сфері юридичної освіти. *Проблеми законності*, 2007. Вип. 92. – С. 138-145.

79. Шай Р. Я. Окремі аспекти дослідження генезису правоохоронної функції держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 2015. № 824. – С. 357-362.

80. Плешаков В. А., Гончаренко Г. С. Основные направления деятельности правоохранительных органов : курс лекций. – Ростов-на-Дону, 2014. – 480 с.

81. Користін О. Є. Економічна безпека : навчальний посібник. – Київ, 2010. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/16492--1-pravoohoronni-organi-ta-pravoohoronna-dyalnst-zagaln-ponyattya-oznaki-klasifikatsya.html>.

82. Панасюк О. А. До питання про співвідношення понять «повноваження» та «компетенція» суду в кримінальному провадженні. *Публічне право*, 2013. № 4. – С. 282-290.

83. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980).

84. Шемшученко Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. – 992 с.

85. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. – М. : Юрид. лит., 1971. – 280 с.

86. Голосніченко Д. І., Голосніченко І. П. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*, 2011. № 1 (9). – С. 147-155.

87. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція від 23.05.1969 № 995_118. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

88. Голосніченко Д. І. Повноваження та компетенція: спільні риси і відмінності. Правове регулювання суспільних відносин у сфері культури. Сучасний стан та перспективи розвитку : статті і тези Всеукраїнської наук. конф. (Київ, 15 травня 2007 р.). – К. : КНУКІМ, 2007. – С. 26–27.

89. Лазор О. Д., Лазор О. Я. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення : навч. посіб. 2-е вид., переробл. і доп. – К. : Дакор, 2006. – 352 с.

90. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. К. : Вид-во «Юридична думка», 2004–2005. Т. 1. Загальна частина, 2004. – 584 с.

91. Оболенський О. Ю. Державне управління та державна служба : словник-довідник. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.

92. Серьогіна С. Г. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Х. : Право, 2005. – 256 с.

93. Ведерніков Ю. А. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2001. № 3. – С. 102-111.

94. Ковальський В. С. Охоронна функція права як соціальний правовий феномен : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. – Київ, 2010. – 436 с.

95. Троянський О. А. Адміністративно-запобіжні заходи в діяльності правоохоронних органів України (організаційно-правовий

аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Ірпінь, 2009. – 242 с.

96. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Київ, 2007. – 213 с.

97. Маляренко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. URL : <http://www.ebk.net.ua/Book/SptroU/1-2/111.htm>.

98. Ковальська В. В. Поняття, ознаки та значення нормативно-правового акта МВС України. *Форум права*, 2008. № 2. – С. 237-242.

99. Мельник М. Л. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. – К. : Атіка, 2002. – 576 с.

100. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2008. – 442 с.

101. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 22.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

102. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 18.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

103. Дорохіна Ю. А. Теоретичні проблеми кримінально-правової охорони власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. – Запоріжжя, 2017. – 527 с.

104. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950 р. 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

105. Букач В. В. Особливості забезпечення міліцією конституційних політичних прав та свобод громадян. Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності : матер. Міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 квітня 2001 р.). – Донецьк : ДІВС, 2001. – С. 594-602. 106. Франчук В. І.,

Герасименко Л. В., Гончарова В. О. та ін. Економічна безпека : навчальний посібник. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 244 с.

107. Сухонос В. В. Функції прокуратури та їх співвідношення з діяльністю. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/65415/3/Sukhonos_funkcii.pdf.

108. Бабенко В. І. Адміністративно-правовий статус прокуратури України. *Наше право*, 2014. № 8. – С. 55-57.

109. Неврозов О. Б. Адміністративно-правовий статус прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2017. – 235 с.

110. Рибалка Н. О. Особливості визначення системи та структури органів прокуратури України. *Часопис Київського університету права*, 2013.

№ 1. – С. 284-288.

111. Маляренко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/SptpoU/3-4/311.htm>.

112. Колодій А. М., Копейчиков В. В. Правознавство : підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 748 с.

113. Білодід І. М. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури в умовах реформування правоохоронної системи України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Харків, 2016. – 22 с.

114. Клочков В. В. Функции прокуратуры: понятие, соотношение, классификация. *Прокуратура. Законность. Государственный контроль: Сборник научных трудов*. – М., 1995. – 143 с.

115. Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : монографія. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 448 с.

116. Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2017. № 1 (13). – С. 87-98.

117. Шульган І. І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2016. № 6. – С. 238–240.

118. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді та при виконанні судових рішень : Наказ від 21.09.2018 р. № 186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0186900-18>.

119. Руденко М. Д. Прокурор та «інтереси держави» в оновлених процесуальних кодексах України: законодавчі новації, теорія і практика. *Юридичний вісник України*, 2017. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/prokuror-ta-interesy-derzhavy-v-onovlenykh-protseualnyh-kodeksah-ukrayiny-zakonodavchi-novatsiyi-teoriya-i-praktyka/>.

120. Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. – Київ, 2018. – 604 с.

121. Шпак О. О. Організація роботи прокурора з процесуального керівництва досудовим розслідуванням : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. – Київ, 2016. – 227 с.

122. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність : Наказ від 03.12.2012 р. № 4/1гн. Дата оновлення: 13.11.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0004900-12>

123. Малюга В. М. Нагляд прокурора за додержанням законів у формі процесуального керівництва при проведенні досудового розслідування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія юридичні науки*, 2012. № 92. – С. 118-120.

124. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

125. Чикурлій С. О. Конституційно-правовий статус органів

виконавчої влади України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – Київ, 2008. – 214 с.

126. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків, 2001. 655 с. URL : <https://studfiles.net/preview/5376178/page:118/>.

127. Коровин В. В. История отечественных органов безопасности. 1998.

128. Полковніченко О. М. Шляхи удосконалення практичної діяльності Служби безпеки України щодо реалізації правоохоронної функції держави. *Форум права*, 2011. № 4. – С. 571-576.

129. Грек М. В. Загальна характеристика організаційної побудови Служби безпеки України. *Європейські перспективи*, 2012. № 2 (2). – С. 92-98.

130. Питання Служби безпеки України : Указ від 27.12.2005 р. № 1860/2005. Дата оновлення: 19.08.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1860/2005>.

131. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. Дата оновлення: 21.12.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

132. Положення про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів Служби безпеки України по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю : Постанова від 12.10.1994 р. № 199/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199/94-%D0%B2%D1%80>.

133. Шатковський П. М. На сторожі незалежності держави. 10 років Службі безпеки України. – Київ, 2002. – 167 с.

134. Резнік О. М., Андрійченко Н. С. Специфіка адміністративно-правового статусу СБУ як суб'єкта захисту фінансової системи держави. *Часопис Київського університету права*, 2016. № 3. – С. 156-160.

135. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від

26.12.2002 р. № 374-IV. Дата оновлення: 21.12.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15>.

136. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. Дата оновлення: 16.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

137. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 06.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

138. Білоусов Є. М. Корупція та економічна безпека держави. *Порівняльно-аналітичне право*, 2014. № 4. – С. 80-82.

139. The Global Programme Against Corruption : UN Anti-Corruption Toolkit. United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna : [s. n.], 2004. 90 р.

140. Новіков О. В. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. URL: <http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvoil/8.pdf>.

141. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Конвенція від 31.10.2003 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16. 142. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : Конвенція від 27.01.1999 р. № ETS173. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101.

143. Галуцько В. М. Окремі проблемні питання розслідування детективами НАБУ корупційних злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2017. Вип. 2. Т. 2. – С. 10-12.

144. Петков В. П. Управління виховно-виправним процесом : монографія : у 2 ч. Запоріжжя, 1998. Ч. I. – 278 с.

145. Комарова Ю. М. Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України : дис. ... канд. юрид наук. 12.00.07. – Київ, 2018. – 229 с.

146. Про депозитарну систему України : Закон України від

06.07.2012 р. № 5178-VI. Дата оновлення: 15.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.

147. Гловюк І. В., Зінковський І. П. Кримінально-процесуальні аспекти діяльності Національного антикорупційного бюро України. Протидія організованим злочинній діяльності : матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 31 бер. 2017 р.). – Одеса, 2017. – С. 27-33.

148. Корецька С. О. Аналіз категоріального апарату публічних фінансів. *Інвестиції, практика та досвід*, 2011. № 19. – С. 25-27.

149. Годме П. М. Финансовое право : учебник. – М. : Прогресе, 1978. – С. 10– 11.

150. Дропа Я. Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України : дис. ... д-ра екон. наук. 08.00.08. – Львів, 2017. – 541 с.

151. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Харків, 2003. – 205 с.

152. Сараскіна Т. В. Організаційно-правові засади діяльності податкової міліції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2000. – 190 с.

153. Дзісяк О. П. Правовий статус місцевих органів податкової служби в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2001. – 180 с.

154. Куліш А. М., Мулявка Д. Г., Резнік О. М. Діяльність податкової міліції: правові та організаційні засади : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2015. – 140 с.

155. Пономарьов О. В. Адміністративно-правовий статус податкової міліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2015. – 180 с.

156. Казмірук О. В. Права та обов'язки податкової міліції України. *Форум права*, 2012. № 4. – С. 422-427.

157. Офіційний сайт ДФС. URL: <http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/struktura-/aparats/golovne-slidche-upravlinnya/zavdannya-i-funktsii/>.

158. Онишко О. В. Місце оперативно-розшукової діяльності у податковому розслідуванні. *Фінансове право*, 2012. № 2. – С. 23-26.

159. Чуйков А. Ю. Засади адміністративно-юрисдикційної діяльності податкової міліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2002. Вип. 18. – С. 156-159.

160. Серватюк Л. В. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2008. – 236 с.

161. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. Дата звернення: 23.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

162. Про систему центральних органів виконавчої влади : Указ від 15.12.1999 р. № 1572/99. Дата звернення: 23.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

163. Кононець В. П., Циб І. С. Національна поліція як основний суб'єкт забезпечення охорони прав і свобод людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, 2016. № 3. – С. 73-78.

164. Сподарик Н. І. Кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Львів, 2018. – 279 с.

165. Положення про Національну поліцію : Постанова від 28.10.2015 р. № 877. Дата звернення: 17.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>.

166. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. – М. : Мысль, 1971. – 339 с.

167. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. – Харків, 2011. – 308 с.

168. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 2016. № 4. – С. 103-112.

169. Корягіна А. М. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*, 2016. № 11. – С. 191-196.

170. Криштанович М. Ф. Модернізація механізмів державного управління в системі органів внутрішніх справ сучасної України : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. – Львів, 2016. – 474 с.

171. Сокурєнко В.В., Безпалова О.І., Мельник К.Ю. та ін. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. – Харків, 2016. – 408 с.

172. Наказ Національної поліції України від 07.11.2015 р. № 81 «Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України».

173. Васи́нчук В. І., Буряк М. В., Купра́нець І. М. та ін. Протидія оперативними підрозділами МВС України фінансуванню сепаратизму : метод. рек. – Київ : Т. П. Кандиба, 2015. – 98 с.

174. Вязмі́кін С. А. Завдання та повноваження департаменту захисту економіки Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2016. № 1. – С. 133-140.

175. Романченко Ю. О. Стан та перспективи розвитку державного фінансового контролю у світлі євроінтеграційних змін. *Wydawnictwo Akademii Polonijnej w Czestochowie "Educator" / ul/ Pulaskiego 4/6 42-200 Czestochowa,* 2016
URL:http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/520/1/Романченко_СТА.

176. Вороніна В. В. Історія виникнення та розвитку державного внутрішнього фінансового контролю та аудиту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2015. Вип. 3. Том 2. – С. 67-72.

177. Ніщима С. О. Фінансовий контроль як складова фінансової діяльності держави та місцевих органів влади. *Наукові праці Національного університету Одеська юридична академія*, 2012. Т. 12. – С. 110-120.

178. Лімська декларація керівних принципів контролю : Декларація, Міжнародний документ від 01.01.1977 р. 604_001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001.

179 Хмельков А. В. Державний фінансовий контроль : навчальний посібник. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 549 с.

180. Табенська Ю. В. Державна аудиторська служба України як центральний орган державного фінансового контролю. *Причорноморські економічні студії*, 2017. Вип. 22. – С. 187-190.

181. Піхоцький В. Ф. Система державного фінансового контролю як інструмент соціально-економічного розвитку. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/2701/1/32.pdf>.

182. Бортняк В. А. Державний фінансовий контроль: система, принципи та особливості структурної ієрархії. *Форум права*, 2014. № 3. – С. 29-34.

183. Положення про Державну аудиторську службу України : Постанова від 03.02.2016 р. № 43. Дата оновлення: 22.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>.

184. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» : Указ від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

185. План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році : Розпорядження від 04.03.2015 р. № 213-р. Дата оновлення: 06.07.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80>.

186. Господарський кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

187. Загальні показники контрольної-ревізійної роботи. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL : http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/printable_article/95972;jsessionid=FBED9D6D826DE582185CDE96F5865C27.app1.

188. Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами : Постанова від 20.04.2006 р. № 550. Дата оновлення: 14.12.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF>.

189. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Дата оновлення: 23.11.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

190. Бакаянова Н. М. Єдиноначальність та колективний спосіб реалізації повноважень у діяльності Державного бюро розслідувань. Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16 червня 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) [та ін.]. – Одеса : Юридична література, 2018. – 432 с.

191. Бусол О. Ю. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні. 2017. URL : <https://goo.gl/Rn3yGy>.

192. Скулиш Є. Д. Державне бюро розслідувань як спеціально уповноважений суб'єкт протидії корупції. *Вісник Національної академії прокуратури України*, 2013. № 3. – С. 68-72.

193. Лисенко О. М. Правоохоронна діяльність митних органів. *Публічне право*, 2013. № 1. – С. 179-186.

194. Шай Р. Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. *Наше право*, 2014. № 5. – С. 10-16.

195. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022. URL : <https://dbr.gov.ua/strategicna-programa-dialnosti>.

196. Вакарова О. В. Конституційно-правовий статус правоохоронних органів: сучасні підходи : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02. – Ужгород, 2019. – 260 с.

197. Ортинський В. Л. Особливості планування розслідування

злочинів у сфері економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 2017. № 861. – С. 4-10.

198. Тринько Р. І., Стадник М. Є. Економічні злочини та економічна безпека підприємництва в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*, 2010. Вип. 2. – С. 156-164.

199. Скакун Т. О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вчинення. *Ефективна економіка*, 2018. № 3 : URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf.

200. Шамара О. В. Державне бюро розслідувань як одна із новел Кримінального процесуального кодексу України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2015. № 5. – С. 131-138.

201. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Харків, 2017. – 214 с.

202. «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» 16.05.2019 № 2720-VIII.

203. Будет ли Верховная Рада «за» ГБР? 2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2019/02/7/7205957/>.

204. Погорецький М. А., Старенький О. С. Повноваження слідчих органів Державного бюро розслідувань: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*, 2018. № 1. – С. 32-48.

205. Аркуша Л. І. Державне бюро розслідувань як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.). НУ «ОЮА». – Одеса : Юридична література, 2018. – С. 338–341.

206. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності : тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції, 24–26 квітня 2013 р. – Львів, 2013. – С. 74-75.

207. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання. *Європейські перспективи*, 2015. Вип. 7. – С. 102-06.

208. Колесниченко Е. А., Гильфанов М. Т. Анализ экономической безопасности предпринимательской структуры: многоуровневый подход. *Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки*, 2013. Вып. 7.

209. Гармаш А. М. Преступность в предпринимательской деятельности как структурный элемент экономической преступности. *Научный портал МВД России*, 2012. № 4. – С. 88-89.

210. Ярыгин В. Г. Экономическая преступность в современных условиях: теоретико-прикладные аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Новгород, 2006. – С. 4.

211. Беседина В. А. Проблемы предупреждения экономических преступлений. URL: [http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2\(4\)/11.pdf](http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2(4)/11.pdf).

212. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. *Крок*, 2001. № 23. – С. 4-5.

213. Бучко М. Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Харків, 2002. – 24 с.

214. Крюкова Н. И. Экономическая преступность и ее влияние на разрастание коррупционных рисков. *Вестник РЭУ*, 2014. № 4. – С. 118-128.

215. Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. – Харків, 2004. – 398 с.

216. Белокуров О. В. Организационная преступность: история, развитие и формы проявления. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 11 : Право*, 1999. № 4.

217. Шуберт Л. Об общественной опасности преступного деяния:

монографія. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. – 240 с.

218. Базярук І. М. Економічна злочинність та її ознаки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2008. № 2. – С. 1-7.

219. Гуцалова К. М. Поняття та ознаки економічної злочинності: огляд літератури та проблемні питання. *Підприємництво, господарство і право*, 2002. № 10. – С. 87-89.

220. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання. *Європейські перспективи*, 2015. Вип. 7. – С. 102-106.

221. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*, 2013. № 3. – С. 128-133.

222. Шнайдер Ганс Йоахим. Криминологія. – М., 1994.

223. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. – Харків, 2004. – 48 с.

224. Долгова А. И. Криминология : учебник для вузов. – М.: Издательство МГУ, 1994. – С. 264.

225. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія. Ірпінь, 2001. – 524 с.

226. Мочкош Я. В. Проблеми боротьби з економічною злочинністю. *Часопис Київського університету права*, 2012. № 2. – С. 299-304.

227. Скалозуб Л. П., Василичук В. І. Проблеми визначення поняття економічної злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2011. № 1 (2). – С. 232-233.

228. Дементьева Е. Е. Проблемы борьбы с экономической преступностью в зарубежных странах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – М., 1996. – 23 с.

229. Сукач Н. К. Статистична оцінка рівня економічної злочинності

: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.03.01. – К., 2006. –20 с.

230. Попович В. М., Трачук П. А., Андрушко А. В., Логін С. В. Актуальні проблеми кримінального права : навч. посіб. – Київ : Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.

231. Невмеженський Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією : навч. посіб. – Київ : АПСВ, 2005. – 415 с.

232. Аурсаліді М. В. Системні методи боротьби зі злочинами в економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. – Донецьк, 2011. – 20 с. 233. Клименко Н. І. Проблеми посилення боротьби з економічною злочинністю в Україні : матеріали наук.-практ. конф. Державно-правова реформа в Україні. – К., 1997. – С. 291-296.

234. Яковлев А. М. Социология экономической преступности. – М. : Наука, 1988. – 256 с.

235. Мишин Г. К. Проблема экономической преступности (опыт междисциплинарного изучения). – М., 1994. – С. 33-34.

236. Маслій І. В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Одеса, 2015. – 229 с.

237. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Ірпінь, 2019. – 242 с.

238. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.02. – Київ, 2018. – 310 с.

239. Халецький А. В. Державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.02. – Донецьк, 2008. – 22 с.

240. Жеребкін В. Є. Логіка : підручник. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2008. – 255 с.

241. Пшиннік О. В. Поняття економічних злочинів як об'єкта адміністративно-правової протидії. *Право і Безпека*, 2016. № 3. – С. 60-65.

242. Долгова А. И. Криминология : учебник для юридических вузов. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 784 с.

243. Харко Д. М. Криминологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України. URL : <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf>.

244. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomchna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html>.

245. Іщенко В. А. Поняття та види економічної злочинності. URL : https://pidruchniki.com/81603/pravo/ponyattya_vidi_ekonomichnoyi_zlochinnosti.

246. Дементьева Е. Е. Экономическая преступность и борьба с ней в странах с развитой рыночной экономикой (на материалах США и Германии). М. : ИНИОН РАН, 1992. – С. 13-14.

247. Методичні рекомендації щодо розрахунків рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом від 29.10.201 р. № 1277. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.

248. Кальман О. Г., Дарнопих Г. Ю. Экономическая безопасность государства и пути ее обеспечения в Украине. *Право и политика*, 2001. URL : http://vuzlib.ru/articles/9089Экономическая_безопасность_государства_и_пути_ее_обеспечения_в_украине/1.html.

249. Ткаченко Ю. В. Дослідження факторів впливу на економічну безпеку промислового комплексу регіону. *Вісник економічної науки України*, 2009. № 2. – С. 152.

250. Ваврін М. Р. Фіскальне регулювання економічної безпеки України : дис. ... канд. екон. наук. 08.00.03. – Львів. 2015. – 248 с.

251. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України:

стратегія та механізми зміцнення: монографія. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.

252. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: общий курс. – М. : «Дело», 2005. – 896 с.

253. Капица С. П. Синергетика и прогнозы будущего. – М. : Эдиториал, 2001. – 283 с.

254. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 2018. № 2. – С. 109-119.

255. Дяків Б. З. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи, які вчинюються студентами вищих навчальних закладів. *Митна справа*, 2014. № 6 (2.1). – С. 120-125.

256. Камлик М. І. Корупція та службова злочинність – тенденції розвитку. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2007. Вип. 17. – С. 167-184.

257. Приходько В. П. Система загроз національним економічним інтересам України. *Інвестиції: практика та досвід*, 2013. № 14. – С. 10-13.

258. Шайдоров О. І. Основні загрози економічної безпеки держави та шляхи зменшення їх руйнівного впливу. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*, 2014. Вип. 36. – С. 52–59.

259. Катана из Аликанте. Как удалось раскрыть крупнейшее цифровое ограбление в истории. 2018. URL : <https://thebell.io/katana-iz-alikante-kak-udalos-raskryt-krupnejshee-tsifrovoye-ograblenie-v-istorii/> .

260. Голованов В. Невидимые скиммеры: новое слово в мошенничестве с кредитками. URL : <https://habr.com/ru/post/363839/> .

261. Как защититься от скимминга: что нужно знать, чтобы не стать жертвой мошенников. URL : <https://journal.tinkoff.ru/skimming/>.

262. Голованов В. Невидимые скиммеры: новое слово в мошенничестве с кредитками, 2014. URL : <https://habr.com/ru/post/363839/>.

263. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. URL : <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>.

264. Поняття злочину та його ознаки за кримінальним правом України.
URL:https://pidruchniki.com/18301025/pravo/ponyattya_zlochynu_yogo_oznaki_kriminalnim_pravom_ukrayini.

265. Васильев А. М., Мошкин С. В. Теоретические проблемы современности к пониманию преступления. *Теория и практика общественного развития. Государство и право. Юридические науки*, 2011. № 6. – С. 195-198.

266. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Том 1 (актуальний). URL : <http://mego.info/матеріал/стаття-11-поняття-злочину>.

267. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 191-192.

268. Кравцов Р. В. Преступное деяние в уголовном праве России, ФРГ, Нидерландов: сравнительный аспект. *Сибирский юридический вестник*, 2007. № 3 (38). – С. 38-45.

269. Бужор В. Преступление: уголовно-правовое понятие и основные признаки (Научный комментарий статьи 14 УК Республики Молдова). *Закон и жизнь*, 2010. № 4. – С. 21-24.

270. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине: курс лекций. – Одесса: АО БАХВА, 1997. – 572 с.

271. Скалозуб Л. П., Василичук В. І. Проблеми визначення поняття економічної злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2011. № 1 (2). – С. 232-233.

272. Верин В. П. Преступления в сфере экономики: [учеб.-практ. пособие]. – М. : Дело, 2001. – 200 с.

273. Корж В. П. Экономические преступления в условиях рыночных отношений: сущность и понятие. *Криминалистика и судебная экспертиза*, 2015. Вып. 60. – С. 184-192.

274. Крюкова Н. И. Экономическая преступность и ее влияние на разрастание коррупционных рисков. *Вестник РЭУ*, 2014. № 4. – С. 118-128.

275. Понятие, признаки и виды экономической преступности. URL : https://specialitet.ru/lekcyi/eb/lekcyu_modul_4_vopros_1.pdf.

276. Жерж Н. А. Проблеми визначення поняття «економічні злочини» та «злочини у сфері економіки». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*, 2017. Вип. 5. Т. 2. – С. 90-94.

277. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности. – СПб. : Юрид. Центр Пресс, 2002. – 641 с.

278. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юристъ, 2004. – 304 с.

279. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе: науч.-практ пособие. – М. : Проспект, 2000. – 144 с.

280. Тихий В. П., Панов М. І. Злочини, їх види та стадії. – К. : Промені, 2007. – С 70.

281. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. – К. : Істина, 2004. – 504 с.

282. Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Частина загальна: курс лекцій. – К. : Наукова думка та українська видавнича група, 1996. – 336 с.

283. Щербаковський А. М. Ознаки економічних злочинів: криміналістичний аспект. *Форум права*, 2013. № 2. – С. 623-627.

284. Крайник Г. С., Овчаренко А. Є. Поняття та ознаки злочину за кримінальним законодавством України. *Молодий вчений*, 2016. № 11. – С. 308-312.

285. Мовчан П. М., Німчук В. В., Клічак В. Й. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Вид-во «Дніпро», 2009. – 1332 с.
286. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. Та CD). – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
287. Рудковська М. Р. Суспільна небезпека як ознака поняття злочину : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. – Львів, 2017. – 187 с.
288. Кузнецова Н. Ф., Тяжкова И. М. Курс уголовного права : в 2-х т. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. – Москва : ИКД «Зерцало-М», 2002. – 464 с.
289. Азаров Д. С. Суспільна небезпека злочину та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у ХІХ–ХХ століття). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*, 2015. Т. 168. – С. 139-146.
290. Смирнов В. И. К вопросу об общественной опасности преступного деяния. – Харьков : Константа, 2002. – 135 с.
291. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность. – М. : Изд-во МГУ, 1969. – 232 с.
292. Митрофанов І. І. Кримінальне право України. Загальна частина. – Кременчук : Вид. ПП Щербатих О. В., 2009. – 632 с.
293. Фонарюк О. Ю. Протиправна поведінка людини: філософсько-правовий вимір : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. – Львів, 2017. – 204 с.
294. Marek A. Prawo karne : zagadnienia teorii i praktyki (studium prawnicze). Warszawa : Beck, 1997. 699 s.
295. Борисов В. І., Комаров Д. О. Вина у кримінальному праві. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2016. № 2 (7). – С. 280-281.
296. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 960 с.
297. Поняття кримінальної відповідальності, характеристика Кримінального кодексу, види, стадії вчинення злочинів, 2010. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9718/>.

298. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина. – К. : А.С.К., 2001. – 352 с.

299. Лякунов Ю. Й. Методические указания по изучению материалов уголовно-правового цикла. М. : Академия МВД СССР, 1986. Вып. 4. – С. 15.

300. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. – Київ : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.

301. Дудніков А. Л. Поняття та система злочинів у сфері економіки. Сучасні проблеми криміналістики. Вип. 7. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13063/1/Dudnikov_25-31.pdf.

302. Шубина А. А. Экономическая преступность в современной России: состояние, специфика, меры противодействия. 2017. URL: <http://science.kuzstu.ru/wpcontent/Events/C7/pages/Articles/0807026-.pdf>.

303. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. – Харьков : Консум, 1999. – 480 с.

304. Новиков С. В. Криминологическая характеристика экономических преступлений, совершенных организованными преступными группами на рынке ценных бумаг и их предупреждение органами внутренних дел : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2011. – 21 с.

305. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція від 15.11.2000 р. 995_789. Дата оновлення: 31.05.2001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

306. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Протокол від 15.11.2000 р. 995_791. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

307. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і

повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Протокол від 15.11.2000 р. 995_790. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_790.

308. Годунов И. В. Противодействие организованной преступности : учебное пособие. – М. : Высш. шк., 2003. – 497 с.

309. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Київ, 2011. – 22 с.

310. Севрук В. Г. Протидія Національної поліції України злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 2. – С. 288-293.

311. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 2015. № 2 (10). – 300 с.

312. Бандурка О. М. Профілактика злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*, 2014. № 1. – С. 115-124.

313. Аюбаєв М. А. Профилактика преступлений как важная функция уголовно-исполнительной системы Республики Казахстан. *Вестник института: преступление, наказание, исправление*, 2009. № 7. – С. 67-69.

314. Журавель Т. В., Безпалько О. В., Зверєва І. Д. та ін. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності : навч. посібник. – К. : Академвидав, 2013. – 312 с.

315. Бургасов П. Н. Профілактика (у медицині). URL: <http://vseslova.com.ua/word/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%96%29-86414u>.

316. Соха С. І. Профілактика адміністративних правопорушень: поняття та зміст. *Митна справа*, 2014. № 2 (2.1). – С. 206-211.

317. Джу́жа О. М., Моїсеєв Є. М., Никифорчук Д. Й. Оперативно-розшукова діяльність : навч посібник. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
318. Голіна В. В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи. – Харків: Рубікон, 1997. – 52 с.
319. Козаченко И. П. Правовые и организационно-тактические основы оперативно-розыскной профилактики преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук. – М.: ВНИИ МВД РФ, 1992. – 340 с.
320. Стеблинська О. С. Кримінологія. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 126 с.
321. Бабаев М. М. О комплексном подходе к предупреждению преступности. Криминология и уголовная политика. – М. : ИГиП АН СССР, 1985. – С. 137-145.
322. Джу́жа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів : підручник. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
323. Богатирев І. Г., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів : підручник. – К. : Атіка, 2010. – 967 с.
324. Ключев О. М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні. *Форум права*, 2006. № 2. – С.76-79.
325. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления. – К., 1979. – 77 с.
326. Сміян Л. С., Нікітін Ю. В. Кримінологія : підручник. – Київ: Національна академія управління, 2010. – 496 с.
327. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів : монографія. – Херсон : «Олді-плюс», 2003. – 312 с.
328. Нікітін Ю. В. Особливості запобігання та протидії економічній злочинності як дестабілізуючого чинника економічної безпеки держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2015. № 5. – С. 139-145.
329. Голосніченко І. П. Пропозиції щодо розвитку деяких видів профілактики. *Радянське право*, 1991. № 1. – С. 29-32.

330. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Колб О. Г. та ін. Кримінологія : навч. посіб. – Київ : Атіка, 2009. – 312 с.

331. Даньшин І. М., Го́ліна М. Ю., Валу́йська М. Ю. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. 2-е вид., переробл. і доповн. – Харків : Право, 2009. – 288 с.

332. Надвірянська Н. М. Заходи протидії корисливій злочинності в контексті сучасної кримінологічної політики України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2018. № 1. – С. 181.

333. Медицький І. Б. Запобігання злочинності : навч. посіб. – ІваноФранківськ : Дяків В., 2008. – 220 с.

334. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження від 30.11.2011 р. N 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/law2011-%D1%80>.

335. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І. Використання оперативного, тактичного та стратегічного аналізу у боротьбі зі злочинністю. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичного семінару 23 березня 2018 року. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 209 с.

336. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. – Київ: Книжкова фабрика, 1974. – 776 с.

337. Константинов Ф. В., Маратов В. Г. Материалистическая диалектика: в 5 т. Т.2. : Субъективная диалектика. – М. : Мысль, 1982. – 285 с.

338. Сурмін Ю. П. Аналітика державного управління: сутність і тенденції розвитку. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej5/txts/06sypdsv.htm>.

339. Яковец Е. Н. Проблемы аналитической работы в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : монография. М. : ИД Шумиловой И. И., 2005. – С. 5-6.

340. Користін О. Є., Албул С. В., Холостенко А. В. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу. – Одеса : ОДУВС, 2016. – 112 с.

341. Мовчан А. В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії*, 2018. Вип. 1. – С. 17-22.

342. Кулешик Я. Ф., Рудий Т. В., Сенник В. В. Інформаційно-аналітична діяльність Національної поліції України у протидії кіберзлочинності як аспект кібербезпеки держави. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпро, 2018. – 276 с.

343. Узлов Д. Ю., Власов О. В., Онищенко Ю. М. Інтелектуальна система кримінального аналізу даних RICAS. Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах : поліція та суспільство – стратегії розвитку і взаємодії : Всеукр. наук.-практ. конф. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2018. – С. 365-369.

344. Цуркан О. П. Адміністративно-правові засади післядипломної освіти поліцейських. *Національний юридический журнал: теорія и практика*, 2018. № 3-1 (31). – С. 58-62.

345. Власюк О. В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару. X. : Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2011. Вип. 3. Ч. 1. – С. 82-85.

346. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.

347. Шинкаренко І. Р. Кримінальний аналіз як напрямок діяльності підрозділів кримінальної поліції: історичні витоки. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.: у 2-х ч. – Дніпро : ДДУВС, 2017. Ч. 1. – С. 107-111.

348. Goldstein H. Problem – Oriented Policing. New York: McGraw. Hill, 1990. – Pg. 37.

349. Половніков В. В. Характеристика кримінального аналізу з урахуванням практики його використання в оперативно-розшуковій діяльності Державної прикордонної служби України. *Питання боротьби зі злочинністю*, 2017. Вип. 34. – С. 28-40.

350. Апульцин В. А., Горошко И. В., Новиков В. В. и др. *Вестник ИЖГТУ*, 2014. № 3 (63). – С. 113-117.

351. Узлов Д. Ю., Струков В. М., Григорович А. Б. та ін. Основні принципи функціонування інтелектуальної системи кримінального аналізу в реальному часі (RICAS). Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності: матеріали наук.-практ. семінару, м. Харків, 27 травня 2015 р. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2015. – С 28-33.

352. Інструкція з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України : Наказ від 11.12.2017 р. № 1007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0091-18>.

353. Коновалова О. В. SWOT-аналіз як основний інструмент стратегічного управління, його переваги і недоліки. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58123.doc.htm.

354. Некрасов В. А. Мельник В. І. Застосування SWOT- та PESTEL-аналізів у системі протидії злочинам у сфері економіки, а також при визначенні загроз економічній безпеці держави. *Проблеми законності*, 2017. Вип. 136. – С. 193-204.

355. Работа полиции. Системы полицейской информации и разведки: пособие по оценке систем уголовного правосудия. Нью-Йорк: Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. Вена, 2010. 46 с. URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_1_Policing_4_ebook.pdf.

356. Узлов Д. Ю., Струков В. М., Григорович А. Б. и др. Применение интеллектуальной системы криминального анализа в реальном времени (RICAS) для аналитического сопровождения оперативно-розыскной деятельности и досудебного расследования. *Право і Безпека*, 2015. № 2. – С. 132-139.

357. Real-time Intelligence Crime Analytics System. «RICAS». Офіційний сайт системи «RICAS». URL: <https://ricas.org/uk/>.

358. Концепція впровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою «Intelligence Led Policing». URL: <https://www.slideshare.net/NationalPolice/ss75925350>.

359. Землянов В. М. Криминальный анализ. Своя контрразведка. Практическое пособие, 2014. URL: <https://litresp.ru/chitat/ru/3/zemlyanov-valerij-mihajlovich/svoya-kontrrazvedka-prakticheskoe-posobie/77>.

360. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І. Використання оперативного, тактичного та стратегічного аналізу у боротьбі зі злочинністю. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнського науково-практичного семінару 23 березня 2018 року. – Львів : ЛьвДУВС, 2018. – 209 с.

361. Заєць О. М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*, 2016. № 4. – С. 17-25.

362. Кожухарь В. Стратегический криминальный анализ. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/560/1/ilovepdf_com-182-185D.pdf.

363. McDowell D. «Strategic Intelligence». Istana Enterprises, 1998.

364. Махнюк А. В. Теоретичні основи провадження кримінального аналізу у сфері правоохоронної діяльності. *Наук. вісн. Держ. прикордон. служби України: наук.-практ. альманах*, 2011. № 4. – С. 3-7.

365. Фаріон О. Б. Алгоритм проведення стратегічного кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*, 2012. № 3 (15). – С. 106-110.

366. Шостко О. Ю. Проактивні заходи як складова ефективної протидії організованій злочинності. *Теорія і практика правознавства*, 2013. Вип. 1. URL:file:///C:/Users/you.kiiashko/Downloads/tipp_2013_1_22.pdf.

367. Criminal Intelligence Analysis. Офіційний сайт Інтерполу. URL: <http://www.interpol.int/Public/CIA/Default.asp>.

368. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. Дата оновлення: 06.12.2018. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

369. Консультативна місія ЄС передала Нацполіції обладнання для Управління кримінального аналізу (ФОТО). Офіційний сайт Національної поліції України, 2018. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/12178_Konsultativna_misiya_S_peredala_Nacpolicii_obladnannya_dlya_Upravlinnya_kriminalnogo_analizu_FOTO.htm.

370. У Нацполіції розповіли про пріоритети у розвитку кримінального аналізу. *Українське право*, 2017. URL: <http://www.ukrainepravo.com/news/riteti-u-rozvitku-kriminalnogo-analizu-/>.

371. Дерев'ягін О. О. Перспективи застосування методики кримінального аналізу у протидії кіберзлочинам. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2017 р.). – Одеса, 2017. – С. 175-176.

372. Здоровый разговор. В гостях Вячеслав Некрасов и Вадим Мельник. 2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=bmx2tRjOLk8>.

373. Беззуб І. Проблеми та перспективи створення Національного бюро фінансової безпеки в Україні. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2018.

URL:http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3586:problemi-ta-peezepeki-v-ukrajini-2&catid=71&Itemid=382.

374. Мельник В. І., Некрасов В. А. Фінансова безпека. Як подолати ворога, багатшого за транснаціональні корпорації? *Наша версія*, 2018. URL : <https://n-v.com.ua/yak-podolaty-voroga-bagatshogo-za-korporatsiyi/>.

375. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2013. – 476 с.

376. Притула Н. В. Досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах. Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи: тези доп. І Міжн. наук.-практ. конф. Одеса: Пальміра, 2014. – С. 41-44.

377. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2006. 211 с.

378. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 11. – С. 111-115.

378. Платон. Собрание сочинений : в 3 т. – М., 1971. Т. 3 (1). – 687 с.

379. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе : Акт, Міжнародний документ від 01.08.1975 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_055/page.

380. Хвесик М. А., Степаненко А. В., Ральчук О. М., Дорош Й. М. Антикризове управління економічною безпекою в умовах викликів фінансово-економічної глобалізації (державний і регіональний виміри) : монографія. – К., 2010. – 309 с.

381. The Education for Economic Security Act. URL: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/81184c.htm>.

382. The Education for Economic Security Act. URL: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/81184c.htm>.

383. The Economic Security & Recovery Act of 2001. URL: http://www.whitehouse.gov/omb/legislative_sap_107-1_hr3090-h.

384. Job Creation and Economic Security Act of 2002. URL: <http://www.govtrack.us/congress/bills/107/hr3666>.

385. Мозговой И. В. Японское определение термина «экономическая безопасность». Виды экономической безопасности и направления ее обеспечения. У карты Тихого океана. Информационно-аналитический бюллетень, 2004. № 18 (216). – С. 30-36.

386. Синицький П. В. Контрольно-наглядова діяльність державної служби охорони при МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2010. – 209 с.

387. Jiang Yong. Economic Security : Redressing Imbalance. *China Sacurity*, 2008. Vol. 3. № 2. – P. 66-85.

388. Фомин А. Экономическая безопасность государства. *Международные процессы*, 2010. Т. 8. № 3 (24). – С. 18-25.

389. Стратегія національної безпеки Румунії. URL: http://i-scoop.org/index.php?id=54&tx_ttnews%5.

390. Колупаев В. А. Формирование концепции национальной экономической безопасности в зарубежных странах. *Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. Экономический бюллетень НИЭИ Минэкономики РБ*, 2012, № 12. – С. 2-9.

391. Стратегія безпеки Чеської Республіки. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-1930-1.html>.

392. Осепек А. Economic Security and the European Dream. Marquette University. URL : <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Осепекpaper.pdf>.

393. Бондар О. А. Світовий досвід державного управління економічною безпекою та його використання в Україні. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_6_13.

394. Пробойв О. А. Економіка Італії в контексті кризи

заборгованості країн ЄС. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*, 2017. – С. 19-23.

395. Касаткина А. А. Особенности функционирования полицейского механизма Итальянской Республики. *Полицейская деятельность*, 2012. № 3. – С. 53–57.

396. Беззуб І. Чи полегшить життя українському бізнесові «Фінансова поліція»? URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2313:reforma-podatkovoji-sistemi&catid=8&Itemid=350.

397. Лежненко І. П. Організаційно-правові засади функціонування Фінансової гвардії Італії (La Guardia di Finanza). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*, 2018. Вип. 1-2. – С. 142-148.

398. Митрофанова О. Польща як стратегічний партнер України. *Політичний менеджмент*, 2006. № 6. – С. 153-160.

399. Концепція національної безпеки Республіки Болгарія. URL: http://pda.coolreferat.com/Історія_Болгарії_часть=2.

400. Маргасова В. Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону. *Науковий вісник ЧДІЕУ*, 2011. № 1 (9). – С. 53-61.

401. Концепція національної безпеки Республіки Білорусь. URL: http://pidruchniki.ws/14360106/politologiya/kontsepsiya_reki_respubliki_bilorus.

402. Концепція національної безпеки Російської Федерації. URL: <http://flot.com/nowadays/concept/conceptdoc/index.htm>.

403. Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації. URL: <http://www.scrf.gov.ru/documents/23.html>.

404. Про безпеку : Закон Російської Федерації від 28.12.2010 № 390-ФЗ. URL: <http://www.rg.ru/2010/12/29/bezopasnost-dok.html>.

405. Кочубей М. А. Криминологическое и уголовно-правовое обеспечение экономической безопасности Российской Федерации в

сфере таможенной деятельности : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – М., 2005. – 374 с.

406. Стремоухов А. А. Юридический статус специального субъекта права (теоретико-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – СПб., 2002. – 215 с.

407. Чуйко З. Д. Конституційні основи національної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – Х., 2007. – 209 с.

408. Павловский М. Основы национальной безопасности. *Голос Украины*, 1997. – С. 7-9.

409. Мельник П. В., Нижник Н. Р. Національна безпека України : навч. посібник. – К. : Преса України, 2000. – 303 с.

410. Рябченко О. П. Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2000. – 466 с.

411. Winiarski B. Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie. Warszawa, 1928. – 104 s.

412. Най Дж. С., Кохэн Р. О. Транснациональные отношения и мировая политика : хрестоматия. – М., 2002. – С. 152-167.

413. Panayotou T. Economic Instruments for Environmental Management and Sustainable Development by Theodore Panayotou. *International Environment Program Harvard Institute for International Development*, 1994. 132 p.

414. Голиков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека. *Проблеми економіки*, 2014. № 1. – С. 309-314.

415. Предборський В. А. Економічна безпека держави : монографія. – К., 2005. – 391 с.

416. Лазаренко В. А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – К., 2010. – 210 с.

417. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь : около 50 000 слов. 3-е изд., исправ. – М. : Рус. из., 1986. – 840 с.

418. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М. : Рус. яз., 1991. – 917 с.
419. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М. : Рус. яз., 1981. Т. 1. А-З. – 699 с.
420. Мышко Ф. Г. Административно-правовые и организационные проблемы обеспечения экологической безопасности в Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14. – М., 2004. – 361 с.
421. Прохожева А. А. Общая теория национальной безопасности : учебник. – М. : Изд-во РАГС, 2002. – 320 с.
422. Миннигулова Д. Б. Уголовно-правовые и криминологические меры борьбы с загрязнением окружающей природной среды : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Москва, 2002. – 179 с.
423. Панов М. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми). *Вісник Академії правових наук України*, 2000. № 3 (22). – С. 10-16.
424. Українчук О. В. Забезпечення національної безпеки в умовах формування в Україні громадянського суспільства та демократичної, правової, соціальної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Х., 1994. – 18 с.
425. Предборський В. А. Економічна безпека держави : монографія. – К., 2005. – 391 с.
426. Шевченко Л. С., Гриценко О. А., Макуха С. М. та ін. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія. – Харків, 2009. – 312 с.
427. Телефанко Н. Б. Теоретичні основи економічної безпеки України. Економічна безпека держави : стан, проблеми, напрями зміцнення : міжнарод. наук.-практ. конф., 10 жовт. 2008 р. : тези допов. – Х., 2008. – С. 77-78.
428. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 2001. Вип. 26. – С. 24-27.

429. Грунин О. А., Грунин С. О. Экономическая безопасность организаций : учеб. пособие. – СПб., 2002. – 160 с.

430. Вербенський М. Г., Мендель М. В., Промогайбенко В. В. та ін. Організація управлінської діяльності в органах і установах кримінально-виконавчої системи. – Київ : ДДУПВП., 2004. – 75 с.

431. Добренев В. И., Слепенков И. М. Социальное управление : словарь. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 596 с.

432. Золотарьова Н. І. Адміністративна діяльність правоохоронних органів з охорони навколишнього природного середовища: теорія та практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2018. – 43 с.

433. Файоль А. Учение об управлении. Научная организация труда и управления. *Экономика*, 1965. – С. 362-363.

434. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. *Прогресс*, 1981. Т. 1. 327 с.

435. Бенедик В. І. Реординаційні відносини в системі державного управління. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2015. № 5 – С. 102-104.

436. Туманов Г. А. Орган внутренних дел как система управления. – М. : ВШ МВД СССР, 1972. – 112 с.

437. Шемшученко Ю. С. та ін. Юридична енциклопедія. – К. : «Укр. енцикл.», 2002. Т. 4. – 720 с.

438. Філіпенко Н. Є. Співвідношення поняття «взаємодія» і «координація» в теорії оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*, 2009. Ч. 2. – С. 79-88.

439. Иванова В. Н., Галдишев А. Г. Основы современного социального управления: теория и методология : учебное пособие. – М., 2000. – 271 с.

440. Каркач П. М., Синчук В. Л. Координаційна функція прокуратури України. – Х., 2005. – С. 94.

441. Невядовський В. І. Теоретико-правові аспекти сутності координаційної правоохоронної діяльності. *Форум права*, 2016. № 4. – С. 224-228.

442. Печенкін І. Координація діяльності з протидії злочинності та корупції як один із пріоритетних напрямів роботи прокурора. *Наукова бібліотека*, 2015. № 2. – С. 24-27.

443. Єфіменко Д. К. Поняття та ознаки координації правоохоронної діяльності. *Наше право*, 2013. № 10. – С. 125-130.

444. Мангутов И. С. Организатор и организаторская деятельность. – Л. : ЛГУ, 1975. – 185 с.

445. Таранушич С. В. Організаційно-правові аспекти діяльності природоохоронної прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. – К., 2007. – 217 с.

446. Щербаковський С. М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності при розслідуванні незаконного обігу наркотиків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Х., 2010. – 237 с.

447. Ключев О. М. Проблеми взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2010. – 422 с.

448. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції : Наказ від 16.01.2013 р. № 1/1Гн. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001900-13>.

449. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навч. посіб. – К. : Атіка, 2009. – 492 с.

450. Іванов В. Проблеми ефективності взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ зі слідчими. *Вісник Львівськ. ін-ту внутр. справ*, 1999. Вип. № 2 (10). – С. 265-269.

451. Пивовар Ю. І. Організаційно-правові засади взаємодії міліції і органів фінансового контролю : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2008. – 266 с.

452. Аверьянова Т. С., Белкин Р. С. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и органов предварительного расследования. *Новый юрист*, 1997. – 400 с.

453. Сорокотягин И. Н. Понятие и виды взаимодействия следователя и сведующих лиц (специалистов, экспертов). *Тактика и психология взаимодействия следователя и эксперта*. Свердловск, 1989. – С. 56-62.

454. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. ЛІВС при НАВСУ. – Львів, 2000. – 219 с.

455. Дульский О. О. Організаційно-правові основи діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. – Київ, 2003. – 19 с.

456. Олійник В. С. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*, 2012. № 2. – С. 511-518.

457. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. – Харків, Дніпропетровськ, 2015. – 316 с.

458. Подоляка А. М. Взаємодія державних органів в охороні громадського порядку. *Форум права*, 2009. № 2. – С. 338-344.

459. Каркач П. М. Координація діяльності правоохоронних органів держав – членів Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*, 2013. № 1. – С. 127-134.

460. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія. – Х., 2000. – 368 с.

461. Небеський Ю. С. Адміністративно-правові засади охорони громадського порядку та забезпечення безпеки громадян у сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Луганськ, 2008. – 227 с.

462. Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – Х., 2002. – 276 с.

463. Каркач П. М., Курочка М. Й. Критерії ефективності координаційної діяльності прокуратури. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2013. Вип. 4. – С. 120-125.

464. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*, 2016. № 11. – С. 139-144.

465. Звирбуль В. К. Понятие координации. М. : Юрид. лит., 1982. 121 с.

466. Рохлин В. И. Прокурорский надзор в Российской Федерации : учебник. – СПб. *Санкт-Петербургский институт экспертов*, 2000. – 328 с.

467. Орлова Я. В., Савчук В. І. Економічна безпека України та виклики сьогодення : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. II. – К. : УДУФМТ, 2010. – 250 с.

468. Гальчинський А. С., Геєць В. М. та ін. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

469. Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки : Стратегія від 28.04.2004 р. № 493/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493%D0%B0/2004>.

470. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» : Указ від 12.02.2007 р. № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.

471. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. Дата оновлення: 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

472. Ковбасюк Ю. В., Трощинський В. П., Сурмін Ю. В. та ін. Енциклопедичний словник з державного управління. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.

473. Мамочка Р. В. Адміністративно-правові основи забезпечення економічної безпеки держави органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – К., 2011. – 22 с.

474. Саєнко О. С. Зміцнення економічної безпеки як чинник ефективного функціонування економічної системи : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. – Одеса, 2010. – 20 с.

475. Меморандум про економічну і фінансову політику : Меморандум від 18.12.2018р. URL:https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/fileD0_%A4-.pdf.

476. Некрасов В. А., Мельник В. І., Користін О. Є. Концепція протидії економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України та визначення місця органу фінансових розслідувань у цьому процесі : науковий проект. – К. : РВВ МВС України, 2016. – 46 с.

477. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

478. Осипов Г. В. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. – М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА), 2000. – 488 с.

479. Єрмоленко С. Я. Словник іншомовних слів : тлумачення, словотворення та слововживання. – Х. : Фоліо, 2006. – 623 с.

480. Грицанов А. А. Новейший философский словарь. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 896 с.

481. Щёкин Г. В. Социальная теория и кадровая политика : монография. – К. : МАУП, 2000. – 576 с.

482. Чечель О. М. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. № 1 (37). – 464 с. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arpu/2010_1/doc/3/10.pdf

483. Ковбасюк Ю. В., Трощинський В. П., Сурмін Ю. П. та ін. Енциклопедичний словник з державного управління. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.

484. Розенталь М. М., Юдина П. Ф. Философский словарь. – М. : «Политическая литература», 1963. – 544 с.

485. Фролов И. Т. Философский словарь. 7 изд., перераб. и доп. – М. : Республика, 2001. – 719 с.

486. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. Дата оновлення: 25.04.2019. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

487. Проект Стратегії інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року. URL: <http://arch.ukrproject.gov.ua/index.php?get=494&id=1766>.

488. Андрощук Г. О., Жиляєв Б. Г., Чижевський Б. Г. та ін. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

489. Вівчар О. Й. Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2011. Вип. 21.09. – С. 183-187.

490. Авігдор Г., Архангельський В., Бойто Е. та ін. Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України. – К. : Фенікс, 2011. – 76 с.

491. Міжнародне дослідження: найбільше в Україні краде керівництво. *Українська правда*, 2011. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/12/13/6833280/>.

Наукове видання

Гаруст Юрій Віталійович

Мельник Вадим Іванович

**ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ
НА ЗАХИСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ**

Монографія

Редактор В.В. Вовчанецький

Коректор В.П. Петрухно

Комп'ютерна верстка Т.Г. Хвостенко

Підп. до друку 1.11.2019. Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 15,05. Ум. фарб.-відб. 15,40. Обл.-вид. арк. 18,99.

Тираж 100 пр. Вид. № 11.

Видавець:

ВВП «Мрія». 40000, м. Суми, вул. Кузнечна, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ДК, № 6803 від 12.06.2019.

Виготовлювач:

ФОП Ю.М. Вождаєв

м. Суми,

вул. Сумсько-Київських дивізій, буд 24